

PARINȚI ȘI SCRITORI
BISERICEȘTI
44

TEODORET
EPISCOPUL CIRULUI
SCRIERI
PARTEA A DOUA

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

PĂRINȚI ȘI SCRITORI
BISERICEȘTI

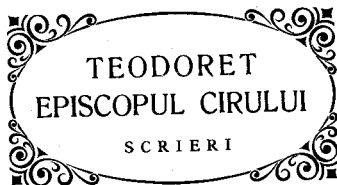
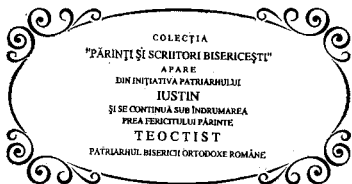
44

TEODORET
EPISCOPUL CIRULUI

SCRIERI
PARTEA A DOUA

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ISTORIA BISERICEAȘĂ

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

TRADUCERE DE

Pr. Prof. VASILE SIBIESCU

COMISIA DE EDITARE :

P.S. VINCENTIU PLOIESTEANUL, Episcop Vicar Patriarhal
(președinte), P.C. Pr. SABIN VERZAN, Consilier Patriarhal,
Pr. Prof. ȘTEFAN ALEXE, Pr. Prof. TEODOR BODOGAE,
Pr. Prof. CONSTANTIN CORNIȚESCU, Prof. ALEXANDRU
ELIAN, Prof. IORGU IVAN, ION CIUTACU (secretar)

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREȘTI — 1995

CUVÂNT ÎNAINTE

Teodoret al Cirului (c. 393 — c. 466), ultimul mare teolog al Școlii antiohiene, este unul dintre cei mai fecunzi scriitori bisericești, opera sa scrisă numărând valoroase lucrări exegetice, apologetice, dogmatice și de istoriografie bisericească. Această deschidere, a episcopului Cirului către cele mai importante preocupări ale științei teologice a vremii s-a datorat, în bună măsură, solidei sale educații, primite în școli monastice antiohiene, unde începuse să se afirme deja o tradiție de gândire teologică riguroasă, cu un aport specific mai ales în domeniul exegezei biblice.

Trăind într-o perioadă încă tulburată de asalturile ereziei și păgânismului împotriva Bisericii, el a imprimat multora dintre scrierile sale o puternică tendință antieretică și apologetică. Acest lucru este cu deosebire evident și în *Istoria sa bisericească*, ale cărei cinci cărți acoperă perioada dintre începutul controversei ariene și moartea lui Teodor de Mopsuestia († 428). Un interval de timp nu foarte îndelungat, însă plin de fapte și evenimente care aveau să contribuie la maturizarea grabnică a conștiinței ecleziale.

Recurgând la însemnate documente, care nu s-au mai păstrat în alte scrieri, Teodoret izbutește să prezinte cititorului său chipul unei Biserici a cărei înaintare în istorie n-a fost însoțită de aclamații, ci de sfășieri dureroase, primejdii și umilințe. Dar, părelnica ei slăbiciune nu a fost decât prilejul manifestării puterii de neînvinș a Capului ei, Hristos, care a ridicat, la vreme potrivită — împotriva furtunilor stărnite de vrăjmașii Bisericii — atât mari ierarhi teologi cât și cărmuitori dreptmăritori evlavioși. Era firesc, așadar, ca o personalitate impunătoare precum cea a Sfântului Atanasie cel Mare, strategul luptei împotriva arianismului, să fie prezentată cu o venerație deosebită, mai cu seamă fiindcă acest Părinte al Bisericii a știut să apere adevărul de credință și prin propriile sale suferințe.

Nu mai puțin crâncen a fost și conflictul cu păgânismul, care a dovedit mult timp o vitalitate neașteptată. Doar gesturile hotărâte ale unor împărați credincioși — ca Teodosie cel Mare, și arhipăstori veghetori — ca Teofil al Alexandriei, «dărbat de o mare înțelepciune și de nestăvilit curaj» (p. 239), au putut zăgăzui înrăurirea nefastă a tradițiilor păgâne. Teodoret consemnează cele întreprinse de Teofil al

Alexandriei în confruntarea cu spiritul anticreștin activ al epocii, nu cu strângere de inimă, regretând, de exemplu, dispariția unor edificii consacrate cultului idolatru, ci cu convingerea că dezrădăcinarea credințelor amăgitoare și pierzătoare de suflet se putea înfăptui doar prin asemenea fapte energice.

Ar trebui, de asemenea, remarcată prezența, în paginile acestei *Istории bisericești*, a unui dintre vrednici și neînfricării ierarhi și teologi din Dobrogea noastră, Vetrano, despre care ni se spune admirativ că «strălucia prin tot felul de virtuți, fiind rânduit ca să conducă în calitate de episcop orașele întregii Sciții Micii și că «a combătut stricarea dogmelor și fărâdelegile lui Valens» (p. 197).

Sunt acestea doar câteva dintre motivele pentru care recomandăm, cu părintească binecuvântare, această carte atenției tuturor celor care doresc să cunoască mai îndeaproape trecutul Bisericii creștine, cu conștiința vie că într-adevăr «nu este îngăduit să dăm uitării măreția dispărută a unor fapte strălucite și a unor istorisiri folositoare» (p. 19)

La sărbătoarea
Sfinților Arhangheli
1995

† TEOCTIST

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMANE

INTRODUCERE

În disputele hristologice din prima jumătate a sec. V au fost angajați îndeosebi doi vajnici antagoniști, Sf. Chiril al Alexandriei și Fericul Teodoret al Cirului. Aceștia încheie într-un oarecare fel lista marilor scriitori greci, renumiți prin elocvența teologiei lor, urmașii lor vor fi preocupați de o teologie mai subtilă și mai profundă¹.

În realitate se va da mereu lupta între spiritualismul școlii teologice alexandrine și realismul celei antiohiene, una privind pe Logosul cel întrupat mai mult în ființa Sa divină, iar cealaltă accentuând prea mult omenitatea Sa.

Teodoret nu are pătrunderea teologică și precizia gândirii creștine a marelui alexandrin, dar îl întrece pe acesta ca scriitor și ca exeget². El riscă adesea să depășească limitele Ortodoxiei și să cadă în erezia nestoriană, dar are meritul de a fi denunțat primul erezia monofizită, ai cărei aderenți se prevalau de prestigiu, buna credință și pătrunderea teologică a Sf. Chiril Alexandrinul³.

Scriitor mai corect și mai elegant, cu o operă exegetică abundentă și metodică, cu un spirit apologetic — polemic ascuțit, dar inferior rivalului său alexandrin ca putere de intuiție și profunzime a sensului teologic, Teodoret a riscat să alunece pe panta ereziei nestoriene, din cauza încrederii și admirației sale pentru dascălul și colegii săi din școala antiohiană.

Spirit combativ, curajos și sincer, el nu s-a bucurat de indulgența sinoadelor și nici de sprijinul autorității imperiale — pe care dealtfel, nu le căuta, așa încât buna sa credință a fost înșelată, iar memoria lui diminuată⁴. Totuși după moartea Sf. Chiril (444) Teodoret rămâne cea mai mare autoritate teologică a Orientului grec⁵.

1. Cf. J. Tixeront, *Histoire des dogmes dans l'antiquité chrétienne*, vol. III, Paris, 1928, p. 4.

2. F. Cayré, *Précis de Patrologie*, vol. II, Paris, 1930, p. 40.

3. F. Cayré, *ibidem*.

4. Tixeront, *ibidem*, p. 30 și F. Cayré, *ibidem*.

5. L. Duchesne, *Histoire ancienne de l'Eglise*, vol. III, cinquième édition, Paris, 1922, p. 393.

Fer. Teodoret s-a născut pe la anul 393, la Antiohia ⁶, dintr-o familie aleasă și cu mari resurse materiale și a primit încă din copilărie o educație evlavioasă creștină, precum și o formație literară îngrijită. A fost discipolul lui Teodor al Mopsuestiei, reprezentant de seamă al Școlii teologice antiohiene și a avut colegi pe viitorul ereziarh, Nestorie și pe Ioan, episcopul Antiohiei ⁷.

În vremea aceea, în pustiiul sirian, se realiza o viețuire de eroism ascetic. Ființe omenеști duceau acolo «o viață nepătimitoare în trupuri pătimitoare» ⁸. Muntele care se afla lângă orașul Antiohia era împodobit cu așezări monahale ⁹. Aici trăia în schimmicie și mentorul duhovnicesc al lui Teodoret, Petru Galatul. Mama sa, despre care vorbește cu admirație și «oare făcea experiența harului spiritual», îl îndruma pe fiul său ca, odată pe săptămână, să primească binecuvîntarea acestui pustnic, care va urmări să-l atragă spre viața contemplativă și ascetică ¹⁰.

În această atmosferă de contemplație, Teodoret va îmbrățișa viața monahală, la anul 416, în jurul vârstei de 20 ani, în mănăstirea Nicerta (Sf. Euprepiu) de lângă Antiohia, unde va rămîne pînă la anul 423 ¹¹. Atunci, deși tânăr, pentru calitățile sale duhovnicești și intelectuale, i se încredințează conducerea Episcopiei Cirului, pe fluviul Eufurat, în provincia Osrhoene, în hotarele cu regatul persan. Aici Teodoret va păstori, cu unele întreruperi, pînă la moartea sa, în anul 458 ¹².

În această eparhie cu peste 800 de sate, răspîndite într-o regiune mărghiașă, de răsărit, a Imperiului Roman, Teodoret va fi un păstor model ¹³. Astfel, din scrisoarea nr. 113 ¹⁴, pe care el o adresează papei Leon III, reiese că acest neobosit păstor de suflete întreprinsese o vastă acțiune de curățire a turmei sale de eretici, adică de «boala» (erezia) lui Marcion, Arie și Eunomiu și «numai era nici o neghină, iar turma sa a scăpat de toate erorile ereticilor». A dus, astfel, lupta contra păgînilor, idoleilor și a tuturor ereticilor în multe cetăți ale eparhiei sale.

6. După L. Parmentier, Theodoret's Kirchengeschichte, Leipzig, 1911, în colecția Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte (Berlin, 1897), Einleitung, p. XCIX. Garnier susține anul 386, așa cum arată L. Parmentier, ibidem.

7. Cf. F. Gayré, ibidem.

8. Teodoret, Istoria bisericească, IV, 28, 1.

9. Teodoret Istoria bisericească, IV, 28, 2.

10. Φιλῆθος 'Ιστορία (Historia religioasă) în J. P. Migne, Patrologiae Cursus completus [series graeca, t. LXXXII, col. 1381 A. (se va cita prescurtat P. G.).

11. F. Gayré, o.c.p. 41.

12. Idem, ibidem, p. 45.

13. După L. Duchense, o.c.p. 394.

14. J. P. Migne, Patrologiae cursus completus, series latina, t. LIV, col. 847—854. (Se va cita P. L.) Corespondența lui Teodoret se află în P.G., t. LXXX, col. 75—528. A se vedea și Teodoret episcopul Cirului, Cinci cuvinte asupra Istoriei bisericești, traduse în românește de Mitropolitul Veniamin Costachi și tipărită de C. Erbiceanu, București, 1899, p. IX.

De remarcat că acest neobosit păstor de suflete întreprinde și o operă socială pentru o mai bună viață materială a păstorilor săi. Astfel, în altă scrisoare către același papă ¹⁵, Teodoret arată că din veniturile bisericești a construit două poduri mari peste fluviul Eufurat, precum și un apeduct prin care să alimenteze cu apă tot orașul Cir.

În ce privește traiul său material el ne arată în aceeași scrisoare că, personal, a îmbrățișat sărăcia, căci, în tot timpul episcopatului, nu a primit nici locuință, nici oror și nici banii, iar ceea ce moștenise de la părinți a împărțit la sărăci, așa cum stia toată lumea.

Comportarea sa față de calomniatori și de cei care îl amenințau cu moartea este demnă și corectă, așa cum reiese din scrisoarea sa către Consulul Nomiminius ¹⁶, în care răspunde reșemșilor săi că în anii episcopatului n-a fost acuzat și nici chemat în judecată de nimeni și tot așa, în tot acest timp, nici unul din clericii în fruntea cărora era nu a călcat pe la tribunal.

Ca unul care trăise viața monahală contemplativă între solitarii din Siria, Teodoret va fi mereu admiratorul acestora. El va fi mereu în comunione cu ei, iar multora le va descrie viața ¹⁷ și va primi sfaturile lor ¹⁸.

În tot cuprinsul Istoriei sale bisericești și îndeosebi în a sa Istoria duhovnicească (a celor iubitori de Dumnezeu), Teodoret își arată mare respect și admirație pentru viața ascetică și pentru trăitorii în pustie pentru apărarea credinței. Monahii erau socotiți ca «cei care duceau o viață nepătimitoare în trupuri pătimitoare» ¹⁹ și nu îi înspăimîntau suferințele. Între aceștia numără mulți din Prefectura Orient și îndeosebi din cei care trăiau pe muntele din apropierea Antiohiei, «ce era împodobit ca o grădină», cu așezări monahicești, unde sălășluia Petru Galatul ²⁰.

Teodoret socotea monahismul ca o armă a Ortodoxiei, care să știe să potrivească cu fiecare timp cele folositoare, adică și cînd să îmbrățișeze viața pustnicească, dar și cînd să iubească mai mult orașele decît pustia ²¹. Așadar, după părerea lui, monahii nu trebuiau să stea numai în minăstiri, ci, atunci cînd dreapta credință era în pericol, ei trebuiau să iasă pentru a lupta cu armele evlaviei lor neîntinate și cu curajul lor

15. Scrisoarea 84, în P.G. t. LXXX, col. 75—528 și traducerea lui Veniamin Costachi, p. X.

16. Scrisoarea 81, în P.G. t. LXXX, col. 75—528.

17. Φιλῆθος 'Ιστορία (Historia religioasă).

18. Cf. L. Duchense, o.c.p. 394.

19. Teodoret, Istoria bisericească IV, 28, 2.

20. Teodoret, Istoria bisericească IV, 28 și IV, 29.

21. Teodoret, Istoria bisericească IV, 27, 5.

martiric. Exemplul cel mai viu, l-a dat, pe lângă atîția alții, Sf. Antonie cel Mare, care străbătea orașul Alexandria combătînd pe arieni ²².

Activitatea pastorală în eparhia sa, nu l-a împiedicat pe Teodoret să ia parte la frământările vremii sale, îndeosebi la disputele hristologice și totodată să fie, după Sf. Ioan Hrisostom și Sf. Chiril, unul din cei mai productivi scriitori de limbă greacă, deși limba sa maternă era cea siriană. Situația lui de episcop îi oferea o bază puternică pentru o activitate în afara eparhiei sale, prin scrisori către creștinii persecutați și prin participarea la un înalt nivel la disputele hristologice, la sinoade, sau să fie în legături epistolare cu mari căpetenii creștine ale vremii sale ²³.

Format în vederile Școlii antiohiene, cu simpatie pentru fostul său coleg, Nestorie, inclinat acum spre erzie. Teodoret l-a îndemnat totuși pe acesta, împreună cu Ioan al Antiohiei ²⁴, să se supună hotărîrilor sinodului din Roma, despre care luase cunoștință din scrisoarea Papei Celestin, din 11 august, 430, prin care acesta îi spunea că, dacă în zece zile după primirea acestei scrisori nu va retracta învățătura sa greșită și nu va predica despre persoana lui Iisus Hristos «cecece învățată Biserica Romei, a Alexandriei și întreaga Biserică», va fi îndepărtat din comuniunea bisericească ²⁵.

Nestorie a răspuns însă evaziv și a cerut să se convoace un sinod, iar cînd, la Alexandria, Sf. Chiril a aflat de atîtudinea acestuia, cu ardoarea și cu vehemența care îl caracterizau, a ținut un sinod local, în numele căruia a adresat ierarhului constantinopolitan vestita *Epistola a XVII-a*, care se termină cu 12 Anatematisme, în care el afirma unirea ipostatică (ἑνωσις καθ' ὑπόστασιν) și fizică, adică strînsă (ἑνωσις φυσική) a Cuvîntului cu trupul omenes și combătea ideea de unire a lor ca o simplă legătură de demnitate (morală) (ἑνωσις οὐχεταική) cum susțineau adepții extremiști ai Școlii antiohiene ²⁶.

La apariția acestor Anatematisme, bînuindu-le de apolinarism, Teodoret răspunde prin 12 Contra-anatematisme, da care Sf. Chiril se apără prin *Apologia sa contra Orientalilor* ²⁷ și *Apologia contra lui Teodoret* ²⁸. Lupta între acești doi corifei ai teologiei creștine de atunci începea. La Sinodul de la Efes (431) Teodoret este de partea lui Ioan al Antiohiei și în curînd atacă acest sinod și pe Sf. Chiril într-o lucrare a sa, numită

22. Teodoret, Istoria bisericească IV, 27, 5, 3.

23. L. Duchense, o.c.p. 394.

24. Scrisoarea lui Ioan al Antiohiei la J. Tixeront, o.c.p. 40, nota 1.

25. J. Tixeront, *ibidem* și F. Cayre, o.c.p. 28.

26. *Epistola XVII*, în P.G., t. LXXVII. Vezi și traducerea franceză la J. Tixeront, o.c.p. 40—41.

27. P.G., t. LXXVI, col. 315—380.

28. P.G., t. LXXVI, col. 385—482.

Pentalogion, despre Întrupare ²⁹. El se arată potrivnic celor susținute de ierarhul Alexandrin și simpatizant a lui Nestorie și de aceea va adera toamă în anul 435 la *Formula de unire bisericească* din anul 433, compusă chiar de el —cum se crede— la sugestia lui Ioan al Antiohiei și la care aderase îndată Sf. Chiril, pentru cauza păcii.

De altfel Teodoret nu va condamna pe Nestorie pînă în timpul Sinodului de la Calcedon, și atunci cu multă stringere de inimă.

Prin lucrarea sa *Ἐρασιότης*, *Cerșetorul*, sau *Πολύμορφος*, *Versatilul*, (Prefăcutul), apărută în anul 447 ³⁰, Teodoret va denunța monofizismul, a cărui doctrină o socotea ca o culegere de nimicuri, cerșite de la ereticii de dinainte. Căpetenia acestor monofiziți «cerșetori» era călugărul Eutihie, conducătorul unei mănăstiri de peste 300 de monahi, din Capitală. Sprijinit pe fanatismul acestora, Eutihie va învăța o singură fire a lui Dumnezeu întrupat și făcut om, după întruparea Cuvîntului. El va fi excomunicat și depus din conducerea mănăstirii sale și din exercițiul preoției, în sinodul local de la Constantinopol, la 8 noiembrie, anul 448, la propunerea episcopului de aici, Flavian ³¹.

Prin intrigă Eutihie va decide însă pe flexibilul împărat Teodosie al II-lea să convoace un Sinod la Efes, pentru 1 august, anul 449. Acesta a fost sinodul numit tilhăresc, care, în dezordinea provocată de partizanii lui Eutihie, va reabilita pe acest încarnat eretic și va depune pe Flavian al Constantinopolului și pe partizanii lui, între care și pe Teodoret al Cirului, căruia i se interzisese să fie prezent la sinod ³² și fusese obligat să se retragă la mănăstirea sa de lângă Apameea ³³.

Această retragere silită i-a fost încă un răgaz pentru studiu și meditație. În curînd însă va fi chemat și primit să ia parte la Sinodul de la Calcedon, de la anul 451, unde va fi restabilit în scaunul de episcop, cu toate protestele episcopilor egipteni, partizani ai lui Dioscur, care susțineau pe monofiziți.

La Calcedon, Teodoret a pronunțat cu mare greutate anatema contra lui Nestorie ³⁴, dar a avut satisfacția că acolo a fost anatematizat și Eutihie, pe care el îl denunțase ca eretic monofizit. Astfel, în ședința a VIII-a, cînd a fost chemat ca, la rugămintea Împăratului Marcian, să anatematizeze pe Nestorie, Teodoret a declarat că a fost crescut de părinți ortodocși, a primit învățătura și educație ortodoxă și că el condamnă, nu numai pe Nestorie și pe Eutihie, ci și pe oricine nu gîndește

29. P.G. t. LXXIV, col. 65—88; numai fragmente.

30. P.G. t. LXXIII, col. 37—336.

31. Cf. Tixeront, o.c.p. p. 81—83.

32. Cf. Tixeront, *ibidem*, p. 87—88.

33. Cf. L. Duchense, o.c.p. p. 423.

34. Cf. F. Cayre o.c.p. p. 44—45.

ortodox. Amenințărilor unora dintre sinodali ei le răspunde cu convingere și cu curaj, că n-a venit la sinod ca să-și apere scaunul și eparhia sa, ci pentru că fusese calomniat și ca să arate că este drept-credincios.

La insistențele episcopilor sinodali, Teodoret declară anatema contra lui Nestorie și a celor ce nu numesc pe Sf. Fecioară Maria Născătoare de Dumnezeu (*Θεοτόκος*) și împart în doi Fii pe Fiul Cel Unic. Apoi reprezentantul împăratului a constatat că Teodoret a anatematizat pe Nestorie și a primit hotărârile Sinodului, l-a reprimat în rândurile episcopilor sinodali și l-a salutat cu titlul de *Învățător Ortodox*³⁵.

După ce și-a reluat scaunul episcopal și activitatea pastorală căreia i se dedicase. Teodoret a murit în comuniunea Bisericii, în anul 458.

Acest vajnic luptător nu va fi însă cruțat nici după moarte de furia dușmanilor săi, monofiziții. Susținătorii pe ascuns ai acestora și îndeosebi Împărăteasa Teodora, soția Împăratului Justinian I (527—565), vor asigura pe acesta că ei vor adera la politica lui de împăciuire și unificare religioasă a imperiului său dacă se vor condamna *Cele Trei Capitoale*, adică persoana și opera lui Teodor al Mopsuestiei, unele scrisori ale lui Teodoret al Cirului contra Sf. Chiril al Alexandriei și contra Sinodului de la Efes (431) și pentru apărarea lui Nestorie, precum și scrisoarea lui Iba din Edesa către Maris Persul³⁶.

Atunci Împăratul Justinian I va publica primul său Edict contra celor Trei Capitoale, la anul 544³⁷ și apoi pe cel de-al II-lea, la anul 551³⁸.

În legătură cu Teodoret acest ultim Edict imperial cere ca, dacă cineva susține cele scrise de acesta în apărarea lui Nestorie și împotriva dreptei credințe, a Sinodului de la Efes (431) și contra Sf. Chiril și a celor 12 Anatematisme ale sale, să fie anatema. Din cauza acestor blasfemii, continuă Edictul imperial, Teodoret a fost depus de episcopi și a fost reabilitat la Calcedon, unde a fost silit să mărturisească toate cele contrare scrierilor sale amintite și să revină la adevărata credință³⁹.

Sinodul al V-lea Ecumenic de la Constantinopol, din anul 553, în ultima sa ședință, va îndeplini dorința împăratului și va condamna de-

35. Hefele Ch. Joseph, *Histoire des Conciles d'après les documents originaux*, augmentée par Leclercq H. (Dom), tome II, 2, Paris, 1908, p. 740 (se va cita Hefele Leclercq). Împăratul Justinian I, Epistola către sinodul al V-lea P.G. LXXXV11, col. 1039, V; Traducerea lui Veniamin Costachi, p. XII—XIV și J. Tixeront, o.c. p. 92.

36. Facundus Herimianensis, Pro defensione Trium Capitulorum Concilii Chalcedonensis, Libri XII, ad Justinianum imperatorem, în P.L. t. LXVII, col. 527 și urm.; Pr. Vasile Gh. Sibiescu, *Împăratul Iustinian și crezile*, București, 1938, p. 108.

37. Este pierdut cf. Pr. V. Gh. Sibiescu, *ibidem*, p. 33.

38. 'Ομολογία ΗΙΣΤΩΣ, P.G. t. LXXXVI 1, col. 993—1035.

39. *ibidem*, col. 1017, D.

finitiv *Cele Trei Capitoale*⁴⁰. Cît privește pe Teodoret nu s-a condamnat persoana sa și nici întreaga lui operă, ci numai cele ce a scris contra persoana sa și nici întreaga lui operă, ci numai cele ce a scris contra Sinodului de la Efes (431) și pentru apărarea lui Nestorie. Totuși aureola sa a fost mult umbrată și pentru aceasta este cinstit în Biserica Ortodoxă, nu ca *sfințit*, ci numai ca *fericit*.

Opera sa literară este bogată și variată, compusă cu o îngrijire și temperament de apologet și polemist, potrivit firii sale luptătoare: este un înverșunat luptător contra ereticilor.

Ne vom referi numai la această operă a sa intitulată *Cele Cinci Cărți ale Istoriei Bisericești*⁴¹, despre care L. Parmentier⁴² zice că e scrisă cu emfaza unui predicator, *cum ira*, contra ereticilor și *cum studio*, în ce privește pe cei credincioși, ca să facă plăcerea preoților și călugărilor, din care cauză a fost foarte mult citită și copiată⁴³.

Această Istorie Bisericească a lui Teodoret continuă pe cea a lui Eusebiu de Cezareea, cum spune el însuși și merge pînă la moartea lui Teodor al Mopsuestiei și Teodor al Antiohiei, adică include o perioadă de 105 ani, de la anul 323 pînă la anul 428. Evită poate să descrie mai departe neapătutele disputele hristologice cu izbucnirea crizei nestoriene și a celei eutihiene, în care a fost și el angajat și se mărginește numai la această perioadă, expunând cu pornire evoluția crizei ariene.

În Istoria sa bisericească, Teodoret folosește un număr mare de izvoare, pe care și le-a adunat singur, conștind din hotărâri sinodale, dispoziții imperiale, precum și scrisori ale căpeteniilor bisericești. El a cunoscut și pe istoricii bisericești Socrate și Sozomen⁴⁴, care erau laici și nu erau în centrul evenimentelor bisericești ca el, care era monah și cleric luminat. Nu i-a imitat pe aceștia, dar a folosit, desigur, izvoare comune.

În comparație cu aceștia Teodoret are conștiința apartenenței lui la Biserica conducătoare, e convins de adevărul creștin și de aceea expunerea faptelor are suflul apologetic-polemice. El scrie ca să apere Biserica drept-măritoare contra ereticilor, mai ales a arienilor. Cititorii săi vor putea să afle despre relele ce au pus la cale aceștia contra dreptei credințe și a slujitorilor ei devotați. Teodoret apără prestigiul slujitorilor Bisericii, ale căror eventuale greșeli nu trebuie să fie date în vi-

40. Pr. V. Gh. Sibiescu, *ibidem*, p. 125 și 108.

41. P.G. t. LXXXII, col. 881—1280.

42. L. Parmentier, o.c. Einleitung, p. XLVII și XCVIII.

43. L. Parmentier, *ibidem*, p. LIV.

44. Istoriile bisericești ale acestora au fost traduse în românește de Mitropolitul Iosif Gheorghidan.

leag ca să fie exploatate de eretici⁴⁵. El este mai întâi un mare episcop, care, scriind Istoria sa, știe să apere Biserica în ciuda pericolelor ce-l amenințau⁴⁶.

În timpul său Teodoret nu putea fi un istoric în sensul actual, ca să folosească un aparat critic de cercetare a documentelor și să fie condus de absolută obiectivitate în aprecierea faptelor istorice. El avea conștiința răspunderii în demnitatea pe care o avea în Biserică și socotea că trebuie să apere doctrina acesteia, despre care, în felul lui, avea o convingere neștrămutată.

Teodoret a crescut și a trăit în lumea monahală, care ajungea uneori la fanatism pentru apărarea adevărului creștin. El a luat parte la controversele hristologice ale vremii sale și a fost mult influențat de *Istoria Ariienilor*, a Sf. Atanasie, scrisă cu multă înverșunare contra arienilor⁴⁷. Pentru Teodoret, Arie era un instrument al diavolului, care produsese furtună în Biserică prin dorința sa de stăpânire, contra episcopului său, Alexandru al Alexandriei, dar a primit pedeapsa printr-o moarte îngrozitoare⁴⁸.

În același timp Sf. Atanasie era socotit de Teodoret «bărbat îndrumat încă din copilărie în Sf. Scripturi, și care a devenit de admirat în fiecare slujire bisericească fiind totodată un luptător de temut»⁴⁹.

Teodoret expune întâmplările din Biserică avînd ca țintă combaterea cu înverșunare a arianismului. Pentru aceasta el preamărește pe căpeteniile bisericești care au luptat contra acestei periculoase erezii și detestă de cei care o susțineau.

În ce-i privește pe împărații romani din epoca pe care o descrie, Teodoret îi critică după atitudinea pe care au avut-o față de Biserica drept-măritoare și față de ereticii arieni. Astfel, el folosește pentru Împăratul Constantin cel Mare, aceeași proslăvire ca și Eusebiu al Cezareei⁵⁰. După Teodoret, acest împărat s-a bucurat de ocrotirea divină și a purtat în suflet grijile apostolice (Istoria bisericească, Cartea I — cap. 25, 13). A făcut și greșeli, fiindcă s-a încrezut în clerici, care l-au informat greșit. A exilat pe Atanasie sub pretext că ar fi oprit aprovizionarea Constantinopolului cu grîu din Egipt (Ist. bis. Cartea I, 31, 4), dar în curînd l-a rechemat din exil. A mai exilat încă alții alții, fiind înșelat de unii clerici, căci avea și el slăbiciunea firii omenești (Ist. bis.

45. Teodoret, Istoria bisericească I, 29, 6 și L. Parmentier o.c., Einleitung, p. CIII.

46. L. Parmentier, ibidem, p. CV.

47. P.G., t. XXV, col. 691—796.

48. Teodoret, Istoria bisericească I, 8 și I, 14—8.

49. Teodoret, Istoria bisericească I, 26, 1—5.

50. Viața lui Constantin (cel Mare) în Cinci cărți, în P.G., t. XX, col. 909—1229.

Cartea I, 33, 5). Teodoret ne relatează că împăratul Constantin cel Mare a fost botezat tîrziu, pe patul de moarte, la Nicomidia, căci sperase să se boteze în Iordan (Ist. bis. Cartea I, 32, 1). Nu spune însă că a fost botezat de episcopul arian, Eusebiu al Nicomidiei⁵¹.

Unul dintre fiii împăratului Constantin cel Mare, care a domnit mai mult timp, Constanțiu, a căzut sub influența unui preot arian, duhovnicul Constanței, sora tatălui său și soția lui Liciniu. Pentru acest preot arian Constanța ceruse bunăvoința fratelui său. Acest preot nu a avut însă curajul să-și dea pe față erezia sa în timpul lui Constantin cel Mare, știindu-l statornic în cele dumnezeiești, cum zice Teodoret. Însă Constantin i-a încredințat testamentul său pentru cei trei fii ai săi, care în ultimele clipe ale vieții părintelui lor erau departe. Preotul arian a dat acest testament lui Constanțiu, care a sosit înaintea celorlalți și astfel el a putut pătrunde în intimitatea palatului imperial. Deoarece Constanțiu era ca o trestie bătută de vînt, preotul arian l-a convins că furtuna din Biserică s-a produs din cauza formulei de la Niceea *homoousios* — deoștință — și din cauza întoarcerii lui Atanasie în scaunul episcopal. Atunci Constanțiu a înlăturat această formulă sinodală, apropiindu-se astfel, de arieni și a exilat pe Atanasie (Ist. Bis. Cartea II, 3, 1—8).

Într-adevăr domnia lui Constanțiu este descrisă de Teodoret că șovăitoare și favorabilă arienilor prin sinoadele ce le-a convocat și prin măsurile pe care le-a luat contra căpeteniilor bisericești, drept-credincioși.

De o deosebită laudă se vor bucura restauratorii Ortodoxiei, după prigoana lui Iulian Apostatul, adică împărații Iovian, Valentinian I și Grațian și îndeosebi Teodosie I. Acesta este socotit un al doilea Constantin cel Mare, iar soția sa, împărăteasa Placilla, ca a doua Elenă, pentru ajutorarea celor săraci și bolnavi. (Ist. Bis. Cartea V, 19.). Teodosie era renumit, atît prin strălucirea strămoșilor, cit și prin bărbăția personală (Ist. Bis. Cartea V, 5, 1) și totodată era un admirabil conducător de oști (Ist. Bis. Cartea V, 6, 1). Ajungînd împărat el a adunat Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopol (381) și apoi a poruncit să se dărîme templele păgîne (Ist. Bis. Cartea V, 21, 1—2). La moartea

51. Cf. L. Duchesne, o.c., p. 191.

sa a sfătuit pe fiii săi, Arcadie și Onoriu, să păstreze dreapta cinstire a lui Dumnezeu, căci numai prin aceasta se pot curma războaiele și restau-
ra pacea (Ist. Bis. Cartea 25, 1—2).

Față de unele măsuri aspre ale împăratului Teodosie I, istoricul nostru se arată îngăduitor, socotind că, fiind și el părtaș la firea ome-
nească, împăratul a fost făptaș și la slăbiciunile ei (Ist. Bis. Cartea V, 16, 7). La o minie îndreptățită acest împărat avea lipsă de măsură și de
aceea săvârșea adesea fapte crude și nedrepte, cum au fost masacrele
din Tesalonie (Ist. Bis. Cartea V, 17, 1—3) pentru care episcopul Ambro-
zie al Milanului l-a mustrat cu curaj și i-a impus penitență, pe care îm-
păratul a îndeplinit-o cu ascultare și curățenie de credință, demne de
admirat (Ist. Bis. Cartea V, 18, 1—25).

În răscoala din Antiohia, când s-a dărâmat statuia de bronz a împă-
rătesii Placilla, pustnicul Macedonie i-a rugat pe trimișii împăratului
ca să-i spună că el «nu este numai împărat, ci și om, chip al lui Dum-
nezeu, pe care dacă-l va lovi, va mânâia pe Creatorul». Teodosie a fost
înduplecat și i-a tertat pe cei vinovați, ceea ce constituie un nou motiv
de admirație a lui Teodoret. (Ist. Bis. Cartea V, 20, 1—10).

Împărații dușmani ai Bisericii drept-măritoare au fost criticați cu
asprime de către Teodoret. Astfel despre Iulian Apostatul el zice că,
după o copilărie tristă în dreapta credință, mai mult de teamă, mai
ales de ostașii creștini, când a ajuns împărat, și-a dat pe față atașame-
ntul său la cultura și la păgânismul elin (Ist. Bis. Cartea III, 1, 11). El
oficia misterele păgâne și consulta oracolele. A luat măsuri contra cinsti-
torilor de Dumnezeu și a făcut mulți martiri, dar a fost pedepsit de
Dumnezeu, căci, după o scurtă domnie, «acest trufaș îngrozitor» a fost
găsit înjunghiat mișelește, poate de unul din ostașii săi, pe cind ducea
luptă cu perșii (Ist. Bis. Cartea III, 25, 1—7).

După Constantin cel atras spre arianism, unul din urmașii săi, Va-
lens (368—379), care era la început «împodobit cu dogmele apostolice»,
după năvălirea goților în Tracia, a început să lupte contra dreptei cre-
dințe sub influența soției sale și a episcopului arian, Euzoius. (Ist. Bis.
Cartea IV, 12, 1—4). Ca atare a exilat pe episcopii drept-măritori. A în-
timpinat însă rezistența plină de curaj a Sf. Vasile de la Cezareea Capa-
dociei, iar Dumnezeu l-a pedepsit, căci a murit ars de viu într-o casă de
lingă Adrianopol, în război cu goții (an 379) (Ist. Bis. Cartea IV, 36, 1—2).

Această traducere a Istoriei bisericești a lui Teodoret al Cirului s-a
făcut după ediția critică a lui L. Parmentier⁵², care este superioară
ediției din Colecția J. P. Migne, Patrologiae Cursus completus, Series
graeca⁵³, de care ne-am folosit totuși în mare măsură. În colecția
J. P. Migne a fost inserată ediția lui Joh. Aug. Noesselt, Band II, p. 722
și urm., Halle, 1771, care e prelucrată după cea a lui Iacob Sirmond,
vol. III p. 521 și urm., Paris, 1642⁵⁴.

În ce privește numerotarea capitolelor și a subdiviziunilor lor, pre-
cum și titlul fiecăruia ne-am condus după ediția L. Parmentier.

În limba română a început o serie de traduceri a istoricilor biseri-
cești greci datorită Mitropolitului Iosif Gheorghian, care, la sfârșitul
veacului trecut, a tradus și tipărit pe cheltuiiala sa Istoria bisericească
a lui Eusebiu de Cezareea și apoi cele ale lui Sozomen și Evagrie Sco-
lasticului.

Faptul acesta l-a îndemnat poate și pe prof. C. Erbiceanu ca să ti-
părească mai întâi în revista Biserica Ortodoxă Română și apoi în ex-
tras aparte traducerea Istoriei Bisericești a lui Teodoret al Cirului, în
anul 1894⁵⁵, făcută de venerabilul Mitropolit al Moldovei, Veniamin
Costachi, în anul 1845, când se afla retras la Mănăstirea Slatina.

De altfel, după cum însuși spune,⁵⁶ C. Erbiceanu a avut la înde-
mină două traduceri în limba română a acestui istoric bisericesc grec
creștin, cea a lui Macarie Monahul, din Sf. Mitropolie București, din
anul 1787 și cea a lui Veniamin Costachi, făcută după ediția greacă și
latină a lui Eugen Vulgaris, pe care a preferat-o și a respectat-o întoc-
mai. Manuscrisul acestei traduceri a Mitropolitului Veniamin Costachi
a fost găsit în Biblioteca Facultății de Teologie din București, provenit
din Biblioteca Seminarului din Huși, desflintat, unde fusese deus
fostul episcop de Huși, Meletie Istratie, ucenic și diacon al vestitului
mitropolit moldovean⁵⁷.

52. Indicație mai sus, la nota 6. Este ediție superioară ediției J. P. Migne.

53. Indicațiile asupra edițiilor s-au luat după L. Parmentier, ibidem, p. LXVI și
urm.

54. După L. Parmentier, o.c. Einleitung, p. LXX—LXXI.

55. Teodoret, episcopul Cirului, Cinci Cuvinte asupra Istoriei bisericești, de
la 324—429, traduse în românește de Mitropolitul Veniamin Costachi, în anul
1845. Imprimare de pe original de Constantin Erbiceanu prof. București, 1894.

56. În prefața traducerii, p. 15.

57. Ibidem, p. 16.

Traducerea aceasta e plină de provincialisme și de arhaisme, unele cu iz bisericesc, dar greu de urmărit și de înțeles. Voind să se țină cât mai aproape de text traducătorul nu ne-a redat cuprinsul în propoziții și fraze limpezi. Multe nume proprii sînt alterate și confundate. Cititorul de astăzi va înțelege și va folosi cu multă greutate această traducere. Totuși cu smerenie păstrăm tot respectul și admirația pentru marele Mitropolit și cărturar moldovean, care, realizînd această traducere, a adus în vremea lui un neprețuit folos culturii teologice românești.

În ce ne privește, noi ne-am ostenit ca, după atîta vreme, cînd posibilitățile de exprimare în scris a gândurilor în limba noastră sînt mult mai mari, să redăm această operă istorică a unui mare scriitor creștin de limbă greacă în limba curentă românească. Cuprinsul ei, pe care am căutat să-l redăm cât mai pe înțeles, va fi, credem, de mult folos clericilor și drept credincioșilor noștri.

Pr. Prof. VASILE SIBIESCU

FERICITUL TEODORET EPISCOPUL CIRULUI

ISTORIA BISERICESCA

CARTEA I

1. Scopul acestei Istorii

1. Pictorii înfățișează istorisirile vechi pe plăci de lemn și pe pereți, procurînd plăcere celor ce le privesc. Totodată ei păstrează, astfel, multă vreme, amintirea unei a faptelor din trecut.

Mînuitorii condeului¹ folosesc însă, în locul plăcilor de lemn, cărțile, iar în locul culorilor florile cuvintelor. Ei fac în felul acesta mai completă și mai durabilă amintirea celor întimplare mai înainte, în timp ce lucrarea pictorilor se poate șterge cu vremea.

2. De aceea și eu voi încerca să descriu faptele care lipsesc din Istoria bisericească, căci m-am gândit că nu este îngăduit ca să dăm uitării măreția dispărută ale unor fapte foarte strălucite și a unor istorisiri folositoare.

3. De altfel, chiar și unii dintre cei ce-mi sînt apropiați m-au îndemnat la această muncă, dar eu, cumpănindu-mi puterile, consideram prea grea această lucrare. Totuși, avînd încredere în Împăritorul măriming al bunățăților, voi întreprinde acum această lucrare mai presus de puterile mele.

4. Fiindcă Eusebiu Palestinul² a scris despre cele întimplare în Biserici, începînd de la Sf. Apostoli și pînă în timpul domniei iubitorului de Dumnezeu, Constantin (cel Mare), eu voi face sfîrșitul Istoriei sale început al Istoriei mele.

1. *Λογογράφοι*, minuitori de condei, istorici în proză, autori de istorisiri în greci. Herodot a fost numit logograf.

2. Eusebiu de Cezareea, «părintele Istoriei bisericești», s-a născut în Palestina, către anul 265 și moare în anul 339—340. Are înclinare spre arianism, de aceea doctrina sa este puțin precisă în legătură cu formula deconfiniă (*homoousios*), așa cum se vede și în scrisoarea pe care el a trimis-o păstorilor săi, cînd a asistat la Sinodul de la Niceea, Cartea I. Cap. XII. Eusebiu a admirat mult pe împăratul Constantin cel Mare, căruiu i-a scris și viața cu multe laude. Libertatea religioasă dată de acest împărat, după aprigiile prigoane ale lui Dioclețian, Galeriu și Liciniu, nu putea să nu sporească entuziasmul și recunoștința acestui învățat episcop. După F. Cayré, *Precis de Patrologie*, vol. I, Paris 1927, p. 309—312.

2. De unde a început erezia arienilor ?

1. După ce au fost nimicite acei tirani nelegiuiți și necredincioși, adică Maxențiu și Liciniu³, s-a potolit furtuna pe care ei o provocaseră în Biserică ca niște uragane. S-a lăsat apoi o liniște desăvârșită, deoarece au încetat virturile naprăsnice.

2. Iar Constantin, împăratul demn de toată lauda, care a primit chemarea aceasta, nu de la oameni și nici prin oameni, ci din Ceruri, ca și dumnezeiescul Apostol⁴, a exercitat-o pentru Biserică⁵. Astfel, el a scris legi care interziceau sacrificiile idolilor și totodată a poruncit să se înalte biserici. Apoi a rinduit conducători peste supușii săi, oameni împodobiiți cu credință; a poruncit să li se dea cinstire clericilor și a amenințat cu moartea pe cei care ar fi încercat să-i batjocorească.

Atunci unli reclădeau bisericile dărimate, iar alții clădeau altele mai mari și mai strălucitoare. 4. Făcându-se astfel aceste lucruri, bisericile noastre erau pline de cîntări și de coruri înălțătoare, iar cele ale dușmanilor erau pline de tristețe și de descurajare, căci, pe cînd capșitele idolilor se închideau, în bisericile creștine se săvîrșeau fără întrerupere adunări și sărbătoriri

5. Însă capul răutăților și calomniatorului diavol și răzbunătorului față de oameni n-a mai putut suferi, văzînd că Biserica este dusă de un vînt bun (că sporește), ci a urzit planuri odioase, silindu-se să distrugă această instituție ocrotită de Făcătorul și Stăpînul tuturor. 6. Căci a văzut rătăcirea păgînească dată pe față și diferitele meșteșuguri ale demonilor descoperite și totodată că făptura nu mai era adorată de foarte mulți, ca în păgînism, ci că acum era adorat Creatorul, în locul ei.

7. Pentru aceasta diavolul nu a mai aprins pe față războiul contra lui Dumnezeu și a Mintuitorului nostru, ci, aflînd niște oameni care purtau numele de creștini, dar care erau robiți de ambiție și de slavă deșartă, i-a folosit ca unelte ale înșelătoriei lui. Prin aceștia i-a readus pe mulți la rătăcirea de mai înainte, nu îndemnînd ca creatura să fie iarăși adorată, ci aranjînd ca Creatorul și Demiurgul să fie în rînd cu creatura Sa.

3. Maxențiu cel învins de Constantin cel Mare la Pont-Milvius, iar Liciniu, cumnatul acestuia, care va subscrie edictul din Milan, (313), dar nu va face odiuma oficială la creștinism și va reprezenta în colegiul imperial vechea tradiție religioasă păgînă. După anul 316 Liciniu devine persecutor al creștinilor; intră în luptă cu Constantin cel Mare și este învins la Chrysopolis (Scutari) și ucis, în anul 323. După L. Duchesse, Histoire ancienne de L'Eglise, vol. III Paris, 1910 p. 1-75 și Charles Poulet, Histoire de L'Eglise, tom. II, Paris, 1920, p. 100-107.

4. Chemarea Sf. Apostol Pavel, Fapte Cap. 9; Gal. 1, 13-24.

5. ἀρετή adică ἐκκλησία. vezi Variae lectiones, P.G., LXXVII, col. 824, nota 9.

De unde a început și cum a semănat zizaniele voi expune mai departe. 8. Orașul Alexandria este foarte mare și foarte populat, fiind capitala, nu numai a egiptenilor, ci și a tebaizilor și a libienilor, uniți cu Egiptul.

După Petru, acel luptător neînvins, care a primit coroana martiriului în timpul tiranilor nelegiuiți⁶, a fost puțin timp iustitătător Ahila, care a ținut cirna Bisericii. După aceea a urmat Alexandru, cel care a devenit apărătorul neînfriecat al dogmelor evanghelice.

9. În acest timp Arie, care făcea parte din tagma preoților și era însărcinat cu explicarea Sfințelor Scripturi, văzînd pe Alexandru că deține demnitatea episcopală, nu și-a putut stăpîni gîmpele invidiei, ci, fiind împins de acesta, căuta mereu pricini de ceartă și de discuții. 10. Dar, văzînd felul de viață, vrednic de laudă, al acestui bărbat (Alexandru), nu putea să urzească calomniile lui. Totuși, invidia nu l-a lăsat să stea liniștit.

Dușmanul adevărului (diavolul), descoperînd pe Arie ca instrument potrivit al răutății sale, a produs prin el tulburări și a provocat furtună în Biserică, căci l-a convins să se împotrivească pe față învățăturii apostolice a lui Alexandru (episcopul).

11. Potrivit dumnezeieștilor învățături Alexandru zicea că Fiul este de aceeași cinste cu Tatăl și că are aceeași ființă (substanță)⁷ cu Dumnezeu, Care L-a născut. Dar Arie, împotrivindu-se de-a dreptul adevărului, afirma că Fiul este o creatură și o făptură⁸ și adăuga că a fost un timp cînd nu era⁹ și încă altele, pe care le vom cunoaște mai clar din scrierile lui.

Arie nu înceta să spună acestea, nu numai în Biserică, ci și în afară, în discuții și în adunări. Ba mai mult, colindînd prin case, atrăgea în curse pe cîți putea.

12. Episcopul Alexandru, apărătorul dogmelor apostolice, a încercat mai întîi să-l convingă prin sfaturi și îndrumări. Apoi, cînd a văzut că devine furios și că predică pe față învățătura sa eretică, l-a scos din catalogul preoților, căci a ascultat de legea dumnezeiască care strigă: «dacă ochiul tău cel drept te smîntește, scoate-l și aruncă-l de la tine»¹⁰.

6. Petru al Alexandriei, episcop al acestei metropole, după anul 300; martir, în anul 311. Se opune net origenisimului. După F. Cayre o. c. vol. I, p. 267.

7. ἀρετή οὐσία — cu aceeași ființă (esență).

8. κτίσμα καὶ ποιῆμα.

9. «ὃ ἦν πότε οὐκ ἦν».

10. Matei 5, 29.

3. Catalogul episcopilor scaunelor principale

1. În acest timp Silvestru ținea frânela Bisericii romanilor. El urmasa după Militiade, care primise hirotonia după Marcelin, cel ce strălucise în timpul persecuției.

La Antiohia, după Tiranus¹¹, începând pacea în Biserică, a primit conducerea Vitalie, care a rezidit biserica din Palea¹², ce fusese distrusă de tirani¹³. 2. După aceea a luat conducerea Filogoniu, care a adăugat cele ce mai lipseau la clădirea aceasta și a dovedit multă rivnă pentru dreapta credință, în vremea lui Liciniu.

La Ierusalim, după Ermon, s-a incredințat conducerea Bisericii lui Macarie, bărbat cărula i se potrivește numele¹⁴, împodobit cu tot felul de bunătăți.

3. La Constantinopol, în vremea aceea era învrednicit de slujirea arhierescă Alexandru, care se distingea prin daruri apostolice.

Atunci episcopul Alexandru al Alexandrinilor, văzând pe Arie cuprins de dorința de stăpânire și atrăgând pe cei prinși în lanțurile blasfemiei și totodată făcând adunări separate de rugăciune, a arătat prin scrisori conducătorilor Bisericilor blasfemiile acestuia.

4. Eu voi introduce aici, în această scriere a mea, scrisoarea trimisă de episcopul Alexandru al Alexandriei către omonimul său, Alexandru al Constantinopolului, în care se văd clar toate învățăturile lui Arie, ca nu cumva să se creadă că eu am plăsmuit cele ce istorisesc. Apoi voi reda o altă scrisoare, chiar a lui Arie, și după acestea altele de care are nevoie această expunere istorică, că toate să fie mărturie adevărului celor scrise de noi și să arate clar cele întimplate.

Alexandru al Alexandrinilor scrie cele ce urmează către omonimul său :

4. Scrisoarea episcopului Alexandru al Alexandriei către episcopul Alexandru al Constantinopolului

1. Precainstitului frate și legat sufletește, Alexandru al Constantinopolului, Alexandru al Alexandriei, salutare în Domnul.

Dorința de stăpânire a oamenilor răi, precum și pofta de bani i-au făcut să năzulască întotdeauna către situații care le par mai bune, prin

11. Tyranus, episcop la Antiohia (după J. Tixeront, *Histoire des Dogmes de l'Antiquité chrétienne*, vol. II, Paris, 1931, p. 21).

12. Palais, un sector al Antiohiei. În traducerea lui Veniamin Costachi — Erbiceanu e tradus ca adjectiv în legătură cu subiectul substantiv *persecuție*, deci, a tradus vechea *persecuție*, p. 8.

13. Adică în timpul lui Liciniu.

14. μακάριος, fericit.

diferite mijloace, ce sînt potrivnice evlaviei bisericesti. Aceștia, fiind învinși de diavol, care lucrează în el spre plăcerea lor preferată, trec peste toată evlavia și nu mai țin seamă de judecata lui Dumnezeu.

2. Eu, cel ce sufăr din această cauză, simțeam nevoia să comunic precinstirii tale ca să te ferești de astfel de oameni, ca nu cumva vreunul dintre ei să îndrăznească să pătrundă în locurile de sub oblăduirea voastră, sau ca prin aceștia (că se dedau la înșelătorie ca saltimbancii) sau prin scrisorile lor, compuse cu ajutorul minciunii, să poată să atragă pe cel ce este legat de o credință simplă și curată.

3. Ca atare, Arie și Ahila¹⁵, făcînd nu de mult o înțelegere ascunsă, au rivnit iubirea de stăpînire a lui Coluthus¹⁶, mult mai rău decît acesta, care acuzîndu-i pe însași partizanii săi a găsit o motivare a propriei sale erezii nenorocite. Însă aceia (Arie și Ahila), văzînd discuția despre Hristos a lui Coluthus, nu au mai avut putere să rămînă încă supuși Bisericii, ci și-au clădit spelunci ca hoții¹⁷. Acolo fac adunări fără intrerupere, ziua și noaptea exercitându-se în dușmănia contra lui Hristos și contra noastră. 4. Atacînd orice credință evlavioasă apostolică ei și-au făurit cu prefăcătorie iudaică o officină de luptă contra lui Hristos, tăgăduind dumnezeirea Mintuitorului nostru și predicînd că El este *asemenea* cu toți oamenii. După ce au strins toate cuvintele biblice despre iconomia mintuitoare și despre smerenia Lui pentru noi, Arie și Ahila încearcă să formuleze din acestea învățătura ereziei lor, ocolind cuvintele despre dumnezeirea de la început (veșnică) a Lui și despre slava Lui inexprimabilă¹⁸ la Tatăl. 5. Ei susțin părerea nelegiuită a elinilor și iudeilor despre Hristos urmărind laudă cit mai mare de la aceștia și se străduiesc să facă atitea ca prin ele să ne batjocoarească, provocînd zilnic răscoale și prigoane contra noastră.

Și acum, fie că ne cheamă la judecată, la acuzația unor femeiuște depravate, pe care le-au amăgit, fie că cele mai tinere dintre acestea cutreieră toată plața în ținută necuviincioasă¹⁹, și așa batjocoaresc creștinismul prin ele. Așadar, aceștia au îndrăznit să sfișie chiar cămașa lui Hristos, cea fără de tăietură, pe care călăii au voit s-o împartă. 6. Noi, însă, aflînd tîrlzu acest lucru, fiindcă ei ascundeau cele în legătură cu viața și strădaniile lor nedemne, i-am alungat prin hotărîrea Bisericii, care adoră dumnezeirea Lui Hristos. 7. Dar ei au încercat, folosindu-se de înșelătorie contra noastră, să-și îndrepte atenția către

15. Ahila, era diacon în Alexandria și partizan a lui Arie.

16. Κολούθος, schismatic în Alexandria, cf. Leon Permentier, o. c. p. 391; G. Bardy, *Saint Athanase*, Paris, 1925, p. 10.

17. *Μοτεί* 21, 13.

18. *ὡς ἐν ἀθέκτο*.

19. *Παπλε* 13, 50.

împreună slujitorii cei de o credință cu noi, prefăcându-se, de formă, că doresc pacea și unirea, însă în realitate — ceea ce este adevărat — silindu-se să-l atragă pe unii dintre aceștia la boala (erezia) lor, prin cuvinte înșelătoare. Ei cereau apoi de la aceștia scrisori mai amănunțite ca, citindu-le în fața celor înșelați de ei, să-i facă să nu se pocăiască de cele ce au greșit, fiind împinși spre necredință, ca și cum ar avea episcopi de acord cu ei și de aceeași convingeri.

8. Desigur că cei înșelați nu mărturisesc arienilor cele ce au învățat și au făcut rău, când erau la noi și pentru care au și fost alungați (condamnați), ci — fie că dau tăcerii acestea, fie că îi înșală, ascunzându-se prin cuvinte și scrieri plătuite.

9. Așadar, ascunzându-și prin cuvinte, în aparență mai convingătoare, dar înșelătoare, învățătura lor vătămătoare, arienii ademenesc pe cei plecați spre greșală și nu încetează să batjocorească în fața tuturor credința noastră.

Fiindcă se întâmplă ca unii din cei înscrși în registrele lor să fie reprimiți în Biserică, eu socotesc că este o foarte mare vină ce apasă asupra împreună liturghisitorilor noștri, care îndrăznesc să facă acest lucru, pe care nici canonul apostolic nu-l îngăduie și care aprinde și mai mult lucrarea diavolească a acestora contra lui Hristos.

10. De aceea, fără să mai întăzii cu nimic, preaiubiților, m-am întărit pe mine însumi ca să vă arăt credința anora ca aceștia, care zic că a fost un timp când Fiul lui Dumnezeu nu a fost, că a fost mai pe urmă. Cel ce mai înainte nu a existat; astfel fiind făcut atunci, când a fost făcut și a început să existe ca orice om.

11. Arienii spun că Dumnezeu a făcut toate *din cele ce nu sînt* (din nimic)²⁰, cuprinzînd și pe Fiul lui Dumnezeu în creația ființelor raționale și neraționale. Ca urmare ei susțin că Fiul are o fire schimbătoare și că e capabil și de virtute și de păcat. Prin expresia *din cele ce nu au fost*, arienii atacă și dumnezeieștile Scripturi, care afirmă că El este totdeauna și învăță neschimbabilitatea Cuvîntului și dumnezeirea înțelepciunii Cuvîntului, ceea ce este Hristos. Așadar, și noi putem să devenim fiii lui Dumnezeu cum spun aceștia, ca și Acela (Hristos). 12. Căci s-a scris *«am născut fii și i-am înălțat»*²¹. Mai departe se adaugă însă cuvintele: *«dar ei m-au alungat»*, ceea ce nu este firea Mintuitorului, Care are firea neschimbată.

Fiind lipsiți de orice credință arienii zic și aceasta că Dumnezeu Cel care a știut despre El (Fiul) prin preștiință și presimțire că nu se

va lepăda, L-a ales pe El dintre toți (cei creați). 13. Căci Fiul nu are ceva prin firea Lui sau spre deosebire de alții și nici prin fire zic el (arieni) nu este Fiul lui Dumnezeu și nici nu are vreo însușire deosebită față de Acesta, ci, deși are o ființă schimbătoare a fost ales fiindcă nu S-a schimbat prin obiceiurile și prin felul Lui de viață în mai rău. 14. Așa că dacă Petru și Pavel ar fi dus același fel de viață, filiațiunea lor nu s-ar fi deosebit întru nimic de a Aceștia (Fiul).

Pentru elaborarea acestei învățături nelegiuite, lăsînd la o parte Scripturile și folosind numai ce se spune în Psalmi despre Hristos, arienii zic așa: *«Ai iubit dreptatea și ai urit nedreptatea, de aceea Te-a uns pe Tine Dumnezeu, Dumnezeu Tău cu untdelemn de bucurie mai mult decît pe insoțitorii Tăi»*²².

15. Despre faptul că Fiul lui Dumnezeu nu a fost creat din cele ce nu sînt și că nu a fost un timp cînd El n-a existat, ne învăță pe deplin Ioan Evanghelistul scriînd astfel despre Acesta: *«Fiul, Unul Născut, Care este în sinul Tatălui»*²³, avînd grijă să arate divinus învățător două existențe (entități) nedespărțite între ele, pe Tatăl și pe Fiul. Pe acesta L-a numit că este în sinul Tatălui. 16. Și cum că Cuvîntul lui Dumnezeu nu se numără prin cele făcute din cele ce nu erau, spunea același Ioan, scriînd că prin El toate s-au făcut și arată ipostaza proprie a Aceștia cînd, vorbește: *«La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul; toate prin El s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut»*²⁴.

17. Dară toate s-au făcut prin El, cum Cel ce a dăruit celor făcute ca să existe, El însuși, nu a existat odată? Nici o rațiune nu socotește că cel ce face ceva (creatorul) are aceeași fire cu cele făcute de el. Căci dacă El (Fiul) însuși a fost la început, atunci toate prin El s-au făcut și le-a făcut din cele ce nu erau.

18. Deci Ființa în sine (τὸ ὄν) se înfățișează ca ceva opus celor ce au fost făcute din ceea ce nu exista (din nimic) și totodată foarte deosebită, fiindcă, pe de o parte, între Tatăl și Fiul nu se arată nici o deosebire și nici nu se poate închipui acest lucru, chiar printr-o judecată excepțională a spiritului.

Pe de altă parte, faptul că lumea a fost creată din cele ce nu existau, arată că ea are un început, o naștere mai recentă și mai nouă decît ipostaza divină, căci toate lucrurile și-au luat astfel începutul existenței lor de la Tatăl prin Fiul²⁵.

22. Ps. 44, 9; Evr. 1, 9.

23. Ioan, 1, 18.

24. Ioan, 1, 1, 3.

25. Ioan, 1, 1.

20. ἡ ἐκ οὐκ ὄντων.
21. Isala 1, 2.

19. Socotind că este imens acel *era* (τό ἔν) despre Dumnezeu Cuvintul și că întrece puterea de înțelegere a creaturilor preacredinciosului Ioan (Evangelistul) a evitat să ne spună despre nașterea și creația Lui și nici nu a îndrăznit să numească cu aceleași cuvinte pe Cel ce face, odată cu cele făcute, nu că era nenăscut (Unul este nenăscut, Tatăl) ci că ipostasa inexprimabilă a Unuia-Născut, Dumnezeu, este peste puterea de gândire a Evangheliștilor și, într-adevăr, și peste puterea de înțelegere a îngerilor.

Eu nu cred că trebuie socotiți printre cei credincioși aceia care îndrăznesc să discute ceva dintre acestea, pentru faptul că nu ascultă de cuvintele: «Nu căuta cele mai sus decît tine și nu cerceta cele ce te depășesc»²⁶.

20. Într-adevăr, cunoașterea multor altor lucrări care sînt cu totul mai simple, depășește puterea omenească de înțelegere așa cum sînt cuvintele lui Pavel: «*cele ce ochiul nu a văzut și urechile nu au auzit și la inima omului nu au ajuns, cite a pregătit Dumnezeu celor ce-L iubesc*»²⁷, ci și astrele, cum spune Dumnezeu lui Avraam că nu poate să le numere²⁸. Și încă zice: «*Cine va putea număra nisipul mărilor și picăturile de ploaie*»²⁹.

21. Atunci cum ar putea cineva să cerceteze ipostaza lui Dumnezeu—Cuvintul, fără numai dacă, cuprins de o stare de nebunie, ar încerca acest lucru? Despre aceasta duhul profetic spune: «*Iar neamul Lui cine-L va spune?*»³⁰.

Iată că însuși Mintuitorul nostru, sprijinind pe stilpii tuturor celor ce sînt în lume — mă gîndesc la Apostolii cei inspirați — S-a străduit să-i despoziere de cunoașterea acestor lucruri spunîndu-le tuturor acestora că nu există (nu e posibilă) înțelegerea pe cale naturală, și că numai Tatălui îi este rezervată cunoașterea acestui mister divin, căci zice: «*Nimeni nu cunoaște cine este Fiul, fără numai Tatăl și pe Tatăl nimeni nu-L cunoaște fără numai Fiul*»³¹. Despre acest lucru socotesc că zice Tatăl: «*Taina Mea, Mie*»³².

22. Cum că este ceva nebunesc să gîndești că Fiul S-a făcut din cele ce nu există și că are un început în timp, ne arată îndată expresia din cele ce nu există³³, deși acești fără de minte nu cunosc nebunia

26. *Inf. Sir.*, 3, 20.

27. *I. Cor.*, 2, 9.

28. *Fac.*, 15, 5.

29. *Inf. Sir.*, 1, 2.

30. *Isaia* 53, 8.

31. *Matel* 11, 27.

32. *Isaia* 24, 16; *Col.* 1, 15.

33. ἵς ὄξ ὄντων.

expresiei lor, căci expresia nu era (nu există) (ὄξ ἔν) sau trebuie înțeleasă în cadrul timpului, s-au într-un moment al veșniciei. 23. Căci dacă este adevărat că totul s-a făcut prin El, este clar că toată veșnicia și timpul și momentul de timp, și acela *atunci cînd* (πότε), în care se găsește expresia nu era (ὄξ ἔν) au fost făcute prin El. Și cum să nu fie absurd ca Cel ce a făcut timpul și veșnicia și vremile în care se amestecă expresia nu era (τό ὄξ ἔν) să se spună că *odată* (πότε), El nu a fost?

Este desigur de neînchipuit și cu totul nechibzuit ca cel ce este cauza cuiva să se spună că el este posterior nașterii (producerii) acesteia.

24. După părerea acestora (arienilor) a existat acest interval de timp înainte ca înțelepciunea lui Dumnezeu să fi creat toate, în care, zic ei, Fiul nu fusese născut din Tatăl, căci după ei și Scriptura ar minți, cînd proclamă că El este primul născut al întregii creaturi. 25. Dar, odată cu aceștia strigă și Pavel cu vocea sa răsunătoare, zicînd despre El: «*Pe Care L-a pus moștenitor al tuturor și prin Care a făcut veacurile*»³⁴ și apoi: «*În Acesta s-au creat toate cele din Cer și cele de pe pămînt, cele văzute și cele nevăzute, fie Stăpîniri, fie Domnii, fie Căpetenii, fie Tronuri, toate prin El și pentru El și El însuși este mai înainte de toate*»³⁵.

26. După ce s-a arătat în mod clar că susținerea lor din cele ce nu sînt (ἵς ὄξ ὄντων) este străină de evlavie urmează în mod necesar că Tatăl a fost totdeauna Tatăl. El este totdeauna Tatăl, fiind de fată Fiul, din cauza Căruia și are nume de Tatăl. Avînd totdeauna Fiul este totdeauna Tatăl desăvîrșit, aflîndu-se fără încetare în ceea ce este bine. El nu a născut pe Fiul, Unul-Născut, în timp (χρονικός) nici într-un interval de timp (ἐκ διαστήματος) și nici din cele ce nu sînt 27. Ce oare? Nu este sacrilegiu să zicem că înțelepciunea lui Dumnezeu n-a existat *odată* (πότε), Ea care zice: «*Eu care rînduiam toate întru El, Eu eram cea prin care se bucura?*»³⁶. Și tot așa că puterea lui Dumnezeu n-a existat *odată*, sau că Cuvintul Lui a fost despărțit de El *odată*, sau că n-au existat și toate cele din care Fiul se cunoaște și Tatăl se deosebește?

A zice că nu există strălucirea slavei (în Fiul) înseamnă a înlătura lumina cea dintru început, care dă această strălucire. Iar dacă și chipul lui Dumnezeu nu a fost totdeauna în Fiul este clar că nici Cel al Căruia este chipul (Dumnezeu) nu este întotdeauna. 28. Dacă Cel care are chipul ipostazei lui Dumnezeu nu există, atunci se înlătură întru totul și Acela Care este închipuit de El.

34. *Evr.*, 1, 2.

35. *Gal.*, 1, 16.

36. *Prov.*, 8, 30.

Din aceasta putem vedea că filiația Mintuitorului nu are nimic comun cu filiația celorlalți oameni, 29. Căci precum ipostasa inexprimabilă a Lui, printr-o incomparabilă măreție. S-a arătat mai presus decît toate acestea căroră El însuși le-a hărăzit ca să existe, tot așa și filiația Lui, care după fire se bucură de dumnezeirea paternă, se deosebește printr-o inexprimabilă măreție de cei care au fost înfiați prin mijlocirea Lui. Acesta se bucură de firea cea neschimbată, fiind perfect și nelipsindu-i nimic, pe cînd cei care se pot schimba în orice fel au nevoie de ajutor de la El. 30. Ce ar avea să mai sporească înțelepciunea lui Dumnezeu, sau ce ar cîștiga Adevărul însuși, sau Dumnezeu — Cuvîntul? Cum ar putea să se facă mai bună viața sau lumina cea adevărată? ³⁷ Dacă este așa, nu cu atît mai mult este nefiresc ca înțelepciunea să fie capabilă de nebunie, sau ca puterea lui Dumnezeu să fie amestecată cu slăbiciune, sau ca rațiunea să fie întunecată de lipsa de judecată, sau întinericul să se amestece cu adevărată lumină?...

În legătură cu aceasta Apostolul zice: «*Ce împărtășire are lumina cu întinericul, sau ce înțelegere are Hristos cu Veliar?*» ³⁸. Și Solomon spune că ar fi imposibil, cu toată inteligența noastră, «*să se afle urmele șarpelui pe stîncă*» ³⁹, care după Pavel este Hristos ⁴⁰.

Ingerii și oamenii, fiind creaturile lui Dumnezeu, au primit binecuvîntarea ca prin exercițiu să sporească în virtuți și totodată li s-au dat îndrumări prin lege de a nu mai păcătui. 31. Drept urmare, Domnul nostru Iisus Hristos, fiind prin fire Fiul Tatălui, este cinstit (slăvit) de către toți ⁴¹. Însă cei care au *lăpădat duhul robiei și au luat duhul inferior* din faptele bune și sporul în virtute, primind binefaceri de la Cel ce prin fire este Fiu, devin și ei fii prin înfiere. 32. Sf. Apostol Pavel, vorbind despre Dumnezeu a arătat astfel, filiația prin naștere proprie, firească și unică a Fiului: «*Cel care n-a crutat pe propriul Său Fiu, și pentru noi*», adică pentru fii, nu prin fire, «*al-a dat*» ⁴². 33. Căci, spre deosebire de cei care nu erau fii proprii, a afirmat că acesta este Fiul Său propriu. Astfel, în Evanghelie zice: «*Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Care am binevoit*» ⁴³, iar în Psalmi Mintuitorul (prin David) ⁴⁴ spune: «*Domnul a zis către Mine: Fiul Meu ești Tu*» ⁴⁵. Arătînd

37. Ioan 14, 6; II Cor. 4, 4—9.

38. II Cor., 6, 14—15.

39. Prov., 30, 18—19.

40. I Cor., 10, 4; Filip., 2, 11.

41. Rom., 8, 15.

42. Rom. 8, 32.

43. Matei 3, 17; 17, 5.

44. Vezi Varlae lectiones, nota 25 P.G., LXXXII, col. 900, care are în loc de $\epsilon\upsilon\omega\pi\tau\epsilon\upsilon$ numele $\Delta\alpha\delta\iota\tau\acute{\iota}\varsigma$, ceea ce e mai exact.

45. Ps. 2, 7.

originea nașterii Domnul declară că nu mai are alți fii prin naștere, afară de Acesta.

34. Ce înseamnă acestea: «*Din pîntece mai înainte de luceafăr Te-am născut?*» ⁴⁶. Oare nu arată filiația firească, directă, prin nașterea din Tatăl (a Fiului) și nu prin respectarea rînduieilor firești și prin năzuința spre sporire, ci prin însușirea firii divine, Care a provocat-o? De aici rezultă că Unul-Născut din Tatăl are o filiație permanentă, iar filiația ființelor raționale nu aparține însăși firii lor, ci se produce prin respectul față de rînduielele firii și prin darul lui Dumnezeu. Pe această filiație cuvîntul Scripturii o arată schimbătoare, căci zice: «*Văzînd fiii lui Dumnezeu și fiecele oamenilor, le-au luat ca soții*» ⁴⁷. 35. Și apoi: «*Am născut și am crescut fii, dar ei m-au alungat*» ⁴⁸. Acestea am fost învățați că a spus Domnul prin Isaia Proorocul.

Avînd a vă spune multe prealubiților, trec mai departe, socotînd că e greu să amintesc cît mai multe despre învățătorii de aceeași părere cu noi. *Voi înșivă sînteți învățați de Dumnezeu* ⁴⁹, și nu sînteți neștiutori de faptul că învățătura care s-a opus nu de mult credinței Bisericii este cea a lui Ebion ⁵⁰ și a lui Artema ⁵¹, iar ardoarea sufletească este a lui Pavel de Samosata ⁵², episcop la Antiohia, cel care a fost alungat din Biserică prin sinodul și judecata episcopilor de pretutindeni ⁵³.

46. Ps. 109, 3.

47. Fac. 6, 2.

48. Isaia 1, 2.

49. I Tes. 4, 9.

50. Ebionii erau eretici iudeo-creștini. Numele lor-ari veni de la cuvîntul eвреu *ebion*, sîrac, căci comunitatea lor, stabilită dincolo de Iordan, trăia în sărăcie. Ei credeau într-un singur Dumnezeu, Creator și Stăpîn al lumii. Iisus Hristos nu era socotit decît un simplu om. ($\psi\iota\lambda\omicron\varsigma\ \delta\epsilon\ \theta\epsilon\omicron\upsilon\sigma\omicron\varsigma$) care, prin respectarea Legii, a devenit Hristos. Ebionii păstrau prescripțiile Legii tudaice. După J. Tixeront, o.c., vol. I, p. 184—185.

51. Artema, eretic, reprezentant al adopțianismului în Occident. Adopțianismul era eresia după care Iisus Hristos, om, a fost adoptat ca Fiu de Dumnezeu pentru meritele Lui. Artema, a fost reprezentant la sinodul al 3-lea de la Antiohia (266 sau 269) ca părinte al ereziei lui Pavel de Samosata. După J. Tixeront, o.c. vol. I p. 352 și F. Cayré, o.c. I, p. 167—168.

52. Pavel de Samosata, episcop la Antiohia, care era protejlat al reginei Zenovia, din Palmyra. El tăgăduia divinitatea lui Hristos și nu vedea în Iisus decît un om obișnuit, căruia Dumnezeu i-a vorbit mai desăvîrșit decît profetilor. Numai ca simplă figură retorică se poate numi Iisus Dumnezeu, căci El, după acest eretic, este un om unit, accidental, cu înțelepciunea, întrucît în El inhabitează virtutea lui Dumnezeu. Prin adopțianismul său Pavel de Samosata prepară calea nestorianismului. După F. Cayré, o.c. I, p. 168 și J. Tixeront o.c. I, p. 462—467.

53. Sinodul de la Antiohia, an. 268, cf. ibidem.

36. Aceștia i-a urmat Lucian⁵⁴, care a rămas exclus din Biserica în timpul păstoririi a trei episcopi⁵⁵.

După ce au devalorat resturile murdare ale necredinței acestora acum cei care susțin că Fiul a fost făcut din cele ce nu sînt⁵⁶, ne-au dezvoltat rădăcinile lor ascunse, iar aceștia sînt Arie și Achile și mulțimea celor care fac rău împreună cu ei.

37. Nu știu cum în Siria, fiind hirotoniți trei episcopi, aceștia fiind se ceartă între ei aprind mai rău focul. Judecarea acestora să fie lăsată aprecierii voastre. Cei care amintesc patimile mîntuitoare și smerenia și chenoza (golirea) și lipsirea Lui mărturisită și alte numiri nepotrivite pe care Mintuitorul Le-a primit (adăugat) pentru noi, folosesc acestea pentru combaterea dumnezeilor Sale supreme și veșnice. Aceștia au uitat însă cu totul de curvintele care arată slava Sa firească și superioritatea Lui și (sau uitat) de locuința Lui la Tatăl, precum îată zice: «*Eu și Tatăl una sintem*»⁵⁷.

38. Aceasta zice Domnul, nu predicîndu-Se pe Sine ca Tatăl și nici arătînd că cele două firi în ipostasa Sa sînt una, ci că Fiul S-a născut cu să păstreze exact chipul părintesc al Tatălui, avînd imprimat din fire asemănătoare cu El întru toate și fiind icona neschimbată a Tatălui și chipul întipărit al Prototipului. 39. De unde și lui Filip, care dorea să vadă atunci pe Tatăl, Domnul îi arată clar zicînd, către ei care li s'apuse: «*Arată-ne nouă pe Tatăl, cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl*»⁵⁸, așa cum printr-o oglindă clară și vie a chipului celui dumnezeiesc al Lui se vede Tatăl.

40. Aceasta o spun la fel și în Psalmi Sfinții (bărbați): «*In lumina Tu vom vedea lumină*»⁵⁹. De aceea cel ce cinstește pe Fiul cinstește pe Tatăl. Orice cuvînt nelegiuît, care se spune Fiului, se îndreaptă către Tatăl⁶⁰.

Și apoi de ce este de mirat ceea ce vreau să vă scriu preaiubiților, dacă am să vă arăt acuzațiile mincinoase contra mea și contra poporului

54. Lucian de Samosata, de la Antiohia, partizan al lui Pavel de Samosata, după a căruî condamnare a rămas cu preotul Dorotel în fruntea unui grup, excomunicat de cei trei urmași ai acestuia. Chiril, ultimul dintre ei, l-a reprimat pe Lucian în Biserica pînă la moarte. Acesta a murit ca martir, în anul 312. Către anul 260 Lucian a întemeiat Școala din Antiohia a cărei exegeză dădea importanță sensului literal, se inspira din filozofia lui Aristotel și avea tendință subordinaționistă. Arie a fost dintre elevii lui, numiți colucianisți. De aceea Lucian de Samosata este considerat părintele arianismului. După F. Cayre, o.c.l. p. 269—271.

55. Domnii, Timeu și Chiril, cf. F. Cayre, o.c. p. 269—270.

56. *Ἐξ οὐκ ὄντων*.

57. *Ioan 10, 30.*

58. *Ioan 14, 8—9.*

59. *Ps. 35, 9.*

60. *Ioan 3, 23.*

nostru preacredincios? 41. Căci cei care s-au pornit contra dumnezeirii Fiului lui Dumnezeu nu încetează nicidecum să ne adreseze insulte răutăcioase. Ei nici nu găsesc demn ca unii dintre cei dinainte să fie comparați cu ei și nici nu îngăduie să fie socotiți la fel cu învățătorii cu care noi ne-am întreținut din copilărie și nici nu cred că vreunul dintre slujitorii noștri, au ajuns acum la un grad de înțelepciune, zicînd că numai ei sînt înțelepți, că trăiesc în sărăcie, că sînt descoperitori ai dogmelor și că numai lor li s-au comunicat cele ce nimănui altuia din cei ce trăiesc sub soare nu a putut să-i ajungă la cunoștință.

42. O, nelegiuîta mindrie, o nemăsurată nebulie, slavă deșartă, unită cu tristețea întunecată, ouget satanic, care a invirtosat sufletele lor lipsite de evlavie! 43. Nu i-a rușinat pe aceștia claritatea divină a vechilor Scripturi și nici evlavia unanimă pentru Hristos a împreună slujitorilor noștri! Nu a slăbit pornirea lor contra Aceștia! Nici chiar puterile diavolești nu vor lăuda sacrilegiul lor, căci acestea se feresc să spună cuvîntul de blasfemie contra Fiului lui Dumnezeu.

Aceste probleme trebuie să fie discutate de noi, după puterea pe care o avem acum față de cei care cu argumente stupide au lărat contra lui Hristos și au încercat să batjocorească credința noastră în El.

44. Acești născocitori de fabule zic că noi lepădăm blasfemia cea nelegiuîta și nescripturistică a lor despre Hristos, adică eresia din cele ce nu există (*ἐξ οὐκ ὄντων*) și nu învățăm despre *doi nenăscuți*. Ca niște nepricepuți ei zic că numai Unul din Cei doi trebuie să existe, sau să gîndim că acesta (Unul) este din cele ce nu sînt, sau, în general, să afirmăm două ființe, doi nenăscuți.

Nu înțeleg acești nepricepuți (simplici) cit de mare ar fi distanța dintre Tatăl nenăscut și cele create de El din cele ce nu sînt, adică ființele raționale și cele neraționale. 45. Dacă n-ar mijloci Firea Cea Una născută prin care Tatăl lui Dumnezeu-Cuvîntul a făcut toate din ceea ce nu există (nimic) și care fire S-a născut din însăși Tatăl, Care exista, precum chiar Domnul mărturisese undeva zicînd: «*Cel ce iubeste pe Tatăl, iubeste și pe Fiul, Care S-a născut din El*»⁶¹.

46. Despre acestea noi credem, așa cum hotărăște Biserica apostolică, în Tatăl, singurul nenăscut, Care nu are nici o cauză a existenței Sale, Care este statornic și neschimbător, avînd mereu același fel de a fi față de toate, Cel care nu suferă nici creștere, nici împuștinare, dătător al Legii, al Profeților și al Evangheliilor și Domnul Patriarhilor, al Apostolilor și al tuturor Sfinților.

61. *Ioan 5, 1.*

Creдем și într-unul Domn Iisus Hristos, Fiul Unul-Născut al Lui Dumnezeu, născut, nu din ceea ce nu este (din nimic) și din Tatăl, Care există, nu după rânduiala trupurilor, prin despărțire, sau prin curgere (emanație) cea din împărțire, cum se pare (crede) lui Sabeliu⁶² și a lui Valentin⁶³, ci într-un mod peste putință de exprimat și de descris, după cuvîntul profetului pe care l-am pomenit mai sus și care zice: «*Iar neamul Lui cine-l va spune*?»⁶⁴. Fiindcă ipostasa Lui (ființa) nu poate fi cuprinsă (înțeleasă) de nici o fire creată, după cum și însăși Tatăl este necuprins cu mintea, pentru ca firea ființelor raționale să nu ajungă la cunoașterea părinteștei nașteri divine (a Fiului).

47. Nu de la mine trebuie să învețe acestea bărbații care trăiesc cu duhul adevărului, fiindcă despre aceasta glasul lui Hristos, care răsună și ajunge pînă la noi, ne învață că: «*Nimeni nu știe cine este Tatăl, fără numai Fiul și nimeni nu știe cine este Fiul fără numai Tatăl*»⁶⁵. De aceea am învățat că Fiul este statornic și neschimbător, ca și Tatăl; că nu-l lipsește nimic și că este desăvîrșit și intru totul asemenea Tatălui, El nefiind mai prejos decît Tatăl numai prin faptul că e născut. El este chipul exact și cu nimic diferit al Tatălui. 48. Căci este evident că chipul trebuie să fie completat cu toate cele prin care asemănarea este cît mai mare, după cum însuși Domnul a învățat zicînd: «*Tatăl Meu este mai mare decît Mine*»⁶⁶. Potrivit cu aceasta noi credem că Fiul există în vece din Tatăl, căci El este «*strălucirea slavei și chipul ipostasei părintești*»⁶⁷.

Să nu înțelegă cineva cuvîntul *todeauna* (τὸ ἀεί) în sensul de *nenăscut*, după cum socotesc cei care și-au întunecat judecata minții. 49. Pentru că nici *era* (τὸ ἦν), nici *veșnic* (τὸ ἀεί), nici *înainte de vece* (πρὸ αἰώνων), nu înseamnă același lucru cu *nenăscut* (ἀγέννητος). Încă nici-un alt cuvînt pe care mîntea omenească se va strădui să-l formeze să însemneze *nenăscut* (ἀγέννητος), (eu cred ca și voi că înțelegeți astfel și m-am încrezut în dreapta judecată în ce vă privește

62. Sabele, eretic antitrinitar, sec. III, aderent și căpetenie a ereziei modaliste, care susținea că nu e decît un Dumnezeu și o singură persoană divină, dar care e numit Tată, Fi și Sfîntul Duh, după felul lucrărilor pe care le săvîrșește. Această erezie a fost numită și monarhienism (o stăgură putere) și patripassianism, adică că Tatăl a suferit prin Fiul. Erezia sabeliană se menține în Biserica din mijlocul sec. V, cf. F. Cayré, o.c. I, p. 166—167; J. Tixeront, o.c. II, p. 353—350.

63. Valentin, gnostic Alexandrin, în sec. II, adevăratul continuator a lui Valentin, care a adus erezia gnostică la Alexandria de la Antiohia, cf. F. Cayré, o.c. p. 99.

64. *Isaia* 53, 8.

65. *Matei* 11, 27.

66. *Ioan* 14, 28 —, Textul pare nepotrivit.

67. *Evr.* 1, 3.

pe voi toți), fiindcă aceste cuvinte nu exprimă în nici un chip ideea de nenăscut. 50. Aceste cuvinte (expresii) sînt potrivite ca să arate un spațiu de timp și nu pot totuși să exprime cum se cuvine divinitatea Celui Unuia născut, ci exprimă numai vechimea în timp. Dar, Sfinții bărbați s-au străduit fiecare după puterea lui, să lămurească misterul și, cerînd iertare de la auditor, printr-o dezvinovățire bine întemeiată să spună: «*La acestea am ajuns*»⁶⁸.

51. Chiar dacă oamenii așteaptă ceva mai mult decît ceea ce poate exprima graiul omenească prin buze, spunînd că s-au anulat în parte cele necunoscute de ei, este clar că expresiile: *era* (τὸ ἦν), *todeauna* (τὸ ἀεί), și *înainte de vece* (τὸ πρὸ αἰώνων) sînt mult departe de ceea ce se așteaptă de la ele, care, orice ar fi, nu sînt același lucru cu *nenăscut* (ἀγέννητος).

52. De aceea trebuie păstrată demnitatea proprie a Tatălui nenăscut (τὸ ἀγέννητὸν τῷ Πατρί), mărturisind că El nu are o cauză a ființei Sale, iar Fiului trebuie să-i dăm cîntea ce I se cuvine, atribuindu-I nașterea fără de început din Tatăl și oferindu-I, cum am spus, cîntire, nu numai mărturisind cu evlavie și laudă despre El că *era* (τὸ ἦν) și *todeauna* (τὸ ἀεί) și *înainte de vece* (τὸ πρὸ αἰώνων), dar depunînd totuși dumnezeirea Sa ca arienii, ci să arătăm asemănarea exactă intru toate prin chipul și felul de a fi al Tatălui⁶⁹, și să declarăm că faptul de a fi nenăscut este o însușire a Tatălui, cum spune chiar Mintuitorul: «*Tatăl Meu este mai mare decît Mine*»⁷⁰.

53. În afară de învățătura evlavioasă în ce privește Tatăl și Fiul, cum ne învață Sf. Scriptură, noi mărturisim un Duh Sfînt, care a înnoit pe oamenii sfinți din Vechiul Testament și pe Sfinții Învățători ai celui numit Noul Testament.

Mărturisim numai o singură Biserică sobornicească și apostolică, mereu nebiruită, chiar dacă toată lumea s-ar porni contra ei, și invingătoare a oricărei împotriviri neleguite a celor de altă credință. Stăpînului ei ne-a dat curaj prin aceea că strigă: «*Îndrăzniți, Eu am biruit lumea*»⁷¹.

54. În afară de aceasta noi știm despre învierea din morți, al cărei început a fost Domnul nostru Iisus Hristos, Care a purtat cu adevărat trup și nu în aparență, din Fecioara Maria, Născătoare de Dumnezeu. Pentru surparea păcatului, la *plinirea vremii, a venit la neamul ome-*

68. *Filip.* 3, 16; *Col.* 1, 15; *Evr.* 1, 3.

69. *I Cor.* 13, 8—12; *Col.* 1, 15.

70. *Ioan* 14, 26.

71. *Ioan* 16, 33.

nesc⁷², a fost răstignit și a murit trupește, dar nicidecum nu s-a micșorat din cauza aceasta dumnezeirea Sa. Înviind din morți și fiind înălțat la Ceruri, stă de-a dreapta mării divine.

55. În această scrisoare v-am expus numai în parte cele de mai sus, socotind, cum v-am spus, că e greu ca să se descrie amănunțit cele despre fiecare punct de credință pentru ca nicidecum aceasta să nu slăbească rivna sfântă a voastră.

Acestea învățăm, acestea propovăduim, acestea sînt dogmele apostolice ale Bisericii pentru care sîntem gata să murim, disprețuind totuși pe cei care ne constring să le lepădăm. Dar, chiar dacă aceștia ne forțează prin chinuri nu ne pierdem nădejdea, (încrederea) în ele.

56. Devenind dușmani ai acestor învățături, cei din jurul lui Arie și Ahila și cei împreună cu aceștia, dușmani ai adevărului, au fost alungați din Biserică, ca niște instrăinați de învățătura noastră cea evlavioasă, urmînd pe fericitul Pavel, care zice: «Dacă cineva vă vestește vouă în afară de ce ați primit să fie anatema, chiar dacă se preface a fi înger din Cer»⁷³. 57. Și încă: «Dacă cineva vă învață altceva și nu se conduce după cuvintele strămoșe ale Domnului nostru Iisus Hristos, se mîndrește neștiind nimic»⁷⁴.

Nimeni dintre voi să nu-i primească pe cei anatematizați de adunarea frățească și nici să nu țină ca adevărate cele spuse, sau scrise de aceștia, căci sînt înșelători, care spun minciuni, ca să nu mărturisescă Adevărul. 58. Cătreieră prin orașe, nimic altceva urmîrind decît ca, sub masca prieteniei și în numele păcii, prin prefăcătorie și lingușire să trimită și să primească scrisori ca să rătească cîteva femeiuște înșelate de ei, încercate de păcate, etc.⁷⁵. 59. Pe aceștia care au îndrăznit atîtea contra lui Hristos, care au fărîmițat Creștinismul, fie prin acte publice, fie străduindu-se să ne defăimeze în judecăți, pe aceștia care ne-au provocat prigoană în timp de pace, cît le-a fost cu putință, pe aceștia care au lovit misterul inexprimabil a nașterii lui Hristos, pe aceștia toți, privindu-i cu groază, preaiubiți și uniți sufletește frați, să fiți de aceeași părere cu noi contra furioasei lor îndrăzneli, în asemănare cu împreună slujitorii noștri, care s-au indignat și care mi-au scris mie contra lor și au subscris și un memoriu, pe care vi l-am trimis prin fiul meu, adică diaconul Apion.

72. Evr. 9—26; 1, 31; Isaia. 1, 2.

73. Gal. 1, 9.

74. I Tim. 6, 3 și urm.

75. II Tim. 3, 6.

Am trimis unele scrisori Egiptului și Tebaidei, iar altele Libiei și Pentapolei, Siriei și încă Liciei și Pamfiliei, Asiei și Capadociei și altor ținuturi, după exemplul căror m-am convins că voi fi primit și de voi.

60. Mi s-au trimis multe ajutoare pentru cei ce au fost loviți și faptul acesta a fost ca o doctorie folositoare pentru poporul ce a suferit din cauza ereticilor arieni, care acum, fiind convinși cu aprobarea împreună slujitorii noștri se străduiesc să revină la pocăință.

Salutați-vă între voi, în adunarea fraților de la voi. Eu mă rog, preaiubiților, ca voi să fiți sănătoși în Domnul. Doresc să mă bucur de sufletul vostru cel iubitor de Hristos.

61. Sînteretici anatematizați, dintre preoți, Arie, iar dintre diaconi Ahila, Euzoius, Aitoles, Luciu, Sarmates, Iuliu Mina, alt Arie și Eladie.

62. Alexandru, episcopul Alexandriei, a trimis scrisori asemănătoare cu cele de mai sus și lui Filogon⁷⁶. Întîistătătorul Bisericii antiohiene și lui Eustațiu⁷⁷, cel încredințat atunci să conducă Biserica din Veria (Siria) și altora cîți erau apărători ai dogmelor apostolice.

Însă nici Arie n-a stat liniștit, ci a scris și el către cel pe care socotea că-l are partizani.

63. Că divinul Alexandru n-a scris nimic neadevărat contra lui Arie a mărturisit chiar acesta, în cele scrise către Eusebiu al Nicomidiei. Voi introduce și această scrisoare în scrierea (istoria) mea ca să dau pe față și celor ce nu știu pe părtașii necredinței.

5. Scrisoarea lui Arie către Episcopul Eusebiu al Nicomidiei⁷⁸

1. «Domnului preadorit, omul lui Dumnezeu, drept credinciosului Eusebiu, Arie cel urmărit pe nedrept de către papa⁷⁹ Alexandru din cauza Adevărului, care învinge toate, pe care și tu îl aperi, salutare în Domnul.

76. Filogon era atunci episcop al Antiohiei.

77. Eustațiu, atunci episcop la Veria, din Siria, apoi la Antiohia, între anii 324—330, era înverșunat contra arienilor. El ia parte la Sinodul de la Niceea (325). Apoi e condamnat de un sinod de la Antiohia (329—330), sub presurarea partizanilor lui Eusebiu al Nicomidiei, apărător al arienilor. Este exilat la Traianopole, în Tracia, unde va muri în curînd cf. F. Cayré, o.c. I p. 318—319.

78. Eusebiu al Nicomidiei, mort la anul 341, sau 342, a fost mai întîi episcop la Beryt și apoi la Nicomidia, reședința lui Liciniu, de a cărui faoare s-a bucurat. El a fost coleg cu Arie la Școala lui Lucian, la Antiohia și apoi partizan al acestuia. Arie îi va adresa scrisoarea păstrată de Teodoret (Istoria bisericască I, cap. 5). Eusebiu din Nicomidia a folosit intrigi la Curte, în timpul lui Constantin cel Mare și al urmașilor săi pentru a nimici pe apărătorii doctrinei niceene și a reabilita pe Arie și pe partizanii săi. A rămas de la el o scrisoare către Paulin de Tir, păstrată de Teodoret (Istoria bisericască, I, cap. 6) care afirmă clar creația Cuvîntului, cf. F. Cayré, o.c. I p. 304.

79. Episcopul Alexandriei poartă și pînă azi numele de papă.

Fiindcă vine la Nicomidia și părintele meu, Amoniu⁸⁰, m-am simțit îndatorat, într-adevăr, ca să te salut prin el și totodată să-ți reamintesc de dragostea ta înăscută și de buna dispoziție sufletească pe care le ai pentru frați, din cauza lui Dumnezeu și a Hristosului Său.

Căci episcopul Alexandru ne tulbură mereu și ne urmărește foarte mult și pune în mișcare orice cursă contra noastră ca să ne alunge din oraș, ca oameni fără Dumnezeu, fiindcă nu simțem de acord cu el când declară în public că Dumnezeu este de-a pururea, că Fiul este de-a pururea, în același timp Tată și în același timp Fiul, Fiul coexistă cu Dumnezeu, în mod nenăscut: Este de-a pururea născut, este nenăscut-născut^{80 bis}. Nici în închipuirea minții și nici în vreun moment Dumnezeu n-a existat înaintea Fiului. De-a pururi Dumnezeu, de-a pururi Fiul. Din însuși Dumnezeu este Fiul.

2. Și fiindcă Eusebiu, fratele tău cel din Cezareea, Teodot, Paulin, Atanasie, Grigorie, Ețiu și toți cei din prefectura Orientului⁸¹ zic că Dumnezeu a existat, fără început, înaintea Fiului, au fost supuși anamei, afară numai de Filogon, Elanicos și Macarie, bărbați eretici, neînvațați, dintre care unii îl numesc pe Fiul o emanație, alții o creștere din Tatăl, iar alții ceva împreună nenăscut. 3. Noi nu putem nici să auzim de aceste sacrilegii, chiar dacă ereticii (adică drept-credincioșii)⁸² ne-ar amenința cu mii de feluri de moarte. Noi însă ce spunem, ce gândim, ce-am învățat și ce învățăm? Că Fiul nu există nenăscut⁸³, nici o parte din Nenăscut, în nici un chip și nici din cineva existent, ci prin voință și sfat divin. El a luat ființă (a apărut) înainte de timpuri și de veșnicie, Dumnezeu deplin, Unul născut și Care nu se schimbă. 4. Mai înainte de a fi născut, s-au făcut, sau de a fi stabilit, sau întemeiat, Fiul nu a fost (οὐκ ἦν) căci nu a existat nenăscut.

Sintem urmăriți fiindcă am spus că: «Fiul are început, iar Dumnezeu este fără de început». Din cauza aceasta sintem urmăriți și pentru că am spus că Fiul este din cele ce nu sînt (din nimic). Astfel am spus pentru că El «nu este nici o parte din Dumnezeu nici din ceva deja existent». Pentru aceasta sîntem urmăriți, iar celelalte lucruri tu le știi.

80. Amoniu, părintele duhovnicesc a lui Arie.

80. bis ἀνεγεννημένος; fără să aibă început al existenței vezi Varias lectiones. P.G., LXXXII, Col. 912, nota 9.

81. Prefectura Orientului avea capitala la Antiohia.

82. Pe ortodocșii Arie li scootea eretici.

83. Dar Alexandru al Alexandriei în scrisoarea către Alexandru al Constantinopolului Teodoret, Istoria bisericească, cap. 4. zice că Fiul este născut din Tatăl mai înainte de vecei.

Doresc ca tu să fii sănătos în Domnul, aducându-ți aminte de ne-cazurile noastre și fiind cu adevărat Sillucianist, Eusebie»⁸⁴.

5. Dintre cei menționați de acesta Eusebiu era episcopul Cezareei, Teodot al Laodiceii, Paulin al Tirului, Atanasie al Anazarbului, Grigorie al Baritului, Ețiu al Lidelor. 6. Lida este numită însă acum Diospolis. Pe aceștia se mîndrea că îi are Arie de o părere cu el. Ca adversari Arie l-a numit pe Filogon, întîistătător al antiohienilor, pe Elanicos al Tripoliei și pe Macarie al Ierusalimului.

Contra acestora a născocit acuzații mincinoase, fiindcă, în adevăr, ei au zis că Fiul este veșnic și înainte de vecei și de aceeași cinste și deoiființă cu Tatăl.

După ce Eusebiu al Nicomidiei a primit această scrisoare a început și el nelegiuirea (erezia lui). Astfel el scrie către Paulin episcopul Tirului cele ce urmează:

6. Scrisoarea lui Eusebiu, episcopul Nicomidiei, către Paulin, episcopul Tirului

1. «Stăpînului meu, Paulin, Eusebiu (al Nicomidiei), salutare în Domnul.

Nici sirguința stăpînului meu, Eusebiu al Cezareei cea pentru dreapta învățătură n-a fost ținută sub tăcere, ci a ajuns să fie cunoscut și la noi și tot așa nici tăcerea ta despre aceasta, stăpîne. După cum era firesc ne-am bucurat de stăpînul nostru, Eusebiu, dar de tine ne intristăm, socotind că și tăcerea ta, a unui astfel de bărbat, este o înfringere a noastră. 2. De aceea te rog pe tine, care știi că nu se cade unui bărbat înțelept să gîndească altceva și să nu spună cele ce nu sînt adevărate, făcînd în minte socoteala despre ce să scrie, să începi să scrii despre aceasta, căci este folositor și ție și celor ce te ascultă, mai ales cînd ai să scrii potrivit Scripturii și după îndrumările învățăturilor și școlului ei.

3. Căci n-am auzit, stăpîne, că sînt două existențe nenăscute, nici că unul este împărțit în două și nici n-am învățat, s-au am crezut, că Unul a suferit ceva trupește, ci Unul este nenăscutul (τὸ ἀγέννητον) și Unul a fost născut cu adevărat de către El (Tatăl), dar nu din ființa (substanța) Lui. Acesta (Fiul) nu participă la firea cea nenăscută, nici-decum și nu este din ființa (substanța) Tatălui, ci a fost intru totul altul Prin fire și putere, făcut spre asemănare desăvîrșită cu voința și puterea Creatorului, al Cărui început am crezut că nu se poate exprima, nu numai prin cuvinte, ci că este imposibil chiar cu mintea, nu numai a

84. σιλλουκιστα νεστα ἀλλοθες, Εουσειε — cu adevărat collucianist, Eusebie, adică colegi la școala lui Lucian de Samosata, vezi și nota 78.

oamenilor, ba chiar și a tuturor celor ce sînt mai presus decît oamenii (ingerii).

4. Acestea le spunem, nu bazîndu-ne pe cugetările noastre proprii, ci precum am învățat din Sf. Scriptură. Căci am învățat că Fiul este creat, întemeiat și născut, cu ființa (substanța) și cu firea neschimbată și negrăită și cu asemănarea cu Făcătorul Său, după cum însuși Domnul zice: «*Domnul M-a creat pe Mine, început al căilor Lui și mai înainte de veac M-a întemeiat mai înainte de toate colinele M-a născut*»⁸⁵.

5. Dacă a fost din Dumnezeu, adică de la El, ca o parte a Lui sau din curgerea (emanația) ființei Lui, nu ar mai spune că este creat, nici că este întemeiat, ceea ce, într-adevăr, Tu însăși, stăpîne, știi. Ceea ce există din ceea ce este nenăscut nu are putea fi creat, sau întemeiat, de altul, sau de El, fiindcă există de la început nenăscut.

6. Iar dacă El însăși se numește ceva născut (τὸ γεννητὸν) ne oferă un indiciu că S-a născut din ființa (ὄντας) părintească și din această cauză are identitatea firii. Dar noi știm că Scriptura nu zice numai despre El (Fiul) că este născut, ci și despre alții neasemenea Lui întru toate (κατὰ πάντα) prin fire.

7. Astfel, Scriptura spune și despre oameni: «*Am crescut fii și i-am înălțat, dar ei m-au părăsit*»⁸⁶. Și încă: «*L-ai părăsit pe Dumnezeu, Care te-a născut*»⁸⁷. Și despre altele zice: «*Cine este Cel ce-a făcut picăturile de rouă!*»⁸⁸. Nu descrie firea ca fiind din firea Lui, ci că nașterea (adică producerea) fiecăreia dintre cele ce sînt făcute, sînt din voînța Lui. Nimic nu este din ființa (ἐκ τῆς οὐσίας) Lui, ci toate s-au făcut prin voînța Lui. Fiecare este după cum a fost făcut.

8. Pe de o parte există Dumnezeu, pe de altă parte existențele cele spre asemănarea Lui vor fi asemenea prin rațiune (cuvînt), iar cele făcute, prin voînța Lui. Toate prin El (Fiul) s-au făcut de la Dumnezeu; toate sînt de la Dumnezeu.

Primind aceste învățături și îndeplinindu-le după harul dat ție de la Dumnezeu, grăbește-te ca să scrii stăpînului meu (Alexandru al Constantinopolului)⁸⁹, căci m-am convins că dacă îi vei scrie, îl vei îndupleca. Salută-i pe toți cei în Domnul! Harul dumnezeiesc să te păzească pe tine, stăpîne, sănătos și rugător pentru noi».

9. Astfel își scriau aceștia, unii către alții, intrarmîndu-se pentru războiul contra Adevărului, și așa răspîndindu-se blasfemia (erezia) în

85. Prov. 8, 22.

86. Isaia, 1, 3.

87. Deut. 32, 18.

88. Iov., 38, 28.

89. E vorba de episcopul Alexandru al Constantinopolului, pe care credea să-l atragă spre eresia lui.

Bisericile mari din Egipt și din prefectura Orientului, s-au produs certuri și lupte pentru Sf. dogme în fiecare oraș și sat.

10. Iar restul populației privea cele ce se petreceau și judeca cele ce se spuneau. O parte dintre ei susținea cele spuse de unii iar cealaltă parte cele spuse de ceilalți. Aceasta era situația tristă și demnă de plîns, căci asediau Bisericile ca și mai înainte⁹⁰ oameni de alt neam și dușmani. Iar cei de același neam, care trăiau sub același acoperiș și participau la aceeași masă⁹¹, își ascuțeau limbile în loc de săbii, unii contra altora. Ba mai mult, deși erau legați între ei și formau un singur trup, se războiau unii cu alții.

7. Cele petrecute la marele Sinod de la Niceea, (325)

1. Aflînd prea înțeleptul împărat acestea⁹² a încercat mai întîi să sece (astupe) însăși izvorul răutăților, trimițînd la Alexandria cu scrisori pe unul din cei cunoscuți pentru iscusința lui ca să încerce să stingă cearta și cu nădejdea că va aduce pe cei rătăciți la înțelegere. 2. Dar, fiindcă a fost înșelat în speranțele sale, împăratul a convocat acel vestit Sinod de la Niceea (an. 325) poruncind ca episcopii și cei care vor veni cu ei să folosească pentru transport asinii publici, cățirii, măgărușii și caii.

După ce s-au adunat atîția cîți au putut să infrunte greutatea drumului, a venit însăși împăratul Constantin cel Mare la Niceea, dorînd să vadă mulțimea arhierilor și nădăjduind să-i aducă la înțelegere. Totodată a poruncit ca orice nevoie a acestora să le fie satisfăcută din plin.

3. S-au adunat 318 arhieri. Episcopul Romei n-a putut lua parte din cauza bătrîneții, dar a trimis doi preoți, cărora le-a poruncit să la parte la cele ce se vor discuta.

În vremea aceea erau mulți care se dîstingeau prin harismele apostolice, iar mulți purtau stigmatele Domnului Iisus pe trup, ca și dumnezeiescul Apostol (Pavel)⁹³.

4. Iacob al Antiohiei Migdoniei⁹⁴ (Sirienii și Asirienii o numesc Nisibe) a inviat morți și i-a readus printre cei vii, apoi a făcut și alte infinit de multe minuni, pe care socotesc că este inutil să le înserez în această Carte a mea, deoarece le-am expus în Istoria evlavioasă⁹⁵. 5. Pavel episcopul Neocezareei (citadelă așezată pe malurile Eufratului) a

90. În timpul marilor persecuții.

91. Sf. Euharistie.

92. Constantin cel Mare.

93. Gal. 6, 17; 7, 4.

94. Migdonia, sau Nisibe; Migdonios este și un rîu. cf. Parmentier, o.c. p. 397.

95. Φιλολόγος Ἱστορία τῆς ἀναγιγνωσκόμενης, tom LXXXII col. 1293, C — 1305 B.

fost lovit de furia lui Liciniu ; ambele miini i-au fost legate, folosindu-se la aceasta fierul roșu, zgircindu-se astfel și omroindu-i-se nervii de mișcare a articulațiilor. 6. Altorii li se scosese rău ochiul drept, iar alții aveau genunchiul drept mutilat. În numărul acestora era și Painutie Egipteanul.

Într-un cuvânt, se putea vedea aici (la sinod) o mulțime de martiri, strinși la un loc. 7. Această dumnezeiască și vestită adunare nu era totuși lipsită de potrivnici, căci erau unii, puțini la număr, dar vicleni, care simulau smerenie și își ascundeau răutatea, apărând nu pe față, blasfemia (erezia) lui Arie.

După ce s-au adunat toți, împăratul le-a pus la dispoziție o sală foarte mare (aulă), în palatul imperial și a poruncit să se așeze acolo cît mai multe bănci și tronuri, ca să fie deajuns pentru numărul arhierilor. 8. Și astfel, după ce a aranjat ceea ce se cuvenea pentru cinstea lor, împăratul le-a poruncit să intre și să discute despre cele stabilite mai înainte. 9. Împăratul a intrat cel din urmă, cu puțini însoțitori, avînd o mărție vrednică de laudă și o înfățișare demnă de admirat, iar respectul întipărit pe fața lui era și mai admirabil.

După ce s-a așezat pe un tron mic împăratul a stat în mijloc, cerînd ca episcopii să-i îngăduie acest lucru. Odată cu el a luat loc și toată această dumnezeiască adunare. 10. Apoi, deîndată, cel dintîi, marele Eustațiu⁹⁶, cel cărui i se oferise conducerea Bisericii antiohienilor (căci Filogon despre care am amintit mai înainte trecuse în viața mai fericită, iar episcopii, preoții și tot poporul iubitor de Hristos îl siliseră pe Eustațiu, prin vot unanim, să păstorească în locul celui mort) — a încununat capul împăratului cu flori de laudă și a răspălit cu binecuvîntări rîvna lui pentru cele dumnezeiești.

11. După ce s-a terminat aceasta, împăratul cel prea slăvit a adăugat cuvinte de îndemn pentru unire și înțelegere, amintind de cruzimea acelor tirani⁹⁷ și despre pacea mult dorită, care a fost oferită de Dumnezeu și totodată a arătat cît de înspăimîntător, ba chiar foarte înspăimîntător, ar fi ca, după ce dușmanii au fost nimicîți, și cînd nimeni nu mai îndrăznește să se împotrivescă, episcopii însăși să se atace între ei și să ofere dușmanilor plăcere și motive de batjocură, mai ales acum cînd se discută despre cele dumnezeiești și cînd învățătura despre Sf. Duh a fost dată prin scris.

12. Cărțile evanghelice și apostolice, zicea împăratul, precum și prezicerile profeților de demult ne învață clar ceea ce trebuie să gîndim

96. Eustațiu, episcop al Antiohiei, vezi și nota 77.
97. Maxentiu și Liciniu.

despre divinitate⁹⁸. Deci zicea împăratul, înlăturînd cearta care duce la război, să primim lămurirea celor ce se discută prin cuvintele inspirate de Dumnezeu. 13. Aceștia și altele asemenea lor le-a spus arhierilor ca unor părinți, acest copil (împăratul), care-și iubește Tatăl, preocupîndu-se de înțelegerea în ce privește dogmele apostolice.

Cea mai mare parte a sinodului a fost convinsă despre cele spuse de împărat și a primit cu bucurie înțelegerea dintre ei și învățătura sănătoasă a dogmelor. 14. Totuși, cițiva pe care i-am amintit mai înainte⁹⁹ și pe lingă aceștia Minifantus Efesiu, Patrofil al Schitopolei, Teogoniu, care era atunci episcop al Niceei și Narcis al Neroniadei (Neroniada era un oraș din Cilicia a doua, pe care îl numim acum Irinopolis). Cu aceștia mai erau Teonas al Marmariceii¹⁰⁰ și Secundus al Ptolemaidei Egiptului, toți opunîndu-se dogmelor apostolice și susținînd pe Arie.

15. Formulînd o învățătură aceștia au prezentat-o sinodului, dar, după ce a fost citită aceasta, toți au rupt-o imediat și au scotit-o înșelătorie și minciună. S-a provocat atunci o mare tulburare în contra acestor eretici și toți aceștia au fost învinuiți de trădarea credinței.

Fiînd cuprinși de frică aceștia (ereticii) s-au sculat și primii s-au lepădat de Arie, afară de Secundus și Teonas.

16. După ce Arie a fost alungat, în deplină înțelegere, toți au mărturisit credința cea care pină acum și acum se ținea în Biserici, și au aderit-o prin subscriere, apoi au dizolvat sinodul. Mai sus numiții au scris însă cu viclenie această formulă de credință: 17. Faptul acesta îl dovedesc cele puse la cale de ei mai tîrziu contra apărătorilor credinței, precum și cele scrise chiar de aceștia însăși despre ei. 18. Căci acel Eustațiu, episcopul antiohienilor, despre care s-a vorbit mai înainte, a scris acestea despre ei (episcopii arieni), arătînd și cele întimplate și combătînd blasfemia lor și totodată explicînd și cuvîntul din Proverbe, care spune : «Dumnezeu m-a întemeiat (creat) pe mine, început al căilor Sale spre lucrul Său»¹⁰¹.

8. Combaterea arienilor cu dovezi din scrierile lui Eustațiu și Atanasie

1. Voi reveni de acum la cele ce s-au discutat la sinod. Ce adică ? Fiîndcă din cauza acestor probleme s-a adunat o foarte mare sinod în cetatea Niceei, unde s-au strins la un loc un număr de peste 270 de

98. Să ținem, așa numește Constantin cel Mare pe Dumnezeu (divinitatea) ca și în Edictul de la Milan, 313.

99. Vezi Teodoret Istoria bisericească I, cap. 5.

100. Provincie în Egipt.

101. Prov. 8, 22.

episcopi, eu să nu pot descrie clar cele discutate din cauza numărului mare de participanți, considerându-se că n-ași fi cercetat complet și amănunțit această problemă ?

Cînd se cerceta felul credinței ereticilor s-a prezentat ca dovadă evidentă scrisoarea blăsemiei lui Eusebiu al Nicomidiei. 2. Fiind citită în fața tuturor a produs imediat o durere profundă auditorilor față de decăderea acestui om, care a scris-o și i s-a făcut o aspră mustrare. 3. După ce s-a descoperit clar ceata celor în jurul lui Eusebiu al Nicomidiei¹⁰², iar scrisoarea nelegiuită a fost ruptă, deodată, unii din înțelegerii secretei, pretextînd pacea, au silit să tacă pe toți, care obișnuiseră să vorbească foarte bine în public.

Iar partizanii lui Arie, temîndu-se ca nu cumva să fie ostracizați de un așa de mare sinod adunat, anatamizează și ei, săltînd de bucurie, dogma lor, de care acum se lepădau, subscriind, cu mină proprie, hotărârile la care se ajunsese în sinod.

4. După ce au pus însă mina pe conducerile episcopale, prin cit mai multă viclenie, deși trebuiau să facă pocăință, partizanii lui Arie țin însă în mare respect învățăturile condamnate de ei, cînd pe ascuns, cînd pe față, formulînd diferite argumente. Urmărind să întărească rădăcinile zinzaniei lor ei se tem de cercetători, fug de inspectori, (efori) și astfel, prin aceasta atacă pe propovăduitorii dreptei credințe. 5. Nu credem că oameni necredincioși (fără Dumnezeu), pot să poruncească divinității (τὸ θεῖον) căci chiar dacă iarăși s-ar întări, iarăși vor fi biruiți, după cum spune venerabilul profet Isaia¹⁰³.

6. Acestea le-a spus marele Eustațiu, iar împreună luptătorul său și apărător al adevărului, Atanasie, cel ce a urmat la conducere (episcopat) atotvestitului Alexandru, la cele ce a scris, adresîndu-se către africani¹⁰⁴, a adăugat și acestea : 7. «Cînd s-au adunat episcopii voind să înfăture expresiile nelegiuite, născocite de arieni, adică din cele ce nu sînt (ἐἴ οὐκ ὄντων) și că Fiul este o creatură, o făptură (τὸ λέγειν κτίσμα καὶ ποίημα τὸν Γῶν), că a fost un timp cînd nu a fost (τὸ ἦν πότε οὐκ ἦν) și că e schimbător din fire (τρέπτως ἐστὶ φύσις) și totodată să fixeze în scris expresiile din Sf. Scripturi că Fiul Unul născut este din fire din Dumnezeu, «Cuvînt, Putere, Înțelepciune, unică a Tatălui, Dumnezeu adevărat»¹⁰⁵, cum a zis Ioan Evanghelistul și cum a scris Pavel Apostolul : «Strălucire a slavei și chip al ipostazei Tată-

102. A.D. Alès, Le Dogme de Nicée, Paris, 1926, p. 105.

103. Isaia, 8, 9.

104. Epistola ad Afros, P.G., XXVI, col. 1029—1048.

105. Ioan 17, 3. I Cor 1, 24.

lui»¹⁰⁶; — partizanii lui Eusebiu al Nicomidiei, fiind atrași de părerea greșită a acestuia, repetau necontenit între ei : «Să ne reunim, căci noi sîntem din Dumnezeu, 8. deoarece există un singur Dumnezeu din care sînt toate»¹⁰⁷, și «cele vechi au trecut, iată s-au făcut toate noi ; toate sînt de la Dumnezeu»¹⁰⁸. Partizanii lui Eusebiu ținneau seama și de ceea ce este scris în Păstorul lui Herma : «Înainte de orice să crezi că Dumnezeu este Unul, Care a creat și a rînduit toate și Care a făcut ca toate să existe din ceea ce nu este (din nimic)»¹⁰⁹.

9. Cînd însă episcopii din sinod au văzut viclesugul acestora (eusebienilor) și intrigile necredinței lor, au explicat mai clar ce înseamnă expresia din Dumnezeu (ἐκ τοῦ θεοῦ). Ei au scris că Fiul este din ființa (substanța) lui Dumnezeu (ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν Γῶν). Și pentru că creaturile nu sînt prin ele înșile fără cauză, ci că au un început (cauză) al existenței lor, se spune adică de la Dumnezeu, însă numai Fiul, în mod deosebit, este din ființa (substanța) Tatălui (ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας). 10. Acest lucru este propriu Cuvîntului, Unuia născut și adevărat al Tatălui. Din acest motiv s-a scris din ființa Tatălui despre Cuvîntul Iarăși au întrebat episcopii din sinod pe acești pușini (arieni), care-și exprimau părerea dacă ei ar mărturisii că Fiul nu este o Creatură, ci putere și înțelepciune unică a Tatălui și icoadă veșnică și nedesebită intru toate de Tatăl și Dumnezeu adevărat¹¹⁰, partizanii lui Eusebiu al Nicomidiei au fost surprinși, făcîndu-și semne între ei, ca și cum acestea se potrivesc și pentru noi oamenii, căci și noi sîntem numiți chip și slavă a lui Dumnezeu¹¹¹. Și despre noi se zice că trăim întodeauna¹¹², 11. Și că «sînt multe puteri»¹¹³, căci zice : «ca ieșit toată puterea lui Dumnezeu din pămîntul Egiptului»¹¹⁴. Chiar și omida și lăcusta sînt numite mari puteri¹¹⁵. Apoi «Domnul Puterilor cu noi Protectorul nostru, Dumnezeul lui Iacob»¹¹⁶.

Noi însă ne bucurăm, nu numai de faptul că sîntem în mod deosebit ai lui Dumnezeu, ci că El ne-a numit și frați. 12. Iar dacă eusebieni îl numesc pe Fiul, Dumnezeu adevărat, nu ne tulbură, căci, dacă

106. Evr. 1, 3.

107. I Cor. 8, 6.

108. II Cor. 5, 17—18.

109. Păstorul lui Herma, Mandatum I, despre credință și frica de Dumnezeu, cf. P. Cayré, o.c. I, p. 83.

110. II Cor. 4, 4 ; Ioan 17, 3.

111. I Cor. 11, 7.

112. II Cor. 4, 11.

113. I Cor. 12, 6.

114. Ies. 12, 41.

115. Ioih 2, 25.

116. Ps. 45, 8.

este făcut, este adevărat (real)¹¹⁷. Astfel a fost spiritul corupt al arienilor.

Episcopii de la sinod, observind însă în acest punct viclenia lor au cules din Scripturi cuvinte care arată strălucirea și izvorul și riuul și chipul în care privește ipostaza Fiului¹¹⁸ și apoi că: «în lumina Lui vom vedea lumină»¹¹⁹, precum și «Eu și Tatăl una sintem»¹²⁰, 13. Și au subscris apoi mai clar și mai scurt că Fiul este deoifintă (ὁμοούσιος) cu Tatăl, deoarece toate cele citate mai înainte au același înțeles. 14. Iar, critică lor în șoaptă că aceste expresii, ca deoifintă (ὁμοούσιος) nu sînt scripturistice, s-a dovedit zadarnică, chiar de către ei, căci au devenit sacrilegi (eretici), prin cuvinte nescripturistice ca: din cele ce nu sînt și totodată a fost odată cînd nu a fost, și acuză că au fost condamnați pentru cuvinte nescripturistice, deși și acestea sînt gîndite de ei cu evlavie.

Scotînd ca din gunoi aceste cuvinte pe care ei le folosesc, arienii au vorbit ca din pămînt¹²¹, pe cînd episcopii de la sinod nu au scos de la ei inșiși ci, avînd mărturia Părinților, au scris în felul acesta.

15. Au fost episcopi venerabili, cu aproape 130 ani înainte, și ai Romei mari și ai orașului nostru¹²², care au acuzat pe cei care ziceau că Fiul este o Creatură și că nu este deoifintă cu Tatăl. Eusebiu, cel ce a fost episcop al Cezareei a știut acest lucru, el care mai înainte susținuse erezia lui Arie, dar apoi a subscris hotărîrilor sinodului de la Niceea. 16. El a scris celor ai săi, afirmînd cu tărie că: «am aflat că unii dintre episcopii învățați și vestiți dintre cei de demult și scriitorii folosesc expresia deoifintă (ὁμοούσιος), cînd vorbesc despre dumnezeirea Tatălui și a Fiului¹²³.

17. Arienii deci, după ce și-au ascuns hoala (erezia) (căci se temeau de mulțimea episcopilor) au subscris cele hotărîte la sinod, atrăgîndu-și mustrele profetice, căci Dumnezeu tuturor strigă către ei: «Poporul acesta Mă cinstește cu buzele, dar cu inima se depărtează

117. Fiul este făcut, adică o creatură, după concepția eretică ariană și ca orice creatură, e ceva adevărat, real, dar e un Dumnezeu făcut, nu născut, deci un Dumnezeu de a doua mînă.

118. Ps. 35, 10; 45, 9; 64, 10; Matei 12, 50; Marcu 3, 5; Evr. 1, 31.

119. Ps. 35, 9.

120. Ioan 10, 30.

121. Ioan 3, 31.

122. E vorba de originile arianismului, găsite în sabelianism și la Lucian de Samosata, condamnat la sinodul de la Antiohia, din anul 268, iar după alții chiar la Origen și în mod precis la Dionisie al Alexandriei, (248—264). Acesta zicea că a fost un timp cînd Fiul nu a existat, formula reînălțată de Arie și că El nu este deoifintă cu Tatăl. Dionisie al Romei îl combate, iar Dionisie Alexandrinul precizează și corectează aceste formule periculoase, cf. F. Cayre, I. o.c. p. 265—270; J. Tixeront, o.c. vol. I p. 482—486. și vol. II p. 20 și urm.

123. Sf. Atanasie, De Synodis, 43—44, De sententia Dionysii, 18.

mult de Mine»¹²⁴. 18. Teonas și Secundus, nevoind să facă acest lucru, au fost alungați prin aprobarea tuturor, ca unii care au opus blasfemia lui Arie învățaturii evanghelice.

Adunîndu-se iarăși în sinod episcopii au formulat 20 de canoane cu privire la conducerea bisericească.

9. Cel contra lui Meletie¹²⁵ Egipteanul de la care au rămas pînă astăzi schismaticii meletieni; Epistola sinodală despre aceasta

1. Meletie, cel învrednicit de hirotonia episcopală, nu mult înainte de izbucnirea ereziei lui Arie, a fost dovedit apoi de unele călcări ale rînduieilor stabilite și a fost caterisit de către Sfîntul Petru, episcopul Alexandrinilor, care a primit după aceea coroana de martir. Fiindcă Meletie nu a acceptat însă hotărîrea de caterisire și a umplut Tebaida și Egiptul vecin de tulburare și furtună, folosind teroarea contra conducerii lui Alexandru¹²⁶, episcopii de la Sinodul de la Niceea au scris Bisericii alexandrinilor cele ce au legiferat despre inovația lui.

Iată ce au scris :

2. Scrisoare sinodală

Sfîntei și marelui prin harul lui Dumnezeu Bisericii a alexandrinilor și fraților preahubiți, din Libia și Pentapole, episcopii care s-au adunat la Niceea și care au participat la marelui și Sfîntul Sinod, trimit salutări în Dmnul.

3. Fiindcă prin harul lui Dumnezeu și sprijinul preaiubitului de Dumnezeu, împăratului Constantin (Cel Mare), care ne-a adunat din diferite provincii (eparhii) și orașe, s-a format marelui Sfînt Sinod la Niceea, s-a crezut necesar ca să se trimită și la voi scrisori din partea acestui întreg Sfînt Sinod, ca să știți cele ce s-au propus, s-au cercetat (discutat) și cele ce s-au hotărît și așa fost întărite.

124. Isaia 29, 13; Matei 15, 8.

125. Meletie, episcop de Licopolis, în Egipt. El s-a împotrivit disciplinei stabilite pentru reprimirea celor căzuți în timpul prigoanei lui Diocletian, în Egipt, susținută de episcopul Petru al Alexandriei. Astfel, Meletie a recrutat partizani în tot Egiptul și a opus o ierarhie dizidentă ierarhiei ortodoxe, separîndu-se administrativ de Biserica Sinodului de la Niceea (325) s-a ocupat de schisma meletiană din Egipt. Numai Meletie a fost privat de exercitarea funcțiilor episcopale, pe cînd ceilalți episcopi și preoți, aderenți ai săi, au fost amestecați cu cei ce ascultau de episcopul Alexandriei. Cînd un episcop al acestuia năsea, era înlocuit cu un episcop meletian. După G. Bardy, o.c. p. 10—11 și 18.

126. Alexandru era atunci conducătorul Bisericii Alexandrinilor. L. Parmentier, o.c. p. 338 și nota 23 de la textul din J. Migne, P.G. LXXXI, col. 928 A. tradusă zără τῆς Ἀλεξανδρου χριστιανῶν προσηλυτισμῶν, folosîndu-se de tirania contra conducerii lui Alexandru, ceea ce mi se pare mai corect față de textul din J. Migne, ibidem, care are în loc de Ἀλεξανδρου, Ἀλεξανδρίων, conducerea Alexandrinilor.

4. Mai întâi s-au discutat cele în legătură cu nelegiuirea (erezia) lui Arie, în prezența preaiubitului nostru împărat, Constantin și s-a hotărât în unanimitate să fie anatematizată părerea (învățătura) nelegiuită (eretică) a acestuia precum și cuvintele și ideile lui blasfemiatoare de care se folosește ca să hulească, zicând că Fiul lui Dumnezeu este din cele ce nu sînt (ἐξ ὧν ὄντων), că mai înainte de a fi fost născut nu a existat (πρὶν γεννηθῆαι μὴ εἶναι) că a fost un timp cînd nu a fost și că avea să fie socotit (să ajungă) Fiul lui Dumnezeu prin libera sa alegere între viciu și virtute.

5. Sf. Sinod a anatematizat toate acestea, susținînd că nicidecum să nu se asculte o atît de nelegiuită învățătură și nebulie de cuvinte atît de huloitoare.

Cele scrise despre ce fel de sfîrșit a avut Arie, sau ați auzit, sau veți auzi, ca să nu părem că noi insultăm pe un om care și-a primit răsplata cuvenită pentru păcatul său.

6. Nelegiuirea lui a avut atît de mare putere încît a atras și pe Teonas al Marmariceii¹²⁷ și pe Secundus al Ptolemaidei¹²⁸. Dar și aceștia au primit pedeapsa lor.

Însă, după ce harul lui Dumnezeu a scăpat Egiptul de această înșelătorie și blasfemie a lui Arie, precum și de acele persoane care îndrăzniseră să producă tulburare și discordie între credincioșii, care înainte trăiau liniștiți, au mai rămas acum cele în legătură cu cutezanța lui Meletie și a celor hirotoniți de el. Despre cele hotărîte despre aceștia în sinod vă arătăm acum, frați preaiubiți.

7. S-a găsit deci cu cale, fiindcă Sinodul a fost mai îndurător (căci după dreapta judecată nu merita nici o îngăduință), ca Meletie să rămînă în orașul său, dar să nu mai aibă nici o putere, nici să aleagă, nici să hirotonească și nici să se arate în vreun ținut, sau oraș în acest scop, dar să-și păstreze numai numele demnității sale ierarhice. Cei așezați de el ca episcopi, fiind întăriți printr-o hirotonie mai sfîntă, să fie reprimiți în comuniune după aceasta, adică să aibă și ei dreptul să să officieze, dar să fie neapărat în rîndul al doilea după cei rînduiți în fiecare parohie, sau Biserică și hirotoniți mai înainte, în timpul preacinstîtutului și împreună liturghisorului nostru Alexandru (al Alexandriei). Aceștia (episcopi meletieni) să nu aibă putere să aleagă pe cine le-ar plăcea, sau să propună în numele cuiva sau, în general, să facă ceva fără știrea episcopilor Bisericii sobornice și apostolice, ascultători ai lui Alexandru.

¹²⁷ Marmarica era o provincie în Egipt. Episcopul de aici, Teonas, a fost partizanul lui Arie la Sinodul de la Niceea (325).

¹²⁸ Ptolemaida era o localitate în Egiptul de Sus.

8. Iar episcopii care prin harul lui Dumnezeu și rugăciunile voastre nu se află în nici o schismă, ci sînt fără nici o pată în Biserica sobornicească și apostolică, să aibă puterea și să aleagă și să înscrie numele celor demni de a fi clerici și în general, să facă toate după legea și rînduiala bisericească.

9. Dacă însă, vreodată, s-ar întîmpla ca vreunul din cei ce sînt în conducerea Bisericilor să i se sfîrșească zilele, atunci să se înalțe în demnitate celui care a murit unul din cei despre care am discutat pînă acum, dar numai dacă s-ar arăta vrednic și poporul l-ar alege și totodată dacă l-ar accepta și confirma episcopul soborniceștei Alexandrii.

10. Acest lucru s-a acordat tuturor celorlalți episcopi, dar în ce privește persoana lui Meletie nu s-au convenit acestea, din cauza neorînduiei lui de la început și a îndrăzneții și a cugetului său, ci să nu i se dea nici o putere de autoritate unui om care ar putea să producă iarăși aceleași neorînduiri.

11. Acestea sînt întîmplările importante și deosebite din Egipt și din preasfînta Biserică a Alexandriei. Dacă s-a canonizat, sau s-a dogmatizat și altceva, precum și a luat parte Domnul și preacinstiul împreună liturghisorului și fratele nostru, Alexandru al Alexandriei, el însuși, ca unul care a fost de față, vă va spune lămurit, căci a fost și autor și pătaș la cele ce s-au petrecut în sinod.

12. Vă vestim și despre înțelegerea în legătură cu Sfintele noastre Paști, că adică, după dorințele voastre, s-a rezolvat și această problemă, încît toți frații din Răsărit, care mai înainte nu sărbătoreau Paștele odată cu romanii și cu voi și cu toți care țin Paștele de la început, să-l serbeze de acum înainte cu voi.

13. Bucurați-vă, deci, de reușita celor discutate și de pacea și buna înțelegere între toți, precum și de faptul că toată erezia a fost înlăturată. Să primiți și mai mare cinste și cu mai multă dragoste pe împreună liturghisorul nostru și episcopul vostru Alexandru, cel care ne-a bucurat pe noi cu prezența sa și care, la așa vîrstă, a depus atîta osteneală ca să împace cele de la voi.

Rugați-vă și pentru noi toți, ca cele ce s-au părut că au fost bine hotărîte să rămînă statornice prin Domnul nostru Iisus Hristos, făcute după cum am fost încredințat după buna voință (îngăduință) a lui Dumnezeu și Tatăl, în Duhul Sfînt, Căruia I se cuvine slavă în vecii vecilor amen. (Treimea cea deoiființă și veșnică)¹²⁹.

¹²⁹ Ca titlu aceste cuvinte sînt numai în textul din J. P. Migne, și nu în cel de la L. Parmentier, care îl dă în continuarea textului, cu cele ce urmează.

14. Această dumnezeiască adunare a arhierilor a adus astfel de vindecare bolii lui Meletie, dar a rămas și până azi urmele nebuniei acestuia, căci există în acele ținuturi niște cete de călugări, care nu cred nici în învățăturile sănătoase și care în viața lor au unele obiceiuri deșarte, asemănătoare cu nebunia samaritenilor și a iudeilor.

Marele împărat a scris însă ca să informeze pe cei care nu au putut să vină la sinod despre cele ce au făcut acolo episcopii adunați. Am socotit de folos ca să înserez și această scrisoare în această Carte a mea, căci ea dovedește clar evlavia din sufletul celui ce a scris-o.

**10. Scrisoarea împăratului Constantin (cel Mare)
către episcopi, care au lipsit de la Sinodul de la Niceea,
despre cele hotărâte aici**

1. Constantin Augustul către Biserici.

Căpătînd obișnuință din buna orînduire a treburilor obștești, după cîte a fost darul puterii divine, am socotit că, înainte de toate, năzuința mea trebuie să fie ca să se păzească de către preafericitul popor al Bisericii sobornicești o singură credință și o dragoste curată și aceeași evlavie față de atotputernicul Dumnezeu.

2. Dar nu era posibil să se ajungă, altfel, la un aranjament durabil și sigur decît dacă, adunîndu-se la un loc episcopii de pretutindeni, sau cei mai mulți dintre ei, să se facă judecata fiecăruia dintre cei ce aparțin preasfintei religii (creștine). Apoi, după ce s-a strîns un număr cît mai mare (și eu însumi ca unul dintre voi am fost de față, căci nu aș putea să tăgăduiesc ceea ce mă bucură foarte mult, că adică am devenit împreună slujitor al vostru), au fost toate pînă într-atîta supuse unei cercetări cuviințoase, încît părerea (definiția) plăcută lui Dumnezeu, Care veghează asupra tuturor, a ieșit la lumină, spre acordul unității (unirii), ca să nu rămînă încă ceva spre neînțelegere sau spre discutare a credinței.

3. Tot acolo, în sinod, discutîndu-se și despre sfînta zi a Paștilor, s-a părut, prin consfătmîntul general, că este bine ca toți creștinii de pretutindeni să serbeze în aceeași zi. Căci ce va putea fi mai frumos pentru noi, ce va putea fi mai mareț decît ca această sărbătoare, prin care am dobîndit nădejdea nemuririi, să fie ținută fără abatere de către toți creștinii după o singură rînduială și o socoteală clară?

Mai întîi s-a părut că e lucru necuviințos ca această preasfîntă sărbătoare să o săvîrșim folosînd obiceiul iudeilor, care și-au mințit miinile cu o crimă nelegiuită și, fiind murdăriți, pe bună dreptate și-au orbit sufletele.

Se cuvine acum ca, după ce a fost înlocuit obiceiul acestora printr-o orînduire mai dreaptă pe care am păstrat-o din prima zi a Patimilor pînă azi, să se continue observarea ei și în veacurile viitoare. 4. Să nu avem nimic comun cu neamul dușmănos al iudeilor, căci am primit (în-vățat) de la Mîntuitorul o altă cale. În fața noastră se deschide un drum al prea sfîntei noastre religii, drum după lege și strălucit. Pe acesta apucînd, în bună înțelegere, să ne îndepărtăm de acel cuget întinat, prea cinstiți frați. 5. Căci este ceva cu adevărat de ris ca aceștia (iudeii) să se laude că, fără rînduiala lor noi n-am fi în stare să respectăm Paștile.

Cum vor putea să gîndească corect acela care, după aceea ucidere a Domnului (deicid), rătăcind cu mîntea, sint conduși, nu de o judecată sănătoasă, ci de o pornire neînfrînată, acolo unde îi împinge turbarea lor înăscută. De aci se întîmplă că unii, chiar dacă nu văd adevărul de partea aceasta, (a iudeilor) greșind ca întotdeauna cît mai mult, să săvîrșească Paștile a doua oară în același an, contrar îndreptării convenite. 6. De ce dar să urmăm acelora, care dovedesc că suferă de o înrîcoșătoare rătăcire, căci nu vom îngădui niciodată ca să se serbeze de două ori Paștele în același an? Și chiar dacă acestea nu erau publicate, trebuia ca înțelepciunea voastră să se străduiască și să se roage întotdeauna ca, în nici un chip, ceea ce este curat în sufletele voastre să nu aibă legătură cu obiceiurile oamenilor foarte răi.

7. Afară de acestea trebuie să ne gîndim și la faptul că nu este îngăduit ca să existe deosebire în astfel de probleme și în legătură cu sărbătoarea unei astfel de religii (creștine). 8. Mîntuitorul ne-a hărăzit o singură zi a dezobririi noastre, adică cea a prea Sfîntei Patimi. El a voit ca una să fie Biserica Lui cea sobornicească, ale cărei mădulari, chiar dacă foarte adesea sint răspîndite în multe și diferite locuri se încălzesc, totuși, într-un singur duh, adică în voînța lui Dumnezeu.

9. Să judece acum cugetul sfîntiei voastre cum de înspăimîntător și urit este ca în aceleași zile, unii să petreacă timpul cu post și alții să pregătească ospete, iar după zilele Paștilor, unii să petreacă în sărbători și odihnă, iar alții să se dede posturilor rînduite. De acia Proviđența divină vrea să se ajungă la îndreptarea cuvenită și ca Paștile să fie săvîrșit într-un singur fel, precum și eu socotesc că toți sint de aceeași părere.

10. Din această cauză a trebuit ca să se rînduiască astfel acest lucru, încît noi să nu mai avem nimic comun cu paricizii și deicizii acia. Si este o rînduială folositoare pe care o respectă toate Bisericele din părțile de Apus și de Miazăzi și de Miazănoapte ale lumii creștine. Și chiar unii din părțile Răsăritului, despre care acum toți au fost de pă-

rere că procedează bine. Și eu însumi am susținut că și înțelepciunii voastre are să-i placă și că ceea ce se respectă printr-o singură și unanimă consimțire în orașul romanilor, în Italia și toată Africa, în Egipt Spania, Gallia, Britania, Libia, în toată Grecia, în dioceza Asiei și a Pontului și în Cilicia, are să primească cu bucurie și înțelepciunea voastră, socotind că, nu numai că este mai mare numărul Bisericilor din locurile amintite, ci mai ales că toți, în general, voiesc acest lucru prea drept și cuviincios. Și rațiunea sănătoasă cere ca să nu mai fie nici o legătură cu sperjurul iudeilor. 11. Și ca să spun pe scurt, toți au aprobat ca sfânta sărbătoare a Paștilor să se țină în una și aceeași zi. Nu trebuie să fie nici o deosebire pentru o zi așa de sfântă, ci e mai bine să se urmeze aceleași hotărâri în care să nu fie nici un amestec de greșeli, sau de păcate.

Urmind astfel celor de mai sus, primii cu mulțumire harul cel cersc, într-adevăr, ca o poruncă divină. 12. Căci tot ce se face în sfințele adunări ale episcopilor are legătură cu voința divină. De aceea, după ce am înfățișat, prea iubiților noștri frați, cele scrise mai înainte, imediat trebuie să primiiți și să aplicați hotărârea amintită mai sus și observarea acestei sfinte zile (a Paștilor) ca, atunci cind am să vin pentru a vedea mult dorita față a înțelepciunii voastre, să pot să săvârșesc această sfântă sărbătoare în una și aceeași zi cu voi.

Pentru toate mă voi bucura cu voi, văzind răutatea diavolească alungată de către puterea divină prin măsurile noastre și în același timp cum orește peste tot credința, pacea și înțelegerea noastră. Dumnezeu să vă păzească, prea iubiți frați!

11. Despre darurile de hrană oferite Bisericilor și despre altă faptă bună a împăratului Constantin (cel Mare)

1. Acestea a scris împăratul Constantin celor care au lipsit de la sinod, iar pe cei care au luat parte (în număr de 318) i-a primit cu cuvinte frumoase și cu multe daruri. Apoi a poruncit să se pregătească multe paturi¹³⁰ și i-a ospătat pe toți la un loc. Pe unii mai respectați i-a luat la o masă cu el, iar pe alții i-a împărțit la alte mese. Văzind apoi pe unii cu ochiul drept scos și aflând că fuseseră supuși la această suferință pentru statornicia lor în credință, împăratul a sărutat rănile lor, crezind că prin sărutul acesta va căpăta de acum binecuvântarea.

2. După ce s-a terminat ospățul, împăratul le-a oferit iarăși daruri. Le-a dat chiar și scrisori către conducătorii stabiliți în fruntea Provin-

¹³⁰. Feul roman de a mîca, stînd lungi pe pat.

ciilor, poruncind ca în fiecare oraș să fie împărțite celor ce țineau fecioria pe viață, văduvelor și celor consacrați slujbelor divine, hrană în fiecare an. A luat aceste măsuri, mai mult din dărnicia lui, decît pentru că era nevoie.

A treia parte din aceste daruri se impart și pînă azi. 3. În timp ce Iulian cel nelegluit¹³¹ a desființat dintr-o dată toate acestea, împăratul ce a urmat după el a poruncit să se dăruiască celor ce și acum se aduc spre împărțire.

Pentru lipsa de atunci era însă puțin sprijinul ce se da. Dacă ceea ce se împărțea atunci era de trei ori mai mare decît ce se împarte acum este ușor celui ce vrea ca să poată vedea mărinimia împăratului Constantin. 4. Eu nu voiesc nicidecum ca acest lucru să fie trecut sub tăcere.

Oameni răuvoitori au invinuit pe unii dintre episcopi și au trimis împăratului acuzații scrise. Acesta, primindu-le înainte de înțelegerea realizată, le-a legat cu o sfoară, le-a pecețuit de degetul lui și a poruncit să fie păstrate. 5. Iar după ce s-a realizat înțelegerea, aducindu-se aceste scrisori, împăratul le-a ars în fața lor și a jurat că nu a citit nimic din cele scrise în ele, căci spunea că nu trebuie ca greșelile clericilor să fie arătate celor mulți, ca nu cumva unii, găsind în acestea prilej de sminteală, să păcătuiască și ei cu mai mult curaj.

6. Se spune că împăratul a mai adăugat și acest lucru: că, dacă cineva ar ști că un episcop strică căsătorii cuiva, să ascundă cu veșmînt de purpură cele ce s-au întimplat contra legii, ca nu cumva vederea celor întimplate, să îndurereze pe cei ce le-ar privi.

Astfel, indemnînd și învrednicind de atîta respect pe clericii, împăratul i-a sfătuit ca fiecare să se întoarcă la turma sa.

7. Din cauza nerușinării arienilor, care, nu numai că se leapădă de Părinții pe care îi recunosc toți, dar chiar pe ai lor îi tăgăduiesc, vreau să înserez în această Carte a mea scrisoarea lui Eusebiu al Cezareei¹³², pe care a scris-o despre credința și care cuprinde o dovadă clară a furiei acestora (arienilor). 8. Căci, deși îl socotesc pe Eusebiu ca un partizan al lor, combat pe față scrierile lui.

Eusebiu a scris această scrisoare către unii care cugetau cele ale lui Arie și care îl acuzau, după cum se pare, de trădare. Însă cele scrise arată mai bine intenția autorului.

¹³¹. Iulian Apostatul, despre care va fi vorba în Ist. Bis. a lui Teodoret, Cartea, C. III.

¹³². Eusebiu de Cezareea «părintele Istoriei bisericești», vezi și nota 2.

12. Scrisoarea episcopului Eusebiu al Cezareei Palestinei, despre credința formulată la Sinodul de la Niceea (325), pe care a trimis-o de aci, când s-a ținut acest mare sinod

1. Desigur că voi toți ați aflat și din altă parte despre cele ce s-au discutat în legătură cu credința bisericească în marele sinod, convocat la Niceea, fiindcă s-a obișnuit ca zvonul să o ia înaintea unei expuneri precise despre cele întimplate.

Totuși, ca să nu vi se expună altfel, prin astfel de zvonuri (vești) cele hotărâte despre adevărul credinței v-am trimis neapărat vouă mai întâi, formula despre credință, propusă de noi și apoi o alta pe care au publicat-o niște episcopi care au făcut adăugiri la cuvintele noastre.

2. Deci, scrisoarea noastră, citită în prezența preaiubitului de Dumnezeu împărat și declarată că este bună și corectă este în felul următor.

Credința expusă de noi.

3. După cum am apucat de la episcopii dinaintea noastră și din prima catehizare — și atunci când am primit bota botezului și după cum am învățat din dumnezeieștile Scripturi și cum credem și învățăm și pe alții în însăși activitatea preotească și episcopală, tot așa crezind și acum, declarăm credința noastră care este aceasta :

4. Credem într-un singur Dumnezeu, Tatăl Atotputernicul, Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute.

Credem și într-Unul Domn, Iisus Hristos, Cuvântul Lui Dumnezeu, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, viață din viață, Fiul, Unul Născut, cel mai întâi născut decât toată creatura, născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, prin Care toate au fost (existat).

Credem și în Cel ce pentru mântuirea noastră S-a intrupat și a trăit între oameni, și a suferit și a înviat a treia zi și S-a înălțat la Tatăl și va veni iarăși întru slavă, ca să judece pe cei vii și pe cei morți.

Credem și într-Unul Duh Sfânt.

5. Credem că fiecare dintre aceștia este și există : Tatăl, cu adevărat Tatăl, Fiul cu adevărat Fiu și Duhul Sfânt, cu adevărat Duh Sfânt, după cum și Domnul nostru, trimițând la propovăduire pe ucenicii Lui le-a spus : «Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh»¹³³.

Despre acestea și noi afirmăm cu tărie că așa ținem și așa gândim și așa am ținut și înainte și pînă la moarte să fie legați de această credință, anatematizînd orice erezie nelegiuită.

¹³³ Matei 28, 19.

6. Mărturisim că am gîndit acestea din inimă și din cuget, așa cum ne cunoaștem pe noi înșine și gîndim și acum și spunem din sinceritate despre Dumnezeu Atotputernicul și despre Domnul nostru Iisus Hristos, avînd a arăta prin dovezi și a vă convinge că am crezut și am predicat tot așa și în timpurile trecute.

7. După ce am expus această credință, nu a avut loc nici o tăgăduire (combatere). Ci însăși împăratul nostru cel prea iubit de Dumnezeu a mărturisit, cel dintîi, că această expunere cuprinde învățăturile cele drepte (curate) și că tot așa și el însăși a făgăduit să gîndească. Totodată am îndemnat pe toți să fie de acord cu această expunere, să subscrie punctele de învățătură și să fie de aceeași părere cu aceștia, adăugînd numai cuvîntul *deoființă* (*ὁμοούσιος*). Și pe acest cuvînt l-a explicat, zicînd să nu se spună că este deoființă, în ce privește suferințele truștești, nici că a luat ființă din Tatăl prin despărțire, s-au printr-o separație (tăiere), fiindcă nu este cu puțință ca firea cea imaterială, inteligentă și fără de trup, să fi luat pentru sine o suferință truștească. Astfel de învățături se cuvine să le medităm cu cuvinte dumnezeiești și negrate.

Prea înțeleptul și evlaviosul nostru împărat gîndea astfel de lucruri, iar episcopii au compus această scrisoare în legătură cu adăugirea cuvîntului *deoființă* (*ὁμοούσιος*).

Credința stabilită de sinod.

8. Credem într-Unul Dumnezeu, Tatăl Atotputernic, Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute.

Și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut din Tatăl, adică din ființă (*ἐκ τῆς οὐσίας*) Tatălui, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat, din Dumnezeu adevărat născut, nu făcut, deoființă (*ὁμοούσιος*) cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut, cele din Cer și cele de pe pămînt.

Credem în Cel Care pentru noi oamenii și pentru mîntuirea noastră S-a pogorit din Cer și S-a intrupat și S-a făcut om și a suferit și a înviat a treia zi ; S-a suit la Cer și vine ca să judece pe cei ce trăiesc și pe cei morți.

Credem și în Duhul Sfînt.

Iar pe cei care spun că : a fost un timp cînd nu era, că nu a fost înainte de a fi născut, precum și că a fost făcut din cele ce nu există, sau că este dintr-un alt ipostas, sau substanță (*ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας*) sau zic că Fiul lui Dumnezeu este schimbător și nu mereu același, Sfînta Biserică sobornicească și apostolică îi anatematizează.

9. Iar după ce s-a primit această formulă de către episcopi¹³⁴, noi nu lăsam fără lămurire din nou, cum s-a spus, (expresiile): «din ființă (ἐκ τῆς οὐσίας) Tatălui» și «deoființă cu Tatăl» (τῆ Πατρὸς ὁμοούσιος).

Cum însă de acum se agitău întrebări și răspunsuri judecata a cîntărit (cercețat) cu atenție sensul expresiilor menționate. Astfel s-a mărturisit că din ființă arată că Fiul este din Tatăl și că nu există ca o parte a Tatălui.

10. Nouă ni s-a părut că este bine să consimțim la această părere (explicație), fiindcă învățătura evlavioasă (adevărată) ne arată că Fiul este din Tatăl și că nu este o parte a ființei (esenței) Acestuia. De aceea și noi înșine ne alăturăm acestui înțeles și nicidecum nu excludem această expresie, avînd în fața ochilor noștri dorința de pace și să nu ne depărtăm de dreapta înțelegere.

11. Pe lângă aceasta am primit și expresia născut și nu făcut (γεννηθεὶς καὶ οὐκ ποιηθεὶς) fiindcă ceea ce este făcut, (τὸ ποιηθὲν) este o denumire comună a celorlalte făpturi făcute prin Fiul, de la care Fiul nu are nimica asemănător (mai înainte de intrare). De aci rezultă că El nu este o creatură, asemenea celor făcute prin El, ci substanță (ființă Sa) este mai presus decît toată făptura. Cuvintele dumnezeiești ne învață că această ființă (οὐσία) S-a născut din Tatăl, felul nașterii fiind inexprimabil și neînțeles (nepătruns) de toată firea cea născută.

12. Tot așa și în ce privește expresia că Fiul este deoființă cu Tatăl (ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν) rațiunea care cercetează înțelege că nu e deoființă după felul trupurilor și nici prin asemănare cu viețuările muritoare, nici prin împărțirea ființei (substanței), sau despărțirea ei și nici prin vreo suferință, sau prin prefacere, Sau instrăinarea puterii Tatălui, căci ființa (firea) Tatălui nenăscut este străină de toate acestea.

13. Expresia deoființă cu Tatăl poate să precizeze că Fiul lui Dumnezeu nu are nici o asemănare cu creaturile cele născute și că este întru toate asemenea numai cu Tatăl, Carele L-a născut și că nu este din vreun alt ipostas, sau substanță, ci numai din Tatăl. Așa și mie însumi, cînd am cercetat (lămurit) acest fel (de interpretare) mi s-a părut că e bine să-l accept, fiindcă am aflat că unii episcopi dinainte, învățați și vestiți, și unii scriitori, în expunerea teologiei (învățăturii) despre Tatăl și despre Fiul au folosit expresia deoființă (ὁμοούσιος).

14. Acestea să fie spuse despre credința formulată la care toți am fost de acord, nu fără cercetare, ci după părerile exprimate și discutate

în prezența însăși a împăratului, celui prea iubit de Dumnezeu, și consimțite din motivele despre care s-a discutat mai înainte.

15. Am socotit că trebuie primită și anatematismă alcătuită de către episcopi din sinod după formula de credință ca să se oprească a se folosi cuvinte nescripturistice din cauza cărora s-a produs aproape toată dezordinea din Biserica¹³⁵.

Fiindcă nici o Scriptură inspirată nu a folosit expresiile: din cele ce nu sînt, a fost un timp cînd nu a fost, sau altele adăugate după aceea, nicidecum nu s-a părut că e îngăduit să se spună, s-au să se învețe acestea.

16. Noi am fost de acord cu ceea ce bine s-a hotărît, fiindcă înainte de acest timp, nicidecum nu am obișnuit să ne folosim de aceste expresii. Și mai mult, nu s-a socotit ceva nepotrivit faptul de a anatematiza expresia: înainte de a fi fost născut nu a fost, pentru ca să se mărturisească de toți că Acesta este însăși Fiul al lui Dumnezeu, și înainte de nașterea Sa după trup.

17. Iată acum prea iubitul de Dumnezeu, împăratul nostru, a precizat cu dreaptă judecată că și în ce privește nașterea Sa dumnezeiască Fiul este înainte de toți vecii, fiindcă înainte de a se fi născut printr-o lucrare (ἐνέργεια) el era prin putere (δυνάμει) în Tatăl, în mod nenăscut (Tatăl fiind totdeauna Tatăl) și, ca împărat în veci și mîntuitor, Fiul fiind toate prin putere în veci și rămînînd la fel în privința acestora.

18. Acestea vi le-am trimis neapărat, prea iubiților, ca să arătați cele hotărîte în discuțiile și adunările noastre, cum am rămas pe bună dreptate de atunci și chiar și pînă azi, cînd cele scrise altfel ne-au neliniștit. Atunci am primit în liniște cele ce nu ne întristau (atacaw), fiindcă noi, cercetînd cu răbdare înțelesul cuvintelor, ni s-a părut că au o potrivire evidentă cu cele mărturisite de noi în formula noastră de credință.

13. Combaterea blasfemiilor de acum ale arienilor (cu dovezi) din scrierile lui Eusebiu, episcopul Cezareei.

1. Eusebiu ne-a mărturisit clar că expresia deoființă (ὁμοούσιος) nu e ceva nou și nici nu a fost născocită de Părintii adunați (la Niceea, an 325), ci ea provine de demult, de la strămoșii la urmașii lor. Tot Eusebiu a spus acolo (la sinod) și mărturisește și în altă scriere, laudînd conducerea marelui Constantin, că și toți care s-au adunat atunci la sinod au primit de comun acord credința formulată. El istorisește cum urmează: 2. Spunînd cele despre credință, în limba latină, și altul tradu-

134. ἀριθμ. din nou, în loc de ἀριθμ. acestora. cf. Varietate lectiones, P.G. LXXXII, col. 944-944 A, nota 44 și textul din L. Parmentier o.c. p. 51, nota 9.

135. Face aluzie la expresiile nescripturistice ale arienilor.

cîndu-le, împăratul dădea cuvîntul întîistătorilor. De acum unii, începînd, acuzau pe vecinii lor, iar alţii se apărau şi acuzau la rîndul lor, desigur aducîndu-se foarte multe învinovăţiri şi de o parte şi de alta.

Deşi la început s-a produs multă neînţelegere, împăratul a ascultat cu răbdare pe toţi şi primea cu atenţie neinteruptă, răspunzînd separat celor spuse de fiecare parte. Astfel, în linişte, a unit pe cei care erau puşi pe ceartă, adresînd cu blîndeţe cuvînte către fiecare. Vorbînd apoi în limba greacă (căci nu era nicidecum necunoscător al acestei limbi), era un om mai dulce şi mai plăcut, căci pe unii îi convingea, pe alţii îi domolea prin cuvînte, iar pe cei ce vorbeau frumos îi lauda, pe toţi îndrumîndu-i spre înţelegere, pînă cînd îi făcea să aibă aceleaşi convingeri şi aceeaşi credinţă în toate cele ce se discutau, ca să se păstreze aceeaşi credinţă şi să se recunoască de către toţi aceeaşi zi a Sărbătorii mintuitoare (Paştile).

Afară de acestea au fost întărite şi cele hotărîte împreună în scris, prin semnătura fiecăruia.

3. Iar după puţin timp iarăşi a adăugat şi acestea: «După ce, astfel, au orînduit împreună, am îngăduit ca toţi să plece la casele lor», iar aceştia s-au despărţit cu bucurie. După aceea stăpînea la toţi o singură părere (convîngere), adică vea stabilită de acord în faţa împăratului, reuîndu-se ca într-un singur cor, cei despărţiţi de multă vreme.

4. Bucurîndu-se de cele orînduite, împăratul le-a dăruit prin scrisori o roadă bogată celor ce nu au luat parte la sinod, iar tuturor credincioşilor — şi celor de pe ogoare şi celor din oraşe — a poruncit să li se facă daruri bogate de bani. Prin aceasta el cîntea, într-un fel, sărbătorea împlinirii a 20 de ani de domnie (vicennalia).

5. Aşadar, trebuia ca partizanii lui Arie, deşi nu socoteau ca un sacrilegiu să combată pe ceilalţi Sfinţi Părinţi, să se încreadă în acesta (împăratul), pe care erau obişnuiţi să-l admire şi care învăţa că mărturisirea aceea s-a făcut în bună înţelegere. Dar, fiindcă ei luptau cu tărie chiar contra propriilor lor Părinţi, trebuia, măcar, cînd au aflat de sfîrşitul ruşinos şi plin de groază al lui Arie, să fugă cu toată puterea de nelegiuirea născută de acesta.

Deoarece se pare că nu toţi ştiu despre felul morţii lui Arie, eu voi istorisi aceasta, așa cum s-a întîmplat.

14. Despre sfîrşitul lui Arie, din scrisoarea lui Atanasie

1. Petrecînd timp îndelungat la Alexandria, Arie voia să batjocorească iarăşi adunările bisericesti, lepădînd de formă nelegiuirea sa şi făgăduind că va primi mărturisirea de credinţă formulată de Sf. Părinţi.

2. Cum n-a putut însă să convingă nici pe dumnezeiescul Alexandru şi nici pe Atanasie, urmaşul acestuia — şi în conducerea bisericăscă şi în exilvie — la stăruinţa lui Eusebiu al Nicomidiei a mers iarăşi la Constantinopol.

Cel întru toate desăvirşit, Sf. Atanasie, istoriseşte mai bine în scrisorile sale către Apion cele puse la cale de către Arie, la Constantinopol, precum şi cele hotărîte de Dreptul judecător. Eu voi insera această parte în Cartea mea:

3. «Într-adevăr, eu (Atanasie) nu eram la Constantinopol, cînd s-a sfîrşit acela (Arie), dar era prezbiterul Macarie şi pe acesta l-am auzit istorisînd. Arie fusese chemat de către Constantin împăratul, la stăruinţa celor din jurul lui Eusebiu al Nicomidiei. Cînd el a sosit, împăratul l-a întrebat dacă are credinţa Bisericii soborniceşti, iar acesta a jurat că ţine credinţa cea dreaptă şi a dat şi o declaraţie scrisă despre credinţa sa, ascunzînd cele din cauza cărora fusese alungat din Biserică, de către episcopul Alexandru şi citînd cu prefăcătorie texte din Scripturi.

4. După ce Arie a jurat că nu a gîndit cele pentru care Alexandru îl îndepărtase, împăratul l-a lăsat în pace, spunîndu-i: «Dacă este dreaptă credinţa ta, bine ai jurat, dar dacă credinţa ta este nelegiuită şi totuşi ai jurat, Dumnezeu să judece faptele tale».

Şi astfel, după ce a ieşit de la împărat, cei din jurul lui Eusebiu, după obiceiul lor, au voit ca Arie să intre cu forţa în biserică. 5. Dar episcopul Constantinopolului, fericitul Alexandru, s-a împotrivit, zicînd că nu trebuie să fie primit în comuniune născocitorul de erezie.

În sfîrşit, partizanii lui Eusebiu al Nicomidiei au ameninţat că: «după cum, nevrînd voi, am reuşit ca acesta să fie chemat de împărat, tot așa, mine, chiar fără voia ta, (a lui Alexandru) Arie se va intruni cu noi în chiar această biserică».

Era sîmbătă, cînd spunea acestea. 6. Deci auzînd episcopul Alexandru acestea s-a intristat foarte şi, intrînd în biserică, şi-a îndreptat minile către Dumnezeu şi plîngea. Apoi şi-a plecat faţa spre Altar şi, stînd culcat pe podea, se ruga. De faţă era şi Macarie, care se ruga împreună cu el şi-i auzea glasul.

Episcopul Alexandru cerea în rugăciunea sa două lucruri, zicînd așa: 7. Dacă Arie vine mine la adunarea de rugăciune, scapă-mă pe mine, robul Tău şi să nu pierzi un drept credincios cu un nelegiuit, iar dacă ocroteşti Biserica Ta (şi ştiu că o ocroteşti) ia aminte la cuvintele celor din jurul lui Eusebiu al Nicomidiei şi să nu dai spre pierzare şi ocară moştenirea Ta. Ridică-l pe Arie, ca nu cumva, intrînd în biserică,

să pară că, împreună cu el, a intrat și erezia și apoi nelegiuirea (necredința) să fie socotită ca credință adevărată.

După ce s-a rugat astfel, episcopul s-a retras, fiind foarte îngrijorat. Dar, iată, s-a produs un fapt minunat și neobișnuit¹³⁶. 8. În timp ce partizanii lui Eusebiu amenințau, episcopul Alexandru se ruga, iar Arie avea nădejde în aceștia. Pronunțând cuvinte de ocară Arie a intrat în latină pentru nevoia pîntecelui și deodată, după cum s-a scris: «plecîndu-se înainte a plesnit la mijloc și, căzînd, imediat și-a dat sufletul, fiind lipsit de amîndouă, adică de comuniunea Bisericii și de viață».

9. Așa a fost sfîrșitul lui Arie. Partizanii lui Eusebiu au îngropat pe cel de aceeași convingere cu ei, rușinîndu-se mult, iar prea fericitul Alexandru, pe cînd Biserica întreagă se bucura, a săvîrșit adunare de rugăciune în evlavie și dreaptă credință și se ruga cu toți frații și slăvea cu toată puterea pe Dumnezeu. Nu se bucura de moartea lui Arie, să nu fie! (căci este rînduit omului să moară odată)¹³⁷, ci pentru că această întimplare s-a arătat mai presus de judecățile omenești.

10. Insuși Domnul, judecîndu-l între amenințările partizanilor lui Eusebiu și rugăciunea lui Alexandru, a condamnat erezia lui Arie și a arătat că acesta nu este vrednic de comuniunea bisericească. Totodată a dovedit tuturor că, deși are aprobarea (mărturia) și protecția împăratului și de la toți oamenii, el a fost însă condamnat de Adevărul însăși.

11. După ce a cules astfel de roade ale semințelor rele și a văzut începutul pedepselor viitoare, Arie arată prin pedeapsă propria sa nelegiuire.

Eu însă mă voi întoarce acum la istorisirea despre evlavia împăratului. 12. Căci el a trimis scrisori către toate popoarele de sub stăpînirea romanilor, poruncindu-le ca să se depărteze de greșeala de la început, îndemnîndu-i să primească învățătura Mîntuitorului nostru și îndemnîndu-i pe toți spre acest adevăr.

Pe episcopii din fiecare oraș i-a îndemnat să zidească biserici, sfătuindu-i la aceasta, nu numai cu scrisul, ci și dăruindu-le din plin și bani și plătindu-le cheltuielile pentru construcție. Dar și scrisorile arăta aceeași atitudine, cum urmează:

136. Textul din P.G., LXXXII, col. 925 este: τὴ ἑαυτῶν ἑπιτομῶν καὶ παράδοξον, dar în textul de la L. Patmențier, p. 57, rîndul 19 este: τὴ ἑαυτῶν καὶ παράδοξον; i-am preferat pe acesta din urmă.

137. Evr. 9, 27.

15. Scrisoarea împăratului Constantin despre zldirea de biserici

1. «Constantin, biruitorul, preamarele, Augustul, lui Eusebiu (al Cezareei).

Prigonind pînă acum sfatul nelegiuit și tirania pe slujitorii Mîntuitorului, am crezut și m-am convins în mod sigur că edificiile tuturor bisericilor au fost, fie distruse din cauza neîngrijirii, fie că, de teama nedreptății, care apăsa, au fost făcute mai mici decît se cuvenea, frate prea iubit. Acum însă, după ce s-a dat libertate și după ce balaurul¹³⁸ a fost izgonit de la conducerea treburilor publice, prin purtarea de grijă a marului Dumnezeu și prin sprijinul nostru, socotesc că s-a arătat tuturor puterea divină și că toți cei care au căzut, fie din frică, fie din necredință, sau din cauza unor păcate și au cunoscut pe Cei ce este cu adevărat, vor reveni la starea dreaptă și adevărată a vieții lor.

2. Așadar, tu însuși, care conduci atîtea biserici, sau cunoști atîția episcopi, ce păstoresc prin alte locuri, sau preoți și diaconi, amintește-le ca să se străduiască pentru construirea de biserici, sau să repare pe cele ce există, ori să le facă mai mari, iar acolo unde nevoia cere, să se facă altele noi. Veți cere tu însuși — și prin tine și ceilalți — cele de trebuință de la conducătorii Provinciilor și de la oficialii Prefecturii.

3. Aceștia li s-a scris ca să sprijine cu toată rivna cele spuse (cerute) de cuvioșia ta. Dumnezeu să te păzească, frate prea iubit».

Aceștea le-a comunicat împăratul despre construirea de biserici către episcopii fiecărei Provincii. Cele despre codificarea Cărilor Sfinte, către Eusebiu Palestina, e ușor să le cunoști din scrisoarea către acesta, ce urmează:

16. Scrisoarea aceluiași pentru codificarea Sf. Scripturi

1. «Constantin, biruitor, prea mare, August, lui Eusebiu (al Cezareei). În orașul de un nume cu noi (Constantinopol) s-a adăugat cu ajutorul Providenței lui Dumnezeu și a Mîntuitorului o foarte mare mulțime de oameni pe sfintele Biserici, încît, pentru că toate au luat o mare dezvoltare acolo, ne pare foarte necesar ca să se construiască și mai multe biserici în acest oraș. 2. De aceea să primești cu foarte mare osîrdie ceea ce a părut bun voinței noastre.

Așadar, s-a văzut clar că trebuie să se aducă la cunoștința ta ca să sfătulești să se scrie de către meșteri calligrafi și care cunosc bine meșteșugul, 50 de volume pe pergament, care să se poată citi ușor și să poată

138. Aluzie la Liciniu prigonitorul.

fi mutate ușor, când sînt folosite : adică să cuprindă dumnezeieștile Scripturi, a căror bună păstrare tu știi că este necesară adunării Bisericii.

3. S-au trimis prin bunăvoința noastră scrisori către conducătorul general al Provinciei ca să aibă grijă să ofere toate cele necesare la pregătirea acestor volume, iar pentru ca să se pregătească cit mai repede volumele scrise, lucrul acesta se va face prin grija ta. Din împunericirea acestor scrisori ale noastre îți se îngăduie ca să folosești pentru transport două trăsură (vehicule publice). 4. Numai așa volumele scrise cit mai frumos ar putea să ajungă cit mai repede pînă la mine, adică dacă unul din diaconii Bisericii tale va îndeplini acest lucru. Acesta, după ce va sosi la noi va cunoaște dărnicia noastră. Dumnezeu să te păzească, prea iubite frate !

5. Sînt de ajuns acestea ca să dovedească și mai ales să ne învețe clar cum că împăratul, cel prea vrednic de toată lauda, a depus stăruință pentru cele dumnezeiești. Voj adăuga, de asemenea, la cele spuse, și cele ce s-au aranjat de el în legătură cu mormintul mintuitor (al Domnului).

Aflînd că, precum Coryvanții¹³⁹, tot așa unii care cinstesc pe idoli, în feul adoratorilor lui Bacchus¹⁴⁰, au pus stăpînire pe mormintul Domnului și, luptînd ca să dea uitării amintirea mintuirii, au construit pe acesta un altar zeiței desfrîinate¹⁴¹ și își băteau joc de nașterea feciorenică — împăratul a poruncit ca să fie dărîmată această blestemată și să fie strinse acele dărîmături spurcate de jertfe și apoi să fie alungate din cetate, iar după aceea să se construiască un templu (biserică) foarte mare și foarte frumos.

6. Despre aceasta ne relatează mai clar scrisoarea pe care împăratul a trimis-o către întîistătorul acestei Biserici. Acesta era Macarie¹⁴², despre care am amintit mai înainte și care a luat parte la marele sinod (Niceea, an 325) și a condamnat blasfemia lui Arie, împreună cu ceilalți episcopi.

Scrisoarea este următoarea :

139. Coryvanții, preoții zeiței Cybela, mama zellor, sau fiii acesteia, jucători la sărbătorile de la Cnosos, în cinstea zeului Iupiter.

140. Bacchus, Dionisos, zeul vinului ; în cinstea lui erau Bacchantele, femei care celebrau misterele lui Bacchus, numite Bacchanele.

141. Afrodita-Venus, zeița frumuseții.

142. Macarie, episcop al Ierusalimului, în timpul zidirii Bisericii Sf. Mormint, căruia împăratul Constantin cel Mare îi adresează o scrisoare cu dispoziții pentru această măreață construcție (vezi Teodorct, Istoria bisericească, I, cap. 17).

17. Epistola aceluiași¹⁴³ către Macarie, episcopul Ierusalimului despre construirea dumnezeieștii Biserici (a Sf. mormint)

1. «Biritorul Constantin, preaputernic, August, lui Macarie. Ait de mare este bunătatea lui Dumnezeu, încit nici un dar de vorbire nu poate să exprime minunea de față ! Locul prea Sfintei Patimi, acoperit de mult cu pămînt, a trebuit să stea ascuns atîta vreme, pînă cînd avea să strălucească slujitorilor săi, eliberați prin dispariția dușmanului (comun) (Licinlu) tuturor. Aceasta depășește cu adevărat orice admirație !...

2. Dacă toți cei din lumea întreagă, care se cred că sînt înțelepți, adunîndu-se într-unul și același loc, ar vrea să spună ceva vrednic de această întîmplare, nu ar putea să înțeleagă nici cea mai mică parte : într-ait credința în această minune depășește toată firea mărginită a judecării omenești, cu cît cele dumnezeiești sînt mai presus de cele omenești.

3. De aceea, întotdeauna, primul și singurul meu gînd este ca, după cum credința despre Adevăr se arată în fiecare zi prin noi minuni, așa și sufletele noastre ale tuturor să devină mai rîvnitoare față de Legea divină, prin înțelepciune și prin dorința de bună înțelegere.

4. Fiîndcă socotesc că acest lucru a lămurit tuturor, mai ales eu vreau acum ca tu să fii convins că eu mă îngrijesc mai mult ca oricînd să împodobim cu frumusețea clădirilor ael loc sfînt pe care, prin porunca lui Dumnezeu, l-am ușurat ca de o greutate ce-l apăsa, de idolul cel purtat, cel așezat pe el și a devenit sfînt ca odinioară (la început) prin hotărîrea lui Dumnezeu. Acum se arată și mai sfînt, căci din el a ieșit la lumină credința în Patima cea mintuitoare.

5. Se cuvine deci ca inteligența ta să rînduiească astfel și să aibă grijă de toate cele trebuitoare pentru ca această biserică să fie, nu numai mai măreață decît cele de pretutendeni, ci și celelalte clădiri să fie făcute așa fel ca toate cele mai frumoase din orice oraș să fie întrecute de această clădire.

În ce privește ridicarea zidurilor și eleganța lucrării să știi că grija lor a fost încredințată de noi lui Draclian, prietenul nostru, cel care administrează în locul prea strălucitilor prefecti și a conducătorului Provinciei. 7. S-a poruncit de către evlavia mea ca să se trimită imediat prin grija acestora meșteri și lucrători și toate cele necesare pentru construcție, după cum va arăta iscusința ta.

În ce privește coloanele și deci apoi despre marmuri, pe care le-ai socotit că sînt mai de preț și necesare tu însuși, să te îngrijești ca să ne scrii, după ce s-a făcut o schiță generală, pentru ca să știm prin scri-

soarea ta de cite și de ce fel de lucruri este nevoie, ca apoi acestea să fie aduse din toate părțile, deoarece este drept ca locul cel mai minunat din lume să fie împodobit după cum se cuvine.

8. Vreau să știu de la tine dacă socotești ca bolta bisericii să fie căptușită cu plăci de lemn, sau altfel lucrate, (căci dacă ar trebui să fie căptușită cu plăci de lemn s-ar putea polei cu aur). Rămîne ca Sfințenja ta să faci cunoscut cît mai curînd amintîților judecători de cîți lucrători, meșteri și de cite cheltuieli este nevoie. Acestea să te grăbești să mi le trimiți îndată, nu numai despre marmură și coloane, ci și despre căptușeala cu plăci de lemn, dacă totuși ai socoti că acestea e mai frumoasă. Dumnezeu să te păzească, preaiubite frate!

18. Despre Elena, mama împăratului Constantin cel Mare și despre rivna el pentru zidirea dumnezeiescui templu

1. Nimeni altul nu a fost purtătorul acestei scrisori, ci însăși mama împăratului, aceea care a avut un fiu strălucit și care este slăvită de toți credincioșii. Ea a născut această mare torță de lumină și l-a hrănit cu dreapta credință. Ea a suportat oboseala drumului și nu s-a gîndit la suferințele bătrîneții, căci a făcut această călătorie îndepărtată, cu puțin timp înainte de sfîrșitul vieții, care s-a întîmplat la vîrsta de 80 de ani.

2. După ce a văzut locul acela unde s-au întîmplat Patimile (Domnului) pentru mîntuirea noastră a tuturor, ea a dat poruncă să se dărîme deîndată acel spurcat templu păgînesc și să se ducă de acolo dărîmăturile. După ce a ieșit la iveală mormîntul, care fusese ascuns pînă acum, au apărut trei cruci, acoperite de pămînt, lîngă mormîntul Domnului. 3. Toți erau pe deplin convinși că una dintre aceste cruci a fost cea a Domnului nostru Iisus Hristos, iar celelalte două ale tilharilor celor tîntuiți odată cu Acesta. Nu șiau totuși care era crucea care s-a atins de trupul Domnului și pe care s-au prelin picăturile sîntului Său sînge. 4. Atunci, cel prea înțelept și cu adevărat dumnezeiesc, întîlstatătorul (episcopul) orașului Ierusalim, Macarie, a înlăturat îndoiala în felul acesta: S-a atins fiecare dintre aceste cruci, cu rugăciune fierbinte, de o femeie de neam bun, care era boînavă de multă vreme și s-a cunoscut puterea Crucii mîntuitoare, căci aceasta, îndată ce s-a atins de trupul femeii, a înlăturat acea boală grea și a arătat-o sănătoasă.

5. Astfel, mama împăratului, după ce a aflat ceea ce dorise, a pus la coiful împărătesc o parte dintre cuie, avînd grijă de capul fiului său ca să alunge săgețile dușmanului, iar pe altele le-a legat de friul calului, îngrijindu-se de siguranța împăratului (în luptă). Cu aceasta s-a împlinit,

în fine și vechea profeție, căci Zaharia Profetul a strîgat mai înainte: *«Și va fi pe friul calului ceva sînt Domnului Atotputernic»* 144.

6. Apoi a împărțit o parte din crucea mîntuitoare Reședinței imperiale, iar pentru cealaltă parte a făcut o cutie din material de argint și a dat-o episcopului orașului, poruncindu-i ca să păstreze pentru generațiile viitoare cele ce amintesc despre mîntuire.

7. După ce a adunat meșteri de peste tot pentru tot felul de materiale, împăratul a zidit acele mari și strălucite biserici. Am socotit că e de prisos ca să mai descriu frumusețea și mărția acestor biserici, deoarece, ca să spun așa, toți care iubesc pe Dumnezeu se duc acolo și admiră mărția lucrărilor.

8. Această prealăudată și vrednică de admirație împărăteasă a mai făcut și alte lucruri demne de a fi amintite și anume: A adunat pe toate cele ce și-au păstrat fecioria în tot timpul vieții lor și, după ce le-a așezat pe multe paturi¹⁴⁵, ea însăși îndeplinea serviciul de slujnică, aducînd și servind mîncărurile, dînd pahare și turnînd vin, apoi aducînd li-ghean pe tavă și turnîndu-le și apă ca să se spele pe mîini.

9. După ce a făcut acestea și alte multe asemenea, împărăteasa Elena s-a întors la fiul său. A trecut apoi cu curaj în cealaltă viață, după ce a lăsat fiulul său foarte multe sfaturi despre viețuirea cu evlavie și l-a încercat cu binecuvîntări de despărțire. Împărăteasa Elena s-a învrednicit de cîntea ce i se cuvenea și după moarte, fiindcă a slujit cu sîrguință și cu căldură pe Dumnezeu tuturor.

19. Despre mutarea ilegală a lui Eusebiu al Nicomidiei

1. Partizanii lui Arie nu uitau planurile lor cu totul rele. De aceea primeau mărturisirea de credință iscălită cu miinile, ca apoi, îmbrăcînd blăni de oaie, să îndeplinească fapte de lupi...!

Acela care prin rugăciunile sale doborîse pe Arie, adică episcopul Alexandru, vreau să spun cel de la Bizanț, căci așa se numea atunci Constantinopolul, a trecut în viața mai fericită.

2. Iar Eusebiu, acel apărător al ereziei, neîntînind seama de formulele de credință pe care le subscrisesse cu puțin înainte, împreună cu ceilalți arhieri, a părăsit deîndată Nicomidia și a pus mina pe scaunul

144. Zaharia, 14, 20.

145. οὐράκιον πατ, care, după obiceiul romanilor, se așeza în jurul mesei și pe care oșpeții se așezau lungiți ca să mînce.

constantinopolitan¹⁴⁶, contrar canonului care oprește ca episcopii, ca și preoții, să se mute dintr-un oraș într-altul¹⁴⁷.

Dar nu-i nimic de mirare că aceștia care astfel s-au pornit cu furie contra dumnezeirii Celui Unuia Născut, să caze fără teamă și alte legi. 8. Eusebiu însă nu a făcut acest lucru acum, pentru prima oară, ci și mai înainte a avut curajul să facă acest lucru, căci, pe cînd era episcop la Beryt, s-a mutat la Nicomidia. De acolo, însă, a fost înlăturat după sinod, de la Niceea, din cauza ereziei lui fățișe. Împreună cu el a fost îndepărtat și Teogoniu al Niceei.

4. Împăratul Constantin a arătat acest lucru prin scrisoarea sa, iar eu voi intercala sfîrșitul acestei scrisori în această Carte a mea.

20. Scrisoarea împăratului Constantin cel Mare către nicomidiienii, contra lui Eusebiu și Teogoniu

1. Cine este cel ce a învățat o mulțime așa de nevinovată astfel de lucruri? Desigur, Eusebiu, părtaș la cruzimea tiranică. Că el a devenit aderentul tiranului¹⁴⁸, pretutindeni se poate vedea, din multe întâmplări.

Pe de o parte mărturisește acest lucru masacrarea episcopilor, însă a acelor cu adevărat episcopi, iar pe de altă parte o spune tare și de-a dreptul prigoana îngrozitoare contra creștinilor.

2. Nu voi spune acum nimic despre insultele aduse mie prin care se ațîtau cit mai mult adunările zgomotoase ale părților rivale.

Acesta (Eusebiu) trimitea și ochi iscoditori (spioni) contra mea și a sprijinit pe tiran, (Liciniu), nu însă cu soldați înarmați. Să nu creadă cineva că sînt nepregătiti pentru dovedirea acestor fapte, căci există o dovadă sigură, care a stabilit că preoții și diaconii, care urmau lui Eusebiu, au fost atrași pe față de mine.

3. Dar las la o parte cele ce s-au amintit acum de către mine, nu din cauza indignării, ci spre rușinea acestora (ereticiiilor).

Numai de un lucru mă tem și numai aceasta îmi frămîntă mîntea, că văd că voi toți sunteți chemați la împărțirea vinovăției, căci prin acțiunea și prefăcătoria lui Eusebiu v-ați format o conștiință deosebită despre adevăr.

146. Eusebiu al Nicomidiei a uzurpat scaunul episcopal de la Constantinopol așezînd pe Pavel, în anul 339, cf. F. Cayre, o.c. I p. 304.

147. Can. XIV apostolic și can. XV al Sinodului de la Niceea (325).

148. Eusebiu de Nicomidia completa în profitul lui Liciniu tiranul contra împăratului Constantin cel Mare, cf. A.D. Alès o.c. p. 131.

Totuși este posibilă o vindecare repede și fără întârziere dacă, măcar acum, după ce ați primit un episcop drept-credincios și curat sufletește, vă îndreptați ochii către Dumnezeu.

4. Lucrul acesta stă acum în puterea voastră și trebuia de mult să depîndă de aprecierea voastră, dacă mai sus pomenitul Eusebiu n-ar fi venit acolo și cu ajutorul inverșunat al unora n-ar fi tulburat fără nici o rușine buna orînduială.

5. Dar, după ce a trebuit să spun cîteva cuvinte către dragostea voastră față de acest Eusebiu, bunătatea voastră și-a amintit că s-a ținut un sinod în orașul Niceea la care am fost prezent și eu însumi, potrivit îndatoririi conștiinței mele, neurmărind nimic altceva decît ca să se realizeze unirea tuturor și, mai înainte de orice, să se combată și să se înlătore răul, care a început prin nebunia lui Arie Alexandrinul și s-a întărit pentru moment prin activitatea extraordinară și distrugătoare a lui Eusebiu al Nicomidiei.

6. Însuși acest Eusebiu, preaiubiților și precinstiților, gîndiți-vă cu cit zgomot, deși era apăsător chiar de conștiința lui, s-a unit cu aiții neruşinare cu minciuna, dată pe față peste tot. El îmi trimite diferiți oameni, care să-mi imploare îndurare și totodată să ceară de la mine ajutor, ca nu cumva, fiind acuzat de o așa de mare greșeală, el să fie alungat din demnitatea episcopală pe care o deține.

7. Martor despre aceasta îmi este însuși Dumnezeu, care să ne rămînă și nouă cu îndurare, fiindcă Eusebiu și pe mine m-a tulburat și m-a înșelat în mod josnic, ceea ce voi știți. 8. Căci toate s-au făcut atunci după dorința lui, care ascundea tot felul de rele în inima lui. Ca să las la o parte celelalte despre grosolănia acestuia, vă rog să ascultați mai ales ceea ce, nu de mult, a săvîrșit cu Teogoniu, pe care-l are tovarăș al nebulniei lui.

Eu poruncisem ca să fie trimiși aici (în Capitală) niște alexandrieni, care se îndepărtaseră de credința noastră, fiindcă din cauza activității lor se încinsese flacăra neînțelegerii. 9. Însă acești buni și curați episcopi (sic!)¹⁴⁹ pe care odinioară îi scăpasem prin bunăvoința Sinodului, nu numai că i-au primit pe acei alexandrieni și i-au pus în siguranță, ci le-au împărțit și deprinderile răutății lor.

De aceea am hotărît despre acești nerecunoscători episcopi ce să facă, căci am pronunțat ca ei să fie prinși, și să fie exilați, cit mai departe.

149. Eusebiu al Nicomidiei și Teogoniu al Niceei numiți, în ironie și zăvoi xxi 47901 ἐπισκοποι (L. Parmentier, o.c. p. 69 rând 1).

10. Acum, voi trebuie să vă îndreptați privirile către Dumnezeu cu credința aceea, în care totdeauna v-ați arătat că ați fost și trebuie să fiți și să lucrați așa ca să ne bucurăm că avem episcopi curăți, drept credincioși și iubitori de oameni. Iar dacă cineva ar îndrăzni să amintească de suferințele acelea, sau să-i laude fără socoteală pe acei episcopi nerecunoscători, va fi pedepsit imediat pentru îndrăzneala lui, prin acțiunea slujitorului lui Dumnezeu, adică prin mine. Dumnezeu să vă păzească, preaiubiți frați. 11. Atunci aceștia (Eusebiu și Teogoniu) au fost depuși și exilați din cetățile lor. La Nicomidia i s-a încredințat conducerea episcopală lui Amfion, iar la Niceea lui Crestus.

Și iarăși, folosind intrigi, ca de obicei și sprijinindu-se pe bunăvoința împăratului în prefăcătoria lor, aceștia au reînceput lupta și au primit puterea cea dinainte (episcopatul).

21. Despre clevetirea vicleană făcută de către Eusebiu al Nicomidiei și de partizanii lui, contra lui Eustațiu, episcopul Antiohiei

1. După cum s-a spus deja, Eusebiu al Nicomidiei a condus în mod tiranic scaunul din Constantinopol. Astfel, bucurându-se de mai multă autoritate, vizitând des pe împărat, și câștigând încrederea prin înlăturarea mai deasă cu el, a urzit acțiuni viclene contra apărătorilor Adevărului.

2. Mai întâi s-a prefăcut că dorește să viziteze Ierusalimul și, astfel, a încântat pe împărat că vrea să vadă opera măreață a clădirilor de acolo. Astfel, a plecat cu foarte mare alai de la Constantinopol. Împăratul i-a oferit și trăsuri de transport și orice alt sprijin. Cu Eusebiu a plecat și Teogoniu al Niceei, care era, cum am spus mai înainte, părtaș al planurilor sale rele.

3. Cînd au ajuns la Antiohia și și-au pus masca prieteniei, s-au bucurat de o primire foarte aleasă. Marele Eustațiu, luptătorul pentru Adevăr, le-a arătat toată bunăvoința frățească.

4. Cînd însă au ajuns la Locurile Sfinte și au văzut pe cei de aceeași credință cu ei, adică pe Eusebiu al Cezareei, pe Potrofil din Skitopolis, pe Ețiu al Lidei, pe Teodor al Laodiceei și pe alții care primiseră stricăciunea (erezia) lui Arie, și-au dat pe față cele ce unelteau și s-au întors cu aceștia la Antiohia. 5. Ceremonia sosirii cuiva era o cinste protocolară, dar aici ceea ce urzise pe ascuns, era războiul contra credinței.

Astfel, după ce au atras o femeie ușoară ca să-și vîndă pe bani cinstea ei și au convins-o să spună ceea ce vor vrea ei, au intrat în adunarea de judecată (sinedriu). După ce au poruncit ca toți ceilalți să iasă

afară, au introdus pe nenorocita femeie. 6. Iar aceasta, arătînd un copil, încă sugar, spunea că l-a conceput și l-a născut în urma legăturii cu Eustațiu și țipa fără rușine. Dar Eustațiu, dînd pe față calomnia, a întrebat-o dacă are vreun martor despre acest fapt și a poruncit ca acesta să vină în fața adunării de judecată. 7. Femeia a spus că nu are nici un martor despre acuzația sa și atunci «preadrepții judecători» (sic!)¹⁵⁰ au cerut jurămint, deși legea spune în mod precis că numai cu doi sau trei martori se întăresc cele declarate, iar apostolul Pavel poruncește categoric că *nici o acuzație să nu fie primită fără doi sau trei martori*¹⁵¹.

8. Acești judecători însă, disprețuind legile divine, au primit acuzația fără martori contra unui bărbat așa de mare.

După ce femeia a întărit cu jurămint cele ce spusese, cu glas tare a strigat că pruncul este a lui Eustațiu, iar «iubitorii de adevăr» (sic!) au dat hotărîrea ca pentru adulter.

9. Ceilalți arhierii (căci nu erau puțini care apărau dogmele apostolice și nu cunoșteau întru totul cele ce se puseseră la cale) se opuneau pe față și-l opreau pe Eustațiu ca să primească această hotărîre nelegiuită.

Atunci cei care provocaseră această tragică acțiune s-au dus deîndată la împărat și l-au convins că învinovățirea era adevărată, iar hotărîrea de caterisire era dreaptă. Așa au procedat ca să fie alungat din scaun ca un desfrînat și totodată ca un tiran, Eustațiu, luptătorul pentru credința cea dreaptă și pentru înfrinare. Eustațiu a fost trimis prin Tracia, într-un oraș din Illyric.

22. Despre episcopii eretici, care s-au instalat la Antiohia după plecarea Sfintului Eustațiu

1. Dușmanii lui Eustațiu au hirotonit în locul lui pe Eulaliu. Cînd, după puțin timp, acesta a murit, ei au încercat să-l transfere la Antiohia pe Eusebiu Palestinul (de Cezareea). Cum însă acesta a refuzat mutarea și chiar împăratul a oprit-o, au ales atunci pe Eufrontos. După moartea acestuia (căci a trăit numai un an și citeva luni după hirotonie) au încredințat conducerea acestei Biserici lui Flacitus.

2. Toți aceștia susțineau pe ascuns nelegiuirea lui Arie și de aceea foarte mulți dintre cei care doreau să urmeze dreapta credință — și dintre clerici sau dintre credincioși — au părăsit adunările din biserică și se

150. *ἡξεισάτωσαν* preadrepții, le zicea așa în ironie, căci făceau pe corecții, dar în fond erau dușmani. Sensul acesta îl prinde traducerea latină paralelă, vezi P.G. LXXXII, col. 967 B, căci folosește direct cuvîntul iniquissimi — preadredrepții.
151. *1 Tim. 5, 19.*

întruneau separat. Toți îi numeau pe aceștia *eustațieni*, fiindcă începuseră să se adune după plecarea lui Eustațiu.

3. Iar acea femeie de trei ori ticăloasă, căzînd la o boală grea și foarte îndelungată, a dat pe față complotul viclean și a dezvăluit fapta tristă, arătînd cele puse la cale, nu de doi sau de trei, ci de foarte mulți clerici. Ea a spus că a cutezat să facă această mărturie mincinoasă pentru bani. Totodată a spus că jurămîntul nu a fost întru totul mincinos, căci copilul era a unui oarecare Eustațiu Arămarul.

Aceasta s-au cutezat a se face la Antichia de către această partidă (ariană), «foarte aleasă» (sic)!

23. Despre credința Inzilor

1. În acest timp a răsărit la Inzi (etiopieni) lumina cunoștinței de Dumnezeu, căci s-a vestit peste tot bărbăția și credința împăratului (Constantin cel Mare), iar barbarii dimprejur s-au deprins să aleagă pacea în locul războiului. Astfel, toți aveau legături unii cu alții.

2. Mulți întreprindeau călătorii lungi în ținuturi străine, fie din dorința de a cunoaște, fie pentru comerț.

Atunci un oarecare Tyrios, cunosător al filozofiei străine, dorind să viziteze îndepărtata Indie (Etiopie), a plecat cu doi tineri, fiii fratelui său. După ce a realizat ceea ce dorea, s-a suit pe o corabie ca să se întoarcă acasă. 3. Dar, pentru a se adăpa cu apă dulce, corabia s-a oprit într-un port. Atunci niște barbari au năvălit asupra acestor călători: pe unii i-au aruncat în mare, iar pe alții i-au luat sclavi. Tyrios s-a numărat printre cei morți, iar cei doi tineri au fost duși regelui din aceste părți.

4. Dintre aceștia, unul se numea Edesiu, iar celălalt Frumențiu. Cu vremea, după ce l-a cercetat și l-a văzut că sînt inteligenți, stăpînul acestor ținuturi l-a rînduit ca să îngrijească de casa sa. Dacă cineva nu crede cele spuse să se amintească de Iosif și de împărăția Egiptului. Afară de aceasta, să se amintească și de profetul Daniil, și de cei trei tineri, luptători pentru adevărata credință, care, deși erau în captivitate, au primit conducerea babilonienilor.

5. După ce a murit regele, Frumențiu și Edesiu au rămas sub fiul acestuia și s-au bucurat de și mai multă cinste.

Fiind crescuți în credința cea adevărată, pe cei dintre negustorii care veneau acolo, îi îndemneau să se adune după obiceiul roman și să celebreze dumnezeieștile slujbe.

6. După ce a trecut destul timp, aceștia au venit la rege și i-au cerut ca plată a bunei lor comportări să le îngăduie ca să se reîntoarcă în patria lor.

După ce li s-a îngăduit lucrul acesta Edesiu și Frumențiu au venit în pămîntul roman. 7. Primul a mers la Tir, iar celălalt a pus înaintea revederii părinților dorul pentru cele sfinte. Ca atare a mers la orașul lui Alexandru (Alexandria) și a arătat conducătorului Bisericii că Inzii (Etiopienii) doresc peste măsură ca să primească lumina cunoștinței.

8. Atunci Atanasie ținea frîiele acestei Biserici. După ce a ascultat istorisirile lui Frumențiu el a zis: «Cine altul decît tine ar putea mai bine să risipească întinericul necunoștinței de la acest popor și să-l aducă strălucirea predicării dumnezeiești?» După ce a spus aceasta și l-a împărțit de har arhieresc, l-a trimis ca să îngrijească sufletește acest neam al etiopienilor.

9. Părăsind patria sa și neținînd seama de imensitatea mării, Frumențiu a mers la acest popor neluminat și l-a cultivat cu multă ardore, avînd ca sprijinitor harul dat de Dumnezeu. Prin miracole apostolice, el atrăgea prin cuvînte pe cei care încercau să-l combată și atasta astfel, prin minuni, cele ce spunea și atrăgea în fiecare zi cît mai mulți.

24. Despre îndrumarea Ivirilor¹⁵² spre dreapta credință

1. Îndrumătorul Inzilor (Etiopienilor) spre cunoștința de Dumnezeu a fost Frumențiu. În același timp pe Iviri i-a atras la adevăr o femeie captivă. Aceasta se ruga ncincetat și avea în loc de pat și de așternut moale, un sac întins pe pămînt. Totodată ea socotea postul ca o plăcere superioară.

Această viață aspră i-a împărțit din harismele apostolice.

2. Astfel, fiindcă barbarii nu cunoșteau știința medicală și obișnuiau, cînd se îmbolnăveau, să se ducă unii la alții și să aflu felul în sănătoșirii de la cei care fuseseră bolnavi și se vindecase de suferință, a venit la această femeie vrednică de toată lauda o mamă cu un copil bolnav și a rugat-o să o învețe ce să facă.

3. Aceasta a luat copilul bolnav, l-a culcat pe pat și apoi a rugat cu stăruință pe Creatorul tuturor să Se îndure și să-i alunge boala. Dumnezeu a primit rugăciunea ei stăruitoare și a dat sănătate copilului.

De acum înainte minunata femeie a devenit vestită. 4. Ba chiar soția regelui a aflat cele întîmplate și imediat a trimis să o caute, căci și ea era cuprinsă de o boală grea. Însă femeia cea minunată, cu o judecată măsurată, nu a acceptat deocamdată cererea reginei. Aceasta însă, fiind constrînsă de suferința nu s-a mai gîndit la demnitatea ei regală

¹⁵² Ivirii, popor din Caucaz, de unde a venit la noi marcel Mitropolit Antim Ivireanul.

și a venit ea însăși la femeia captivă. 5. Aceasta, tot așa a culcat-o pe un pat sărăcăcios și a folosit rugăciunea ca doctorie spre a-i alina suferința. La rindul ei regina i-a oferit drept răsplătă pentru vindecarea sa tot ceea ce a socotit mai de cinste, adică aur, argint, haine și rochii și cite alte daruri sint potrivite cu mărinimia regală. 6. Dumnezeuiasca femeie spunea însă că nu are nevoie de acestea și că ea socotește ca o mare răsplătă cunoașterea dreptei credințe de către regină. Pentru aceasta, i-a oferit cum a putut ea învățăturile dumnezeiești și a sfătuit-o să înalțe un templu dumnezeiesc lui Hristos, Care, a salvat-o.

7. După ce a ascultat acestea regina s-a întors la palatul regal și a înmărmurit pe rege povestindu-i despre această vindecare așa de grabnică. Apoi ea i-a arătat puterea Dumnezeului captivei și i-a îndemnat pe soțul ei ca, nu numai să-l recunoască ca Dumnezeu, ci să-i construiască un templu (biserică) și să treacă tot poporul la slujirea Acestuia. Regele lauda minunea făcută cu soția lui, dar nu a voit să construiască un templu.

După puțin timp însă, el a ieșit la vinătoare, iar Domnul cel iubitor de oameni l-a vinat, ca odinioară pe Pavel apostolul¹⁵³. 8. Dintr-o dată i s-a făcut intuneric, care l-a împiedicat să meargă mai departe. ceilalți vinători se bucurau de lumină ca de obicei, numai regele, fiind lovit pe neașteptate, era prins în lanțurile orbirii. Afliindu-se în această suferință, el a găsit calea mîntuirii, căci și-a adus aminte de nelncrerea lui și, chemînd în ajutor pe Dumnezeu captivei, a scăpat de intuneric. 9. Apoi, cînd a întîlnit-o pe *acea admirabilă captivă*¹⁵⁴, a rugat-o să-i arate o schiță a templului. 10. După aceea l-a însărcinat pe Veseleii cu planul arhitectonic, iar pe femeia captivă a învrednicit-o de cînteca de a descrie templul cel dumnezeiesc, așa că, pe de o parte aceasta descria, iar pe de altă parte lucrătorii lui Veseleii săpau și construiiau.

După ce s-a terminat clădirea de zidit și i s-a pus acoperiș și nu mai avea nevoie decît de preoți, minunata femeie a găsit un mijloc de a-i procura, căci a convins pe rege ca să trimită soli la împăratul romanilor¹⁵⁵ spre a-i cere să le fie trimis un învățător al dreptei credințe (creștine).

11. Regele a acceptat propunerea și a trimis soli. Împăratul, care era atunci Constantin cel înfocat iubitor al dreptei credințe, aflînd obiec-tul cererii, i-a primit pe soli cu multă bunăvoință și a trimis apoi un bărbat împodobit cu dreaptă credință, cu pricepere și cu trăire creș-

tină, și totodată învrednicit de darul arhieriei, ca propovăduitor al cunoașterii lui Dumnezeu la acest popor, dîndu-i și daruri cît mai multe. 12. De astfel de atenție i-a învrednicit pe cei ce au cerut (pe soli).

Împăratul Constantin s-a îngrijit cu bună voia sa și de cei hrăniți cu dreapta credință din Persia. 13. Căci aflînd că aceștia sint persecutați de păgîni și că regele lor, înrobît de rătăcire, născocete diferite violenții contra lor, i-a scris, îndemnîndu-i să aibă credința cea adevărată și cerîndu-i ca cei drept credincioși (creștinii) să se bucure de cinste. Dar iată că însăși scrisoarea arată mai bine rîvna celui ce a scris-o.

25. Scrisoarea împăratului Constantin (cel Mare) către Sapor, regele Perșilor

1. «Păstrînd credința cea dumnezeiască eu mă împărtășesc de lumina Adevărului, iar fiind călăuzit de lumina Adevărului, ajung la cunoașterea credinței dumnezeiești. Tocmai de aceea, așa cum ne arată realitățile vieții, eu recunosc că preasfînta religie creștină este învățător pentru cunoașterea lui Dumnezeu, Cel preasfînt și mărturisesc că am această cinste a divinității. Cu sprijinul puterii acestui Dumnezeu, începînd de la marginea Oceanului, am însuflețit întreaga lume cu nădejdea tare a mîntuirii, așa încît toate popoarele care fuseseră lovite de tirani și care se isteveau pradă suferințelor zilnice și-și pierdeau puterile, participînd de acum la îndreptarea conducerii Imperiului, s-au reînviat ca după o îngrijire medicală. Pe acest Dumnezeu îl cîntesc eu. 2. Semnul Lui îl poartă pe umeri armata mea cea consacrată lui Dumnezeu și, după cum cere dreapta judecată, își urmează drumul. Pentru victoriile strălucite ale soldaților eu primesc în schimb mereu mulțumiri.

Mărturisesc că cîntesc pe acest Dumnezeu cu necurmată aducere aminte. La Acesta mă străduiesc, cu inima curată și neprihănită, să ajungă, în cele de Sus. 3. Pe Acesta îl cer ca ajutor, plecîndu-mi genunchii, fugînd de tot singele blestemat, ocolînd orice miros neplăcut și respingător (idolesc) și orice strălucire pămîntească.

Cu acestea toate, rătăcirea cea nelegiuită și rușinoasă minjindu-se, a prăbușit multe dintre popoare (creștinii) și pe toate neamurile și le-a împins în părțile cele mai de jos (iad).

4. Cele ce Dumnezeu tuturor, cu grija Sa de oameni, prin propria Sa bunătațe, le-a adus la lumină pentru nevoile vieții, pe acestea El nu îngăduia nicîndecum ca să fie însușite după pofta fiecărui. El cere de la oameni numai cuget curat și suflet nelntinat, prin care apreciază faptele lor de virtute și de credință. Lui îi plac faptele dreptății și ale

153. Convertirea Sf. Ap. Pavel pe drumul Damascului, *Fapte Cap. 9.*

154. *Ies. 31, 2-4.*

155. Acesta era Constantin cel Mare.

bunătații. 5. El iubește pe cei buni și urăște pe cei certăreți; iubește credința și pedepsește necredința; dărimă orice putere plină de îngimfare; pedepsește infumurarea celor mindri și surpă din temelie pe cei atrași spre mindrie, iar celor smeriți și răbdători le dăruiește cele ce merită.

6. Făcînd, astfel, cît mai dreaptă puterea imperială o întărește cu ajutoarele Lui și păzește înțelepciunea imperială cu liniștea păcii.

Nu mi se pare că greșesc, frate al meu, cînd mărturisesc că acest Dumnezeu este Începător și Părinte al tuturor, pe Care au încercat să-L tăgăduiască mulți dintre cei ce au împărățit aici, înșelați de rătăcirii ne-bunești. Pe aceștia toți însă i-a nimicit un sfîrșit așa de meritat, încît, după aceea, toți oamenii dădeau în loc de alt exemplu celor care se străduiau să facă asemenea fapte, nenorocirile îngrozitoare ale acestora.

7. Dintre aceștia socotesc că a fost unul pe care mînia divină, ca un fulger, l-a ridicat dintre cei de aici și l-a aruncat în părțile voastre. Acesta a înălțat la voi un vestit monument al nerușinării lui, care este la voi.

E bine că s-a ajuns la aceea că și în vremea noastră să se arate lămurit pedeapsa unor astfel de oameni.

8. Eu însumi am văzut sfîrșitul aceluia care au tulburat, nu de mult, poporul creștin, care s-a dăruit lui Dumnezeu, prin edicte criminale¹⁵⁶. Pentru aceasta se cuvine multă mulțumire Lui Dumnezeu, fiindcă prin suprema Lui Providență tot neamul omenesc, care respectă legea divină, se bucură și tresaltă de pacea care i s-a redat.

9. De acum și noi înșine ne-am convins că toate sînt acum într-o situație foarte bună și foarte sigură, cînd, prin religia curată și adevărată a acestora (a poporului drept-credincios) de la înțelegerea în ce privește divinitatea (τὸ θεῖον)¹⁵⁷, s-a ajuns ca toate să se îndrumeze spre El.

10. Cît socotești că mă bucur auzînd despre numărul mare al oamenilor, înțeleg al creștinilor, (căci despre aceștia mă preocup, cînd și cei mai mulți dintre cei puternici ai Persiei intră în acest număr, după cum eu doresc? Deci, cum tu ai cele mai frumoase lucruri și acela să aibă tot așa cele mai frumoase lucruri. Ce ai tu să aibă și acela. În felul acesta tu voi putea avea pe Stăpînul Atotîndurătorul, Sprijînitor și Binevoitor.

11. Deci, fiindcă ești așa de mare, pe aceștia (creștinii) îi-i incredințez, căci ești distins prin evlavie. Să-i iubești potrivit cu iubirea de oa-

156. Aluzie la măsurile lui Liciniu contra creștinilor.

157. τὸ θεῖον divinitatea, așa cum se zice și în edictul din Milan, (313).

meni a Stăpînului a toate. Astfel îți vei produce și ție și nouă prin credință o nemărginită mulțumire».

12. Prea bunul împărat purta în toate alita grijă de cei împodobiți cu credința creștină, ocupîndu-se, nu numai de supușii săi, ci veghînd, pe cît se putea, și asupra celor care trăiau sub alte stăpîniri. De aceea el însuși s-a bucurat de ocrotirea divină, căci, tînd în stăpînire întreaga Europă¹⁵⁸ și Libia și pe lîngă acestea și cea mai mare parte a provinciei Asia¹⁵⁹, i-a avut ascultători pe cei conduși, care se supuneau cu plăcere stăpînirii lui. 13. Ba chiar și dintre barbari, unii slujeau de bună voie, iar alții erau supuși prin război. Peste tot s-au înălțat monumente pe care victoriosul împărat le inaugura.

Și alții au lăudat mai pe larg aceste fapte. Noi însă să urmărim istoria pe care ne-am propus-o.

Deci, prealăudatul împărat (Constantin cel Mare) purta în suflet grijile apostolice. 14. Însă unii dintre cei invredniciți cu darul preoției, nu numai că nu voiau să zidească, ci chiar încercau să surpe însăși temelii Bisericii, căci pe cei care conduceau cu dogmele apostolice, născocînd diferite calomnii, ei îi exilau, după ce îi depuneau din treaptă.

15. Nu s-au săturat de răutate, cînd au pus la cale acea dramă faimoasă contra marelui Eustațiu, ci au încercat să surpe și celălalt turn foarte puternic al dreptei credințe, (pe Atanasie) și să întrebunțeze diferite născociri mincinoase. Pe cît voi putea eu voi istorisi pe scurt această tragedie a lui Atanasie.

26. Despre planurile ascunse puse la cale contra divinului Atanasie

1. După ce minunatul episcop Alexandru, care combătuse blasfemia lui Arie, s-a săvîrșit din viață, la cinci luni după sinodul de la Niceea, a urmat la conducerea Bisericii alexandrinilor Atanasie, bărbat îndrumat încă din copilărie în Sfintele Scripturi și care a devenit vrednic de admirat în fiecare însărcinare din funcțiile bisericesti în care a fost.

2. Atanasie a dus lupte în marele Sinod pentru dogmele apostolice și era lăudat ca apărător al Adevărului, iar pentru adversarii era ca un luptător de temut și inverșunat.

3. În timpul episcopului Alexandru, cel vestit, Atanasie, tînră fiind, conduce tagma diaconilor. Fiindcă au cunoscut această ardoare a lui pentru Adevăr, cei care s-au hotărît să lupte contra lui Dumnezeu,

158. Adică partea de Apus a Imperiului roman.

159. Provincia Asia, cu reședința la Efes, adică Nord-Vestul Anatoliei de azi.

Unul-Născut (arieni), fiind au aflat că i s-a încredințat conducerea Bisericii alexandrinilor au bănuț că autoritatea (conducerea) acestuia va însemna distrugerea lor. Pentru aceasta au pus la cale orice răutate.

4. Deoarece acel Meletie, pe care sinodul de la Niceea l-a înlăturat, nu înceta să tulbure și să ațite Tebaida și Egiptul vecin cu ea, arienii au plătit pe unul dintre partizanii acestuia ca să fie fără vreo bănuială forma falsei acuzații și l-au convins să meargă la împărat și să-i spună clevețiri, că adică Atanasie împovărează Egiptul cu biruri, iar aurul strîns îl furnizează unul bărbat, care pregătea tirania. În felul acesta, înșelînd auzul împăratului, au adus pe Atanasie la Constantinopol. 5. Cînd a sosit acolo acesta a respins minciuna acuzatorilor și a primit din nou Biserica încredințată lui de Dumnezeu.

Despre acestea ne informează și împăratul din cele ce a scris către Biserica alexandrinilor, a căror ultimă parte o voi însera în această Carte a mea :

27. O parte din scrisoarea lui Constantin către Alexandrii

1. «Credeți-mă, fraților, oamenii cei răi (arieni) n-au putut să facă nimic contra episcopului vostru, nimic altceva n-au reușit decît ca, răpîndu-ne timpul nostru, să nu aibă nici un loc de pocîință în această viață. De aceea, ajutați-vă între voi, vă rog, prețuiți dragostea voastră și urmăriți cu toată puterea pe cei ce doresc să nimicească darul înțelegerii (unirii) voastre. Îndreptîndu-vă privirile către Dumnezeu, iubiți-vă unul pe alții !

Eu am primit cu plăcere pe episcopul vostru Atanasie și, așa cum am spus, sînt convins că el este om a lui Dumnezeu».

28. Alî complot urzit contra lui Atanasie

1. Nicidecum nu s-au oprit necredincioșii, ci au provocat altă tragedie, asemenea căreia nici unul din tragedienii, sau comedienii din vechime, nu au compus vreodată vreuna. Astfel, au plătit iarăși acuzatori din aceeași partidă a lor și i-au dus la împărat ca să strige cu voce tare că atletul virtuții (Atanasie) a cutezat să facă multe fapte rușinoase, care nu se pot spune prin cuvînte. 2. În fruntea acuzatorilor era Eusebiu al Nicomidiei și Teogoniu al Niceei și Teodor din Perint (acum îl numeau Eraclaea, în loc de Perint), care spuneau că aceste fapte nu trebuie să fie îngăduite și nici să ajungă la urechea cuiva. Astfel, aceștia au convins pe împărat ca să convoace un sinod la Ce-

zareea Palestinei, unde cei mai mulți erau dușmanii lui Atanasie și acolo să poruncească ca acesta să fie judecat

Încrezîndu-se ca în niște clerici și neștiînd, în general, cele ce se puseseră la cale pe ascuns, împăratul a poruncit să se îndeplinească acest lucru.

3. Cunoscînd însă dușmănia judecătorilor, divinul Atanasie nu a venit la adunarea sinodului. Din această cauză, găsînd și mai mult motiv de clevețire și angajîndu-se în război contra Adevărului, dușmanii lui, în afară de celelalte abateri (nelegiuiri), l-au învinuit de tiranie și de nesupunere față de împărat. 4. Însă ei nu au fost întru totul înșelați în nădejdea lor, căci prea bunul împărat, iritat de cele spuse de ei, i-a scris lui Atanasie, arătîndu-și minia și poruncindu-i să vină la Tir, căci acolo hotărise să se adune sinodul, bănuind, cum cred, că Atanasie se ferea de Cezareea, din cauza episcopului ei (Eusebiu).

Împăratul a scris și sinodului din Tir cele ce se cuvenea să transmită un bărbat împodobit cu credință. Iată cele scrise :

29. Epistola împăratului Constantin către sinodul din Tir¹⁶⁰

1. «Constantin August, către sinodul cel din Tir.

Era desigur firesc și potrivit cu buna stare a vremurilor noastre ca Biserica sornborească să stea netulburată și ca cei ce slujesc lui Hristos să fie acum feriți de orice oară. Cum însă unii nu sînt conduși de dorința unei discuții sănătoase (nu aş putea spune că ei trătesc cu nevrednicie între ei) încearcă să tulbure toate — ceea ce mi se pare că au trecut dîncolo de orice măsură a răutății. De aceea vă îndemn ca voi, ducîndu-vă, cum se cuvine, fără nici o întîrziere, să vă adunați în același loc și să alcătuiți sinodul. Să dați ajutor celor care au nevoie, să îngrijiți pe frații care sînt în primejdii, să readuceți la unire pe membrii rătăciți al sinodului, să fie îndreptate cele ce sînt greșite, pe cît îngăduie timpul, ca să redați atîtor eparhii (provincii) împăcarea de care au nevoie și pe care, oh, absurditate, trufia a puțini oameni, a nimicît-o !...

2. Eu socotesc că împăcarea este ceva plăcut lui Dumnezeu. Iar pentru noi și pentru voi este ceva mai presus de orice dorință și demn de o glorie nu de mică importanță, dacă vom readuce pacea.

¹⁶⁰. Sinodul de la Tir s-a ținut la anul 335, cînd s-a sărbătorit și Triceamalia, adică 30 de ani de domnie a lui Constantin cel Mare și 10 ani de la Sinodul de la Niceea (325).

3. Așadar, să nu mai întârziți, ci, de acum înainte, sporindu-vă râvna, să vă osteniți ca să dați hotărîrea care se cuvine în chestiunile ce se vor propune spre discuții, adică, întrunindu-vă cu toată sinceritatea și cu credința pe care peste tot Acel Mîntuitor Căruia ne închinăm o cere cît mai mult de la noi, însă să păstrați liniștea. Nu va lipsi nimic din ceea ce este în legătură cu grija mea. Am îndeplinit toate cîte ați arătat în scris. 4. Am scris episcopilor cărora ați dori ca, prezentîndu-se, să împărtășească grijile voastre. Am trimis și pe Dionisie, cel ce a fost consul, care va aminti pe cei ce trebuie să vină cu voi la sinod și cele ce trebuie să se facă și mai ales el va asista ca supraveghetor al ordinii. 5. Iar dacă cineva, ceea ce eu nu cred, încercînd și acum să nesocotească porunca noastră, nu ar voi să ia parte, va fi trimis de noi de acolo, ca unul care s-a scos pe sine din rînduiala stabilită de împărat, ca să știe că nu se cuvine să se opună dispozițiilor împăratului, date pentru Adevăr.

6. Vă rămîne apoi de datoria sfinților voastre ca printr-o judecată unanimă, nici cu ură nici cu părtinire, ci potrivit cu canonul apostolic bisericesc, să găsiți vindecare potrivită pentru cei ce au comis greșeli, dar s-au îndreptat în ce privește greșelile, ca să eliberați Biserica de toată blasfemia și să ușurați grijile mele, dînd harul păcii celor ce acum sînt în ceartă și, totodată, să vă procurați vouă înșivă cea mai mare cinste. Dumnezeu să vă păzească, fraților prealubiți!.

7. Astfel, după ce s-au întrunit episcopii la Tir, au venit și unii care erau învinuți de călcarea dogmelor. Între aceștia unul era Ascleopios al Gazel. A sosit și minunatul Atanasie.

Eu vreau mai întîi să expun tragedia învinuirii acestuia și apoi să scriu cele despre faimoasa lui judecare.

30. Despre sinodul ținut la Tir

1. Un oarecare Arsenie era episcop al celor în comuniune cu Meletie din Egipt. Cei din ceata acestuia l-au ascuns și au hotărît să stea așa ascunși multă vreme. Apoi au tăiat mina dreaptă a corpului unui mort, au mințit-o și au pus-o într-o cutie de lemn, iar după aceea o purtau peste tot, spunînd că Arsenie a fost tăiat și strigînd tare că Atanasie este ucigașul.

Însă Ochiul Care vede toate n-a îngăduit ca Arsenie să mai stea ascuns multă vreme. 2. Căci, mai întîi în Egipt și apoi în Tebaida, s-a aflat că el trăiește. Apoi l-au adus la Tir, unde mina cea mult căinată era înmățșată judecătorilor. Prietenii lui Atanasie l-au prins pe Arsenie, l-au adus și l-au silit să stea ascuns mult timp într-o groapă. Cînd însă marele Atanasie a venit la ședința sinodului, dis-de-dimineață,

3. mai întîi a fost introdusă o femeie ușoară, care trăise în destrăbălare. Aceasta striga fără rușine, spunînd că ea făcuse făgăduință de feciorie, dar că Atanasie, primînd-o ca oaspete, a necinstit-o, fără voia ei.

După ce această femeie depravată a declarat acestea, a intrat și acuzatul (Atanasie), însoțit de un preot demn de toată lauda, care se numea Timotei. 4. Cînd judecătorii au cerut lui Atanasie ca să răspundă la acuzația ce i se aducea, el a tăcut ca și cînd n-ar fi el Atanasie, iar Timotei a zis către femeie: «Oare eu, o femeie, am avut vreodată vreo legătură cu tine și am intrat în casa ta?». Dar această femeie a strigat cu mare nerușinare, repezîndu-se la Timotei și ridicînd mina îl arăta cu degetul spunînd: «Tu mi-ai răpit fecioria, tu m-ai dezbrăcat de puritatea virginală» — și alte atîtea vorbe, cîte obișnuiesc să spună cei care nu au rușine pentru că nu-și stăpînesc destrăbălarea.

5. Astfel, după ce au fost dați de rușine cci care puseseră la cale această dramă, și s-au înroșit judecătorii, care erau complici, femeia depravată a fost scoasă afară. Atunci marele Atanasie a zis că nu trebuie ca această femeie să fie izgonită, ci să fie cercetată ca să spună pe cei care au născocit acestea. 6. Însă judecătorii strigau că mai sînt și alte acuzații mai grave, care nu pot fi nicidecum acoperite prin nici un meșteșug sau dibăcie, căci în cele ce sînt reclamate va judeca vederea și nu auzul (adică faptele și nu vorbele).

După ce au spus acestea au arătat acea frumoasă cutie și au desfășurat mina cea mințită. 7. Toți cei care erau de față au strigat cu glas tare, unii crezînd că e adevărată crimă, iar alții văzînd înșelătoria, dar socotind că este încă ascuns Arsenie.

După ce s-a făcut cu mare greutate liniște, cel acuzat (Atanasie) a întreat pe judecători dacă este vreunul din ei care cunoaște pe Arsenie. Fiîndcă mulți au spus că îl cunosc pe acest bărbat, el a cerut ca acesta să fie adus. Apoi iarăși a întreat dacă acesta este acel Arsenie pe care el l-ar fi omorît și pe lingă aceasta l-ar fi chinuit, iar după masacrare l-ar fi necinstit și i-ar fi tăiat mina dreaptă? Apoi, pentru că toți au mărturisit că acesta era Arsenie, dezbrăcîndu-l de pallium, Atanasie a arătat ambele mîini aie lui, atît dreapta cît și stînga și a zis: 9. «Nimeni să nu mai caute o altă mină, căci fiecare om a primit de la Creatorul tuturor numai două mîini!»...

După ce astfel au fost date acele fapte scrise, ar fi trebuit ca acuzatorii și complicitii judecătorilor să se rușineze și să se roage ca pămîntul să se despice în fața lor, dar ei au umplut adunarea de zgomot și de vuleț, numîndu-l pe Atanasie vrăjitor și zicînd că înșală cu vrăjitori vederea oamenilor.

10. Cei care cu puțin înainte îl acuzaseră încercau acum să-l sfîșie și să-l spînzure, însă cei rînduiți de împărat cu păstrarea ordinii au împiedicat uciderea lui Atanasie. 11. Ei l-au smuls pe acest învingător și, pregătind ca să-l urce pe o corabie, au obținut astfel salvarea lui.

Atanasie s-a dus la împărat și i-a arătat toată tragedia înscenată contra lui. Dar și acuzatorii au trimis niște episcopi dintre partizanii lor din Mareotis, adică pe Teogoniu al Niceei, pe Teodosie Perintul, pe Maris al Calcedoniei, pe Narcis din Cilicia și pe cei ce erau de părerea lor. 12. Iar Mareotis este o provincie a Alexandriei, care-și trage numele de la lacul Mariei. Aici au pus la cale minciuna și au născocit unele documente, prezentînd ca adevărate acuzații care au fost dovedite drept calomnii josnice și le-au trimis împăratului. Apoi membrii sinodului au plecat de la Tir la Ierusalim.

31. Despre cele întimplat la sărbătoarea Sfințirii (εγκαινιά) la Ierusalim și despre exilul Sf. Atanasie

1. Împăratul a recomandat ca întreg sinodul de la Tir să se mute la Aelia (Ierusalim). 2. A poruncit apoi ca să la parte și toți ceilalți episcopi de pretutindeni și să sfințească Biserica zidită de el. Totodată a trimis și pe unii dintre magistrații cei mai de încredere, cunoscuți prin evlavie și credința lor, cu porunca de a împărți tuturor de toate cu îmbelșugare, nu numai arhierilor, preoților¹⁶⁴ și tuturor celor care-i însoțeau, ci și tuturor celor care aveau nevoie, ori de unde ar veni.

3. Dumnezeulescul Altar a fost împodobit cu perdele imperiale și cu podoabe de mare preț, încrustate cu aur.

Astfel, după ce s-a desfășurat preastrălucita sărbătoare, episcopii au plecat, fiecare în patria lui, iar împăratului, aducîndu-i-se la cunoștință strălucirea și măreția acestei sărbări și plin de bucurie, a slăvit pe Împărtitorul tuturor bunătăților pentru că i-a îndeplinit și lui această dorință.

4. După ce a sosit Atanasie și s-a plins de judecarea lui nedreaptă, împăratul a poruncit ca să vină cei socotiți vinovați dintre episcopi. 5. Acesta, venind și nemaiavind încredere în realitatea acuzațiilor lor, au renunțat la calomniile dinainte ca acum să spună împăratului că Atanasie a amenințat că va împiedica aprovizionarea cu grîu din Egipt¹⁶².

Crezînd aceste cuvinte împăratul l-a exilat într-un oraș din Galia, numit Trier (Trever). Era acum al 30-lea an al domniei lui (an 335).

161. La I. Parmentier o.c. p. 88, rîndul 6, se adaugă ἱερεῖσιν clericilor, ceea ce e mai complet.

162. Corăbiile patriarhilor alexandrinii transportau în Capitala Imperiului, Constantinopol, cerealele din Egipt. După J. Maspero, Histoire des Patriarches d'Alexandrie, Paris, 1923, p. 61.

32. Despre Testamentul fericitului împărat Constantin

1. După un an și cîteva luni, pe cînd era la Nicomidia Bitiniei, împăratul s-a îmbolnăvit. Știînd că de nesigură este viața omului, a primit darul botezului dumnezeiesc, pe care îl aminase pînă atunci, pentru că dorise să-l primească în riul Iordan.

Împăratul Constantin cel Mare a lăsat trei fii ca moștenitori ai împărăției sale: Constantin (II), Constantin și Constant, cel mai tînăr. 2. A poruncit apoi ca marelui Atanasie să se reîntorcă la Alexandria.

33. Apărarea împăratului

1. Să nu ne mirăm dacă, fiind mințit (înșelat), împăratul Constantin cel Mare a exilat atîția bărbați venerabili, pentru că s-a încrezut în niște episcopi, care căutau să-l înșele, ascunzîndu-și viclenia și luînd o altă înfățișare. Cei cunosători ai Sfințelor Scripturi, știu că și Dumnezeulescul prooroc David a fost înșelat: 2. *L-a înșelat, nu un arhieru, ci o slugă crescută în casa lui și pedepsită adevsea, vreau să spun, Siba*¹⁶³ cel care a spus regelui minciuni contra lui Mefiboset și i-a răpit ogorul acestuia¹⁶⁴.

3. Acestea le spun, nu că să acuz pe profet, ci să fac apărarea împăratului Constantin și să arăt slăbiciunea firii omenești, sfătuiînd totodată că nu trebuie să te încrezi numai în cei ce acuză, chiar dacă ar fi foarte vrednici de credință, ci să păstrezi și pentru acuzat o ureche.

34. Despre sfîrșitul acestui împărat

1. Așadar, împăratul Constantin cel Mare a plecat spre împărăția mai fericită. Prefecții și comandanții oastei și toți ceilalți l-au așezat într-un sicriu de aur și l-au dus la Constantinopol. O parte din oștire mergea în fruntea convoiului, iar altă parte în urmă, plîngînd cu jale despărțirea de el. 2. Căci toți simțiseră blîndețea lui părintească.

Socotesc că e de prisos să mai scriu de cîtă cinste s-a bucurat trupul său neînsuflețit și cît timp a rămas în palatul imperial, fiindcă marii dregători așteptau sosirea fiului său, (Constantin) deoarece alții au scris despre aceasta.

Pe acestea este ușor să le găsești și să afli cum Împărtitorul a toate răspîlătește pe cei care-L slujesc cu credință.

3. Iar dacă cineva nu se încrede în acestea scrise, vîzînd cele ce acum se fac în jurul sicriului și al statuei sale, să creadă în cele ce s-au scris de mine și în Domnul care a zis: *«Voi slăvi pe cei ce mă slăvesc, iar cei ce mă defăimă vor fi defăimați»*¹⁶⁵.

163. II Regi 16, 1—4.

164. II Regi, 9, 2—13.

165. I Regi, 2, 30.

FERICITUL TEODORET EPISCOPUL CIRULUI
 ISTORIA BISERICII

CARTEA a II-a

1. Despre reîntoarcerea lui Atanasie

1. După ce a stat la Trier (în Galia) doi ani și patru luni, dumnezeiescul Atanasie s-a reîntors la Alexandria. Atunci, împăratul Constantin al II-lea, cel mai vîrstnic dintre fiii lui Constantin cel Mare, (căci el domnea spre Soare-Apune, în Galia) a scris următoarea scrisoare Bisericii Alexandrinilor :

2. Scrisoarea lui Constantin (II),
 fiul lui Constantin cel Mare către Alexandrinii

1. «Constantin împăratul, către poporul Bisericii catolice a alexandrinilor. Nicidecum nu cred că puterea minții voastre n-a înțeles de ce Atanasie, tîlcuitorul Legii celei adevărate, a fost exilat la un moment dat în Galia : că adică, nu cumva să îndure suferințe din cauza înverșunării celor răi, fiindcă sălbăticia dușmanilor săi singeroși și cruzi persista ca un pericol asupra sfîntului său cap.

2. Deci, pentru a evita acestea și ca să fie scăpat de gitlejurile celor ce îl amenințau. Atanasie a fost sfătuit ca să trăiască sub oblăduirea mea, astfel ca, în acest oraș, în care avea să-și petreacă vremea (Trier) să i se dea tot de ceea ce are nevoie, deși virtutea lui cea vestită nădăjduia mai mult în ajutorul dumnezeiesc și nu ținea seamă de greutățile unei vieți aspre.

3. Drept aceea, stăpînului meu Constantin, Augustul, cel de fericită pomenire, tatăl meu, voia foarte mult, ținînd seamă de evlavia voastră cea iubitoare de Dumnezeu, să readucă în scaunul său pe acest episcop, dar a fost răpit de soarta omenească și a murit, înainte de a-și îndeplini dorința.

De aceea am socotit că urmează ca eu, fiindcă i-am primit moștenirea, să îndeplinesc voința acestui împărat de dumnezeiască pomenire. 4. Cînd Atanasie are să ajungă să-l revedeți, o să aflați de cît de cinste s-a bucurat din partea mea. Nu e lucru de mirare dacă eu am

făcut ceva pentru el, căci înfățișarea unui așa de mare bărbat și chipul dorinței voastre arzătoare au pornit și au îndemnat sufletul meu spre aceasta.

Pronia dumnezeiască să vă păzească, iubiți frați!».

5. Cu această scrisoare a sosit Atanasie la Alexandria. Toți l-au primit cu multă dragoste — și cei din oraș și cei de la țară și cei puțini (clasa de sus) și cei mulți (poporul). Prin întoarcerea sa, el intră numai pe partizanii nebuniei lui Arie. Pentru aceasta Eusebiu al Nicomidiei și Teogoniu al Niceei și toți care țineau de partida lor au pus iarăși în mișcare planurile ascunse și au împănât urechile tînărului împărat, Constantin, cu calomnii.

Voi aminti mai departe cum s-a îndepărtat acesta foarte repede de dogmele apostolice.

3. Cum s-a îndepărtat de dreapta credință
 împăratul Constantin

1. Constantin, care fusese soția lui Liciniu, și care era sora lui Constantin cel Mare, avea ca apropiat suflătoare un preot, ce primise învățătura nelegiuită a lui Arie. Deși nu arăta pe față boala (erezia) ariană, totuși, pe cînd discuta adesea cu ea, îi spunea că Arie a fost victima calomniilor.

2. Prealăudatul Constantin cel Mare a invrednicit-o pe Constantinia de toată grija sa, după moartea soțului ei nelegiuit și n-a lăsat-o să simtă necazurile văduviei. La sfîrșitul vieții ei, fiind de față, el i-a oferit o satisfacție deosebită. 3. Atunci Constantin i-a cerut ca să fie chemat acest preot și a rugat cu stăruință ca el să se bucure de bunăvoința împăratului, iar acesta i-a făgăduit că-i va îndeplini dorința. Îndeplinindu-și făgăduiala i-a oferit acestui preot cit mai multă libertate de a vorbi. 4. Acesta însă, în timp ce se bucura de multă bunăvoință, nu a avut curajul să-și dea pe față erezia, fiindcă vedea convingerea statornică a împăratului despre cele dumnezeiești.

5. Cînd Constantin cel Mare a plecat în împărăția cea nepieritoare, a lăsat copiii săi prin testament această împărăție pieritoare. Nici unul dintre ei nu era de față și atunci a încredințat testamentul numai acestui preot, poruncindu-i ca să-l dea fiului său, Constantin. Acesta era mai aproape¹ decît ceilalți și deci era așteptat să ajungă înaintea lor.

1. Constantin era la început Cezar peste partea orientală a imperiului roman.

6. De acum preotul acesta arian a devenit cunoscut lui Constanțiu, căruia i-a dat testamentul, cum i se poruncise, i-a rămas apropiat și era chemat adesea la el.

Acest preot arian, văzînd convingerea nestatornică a lui Constanțiu, care era asemenea unor trestii bătute de vînturi, ce se pleacă și într-o parte și într-alta, a cutezat să înceapă războiul contra dogmelor evanghelice. 7. De acum, plîngîndu-se de furtuna din Biserici, el susținea că vinovat de aceasta sînt cei care au adăugat la învățătura de credință cuvîntul nescripturistic «deofiliță» (φιλίας) și că aceasta a produs vrajbă între clerici și între credincioși. De aci, acuzînd pe Atanasie și pe cei care erau de părerea lui, născocea diferite clevetiri contra lor.

8. De acest preot s-au folosit Eusebiu al Nicomidiei și Teogoniu și Teodor Perintul. (Acesta era îndeosebi distins și a scris un comentariu al dumnezeieștilor Evanghelii. Cei mai mulți însă îl numesc Ircleotici). Aceștia, fiindcă erau aproape, vedeau adesea pe împărat și căutau să-l convingă că adevărata cauză a atîtor rele a fost reîntoarcerea lui Atanasie, și că, nu numai Egiptul, ci și Palestina și Fenicia și toate neamurile vecine au fost atrase în această frămîntare.

4. Despre al doilea exil al fericitului Atanasie și despre instalarea și totodată sfîrșitul episcopului Grigore

1. După ce au asaltat cugetul nestatornic al împăratului Constanțiu cu astfel de cuvinte, l-au convins să-l alunge din Biserica alexandrină pe Atanasie. Acesta însă, aflînd mai înainte despre intrigiile lor, a plecat el însuși și s-a dus în Apusul Imperiului.

Dealtfel, aderenții lui Eusebiu al Nicomidiei comunicaseră calomniile lor contra lui Atanasie și episcopului Romei. (Iuliu păstora atunci această Biserică). 2. Acesta însă, urmînd legea Bisericii, a poruncit ca aderenții lui Eusebiu al Nicomidiei să vină la Roma și l-a chemat și pe dumnezeiescul Atanasie la judecată. 3. Îndată ce a primit chemarea aceasta, Atanasie a plecat la drum, dar cei care cunoșteau uneltirile, (arinenii) devreme ce ei le urziseră, nu au venit la Roma pentru că știau că minciuna lor avea să fie dată pe față.

Atunci, după plecarea lui Atanasie, aceștia, văzînd oile lipsite de păstor, le-a rînduit un lup în loc de păstor. Numele oile era Grigore. Acesta, după ce a răvășit turma timp de șase ani, mai cu cruzime decît fiarele sălbatice, a primit pedeapsa răutății, căci a fost omorit în mod îngrozitor, chiar de către oile sale (păstorii).

4. Atanasie s-a dus la împăratul Constant (căci Constantin al doilea, cel mai în vîrstă, murise într-o luptă) și a deplîns intrigiile facțiunii ariene, apoi s-a plîns și de războiul contra credinței apostolice. A amintit și de tatăl său (împăratul Constantin cel Mare) și de marele sinod (de la Niceea) pe care acesta îl convocase, precum și de faptul că el a întărit prin lege cele hotărîte de cei care au luat parte la acest sinod. 5. Spunînd acestea, Atanasie a redeșteptat în împărat rivna tatălui său, așa încît, imediat ce a auzit acestea, Constant a scris fratelui său, Constanțiu și l-a îndemnat să păzească neschimbată moștenirea credinței părintești, căci tatăl lor, întărînd Imperiul prin credință, a nimicit pe tiranii romanilor și a supus pe barbarii dimprejur.

6. Fînd convins de cele scrise, Constanțiu a hotărît ca episcopii din Răsărit și Apus să se adune la Sardica (oraș care este în Illyric, metropolă a neamului Dacilor), deoarece și multe alte necazuri ale Bisericii aveau nevoie de rezolvare sinodală.

5. Despre Pavel, care a ajuns episcop al Constantinopolului

1. Într-adevăr, partizanii ereziei lui Arie l-au descris pe Pavel, care era episcop al Constantinopolului, ca autor al tulburărilor și au adăugat multe alte învinuiri, pe care obișnuiau să le născocescă Pavel să fie dus atunci la Sardica, pentru că s-a temut de planurile ascunse ale dușmanilor săi. Aceștia însă, puțin după aceea, înduplecînd cugetul foarte schimbător al împăratului Constanțiu, l-au exilat pe Pavel din cetatea imperială și l-au dus la Cucuz². Acesta este un mic orașel, care odinioară aparținea neamului Capadocienilor, iar acum este alipit la Armenia a doua.

3. Nu le-a fost însă deajuns celor care tulbură toate, petrecerea în această pustietate a minnatului Pavel, căci au trimis executori ai planurilor lor ucigașe și l-au osîndit la o moarte îngrozitoare.

Aceasta ne-a spus-o dumnezeiescul Atanasie în *Apologia despre fuga sa*, îndeosebi adăugînd acestea: 4. «Urmîrînd și aflînd pe Pavel, episcopul Constantinopolului, au pus să-l spînzure în mod public, în localitatea numită Cucuz, din Capadocia. Ei au avut călău pentru aceasta pe Filip, care a devenit prefect. Acesta era și conducătorul ereziei arienenilor și executor al planurilor lor rele».

2. În Armenia.

Astfel de masacre a săvârșit blasfemia lui Arie!... Cele ce au cutezat contra slujitorilor Celui Unuia-Născut sint în concordantă cu ura lor contra Acestuia.

6. Despre Macedonie și despre erezia născocită de el

1. După ce l-au supus pe Pavel unei astfel de morți, sau mai degrabă l-au trimis în Impărația Cerurilor, au pus în locul lui pe Macedonie, socotindu-l că e de aceeași convingeri cu el, fiindcă, tot ca și el, aducea blasfemii Duhului Sfânt. Puțin după aceea însă l-au alungat și pe acesta, fiindcă nu primea să numească creatura (κτίσμα) pe Cel pe Care Sf. Scriptură îl proclamă Fiul. Din această cauză Macedonie, despărțindu-se de arieni, a devenit întemeietor al unei erezii proprii. 2. El zicea că Fiul nu este deoiflînță (ὁμοούσιος) cu Tatăl și învăța că este asemenea întru toate (ὅμοιος κατὰ πάντα) Celui ce L-a născut, iar pe Sfințul Duh îl numea pe față creat (κτιστός). Acestea, deci, s-au întâmplat, așa cum am spus, nu cu mult timp mai în urmă.

7. Despre sinodul ținut la Sardica³

1. La Sardica s-au adunat 250 de arhierii (episcopi), precum ne informează vechile istorisiri. A venit aci și marele Atanasie și Asclepiu al Gazei, despre care s-a amintit mai sus, precum și Marcel al Ancirei, metropola Galatiei, care era episcop și când s-a ținut marele sinod (de la Niceea). 2. Au venit și acuzatorii acestora și conducătorii sectei erezice (ariene), cei care nu demult fuseseră judecători ai acuzațiilor contra lui Atanasie.

Fiindcă au văzut țaria sinodului și sănătatea în dogmele dumnezeiești, deși au fost chemați, aceștia (acuzatorii arieni) n-au intrat în sala de ședință, ci au fugit împreună cu judecătorii nedrepti și cu acuzatorii. 3. Lucrul acesta îl arată mai bine scrisoarea sinodului pe care, din cauza expunerii olare a învățăturii, o voi intercala în această Carte a mea. :

3. Sinodul de la Sardica s-a ținut în toamna anului 342, sau 343 și a formulat o expunere de credință, care proclama unitatea ipostatică a Tatălui și a Fiului. În text se identifică termenii *οὐσία* și *ὁμοούσιος*. În sensul apusean, cf. G. Bardy, o.c. p. 83.

8. Scrisoarea sinodală trimisă de către episcopii adunați aici (la Sardica) către episcopii din toată lumea

1. «Sfântul Sinod adunat cu ajutorul lui Dumnezeu la Sardica, cu episcopii de la Roma, Spania, Galia, Italia, Campania, Calabria, Africa, Sardinia, Panonia, Misia, Dacia, Dardania, cealaltă Dacia (Mediterranea)⁴, Macedonia, Tesalia, Ahaia, Epir, Tracia, Rodope, Asia⁵, Caria, Bitinia, Elespont, Frigia, Pisidia, Capadocia, Pont, Cilicia, Frigia Secunda, Pamfilia, Lidia, Insulele Ciclade, Egipt, Tebaida, Libia, Galatia, Palestina, Arabia, — către episcopii de pretutindeni și împreună slujitori ai Bisericii sobornicești și apostolice, prea iubiților frați în Domnul, salutare !

2. Arieni eretici au cutezat să facă multe rele și de multe ori contra slujitorilor lui Dumnezeu, care păstrează credința cea dreaptă. Alungind învățătura cea dreaptă, ca ceva fals, ei au încercat să prigo-nească pe ortodocși ; apoi atît de mult s-au pornit contra credinței, încît urechile preaiubiților de Dumnezeu împărat n-au scăpat nimic : ca să nu audă.

3. Așadar, cu ajutorul lui Dumnezeu Însuși, împărații prea evlavioși ne-au adunat pe noi din diferite provincii și orașe și au îngăduit ca să se facă acest sinod în cetatea Sardicienilor pentru a se înlătura toată neînțelegerea și a se izgoni toată credința cea rea, ca apoi să se păzească de către toți numai credința în Hristos.

Au venit aici episcopi din Răsărit, fiind îndemnați de prea credincioșii împărați, mai ales pentru că deseori se șopteau calomnii despre prea iubiții noștri frați și împreună slujitori, Atanasie episcopul Alexandriei, Marcel, episcopul Ancirogalatiei și Asclepiu al Gazei.

4. Poate și la voi au ajuns clevețirile și poate au încercat să vă împănaze urechile pentru ca să credeți cele ce spun de ei în contra acestor nevinovați și astfel să se ascundă bănuiala ereziei lor nelegiuite. 5. Însă n-au fost lăsați să facă multă vreme aceasta, căci este un Stăpîn Care conduce Bisericile, Cel Care pentru aceștia și pentru toți a suferit moartea și prin El ne-a deschis nouă calea spre Cer.

6. Mai de mult au scris partizanii lui Eusebiu al Nicomidiei, cei al lui Maris și Teodor și Teogoniu și Ursaciu (de Singidunum), ai lui Valens (de Mursa), Minofantas și Ștefan, lui Iuliu, împreună slujitor cu noi, episcop al Bisericii romanilor, în contra mai sus numiților îm-

4. E vorba de Dacia Aureliană, din sudul Dunării, care a fost apoi împărțită în două: Dacia Ripensis, de lângă Dunăre și Dacia Mediterranea, în Balcani, cu reședința la Sardica, cf. R. Vulpe—I. Barnea, Din Istoria Dobrogei, vol. II, Români la Dunărea de Jos, București, 1968, p. 279.

5. Provincia Asia din Nord-Vestul Anatoliei de azi.

preună slujitori cu noi, adică Atanasie, episcop al Alexandriei, Marcel, episcopul Ancirei Galatiei și Asclepiu al Gazei. 7. Au mai scris însă și episcopi din alte părți, mărturisind despre nevinovăția împreună slujitorului nostru Atanasie și totodată că cele puse la cale de către cei din jurul lui Eusebiu al Nicomidiei nu sînt nimic altceva decît amestec de minciună și calomnie.

Deși, pe cit a fost cu puțință după aceea, au fost chemați de către prea iubitul și împreună slujitorul nostru, Iuliu, aceștia nu s-au prezentat, iar din cele scrise de același episcop (Iuliu) a reieșit clar calomnia lor. Ar fi venit, desigur, dacă erau convingși de cele ce făcuseră și născociseră contra împreună slujitorilor noștri...!

De asemenea și-au dat pe față mai clar înșelătoria lor și prin ceea ce au făcut în acest sfînt și mare sinod. Astfel, după ce au sosit la Sardica și au văzut pe frații noștri, Atanasie, Marcel și Asclepiu și pe alții, s-au temut ca să mai intre la judecată. 8. Și nu odată, sau de două ori, ci de mai multe ori, au fost chemați, dar nu au răspuns chemărilor.

Totuși, după ce s-au adunat toți episcopii, mai ales preavenerabilul Osiu, cel care din cauza virstei și a mărturisirii credinței și din cauză că a îndurat atîtea suferințe, s-a învrednicit de toată cinstea și respectul, i-au sfătuit și îndemnat pe aceștia să vină la judecată pentru ca cele ce birfiseră și scriseseră despre împreună liturghisitorii (episcopi), cînd aceștia nu erau de față, să le dovedească acum cînd erau de față.

9. Deși au fost chemați, aceștia n-au venit însă, după cum am spus mai înainte, arătîndu-și și prin aceasta calomnia lor și nici mărturisind prin pocăință, cel puțin, vicleniile și uneltirile pe care le puseseră la cale, căci cei ce sînt convingși de cele ce spun trebuie să le declare pe față.

10. Fîldeacă nu au venit socotim apoi că oricine înțelege, chiar dacă aceștia ar vrea să facă iar lucruri rele, că, neavînd nimic să dovedească contra împreună slujitorilor noștri (episcopi), îi calomniază, cînd nu sînt de față și fug de ei, cînd sînt de față.

11. Aceștia (acuzatorii) au fugit, prea iubitorii frați, nu numai din cauza calomniilor contra episcopilor menționați, ci și pentru că vedeau că au sosit și cei care-i acuzau pe ei de diferite abateri. 12. Într-adevăr, erau arătate lanțuri și instrumente de torturi, precum și oameni înțorși din exil și împreună slujitori, care veneau de la cei ce erau ținuți încă în exil, rude și prieteni ai celor ce muriseră din cauza lor, toți erau acum de față. Și ceva mai interesant, erau de față episcopi dintre care unii aduseseră fiarele și lanțurile pe care le purtaseră din cauza acestora, (arieni acuzatori), iar alții suferiseră moartea din cauza calom-

niilor lor. 13. La atîta nebulie ajunseseră încît să încerce să omoare un episcop. Și l-ar fi omorît dacă acesta nu ar fi scăpat din mîinile lor.

S-a întors deci împreună slujitorul nostru, fericitul Teodaios, scăpînd⁶ de acuzațiile lor, căci fusese rînduit să moară în urma calomniei acestora.

Unii arătau rănile provocate de săbii, iar alții se plîngeau că au îndurat foame din cauza aceasta. 14. Și toate acestea nu le mărturiseau oameni la întîmplare, ci Biserici întregi, din partea cărora cei ce seoseau de acolo, sau soli, spuneau despre soldații închinși cu săbii și mulțimi cu ciomege, despre amenințări ale judecătorilor și despre folosirea de scrisori false.

Au fost citite scrisorile partizanilor lui Teogoniu în contra împreună slujitorilor noștri, Atanasie, Marcel și Asclepiu, prin care voiau să îndirjească pe împărați contra acestora. 15. Toate acestea le-au dat pe față partizanii de atunci ai lui Teogoniu.

Afară de acestea se adăugau și vești despre fecioare dezbrăcate, despre arderi de biserici și despre închisorile pentru împreună slujitori (episcopi). Și toate acestea din nimic altceva decît din cauza ereziei odioase a arienilor, căci cei care fugeau de hirotonia⁷ și de comuniunea acestora erau nevoiți să suferă din partea lor.

16. Gîndindu-se deci la acestea partizanii lui Teogoniu ezitau să ia o hotărîre, căci se rușinau de cele ce făcuseră, dar, pentru că nu se mai puteau ascunde acestea, au venit în orașul Sardica pentru ca, prin venirea lor, să pară ca și cum n-ar fi greșit cu nimic și să înlătore orice bănuială asupra lor.

17. Văzînd, deci, aci pe cei calomniați și pe cei care suferiseră din partea lor și avînd în fața ochilor pe acuzatorii lor acum și argumentele lor, deși au fost chemați, n-au voit să intre în adunare.

Totuși, împreună slujitorii noștri Atanasie, Marcel și Asclepiu avînd multă încredere și cerînd cu insistență judecata și rugîndu-se, declarau, nu numai că vor combate calomnia, ci că vor arăta și cele ce au comis aceștia contra Bisericilor lor.

18. Dar partizanii lui Teogoniu au fost cuprinși de atîta terorizare a conștiinței lor, încît au fugit și prin fugă au dat pe față calomnia lor și au mărturisit în timpul fugii lor cele ce au făcut rău.

6. L. Parmentier, o.c. p. 105, rînd 5, are $\epsilon\sigma\theta\epsilon\upsilon\sigma$. fugînd, scăpînd, ceea ce ni se pare mai potrivit decît $\epsilon\psi\epsilon\upsilon\sigma$, purtînd, din ediția J. P. Migne, P.G. t. LXXXII, col. 1004 B.

7. L. Parmentier, o.c. p. 105, rînd 17, se adăugă $\chi\epsilon\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\sigma\iota\alpha\upsilon$, ceea ce lămu-rește textul.

Cu toate că mai ales se arată necinstea și calomnia lor, nu numai din faptele de dinainte ci și din cele de acum pentru ca să nu poată nicidecum să găsească, din cauza fugii lor, motiv pentru altă răutate, ne-am înțeles ca să cercetăm după regula adevărului faptele criminale ale acestora. 19. Propunându-ne aceasta am aflat că, din cele ce au făcut, sint calomniatori și că n-au făcut nimic altceva decât vicienii împreună contra slujitorilor noștri. Astfel, acel Arsenie, despre care ziceau ei că a fost ucis de Atanasie, trăiește și se află printre cei vii. Din acest fapt se poate vedea că și cele ce zvonesc ei despre alții sint plâsmuirii de-ale lor. 20. Fiindcă răspindeau zvonul și despre un potir, ca fiind spart de către Macarie, preotul lui Atanasie, cei veniți de la Alexandria și Mareotis și din alte locuri, au mărturisit că nu s-a întâmplat nimic de felul acesta.

Episcopii din Egipt au scris către Iulian, împreună slujitorul nostru și, au asigurat pe deplin că nu a fost acolo o astfel de bănuială. 21. De altfel și dovezile pe care aceia (arieni) zic că le au contra lui Macarie s-a constatat că au fost plâsmuite prin efortul unei singure părți. Și totuși, în chiar aceste dovezii (documente) se vede că au fost întrebați păgini și creștini: dintre aceștia, un catehumen, fiind întrebat, a răspuns că era înăuntru, cînd Macarie a apărut acolo, pe neașteptate; iar altul fiind și el întrebat, a spus că Ishyras, cel despre care ei răspîndiseră zvonuri, zăcea bolnav în chilia sa. Astfel se vede din aceste mărturii că nu s-a întâmplat nici o faptă ascunsă, deoarece catehumenul era înăuntru, iar Ishyras nu era de față, ci zăcea bolnav. 22. Dar chiar acest Ishyras, cel atît de rău, tăgăduind că Atanasie a ars niște cărți sfinte și zicînd că a fost înșelat și, mărturisit că era bolnav și zăcea în pat, cînd Macarie era acolo, așa că și prin aceasta se vede că el era un calomniator. Fără socoteală i-au dat drept răsplătă acestuia pentru calomnia sa demnitatea de episcop, lui care nu era nici preot...!

23. Venînd la sinod, doi presbiteri, care fuseseră partizanii lui Meletie și apoi reprimiți de fericitul Alexandru, episcopul Alexandriei, iar acum partizani ai lui Atanasie, au mărturisit că Ishyras nu a fost niciodată preot și că Meletie nu l-a avut nicidecum preot, sau slujitor în Biserica din Mareotis. 24. Și totuși pe cel ce nu era nici presbiter i-au adus cu ei ca episcop, ca prin acest nume (de episcop) să pară că impresionează pe auditor prin calomnia lui

S-a citit apoi Cartea împreună slujitorului nostru Marcel (al Ancirei) și s-a dat pe față intriga partizanilor lui Eusebiu al Nicomidiei.

8. L. Parmentier o.c. p. 107, rînd 13, are în loc de ἀληθῆς — a fi dovedit de ἀποστολῆς — a fi înșelat. Am preferat pe acesta din urmă ca fiind în concordanță cu textul.

care au socotit cele ce a spus acesta (Marcel), pe cînd cerceta, ca și cum le-ar fi susținut el însuși.

Deci s-au citit și cele dinainte și cele după discuții și s-a găsit că e dreaptă credința acestui bărbat (Marcel). 25. Căci ei nu făceau începutul lui Dumnezeu Cuvîntul nici de la Sfînta Fecioară Maria, cum susțineau aceștia (eusebieni), nici nu zicea că Împărăția Lui are sfîrșit, ci a scris că Împărăția Lui nu are nici început, nici sfîrșit.

26. Și Asclepiu al Gazei, împreună slujitorul nostru, a adus dovezi alcătuite la sinodul de la Antiohia, fiind de față acuzatorii și Eusebiu al Cezareei și, din hotărîrile episcopilor judecătorești, a arătat că el este nevinovat.

Pe bună dreptate deci, frați prea iubiți, fiind chemați de mai multe ori, ereticii nu au ascultat și ca urmare au fugit. 27. Pentru că au fost apăsăți de cugetul lor, au confirmat prin fugă calomniile lor și au făcut să fie crezute cele spuse contra lor pe care acuzatorii lor, care erau de față, le declarau și le dovedeau. Ba încă, pe lângă acestea toate, partizanii lui Teogoniu, nu numai că au primit pe cei mai dinainte acuzați și alungați din cauza ereziei lui Arie, ci i-au rînduit în demnități mai mari: pe diaconi la preoție și pe preoți la episcopat, din nici-un alt motiv decît ca să-și răspîndească necredința și să poată să o lărgească și totodată să distrugă dreapta credință.

28. Iar căpeteniile lor, după cei din jurul lui Eusebiu al Nicomidiei, sint acum: Teodor al Eracleei, Narcis al Neroniadei Ciliciei, Ștefan din Antiohia, Gheorghe din Laodiceea, Acaciu din Cezareea Palestinei, Minofantos din Efesul Asiei, Ursaciu din Singidunumul Moesiei, și Valens din Mursa Panoniei. 29. Însă aceștia nu le-au îngăduit celor ce au venit cu ei din Răsărit, nici să intre în Sf. sinod și, intrucuvînt, nu i-a lăsat să se întoarcă la Biserica lui Dumnezeu. 30. Venind la Sardica și făceau adunări deosebite între ei și luau hotărîri cu amenințări, așa încît cei dintre ei care seosau la Sardica să nu intre nicidecum în adunare și nici să se unească cu acest sfînt și mare sinod, ci numai, sosind și declarînd de formă sosirea lor, să plece apoi în grabă.

Noi am putut afla acestea de la împreună slujitorii noștri Macarie, din Palestina și Asterie, din Arabia, care au venit cu aceștia și care s-au depărțat de necredința lor. 31. Cînd au venit la Sf. Sinod ei s-au plîns de violențele pe care le-au îndurat și au spus că nu s-a făcut nimic corect de către aceștia (episcopii arieni) și totodată au adăugat și aceea că ar fi acolo mulți care rîvnesc la dreapta slăvire, dar sint

impiedicați de către aceștia (ereticii) să vină la Sardica și pentru că-amenințau și luau măsuri contra celor care voiau să se despartă de ei.

32. Pentru aceea ereticii s-au îngrijit ca toți să stea într-o casă și n-au îngăduit să se despartă de ei, nici oit de puțin timp. Deci, fiindcă nu trebuie să trecem sub tăcere și nici să lăsam nepedepsite calomniile lor, înlănțuirile, uciderile, rănile, acuzațiile mincinoase prin scrisori plâsmuite, maltratările, dezbrăcarea fecioarelor, exilurile, distrugerile bisericilor, incendiile, trecerile din orașe mai mici în localități mai mari și, mai înainte de toate, erezia ariană, cea cu nume odios, care s-a ridicat acum contra dreptei credințe, noi declarăm că sint nevinovați și curații prea iubiții noștri frați, împreună liturghisitori, Atanasie, episcopul Alexandriei, Marcel al Ancirogalatiei, Asclepiu al Gazei și cu ei toți împreună liturghisitorii noștri în Domnul.

Am scris și la eparhia fiecăruia pentru ca credincioșii fiecărei Biserici să cunoască nevinovăția episcopului lor, să-l aibă pe acesta episcop și să-l aștepte, iar pe cei care au năvălit în Bisericile lor ca niște lupi, pe Grigore, cel din Alexandria, Vasile, cel din Ancira, Chintianos, cel din Gaza, pe toți aceștia să nu-l numească nicidecum episcopi și nici creștini și să nu aibă, în general, nici o legătură cu ei, nici să primească scrisori de la ei și nici să le scrie.

33. Iar pe cei din jurul (partizanii) lui Teodor de la Eracleea Europei (Traciei) pe Narcis cel din Cezareea Palestinei pe Ștefan din Antiohia, pe Ursaciu din Singidunumul Moesiei, pe Valens din Mursa Pannoniei, pe Minofantos din Efes, și chiar pe Gheorghe din Laodiceea, deși acesta de teamă poate n-a venit din Răsărit, totuși pentru că el a fost caterisit de fericitul Alexandru, fost episcop al Alexandriei și fiindcă ei împreună cu aceștia era de partea nebuliei lui Arie — din cauza învinurilor ce li s-au adus, pe toți aceștia Sf. Sinod, în unanimitate, i-a alungat din demnitatea episcopală.

Am hotărât apoi ca aceștia, nu numai să nu mai fie episcopi, ci nicidecum să nu se mai învrednicească de comuniunea cu cei drept-credincioși. 34. Căci cei ce despart pe Fiul de Ființa (*ὁμοία*) și de dumnezeirea Tatălui și care înstrăinează Cuvîntul de Tatăl se cuvine să fie despărțiți de Biserica sobornicească și să fie străini de numele de creștini. Să vă fie vouă deci și tuturor anatema pentru că au falsificat Cuvîntul adevărului⁹, căci porunca apostolică este: 35. «dacă cineva vă va învăța ceva înafară de cele ce ați primit, să fie anatema»¹⁰. Să faceți cunoscut ca să nu aibă nimeni comuniune cu aceștia, căci «nu este

nici o legătură între întuneric și lumină». Pe aceștia să-i îndepărtați deoarece, «nu este nici o potrivire între Hristos și Veliar»¹¹. 36. Feriți-vă, prea iubiți frați, ca nici să (nu) scrieți acestora și nici să primiți scrisori de la ei. Rivniți și voi, *prea iubiți frați și împreună liturghisitori ca fiind de față cu duhul vostru*¹² la sinod să fiți de acord cu noi și să aprobați, prin semnătura voastră cu să se păzească de către toți împreună liturghisitorii de pretutindeni hotărîrea noastră. 37. Noi ne lepădăm de ei și-l scoatem din Biserica sobornicească pe cei care susțin cu tărie că Hristos este adică Dumnezeu, dar totuși nu e Dumnezeu adevărat, că este Fiul, dar nu e Fiul adevărat, că este născut și totodată nenăscut. Așa mărturisesc că înțeleg ei pe Cel Născut, căci au spus astfel ceea ce este născut există și că: 38. ii dau început și sfârșit lui Hristos, *deși El este înainte de veci și nu are naștere în timp și mai înainte de orice timp*¹³.

Acum de curînd s-au născut două vipere din șarpele (aspida) veninos arian, Valens și Ursaciu¹⁴, care se laudă și nu se indoiesc că ei sint creștini, cînd ei zic că, așa ca și Cuvîntul, și Duhul s-a crucificat și a fost rănit, a murit și a înviat, ceea ce discută și ceata ereticilor, că adică sint deosebite ipostasale Tatălui, a Fiului și a Sfîntului Duh și că sint despărțite.

39. Noi însă am primit aceasta și am fost învățați și avem această tradiție și credință și mărturisire sobornicească și apostolică, că e o singură ipostasă, pe care însă ereticii o numesc Ființă (*ὁμοία*)¹⁵ a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh. 40. Și dacă cineva ar întreba care este ipostasa Fiului noi mărturisim că este numai însăși cea mărturisită a Tatălui și că nicidecum nu a fost vreodată, Tată fără Fiul și nici Fiul fără Tată și nici Cuvîntul nu poate să fie ceea ce este fără Duhul. 41. Este absurd să zicem că odată Tatăl nu născuse. Că nici nu se poate să se numească, sau să fie Tată, fără Fiul, arată mărturia Fiului: «*Eu sint intru Tatăl și Tatăl intru Mine*»¹⁶ și «*Eu și Tatăl una sintem*»¹⁷. Nimeni dintre noi nu tăgăduiește pe Cel ce a fost născut (*γεννηθεὸς*), dar, născut mai înainte de toate care se numesc văzute și nevăzute, Creatorul și Meșterul arhanghelilor și al ingerilor și al lumii și al

11. II Cor. 6, 14 și urm.

12. I Cor. 5, 3; 2, 7.

13. I Cor. 2, 7.

14. Ursaciu de Mursa și Valens de Singidunum, episcopi dunăreni, tăgăduiau unitatea ipostatică a Fiului cu Tatăl, așa cum susținea Teologia atunci.

15. Se identifică înțelesul cuvîntului ipostasă (*ὁμοίωσις*) cu cel de substanță (*ὁμοία*), căci pînă atunci nu se precizaseră acești termeni.

16. Ioan, 1, 12; 10, 30; 14, 10.

17. Ioan, 9, 30.

9. II Cor. 2, 17.

10. Gal. 1, 8.

neamului omnesc. 42. Căci zice: «*Orînduitorul tuturor, adică Înțelepciunea, m-a învățat*»¹⁸, și «*toate prin El s-au făcut*»¹⁹.

Nu putea să fie însă totdeauna, dacă ar fi luat început, căci Cuvîntul, fiind întotdeauna, nu are început, iar Dumnezeu nu suferă niciodată sfîrșit. Nu zicem că Tatăl este Fiu și nici iarăși că Fiul este Tatăl, ci că Tatăl este Tatăl și Fiul este Fiu al Tatălui. Mărturisim că Fiul este o putere (δύναμις) a Tatălui. 43. Mărturisim că Cuvîntul este a lui Dumnezeu Tatăl, afară de Care altul nu este și afirmăm învățătura «Cuvîntul este Dumnezeu adevărat, Înțelepciune și Putere și Fiu adevărat, dar nu-L socotim Fiu, cum se socotesce ceilalți fii, căci aceștia ar fi numiți dumnezei, fie prin aceea că s-au născut din nou, fie că au fost învrednicii să se numească fii și nu pentru că ar avea o singură ipostasă cu Tatăl, care este numai a Tatălui și a Fiului».²⁰

44. Mărturisim pe Unul-Născut și un Prim Născut, însă pe Unul-Născut, Cuvîntul Care a fost întotdeauna și Care este în Tatăl²¹, iar ca Prim Născut, față de om (de firea omenească), El se deosebește de crea-tura comună și pentru că este *Primul Născut din cei morți*²².

45. Mărturisim că e un singur Dumnezeu; Mărturisim o singură dumnezeire a Tatălui și a Fiului. Nimeni să nu tăgăduiască vreodată că Tatăl este mai mare decît Fiul, nu că ar avea o altă ipostasă și nici din cauza deosebiri ci pentru că însăși numele de Tatăl este mai presus decît cel de Fiu. Aceasta este ticuire hulitoare și greșită a lor (eretico-ilor), cînd discută aceea că El (Iisus) a zis: «*Eu și Tatăl una sintem*»²³. Dar numai din cauza armoniei și înțelegerii dintre Tatăl și Fiul zice așa.

46. Noi toți cei sobornicești am condamnat părerea lor simplă și demnă de plin. Ca niște oameni muritori, care, cînd au început să fie combătuți, după ce și-au ațîțat spiritele, se ceartă și cad la împăcare, tot așa, zic ei, poate să fie deosebirea și neînțelegerea dintre Tatăl, Dumnezeu, Pantocrator și Fiul. Dar aceasta este ceva prea absurd pe care să-l inchipui, sau să-l concepi.

47. Noi însă și credem și afirmăm și astfel înțelegem că vocea dumnezeiască a grăit: «*Eu și Tatăl una sintem*»²⁴ și din cauza unirii ipostasului, care este unul singur: al Tatălui și al Fiului. Aceasta credem întotdeauna, că Fiul împărătește fără început și fără sfîrșit cu Ta-

tăl și că Împărăția Lui nu are un timp limitat și nici sfîrșit. 48. Căci Cel ce este întotdeauna nu a început la o dată să existe, nici nu poate să sfîrșească. Credem și cuprindem cu mîntea pe Sfîntul Duh, pe Care însăși Fiul ni L-a făgăduit și ni L-a trimis și pe Acesta îl credem trimis. Fiul nu a suferit, ci omul pe care L-a îmbrăcat, pe care L-a luat din Fecioara Marla, omul care poate să sufere, căci omul este muritor, iar Dumnezeu este nemuritor.

49. Credem că a treia zi a înviat, nu Dumnezeu a înviat în om, ci omul a înviat în Dumnezeu omul pe care L-a adus ca dar Tatălui Său și pe care L-a scăpat de păcat și de stricăciune.

50. Credem că la vremea potrivită, orînduită de Dumnezeu, Acesta va judeca pe toți și pe toate. Altă de mare este nebulnia acestora (eretico-ilor) și așa este spiritul lor orbit de întunericul cel nepătruns, încît să nu poată vedea lumina Adevărului. Nu înțeleg (arieni) în ce sens s-a spus: «*Ca și aceștia în Noi să fie una*»²⁵. 51. Este clar de ce zice una, căci apostolii au primit Duhul Sfînt a lui Dumnezeu, dar nu erau Duh și nici unul dintre ei nu era să fie Cuvînt, fie Înțelepciune, fie Pu-tere, nu era nici Unul-Născut, cum zice: «*aprecum Eu și cu Tine una sintem, așa și ei să fie una în Noi*»²⁶. Ci și clar lămurește cuvîntul dumnezeiesc, care zice: «*În Noi să fie una*»²⁷. 52. Nu a zis după cum *Noi suntem una și Eu și Tatăl* ci, ca și uocenicii să fie legați între ei și uniți prin credință și mărturisire și în harul și în evlavia cea a lui Dumnezeu și prin îngăduială și dragoste să fie una.

53. Din această scrisoare sinodală se poate vedea, pe de o parte calomnia acuzatorilor și nedreptatea judecătorilor de mai înainte și mai presus de toate tăria (adevărul) dogmelor. Căci fericii Părinți ne-au învățat, nu numai despre dumnezeiasca fire a Domnului, ci ne-au dat învățătură despre misterul Ionomiei²⁷.

54. Afînd acestea împăratul Constant s-a neliniștit și s-a tulbu-rat, văzînd nestatornicia fratelui său²⁸ și totodată s-a infuriat în contra celor ce născociseră acestea și care folosiseră ușurința împăratului. Ale-gînd doi episcopi dintre cei ce fuseseră la sinodul de la Sardica, i-a trimis ca scrisori la fratele său, Constanțiu. Cu aceștia a trimis și un general cu numele Salianus, care strălucea prin credință și dreptate. 55. Scrisorile conțineau nu numai îndemn și îndrumare, ci și amenințare potrivită cu un împărat evlavios. Mai întîi scria fratelui său ca să as-

25. Ioan, 17, 21.

26. Ioan, 17, 11.

27. Οὐκ ἐνώβηται, termen dogmatic care exprimă misterul intrupării acțiunea Providenței, misterul orînduirii divine, cf. L. Parmentier, o.c. Wortregister, p. 420.

28. Constanțiu.

18. Int. Sol, 7, 21.

19. Ioan, 1, 3.

20. Ioan, 1, 18.

21. Ioan, 14, 10.

22. Col. 1, 15, 18.

23. Ioan, 10, 30.

24. Ioan, 10, 30.

culte de episcopi și să aștepte nelegiuirile cutezate de Ștefan²⁹ și de alții. Apoi să redea turmei sale pe Atanasie, că se dăduse pe față calomnia, precum și fărâdelegea și vrăjmașia judecătorilor celor dinainte. A mai adăugat că dacă nu va fi convins și nu va face cele drepte, 56. el însăși va veni la Alexandria și-l va reda pe Atanasie oilor care-l așteptau și va alunga mulțimea vrăjmașilor acestuia.

Primind această scrisoare Constanțiu, care atunci se întâmpla să fie la Antiohia, a făgăduit ca să îndeplinească ceea ce îi ceruse părtașul său la durerile nașterii (fratele).

57. Din cauza acestor măsuri s-au nemulțumit cei care obișnuiau să lupte contra Adevărului (arieni) și au organizat o crimă (dramă) blestemată și neleguită. Ca urmare pechea de arhierie³⁰ a fost corborită la poalele muntelui de lângă Antiohia³¹, iar comandantul de oaste a primit și el o altă locuință.

9. Cele în legătură cu episcopi Efrata și Vincentiu și despre uneltirile contra lor, la Antiohia

1. Însă Ștefan, căci el ținea atunci frinele conducerii Bisericii antiohienilor și pregătea barca pentru naufragii, avea și alți colaboratori la cutezanțele acestea tiranice, de care, folosindu-se, îi expunea la diferite primejdii pe cei care țineau cu tărie dogmele cele drepte. 2. Căpetenia acestora (colaboratori) era atunci un tânăr plin de curaj, dar care ducea o viață neleguită. Acesta, nu numai că alunga pe cei din piață, insultându-i și torturându-i, ci și intrând și în case, scotea fără fără rușine bărbați și femei, care se bucurau de mare cinste (prestigiu). Și ca să nu lungesc prea mult istorisirea despre răutatea acestuia, voi relatei numai ce a cutezat să facă contra unor bărbați foarte distinși, căci este de ajuns aceasta ca să deducem cele făcute de el în mod nebusc contra celor mai distinși cetățeni³².

3. Astfel, a mers la o femeie destrăbălată și i-a spus că niște străini, veniți de curind, au nevoie de ea în timpul nopții. Apoi, a luat 15 colaboratori și i-a ascuns într-un tufiș de la poalele muntelui, iar după aceea a venit, aducând femeia destrăbălată și a dat semnalul stabilit mai înainte. Aflind, astfel, că cei care știau de crima (drama) ce avea să se

29. Ștefan al Antiohiei, arian infocat. cf. L. Parmentier, o.c. p. 412.

30. ἡ ἐπιτοπία τῶν ἀρχιερέων pechea arhierilor, Efrata și Vincentiu. cf. L. Parmentier, o.c. p. 119, rînd 107; p. 154, rînd 12; p. 206, rînd 10. E vorba de doi arhieri, care locuiau pe muntele din apropierea Antiohiei.

31. Muntele de lângă Antiohia, unde erau așezați monahale.

32. τὰ ἐναντὶ τῶν ἀσπίων — contra cetățenilor. În unele manuscrise se află τὰ ἐναντὶ τῶν ἀσπίων — contra celor mai buni (clasa de sus), ceea ce e mai potrivit, cf. Variaș lectiones, in P.G. LXXXII, col. 1017, nota 90 și L. Parmentier, o.c., p. 119, nota 22.

întîmpla erau acolo, a venit la ușa de intrare a locuinței celor doi bărbați (arhierii). 4. Și, găsind-o descoluiată (căci înduplecase cu bani pe una dintre slugi să facă acest lucru) a băgat înăuntru pe femeia depravată, i-a arătat ușa camerelor, unde fiecare dintre cei doi arhieri venea să doarmă și i-a poruncit ca să intre. 5. Iar el a ieșit ca să cheme pe colaboratorii săi. S-a întîmplat însă ca Efrata, acesta era numele celui mai în vîrstă să doarmă în camera din față, iar Vincentiu, căci așa se numea celălalt, să se odihnească într-o cameră mai în fund. 6. Cînd femeia depravată a ajuns dincolo de ușă, Efrata a auzit zgomotul picioarelor, dar era întuneric și a întrebă cine umblă prin casă. Femeia a răspuns tare, iar Efrata a fost cuprins de spaimă, bănuind că e un demon, care imită vocea femeiască și îndată a chemat în ajutor pe Mintuitorul Hristos.

7. Atunci Onagros³³, (căci așa se numea cel care conducea ceata cea rea, fiindcă folosea ca arma, afară de mîini și picioarele în contra acestor drept credincioși) a intrat înăuntru cu ceata colaboratorilor săi, chemînd pe acei nelegiuți care așteptau să fie judecătorii acestei fărâdelegi.

Făcîndu-se mare zgomot, au venit oamenii de serviciu și s-a deșteptat și Vincentiu. 8. Închizîndu-se poarta de la intrare, s-a putut să se prindă șapte dintre colaboratori, dar Onagros cu ceilalți au fugit. Cu cei șapte a fost reținută și femeia depravată. Cînd se lumina de ziua au deșteptat pe conducătorul de oaste, care venise cu Efrata și Vincentiu³⁴, s-au dus la reședința imperială și au protestat contra faptelor cutezate de Ștefan (episcopul), zicînd că crimele acestuia nu mai au nevoie de judecată și nici de cercetare. 9. Iar comandantul de oaste striga și el mai cu tărie, cerînd împăratului să poruncească ca aceste fapte îndrăznețe și fără de lege să nu fie cercetate într-un sinod, ci pe cale judiciară (civilă). Totodată a asigurat că va pedepsi aspru, mai întîi pe proții celor doi arhierii și că va trebui ca și slujitorii lui Ștefan să fie aspru pedepsiți. Dar, fiindcă acesta (Ștefan) se împotriva și zicea fără rușine că nu trebuie ca clericii să sufere pedepse, s-a părut împăratului și conducătorilor ca să se facă cercetarea celor întîmplate, în interiorul reședinței imperiale. 10. Mai întîi au întrebă pe femeia depravată cine a introdus-o în locuința celor doi arhierii. 11. Iar ea a răspuns că un tânăr a venit la ea și i-a spus despre sosirea și nevoile străinilor și că, făcîndu-se seară, au adus-o în locuința celor doi arhie-

33. Ὀναγρός sau Ὀναγρός — conducător de asini.

34. Conducătorul de oaste fusese și el corborat de pe munte, cu episcopii Efrata și Vincentiu și i se dăduse locuință lângă cea a acestora. Vezi mai sus C. II, 9, 1—11.

rei. După aceea acest tânăr a căutat ceata lui și găsind-o, a introdus-o dincolo de ușa curții (înăuntru) și i-a poruncit să intre în camera din față. A adăugat apoi și despre întrebarea arhierelui și frica ce se provocase și despre rugăciunea arhierelui, ca și despre zgomotul neașteptat al celor care au pătruns în casă.

10. Despre caterisirea lui Ștefan

1. Aflind aceasta judecătorii au adus în fața lor pe cel mai tânăr dintre cei prinși. Acesta nu a așteptat să fie constrins prin biciuire și a dat pe față crima pusă la cale și totodată a mărturisit că Onagros a făcut toate acestea. Fiind adus de față Onagros a spus că Ștefan (episcopul) a aranjat mai înainte această crimă. 2. Așadar, aflind despre răutatea lui Ștefan, judecătorii au îngăduit celor dintre episcopii, care erau de față să-l caterisească și aceștia l-au alungat din Biserică.

Însă Biserica din Antiohia nu a fost scăpată întru totul de boala ariană, căci, după Ștefan, a luat conducerea Leonțiu, un bărbat de neam frigan, care și-a ascuns convingerile, imitând stîncile ascunse în mare. 3. Despre aceasta voi istorisi puțin mai departe.

Atunci Constanțiu, după ce a aflat cele ce se urzeau pe ascuns contra episcopilor, a scris lui Atanasie cel Mare odată, a doua oară, și chiar a treia oară, invitîndu-l să se întoarcă din Occident. Eu voi intercala în această Carte a mea scrisoarea a doua care este scurtă.

11. Epistola lui Constanțiu către Atanasie

1. «Constanțiu, învingător, August, lui Atanasie: deși foarte mult am arătat prin scrisorile de mai înainte ca să vii fără grijă la reședința noastră, mai ales pentru că voiam să te trimt întru ale tale (la păstoriții săi) totuși și acum am trimis aceste scrisori către statornicia ta prin care te indemn, ca, fără vreo ezitare, sau frică, să te urci în trăsurile de transport public și să te ostenești să vii la noi, ca cele ce dorești să le poți câștiga».

12. Despre a doua întoarcere a Sf. Atanasie

1. Constanțiu l-a primit pe Atanasie cu bucurie cînd s-a întors și a poruncit să reprimească Biserica Alexandrinilor. Dar cei ce exercitau puterea atunci, fiind molipsiți de boala (erezia) ariană, cereau ca Atanasie să ofere măcar o biserică celor care nu voiau să fie în comunione cu el. După ce aceștia au propus acestea împăratului, iar împăratul a vorbit cu Atanasie, acesta a spus că se cuvine să te supui dispozi-

țiilor împăratului, dar că și el vrea să-i comunice și să-i ceară ceva. 2. Și fiindcă împăratul i-a făgăduit ceea ce ar cere, cu bunăvoință, Atanasie a spus ca și cei care, la Antiohia, nu voiesc să fie în comunione cu cei care dețin bisericile (arieni), au nevoie de locașuri de închinare și că e drept ca să le dea măcar unul dintre aceste sfinte locașuri. 3. Fiindcă împăratul a făcut semn afirmativ, hotărînd că este dreptă cererea, conducătorii partidei eretice s-au opus, spunînd că trebuiesc date biserici și celor (neutri) care nu sînt cu nici o parte.

Astfel, laudîndu-l pe Atanasie, Constanțiu l-a trimis la Alexandria. 4. Aci Grigorie murise, fiind masacrat chiar de cetățenii orașului. Revăzînd deci pe păstorul lor, credincioșii au făcut ospete și sărbători strălucite, cinștîndu-l pe acesta și slăvind pe Dumnezeu.

După puțin timp însă, împăratul Constant a ajuns la sfîrșitul vieții (a murit).

13. Despre al treilea exil al Sf. Atanasie și despre fuga lui

1. Cei ce îl dirijau pe Constanțiu cum voiau ei i-au amintit de neînțelegerea cu fratele său (Constant) din cauza lui Atanasie, așa încît puțin mai trebuia ca, rupîndu-se legăturile naturale (frățești), să se pornească război între ei. 2. Fiind influențat de aceștia Constanțiu a hotărît ca minunatul Atanasie să fie nu numai exilat, ci chiar masacrat.

Pentru aceasta a trimis pe un comandant de oaste, Sebastian, cu armată cît mai multă, poruncîndu-i să-l ridice ca pe un criminal. 3. Cum Sebastian a plecat în această misiune și cum Atanasie a fugit, va povesti mai bine acela care a suferit și a scăpat ca prin minune (Atanasie însuși).

În *Apologia sa despre fugă* el istorisește acestea: 4. «Să cercezeze totuși și felul îndepărtării mele și să afle chiar de ai lor. *Arieni* au năvălit cu soldați ca să-i aștie și să ne arate pe noi, căci aceștia nu ne cunoșteau. Deși erau așa de nemiloși, totuși, cînd au auzit, soldații au stat liniștiți, fiindcă le era rușine.

Era deja noapte și unii dintre credincioși stăteau de veghe, fiind așteptată adunarea de slujbă. 5. Deodată a apărut comandantul cu mai mult de cîinci mii de soldați, cu armele și cu săbiile trase, cu arcuși și cu săgeți și cu ciomege, cum s-a spus mai sus. El a înconjurat biserica, așezînd soldații unul lîngă altul, ca nu cumva unii, ieșînd din biserică, să poată să treacă printre dinții.

6. Eu însă, socotind că nu e bine ca să las pe credincioși în așa de mare tulburare, dar nici să le pricinuiesc mai mult rău, am stat pe scau-

nul arhieresc și am poruncit diaconului să citească Psalmul, iar credincioșii să răspundă: «Că în veac este mila Lui»³⁵. Și așa toți să se despărță și să meargă la casele lor.

7. După aceea însă comandantul de oaste a intrat cu forța; soldații au înconjurat Sf. Altar ca să mă prindă, iar clericii și credincioșii, care se aflau aici, strigau cu glas tare și se rugau ca eu să ies. Eu însă am răspuns că nu voi ieși mai înainte ca toți să iasă pe rând. Apoi m-am sculat și am poruncit să se facă rugăciune și așa am cerut ca toți să plece, spunându-le că e mai bine ca eu să fiu în pericol decât ca să sufere unul dintre ei³⁶.

8. Deci, după ce au ieșit cei mai mulți, iar ceilalți i-au urmat, cei care erau cu mine acolo — monași și niște clerici — (urcînd) ieșind m-au tras și pe mine și astfel, martor îmi este adevărul, în timp ce unii soldați păzeau Sf. Altar, iar alții înconjurau biserica, eu am (tre-cut) scăpat, fiind condus de Domnul și păzit de El. Ferindu-ne de aceștia am plecat slăvind mult pe Domnul că nu am părăsit poporul, ci cu sprijinul acestuia am putut ca să fiu salvat și am scăpat din miinile celor ce mă căutau.

14. Despre Gheorghe și despre retele cuateze de el la Alexandria

1. După ce Atanasie a scăpat, astfel, din miinile ucigașe ale acellora, Gheorghe, alt lup, a fost însărcinat cu conducerea oilor acellora (de la Alexandria). El s-a purtat cu oile mai crud decât orice lup, urs, sau leopard, căci a silît pe cele ce duceau viață în fecioare, nu numai să se lepede de comuniunea cu Atanasie, ci să anatematizeze și credința Sfinților Părinți. 2. La cruzime a avut colaborator pe un oarecare Sebastian, conducător din rîndul militarilor, care a aprins un foc în mijlocul orașului, a așezat apoi în jurul lui pe fecioare goale și le-a poruncit să se lepede de credință. 3. Acestea însă, oferind și credincioșilor și necredincioșilor un spectacol îngrozitor și mișcător, socoteau această necinstire ca cea mai mare cinste și îndurau cu bucurie biciuirile pentru credință.

Aceste întimplări le va istorisi mai clar păstorul lor (Atanasie) astfel:

4. «Apoi, sosind în timpul postului mare, cel trimis din Capadocia, adică Gheorghe, a sporit retele pe care le-a găsit față de aceste fecioare, căci, după ce a trecut săptămîna Paștilor, ele au fost aruncate în in-

chisoare, episcopii erau duși de către soldați legați, iar locuințele orfanilor și ale văduvelor erau jefuite. Se făceau prădăciuni și percheziții ale locuințelor. Creștinii erau ridicați noaptea; s-au închis case, iar frații clericilor erau în pericol din cauza fraților lor preoți.

5. Aceste fapte au fost îngrozitoare, dar mai îngrozitoare au fost cele ce au cutedat să facă după aceea. Astfel, la o săptămîină după Sf. Rusalii, poporul, după ce postise³⁷ a ieși ca să se roage în cimitir, fiindcă toți fugeau de comuniunea lui Gheorghe. 6. Alînd însă acest lucru preainrăuțitul Gheorghe a ațîțat pe comandantul de oaste, Sebastian, care era maniheu. Acesta a năvălit chiar în această duminică asupra credincioșilor cu mulțime de soldați, care purtau arme, săbii, arcuri și ciomege. 7. A mai găsit însă puțini care se rugau, căci ceilalți se retrăseseră mai înainte, din cauza timpului tîrziu³⁸, dar a făcut așa fapte pe care trebuia să te aștepi să le facă aceștia (arienii).

Astfel, am înălțat un rug de foc și au așezat pe fecioare în jurul focului. Apoi le-au silît să spună că ele sînt de credința lui Arie. 8. Dar, cînd le-a văzut tari (biruitoare) și fără teamă de foc, le-au dezbrăcat și le-au făcut astfel de față încît mult timp după aceea cu greutate au mai putut fi recunoscute.

Au prins apoi 40 de bărbați pe care i-au sfișiat într-altfel, căci au tăiat de îndată crăci de finic, care aveau încă țepi pe ele, le-au curățit de coajă, încît mereu unii se apărau de țepii care li se înfigeau în piele, iar alții care nu suportau chinul acesta mureau. 9. Deci, pe toți cei prinși cu grămada și pe fecioare, i-au exilat în marea Oazis (Egipt), iar trupurile celor ce mureau nu le-au lăsat să fie date la început rudeniilor, ci le-au ascuns, cum au voit, aruncîndu-le fără mormînt, ca să arate că ei nu țin seama de o așa mare cruzime. 10. Fac acest lucru fiindcă sînt nebuni și rătăciți cu mintea lor, căci, pe cînd cei apropiați celor ce muriseră se bucurau de mărturisirea (suferința lor) și se jeluiau totuși din cauza trupurilor lor neîngropate, mai mult răsuna acuzația de necredință și de cruzime contra ereticilor.

11. Într-adevăr, ei au exilat imediat episcopi din Egipt și Libia, adică pe Amoniu, pe Muioș, pe Galu, pe Filon, pe Ermin (Hermes), pe Pliniu, pe Psinosirin, pe Nilamon, pe Agapion pe Agamfon, pe Marcu, pe alt Amonios, și pe alt Marcu, pe Draconțiu, pe Adelfion, pe Atenodoron și pe presbiterii ca Ieraca și Dioscor. Pe aceștia toți i-au fugărit cu atîta cruzime încît unii dintre ei au murit pe drum, iar alții, chiar

35. Ps. 117, 1—3; Ps. 135, 1—20.

36. În text *εὐδαιμόνως* — dintre voi, dar mai potrivit este *ἐξ ὧν* — dintre noi, așa cum ne arată nota 22, Variac lectiones P.G. LXXXII, col. 1025.

37. Atestarea postului Sf. Petru, care începe după Rusalii.

38. Despre faptele acestea a se vedea la G. Bardy, o.c. p. 130

în exil. Au exilat acum mai mult de 30 de episcopi, căci aveau dorința, după exemplul lui Ahav³⁹, dacă se putea să distrugă Adevărul.

12. Scriind Atanasie cuvinte de îmbărbătare a celor fecioare, care suportau acele așa de mari suferințe, el a adăugat și acestea zicând: 13. «Din cauza aceasta între voi să nu fie vreo întristare, chiar dacă nelegiuții vă refuză din invidie să fiți înmormântate și opresc convoaiele funebre, căci pînă acolo a ajuns prăbușirea morală a arienilor — că încuie porțile și stau ca demonii în jurul mormintelor, ca nu cumva cineva dintre cei omorîți să fie așezați în ele».

14. Acestea și altele asemenea a făcut Gheorghe la Alexandria. Iar divinul Atanasie a socotit că nici un loc nu e deplin sigur, fiindcă împăratul poruncise să fie dus de viu la el, sau să i se ducă capul, dacă moare, iar celui care va face acest lucru îi făgăduia o răspiață cît mai mare.

15. Despre Sinodul ținut la Milan⁴⁰

1. Fiindcă Maxențiu a pus stăpînire pe Occident, după moartea lui Constant, Constanțiu a năvălit în Europa⁴¹, luptîndu-se împotriva tiraniei acestuia. 2. Dar nicidecum acest cumplit război n-a făcut să înceteze războiul contra Bisericii, căci l-au convins pe cel ușor de convins la toate (Constanțiu) și care se molipsise de boala eretică, să convoace un sinod la Mediolan (Milan) care este în Italia și acolo, mai întîi, pe toți care aveau să vină, să-i oblighe ca fiecare să fie de acord cu depunerea lui Atanasie, pronunțată la Tir⁴², de către acei nedrepti judecători.

Apoi, astfel alungat Atanasie din Biserică, să se formuleze o nouă învățătură de credință.

3. Așadar, s-au adunat cei care primiseră scrisorile imperiale. Dar, fiindcă ei n-au propus să se facă nimic din cele spuse în scrisori — ci de-a dreptul acuzau pe împărat, care era de față, că sfătulește cele nedrepte și cele păgînești, au fost alungați din biserică și condamnați să locuiască la marginile lumii (Imperiul Roman).

Despre aceasta a scris iarăși admirabilul Atanasie în *Apologia sa*:

4. «Cine poate să-și amintească cite au făcut aceia (arieni)! Pînă acum bisericile aveau pace și credincioșii se rugau în adunări, însă acum episcopul Romei, Liberiu și Paulin al Mitropoliei Galilor și Dionisie al

Mitropoliei Italiei, Lucifer al Mitropoliei Insulelor Sardiniei și Eusebiu din Italia, toți episcopi buni și propovăduitori ai adevărului, au fost smulși din locurile lor și exilați, neavînd nici o altă vină decît că nu s-au alăturat ereziei ariene și n-au scriseră cele contra noastră, în care se plămăuiau și se născău calomniile diavolești.

5. Cît despre marele și venerabilul Osiu (din Cordoba), cu adevărat mărturisitorul, socotesc că îmi este de prisos a mai vorbi căci poate este cunoscut tuturor că a făcut ca și acesta să fie exilat. Bătrînul nu era necunoscut, ci foarte vestit între toți. Ce sinod n-a condus și, să spunem drept, nu i-a convins pe toți? Ce Biserică nu are dovezile cele mai frumoase despre sprijinul lui? Ce om necăjit a venit vreodată la el și nu a plecat bucurîndu-se? Cine, cînd a avut nevoie și a cerut ceva, nu a plecat de la el obținînd cele ce a dorit? Și totuși au cutezat contra lui înocî și el vîzînd cele ce ereticii fac din cauza nelegiuirii lor, nu a scriseră uneltirile contra noastră».

6. Ce fel de prigoane s-au pus la cale contra acestor sfinți bărbați le arată cele scrise. Și cite au uneltit contra a foarte mulți alții cei care sînt în fruntea sectei ariene, iarăși ne-a istorisit acest dumnezeiesc bărbat (Atanasie) în aceiași scrisoare astfel:

7. «Căci pe cine nu au urmărit vreodată și prinzindu-l nu l-au maltratat, cum au vrut? Pe cine nu l-au căutat și găsindu-l nu l-au pus în situația ca, ori să sfințescă rău, sau să fie mutilat complet? Și ceea ce pare că fac judecătorii sînt faptele acelor (arieni). Ba mai mult, judecătorii sînt slăbitorii intențiilor și răutăților acelor (ereticii) lor. 8. Ce loc nu poartă amintirea răutății lor? Pe care din cei ce au păreri potrivnice lor nu i-au urmărit acești plămăuitori de acuzații în felul reginei Izabela⁴³? Ce Biserică aom nu se plînge de comploturile acestora (arieni) contra episcopilor ei? Antiohia pentru Eustațiu mărturisitorul și drept credinciosul, Valanea⁴⁴ pentru Eufrațion, Paltos⁴⁵ și Antardos⁴⁶ pentru Climatios și Carterios, iar Adrianopole pentru Eutropiu, cel iubitor de Hristos și pentru Acaciu, urmașul său, care de multe ori a purtat lanțul de la ei și care a murit în lanțuri.

Ancira plînge pentru Marcel, Veria⁴⁷ pentru Chiros, iar Gaza pentru Asclepiu. 9. Pe aceștia mai întîi i-au chinuit mult și apoi nenorociiți au făcut să fie exilați. Iar pe Teodul și pe Olimpiu, care erau

39. Referire la regina Izabela, care a îndemnat pe soțul său Ahav să ia viața Nabot, a ucis pe prooroci și a introdus cultul lui Baal, *III Regi*, 16, 31—34; 18, 4.

40. Valanea, oraș în Fenicia, cf. L. Parmentier, o.c. p. 368.

41. Paltos, oraș în Siria, cf. L. Parmentier o.c. p. 398.

42. Antardos, oraș în Fenicia, cf. L. Parmentier, o.c. p. 370.

43. Veria, oraș în Siria, cf. L. Parmentier, o.c. p. 376.

39. Ahav, rege în Israel, a căzut în idolatrie și a prigonit pe profetul Iliu care i-a proorocit lui și soției sale, Izabela. un sfârșit tragic. *III Regi*, 16, 29—33 și *cap. 18*.

40. Acest sinod de la Milan s-a ținut la anul 355 cf. G. Bardy o.c. pag. 120.

41. Europa, adică Imperiul roman de Apus.

42. Sinodul de la Tir s-a ținut la anul 355, cînd a fost condamnat Atanasie; Vezi c. I, cap. 30, 1—12 și note explicative c. 1, nota 160.

din Tracia, pe noi și pe preoții noștri au făcut să fim astfel căutați încît, dacă am fi fost găsiți, eram să fim pedepsiți cu tăierea capului și poate am fi murit astfel dacă nu am fi fugit și atunci fără știrea lor». Astfel de fapte sînt cele scrise, unele împotriva aceloră din jurul lui Olimp, către consulul Donat, iar altele contra noastră, către Filagrios.

Acestea sînt faptele cutezate de secta nelegiuită a arienilor contra sfinților (drept credincioșilor).

Iar Osiu acesta era episcop al Cordobei⁴⁸. El a strălucit în marele sinod de la Niceea (325) și a fost în fruntea celor adunați la Sardica.

10. Eu vreau să intercalez în această carte a mea scriind despre curajul pentru adevăr al celui de toată lauda, Liberiu, și despre cuvintele admirabile pe care le-a folosit față de Constanțiu, căci au fost spuse în scris de către iubitorii de Dumnezeu de atunci. Aceste cuvinte sînt de ajuns ca să îndemne și să încurajeze la osîrdie pe iubitorii de cele dumnezeiești. Liberiu conducea Biserica romanilor, după Iuliu, care urmasa lui Silvestru.

16. Dialogul lui Constanțiu împăratul, cu Liberiu papa Romei

1. Constanțiu împăratul a zis: «Și pentru că tu ești creștin și episcop al orașului nostru noi am socotit de cuviință ca să te chemăm și să te îndemnăm ca să te lezezi de comuniunea cu nebunia oribilă a nelegiuitului Atanasie, căci toată lumea a socotit că acest lucru e bun și l-a considerat pe Atanasie prin hotărîrea sinodului de la Milan ca străin de comuniunea bisericească».

2. Liberiu, episcopul, a răspuns: «Împărate, judecățile în cele bisericăști trebuie făcute cu multă chibzuință. De aceea, dacă vrea credincioșii ta, să poruncești ca să se instituie un tribunal de judecată și dacă Atanasie se dovedește vrednic de pedeapsă, atunci, după rînduiala bisericească, se va lua hotărîrea contra lui, căci nu e cu putință ca să fie condamnat un bărbat pe care nu l-am judecat».

3. Împăratul Constanțiu a zis: «Toată lumea l-a condamnat pentru necredința lui și pentru că de la început depășește măsura cea dreaptă».

4. Liberiu episcopul a răspuns: «Toți citii au subscris nu au fost martori oculari al celor întîmplate, ci au făcut aceasta din cauza slabei, din teamă, sau ca să nu-și atragă desconsiderare din partea ta».

5. Împăratul: «Ce este slava, frica, sau desconsiderarea?».

48. Cordoba, oraș în Spania, existent și azi.

6. Liberiu: «Toți citii nu preferă slava de la Dumnezeu, doresc mai degrabă daruri de la tine, și astfel, pe cel care nu l-au văzut cu ochii lor l-au condamnat, fără să-l judece, ceea ce este neobișnuit creștinilor».

7. Împăratul: «Totuși a fost judecat, fiind și el de față la sinodul ținut la Tir, și toți episcopii lumii creștine au hotărît asupra lui, în sinod».

8. Liberiu: «Acest om n-a fost niciodată judecat fiind de față, căci toți care s-au adunat atunci și au hotărît condamnarea, numai după ce a plecat Atanasie din sala de judecată l-au condamnat pe nedrept».

9. Eusebiu, enuncial, a zis: «În sinodul de la Tir⁴⁹ el a fost dovedit ca străin de credința sobornicească».

10. Liberiu: «Numai cinci dintre cei ce au călătorit pe mare, la Mareotis, l-au judecat. Pe aceștia îi trimiseseră adversarii celui acuzat (Atanasie) ca să adune dovezi contra lui. 11. Dintre aceștia, doi au murit, Teogoniu și Teodor, iar ceilalți trei trăiesc, adică Maris, Valens și Ursaciu. De la aceștia, cînd au fost trimiși la Sardica, s-a cerut o declarație despre această anchetă. El au prezentat sinodului scrisori cerind iertare pentru că la Mareotis numai după calomniile unei singure părți, ei au adunat dovezi contra lui Atanasie. Aceste scrisori ale lor noi le avem acum în minile noastre. Căreia dintre acești scrisori trebuie să-i dăm crezare, împărate, ca să fim în comuniune cu acei care mai înainte au condamnat și apoi au cerut iertare, sau cu aceștia care acum l-au condamnat pe aceia?...»

12. Epictet, episcopul, a zis: «Împărate, Liberiu nu vorbește azi pentru credință și nici nu se opune hotărîrilor bisericești, ci vrea ca să se laude în fața senatorilor de la Roma că el a învins în discuție pe împărat».

13. Împăratul a spus lui Liberiu: «Cîtă parte a lumii ești (conduci), căci numai tu singur te umești cu omul acesta nelegiuit și distrugi pacea lumii și a întregului univers?».

14. Liberiu: «Nu pentru că eu sînt singur slăbește puterea credinței, căci și odinioară se aflau numai trei care se opuneau poruncii regelui».

49. ἐν τῇ συνόδῳ τῆ ἐκτῆς Νικαίας. În *Variae lectiones*, P.C. t. LXXXII, col. 1033, nota 4, se întreabă dacă nu e mai bine să se scrie ἐκτῆς Τόρον — de la Tir —. Este clar că Atanasie nu putea fi condamnat la Niceea. De altfel și cele ce răspunde Papa Liberiu se referă la sinodul de la Tir, încă Atanasie a fost condamnat după întocgera comisiei de anchetă, trimisă la Mareotis, în Egipt, ce se compunea din Teogoniu, Maris, Macedonie de la Mopsuestia, Teodor de la Ieraclea și cei doi dălnați, Ursaciu și Valens, cf. G. Hardy, o.c. p. 37.

50. E vorba de cei trei tineri din Babilon. *Daniel*, 3.

15. Eusebiu, eunucul, a zis: «L-ai numit pe împăratul nostru, Nabuodonosor».

16. Liberiu: «Nicidecum, însă tu condamnă așa de nebunește un om pe care nu l-ai judecat, iar eu cer cu tărie ca mai întâi să se obțină semnătura ecumenică (generală), care să întărească credința formulată la Niceea, ca, astfel, după ce au să fie recheamați din Egipt frații noștri și restabiliți în locurile lor, dacă se va vedea că cei care acum produc tulburări în Biserici se întorc la credința apostolică, atunci, întilnindu-ne la Biserica Alexandrinilor, acolo unde sînt și acuzatul și acuzatorii și chiar apărătorul lor, să examinăm situația lor și să formulăm o hotărîre».

17. Epictet, episcopul, a zis: «Dar serviciul de transport public nu va fi suficient pentru nevoile de transportare a episcopilor».

18. Liberiu: «Cele bisericesti¹ nu au nevoie de serviciul de transport public, căci Bisericile au destule mijloace ca să ducă pe episcopii lor pînă la mare. (porturi)».

19. Împăratul: «Nu e posibil să se strice cele ce deja au fost hotărîte. Hotărîrea celor mai mulți episcopi trebuie să aibă tărie. Numai tu singur ești care îți la prietenia acestui nelegiuit (Atanasie)».

20. Liberiu: «Împărate, niciodată nu am auzit că, nefiind de față împăricnatul, judecătorul să-i declare vina, ca și cum ar purta o vrăjmășie personală față de omul judecat».

21. Împăratul: «În general, pe toți l-a nedreptățit, dar pe niciunul ca pe mine. Acesta (Atanasie), nefiind mulțumit de pierderea fratelui mai mare (Constantin II), nici pe fericitul Constant, (fratele cel mai mic) n-ar fi încetat să-l ațîțe la dușmănie față de noi, dacă noi n-am fi suportat cu multă blîndețe pornirea, și a ațîțătorului și a celui ațîțat. Nici o reușită nu va fi pentru mine de mai mare preț, nici chiar contra lui Magnențiu și Silvan, decît aceea dacă nelegiuitul acesta (Atanasie) va fi alungat din conducerea bisericescă».

22. Liberiu: «Să nu răzbiun prin episcopi ura ta, împărate, căci miștile celor bisericesti (ale episcopilor) trebuie să aibă timp ca să sfințească. De aceea, dacă vrei, poruncește ca episcopii să fie recheamați la locurile lor și, dacă s-ar vedea că sînt de aceeași cugetare cu cel ce apără azi credința ortodoxă formulată la Niceea (Atanasie) atunci, adunîndu-se în același loc să aibă grijă de pacea lumii, ca să nu mai îngăduie ca un bărbat nevinovat să fie stigmatizat».

23. Împăratul: «Un singur lucru se urmărește: eu vreau ca să te trimt iarăși la Roma, după ce vei fi primit comuniunea cu toate Bise-

ricile. De aceea ai încredere în pace, și după ce vei subscrie, să te întorci la Roma».

24. Liberiu: «Deja mi-am luat rămas bun de la frații de la Roma, căci sînt mai puternice legile bisericesti decît viața la Roma».

25. Împăratul: «Ei bine, ai un răgaz de trei zile pentru gîndire. Dacă vrei, după ce ai subscris, să te întorci la Roma, s-au să te gîndești în ce loc vrei să te muți (duci)».

26. Liberiu: «Răgazul de trei zile nu-mi poate schimba gîndul; deci, trimite-mă unde vrei».

27. După două zile, Liberiu, fiind judecat și neschimbîndu-și gîndul, împăratul a spus să fie exilat la Veria Traciei.

După ce a plecat Liberiu, împăratul i-a trimis cinci sute de monede de aur pentru cheltuieli. Acesta însă, a spus celui ce le-a adus: «du-te și le dă împăratului, căci el are nevoie să le împartă ostașilor săi».

28. La fel și împărateasa i-a trimis lui Liberiu aceeași sumă, dar acesta a zis: «Dă-i înapoi împăratului, căci are nevoie pentru expediția militară. Iar dacă împăratul nu are nevoie, să dea acești bani lui Auzențiu și Epictet, căci ei au nevoie de ei».

Cum nu a primit banii de la aceștia, Eusebiu eunucul i-a adus alți bani. 29. Dar Liberiu i-a zis: «Ai devastat Bisericile lumii și acum îmi oferi pomană ca unui condamnat! Pleacă. Mai întâi să fii creștin bun».

După trei zile, neprimind nimic, Liberiu a fost trimis în exil.

17. Despre exilul și reîntoarcerea lui Liberiu

1. După cum se poruncise, luptătorul victorios pentru dreptate a ajuns în Trația. Cînd însă, după doi ani, împăratul Constanțiu a venit la Roma, soțiile cetățenilor mai cu vază și în demnități înalte rugau stăruitor pe soții lor ca să ceară cu insistență împăratului să redea pe păstor (Liberiu) turmei sale, spunînd că, dacă ei nu-l vor convinge, ele îi vor părăsi și se vor duce la acest mare păstor de suflete. 2. Soții lor au spus însă că se tem să nu supere pe împărat, căci ei, fiind bărbați, acesta nu le va oferi poate nici o lertare. «Vouă femeilor, dacă vă rugați cu încredere, (ziceau ei) fără îndoială că vă va acorda una din două: sau va primi rugămîntea voastră, sau nefiind înduplecat, vă va lăsa să plecați, fără să aveți însă vreo neplăcere».

Primind sfatul, aceste femei vrednice de laudă s-au dus la împărat cu fastul cuvenit ca, dîndu-le prețuire după îmbrăcăminte, să le învrednicească și de respect și de bunăvoință.

3. Și astfel, cînd ele au ajuns, l-au rugat pe împărat să aibă îndurare de un oraș așa de mare, lipsit de păstor, și devenit pradă viclenilor

¹ Τα ἐκκλησιαστικά

lupi. Acesta a răspuns însă că orașul nu are nevoie de alt păstor, căci are un păstor care să-l apere.

Intr-adevăr, după plecarea lui Liberiu, fusese hirotonit unul dintre diaconii săi (al cărui nume era Felix), care respecta neatinsă credința stabilită la Niceea, dar era în comunione, fără teamă, cu cei ce o distribuau. 4. Însă nimeni din cei care locuiau în Roma nu intrau în biserică, când acesta era înăuntru. Lucrul acesta l-au spus și aceste femei împăratului, care, datorită celor auzite, a fost înduplecat și a poruncit ca acest preabun Liberiu să se reîntoarcă, dar amindoi să conducă împreună Biserica. 5. Când s-au citit aceste dispoziții în hipodrom, mulțimea a strigat tare că hotărârea împăratului este dreaptă. Fiindcă spectatorii erau despărțiți în două, având nume deosebite, după culori⁵¹, trebula ca un episcop să fie conducătorul unora (de aceeași culoare), iar celălalt al celorlalți (de altă culoare).

6. Ei bine, nemiștinind seamă de scrisorile împăratului, mulțimea a izbucnit într-un glas. «Un Dumnezeu, un Hristos, un episcop». Eu am scotit că e bine să redau aceste cuvinte.

7. După aceste strigăte ale poporului iubitor de Hristos, pline de evlavie și de respect, Liberiu cel minunat s-a întors la Roma, iar Felix a fost îndepărtat și a locuit în alt oraș.

Am adăugat acestea la cele ce s-au întimplat episcopilor la Milan. Păstrând însă ordinea istorisirii revin acum la șirul faptelor (întimplărilor) petrecute.

18. Despre sinodul de la Rimini⁵²

1. După exilarea luptătorilor pentru dreapta credință, cei care influențau părerea împăratului, așa cum voiau, ca să distrugă foarte ușor credința potrivnică lor (ortodoxă) și să întărească învățătura lui Arie, au convins pe împăratul Constantin să convoace la Rimini pe episcopii din Răsărit și din Apus și să le poruncească să scoată din expunerea de credință cuvintele substanță sau, ființă (ὄψια) și deoființă (ὁμοουσιος), descoperite de Sf. Părinți ca un mijloc de luptă contra născocirilor lui Arie, căci, ziceau ei, aceste cuvinte au produs dezbinarea Bisericilor.

51. În hipodromul de la Constantinopol jucătorii ca și spectatorii erau deosebiți după culori.

52. Sinodul de la Rimini, din Italia din anul 359, pentru occidentali paralel cu cel de la Seleucia Isauriei, pentru orientali. cf. L. Parmentier, o.c. p. 157 și p. 401. Sinodul de la Rimini a rămas ferm la formula de la Niceea și a excomunicat pe episcopii Ursactu, Valens și Germanu, care prezentaseră formula omeiană, că adică Fiul este numai asemenea (ὅμοιος), cu Tatăl, de la Sirmium, din 22 mai 359. La Seleucia s-a adoptat simbolul de la sinodul de la Antiohia, din anul 341, care omitea ὁμοιος — de aceeași ființă și susținea ὁμοουσιος — de ființă asemănătoare. După G. Bardy, o.c. p. 156—158.

2. După ce s-au adunat cei care împărțeau eresia lui Arie au încercat să înșele mulțimea episcopilor strinși și îndeosebi pe cei din Apus, care deprinseseră obiceiuri simple⁵³. Apoi ziceau că nu trebuie ca, din cauza acestor două expresii nescripturistice să se sfîșie trupul Bisericii, ci să se spună că Fiul este asemenea în toate (ὅμοιος κατὰ πάντα) Celui ce L-a născut și să se lase la o parte cuvintul ființă (substanță) (ὄψια) ca nescripturistic.

3. Însă episcopii, observind înșelăciunea, au respins categoric pe cei ce spuneau acestea și l-au arătat împăratului prin scrisori propria lor părere (γνώμη). Ei spuneau că sînt copii și moștenitori ai Părinților adunați la Niceea, «iar dacă cineva ar da la o parte ceva din cele formulate de aceștia, sau dacă ar cuteza să adauge ceva la cele foarte bine stabilite, îi declarăm pe aceștia copii neadevărați, care s-au făcut acuzatori ai celor ce l-au născut (Sf. Părinți)».

4. Însă cele scrise de către episcopi, către împăratul Constantin vor arăta mai clar formularea exactă a credinței lor :

19. Epistola sinodală către împăratul Constantin a episcopilor adunați la sinodul de la Rimini

1. «Din porunca lui Dumnezeu și prin orînduirea credincioșiei voastre noi credem cele ce s-au hotărît mai înainte. La Rimini ne-am adunat toți episcopii din toate orașele cele din Apus ca să se facă cunoscută credința Bisericii sobornicești și să se dea pe față cei ce gîndesc cele contrarii.

2. Așadar, după cum am aflat, cercetînd cit mai mult, am scotit că e bine ca credința cea rămasă de demult, pe care au predicat-o și Profeții și Evangheliiile și Apostolii, prin Iisus Hristos Domnul nostru, Păzitorul împărăției și Apărătorul puterii tale, să o ținem neschimbată și să o apărăm și apărînd-o să o păstrăm pînă la sfîrșit.

3. Intr-adevăr, s-a scotit lucru nepotrivit și nelegiuit ca să se schimbe ceva din cele ce au fost definite corect și drept și discutate împreună la Niceea (325) în fața preaslăvitului Constantin, tatăl tău și împărat, a căror învățatură și cugetare au pătruns și s-au predicat auzului și minților tuturor oamenilor. Învățătura de la Niceea a fost singurul adversar și nimicitor al ereziei lui Arie. Prin ea au fost înlăturate, nu numai eresia ariană, ci și alte erezii. Cu adevărat este un pericol ca să se adauge ceva scotit mai sigur, sau să se înlătore ceva ca nesigur. Dacă

53. Adică apusenii nu aveau atunci finețea culturală a celor din Răsărit, căci în această privință atunci Apusul era mai prejos de Răsărit.

s-ar adăuga, s-au s-ar înlătura ceva, s-ar da dușmanilor libertatea ca să facă ceea ce ar vrea.

4. De aceea și Valens și Ursaciu, fiindcă au fost părtași și aderenți, ai dogmei lui Arie, au fost declarați scoși din comuniunea noastră. Ca să mai participe la această comuniune, pentru cele ce au greșit, ei se recunoșteau vinovați și cereau să li se dea posibilitatea să facă pocăință și să li se dea iertare. 5. Așa mărturisesc și cele scrise de ei, prin care s-a făcut îndurare și s-a dat iertare greșealilor (acestea se petreceau în vremea când la Milan se ținea adunarea sinodului și unde erau de față și preoți ai Bisericii Romanilor).

Totodată, avînd cunoștință că cel după moarte vrednic de pomenire, Constantin împăratul, promulgase cu toată exaltarea și atenția credința cea subscrisă de membrii Sinodului de la Niceea și fiindcă, după ce s-a botezat acesta a plecat dintre oameni (a murit) și a trecut la pacea ce i se cuvenea, am socotit că e nepotrivit ca în urma lui să schimbăm ceva și să ne socotim pe atîția sfinți mărturisitori, martiri, scriitori, și descoperitori ai acestei dogme, care au continuat să gîndească toate după vechea orînduire a Bisericii, 6. Și a căror credință Dumnezeu a împărțit-o prin Domnul nostru Iisus Hristos, în timpul domniei lui, prin care și s-a dat să împărățești și tu astfel, ca să stăpînești lumea din timpul nostru.

Cu adevărat acești vrednici de milă și de compătimire în sufletul nostru s-au declarat cu o îndrăzneală criminală propovăduitori ai acestei credințe nelegiuite și se străduiesc să răstoarne orice formulare a Adevărului.

7. Cînd, după porunca ta, s-a convocat adunarea sinodului și aceia și-au dat pe față planul ascuns al viclenilor lor, căci urmăreau ca, folosindu-se de prefăcătorie și tulburare, să aducă ceva nou — au găsit pe unii amăgiți de o astfel de asociație (colaborare), ca pe un oarecare Ghermanos, pe Auxențiu și pe Galu, care provocau erezie și vrajbă. 8. Învățătura lor eretică era aceeași și a depășit toată mulțimea blasfemiilor.

Cînd au văzut aceștia că noi nu sîntem de aceeași părere și nici nu aprobăm cele ce ei gîndeau rău, s-au strecurat în sfatul nostru ca să dea impresie că ei formulează (scriu) cu totul altceva. 9. Însă în scurt timp convingerile lor au fost date pe față.

Deci, ca să nu se mai lovească ei mereu de aceleași probleme ale Bisericii și să se provoace zgomot și tulburare, care se răspîndește peste toate, s-a părut că e în afară de orice pericol ca, sinodul să păstreze cele odată stabilite legal și să rămînă neschimbate, iar pe cei pomeniți mai sus să-i înlătore din comuniunea noastră. 10. De aceea am trimis soli la

bunătatea voastră ca să informeze mai bine și să vă facă cunoscut prin scrisoare hotărîrea adunării sinodale. Acestor delegați le-am poruncit mai întîi de toate ca să confirme adevărul, fiind sprijiniți de cele ce înainte au fost hotărîte de către cei de demult și drepti. Iar acești delegați vor arăta credințioșiei tale că nu, precum au spus Ursaciu și Valens, va fi pace, dacă se schimbă ceva din învățăturile cele drepte.

11. Căci cum e posibil să ajungă la pace cei care distrug pacea? Mai degrabă se va naște ceartă și tulburare din cauza acestora cu celelalte orașe și cu Biserica romanilor.

De aceea rugăm stăruitor bunătatea ta să primești cu auzul ascuțit (atenție) și cu privirea liniștită (bunăvoință) pe delegații noștri și să nu lași nicidecum să se introducă ceva nou spre ocara celor ce au murit, ci să ne îngădui să rămînem cu cele stabilite și legiferate de către strămoșii noștri, care, am putea spune, că au făcut toate cu chibzuință, cu înțelepciune și cu ajutorul Duhului Sfînt. 12. Cele schimbate de aceștia (eretici) acum produc necredință celor credincioși, iar celor necredincioși cruzime.

Te rugăm deci, cu stăruință, ca să dai poruncă ca celor care sînt exilați (episcopii) printre străini, pe care-i ruinează oboseala vîrstei și lipsa celor trebuincioase, să li se ușureze întoarcerea întru ale lor, ca Bisericile să nu mai fie lipsite de episcopii, care au fost smulși din scaunele lor.

13. Și încă mai înainte de toate cerem și aceasta ca nimic din cele ce au existat mai înainte (cele hotărîte) să nu se înlătore și nici să nu se adauge, ci toate să rămînă neatînte, cum s-au păstrat de la evlavia tatălui tău și pînă în vremea de acum. Apoi nici să nu ne mai înfrîstăm și nici să fim îndepărtați de la conducerea eparhiilor noastre, ei episcopii cu credințioșii lor să aibă (răgazul) liniștea pentru rugăciuni și slujbe dumnezeiești, în pace, stăruind în rugăciune pentru împărăția și mîntuirea ta și pentru pace pe care divinitatea să ți-o dea în veci. Iar solii noștri vă aduc semnăturile și numele episcopilor care te vor învăța adînc și pe sfinția ta din Sf. Scripturi.

14. După ce au scris aceștia și au fost trimiși solii, cei care exercitau influența asupra împăratului, primind scrisoarea au dat-o acestuia, iar pe soli nu i-au introdus la el, zicînd că împăratul este preocupat de grijile publice. Procedînd așa, ei socoteau că episcopii, suportînd cu greu înfrînzarea și dorînd să se reîntoarcă la cetățile ce le fuseseră încredințate, vor fi siliți să rupă și să distrugă zidul pe care îl ridicaseră contra ereziei⁵⁴. Dar planul acesta ascuns nu le-a folosit 15. Căci apăra-

54. Adică să se împace cu ereticii.

torii curajoși ai credinței au trimis o altă scrisoare împăratului rugându-l ca solii să fie primiți, iar ei să fie lăsați liberi.

Pun aici în Cartea mea și această scrisoare :

20. Altă scrisoare a Sinodului cătore împăratul Constanțiu

1. «Victoriosului și binecredinciosului împărat Constanțiu, episcopii sinodului de la Rimini.

Am primit scrisorile bunătații tale, stăpîne preaslăvite, atotputernic, prin care se arată că din cauza ocupațiilor publice nu ai putut să vezi pînă acum pe delegații noștri și ne ceri ca să așteptăm întoarcerea lor pînă cînd credincioșia ta va putea să la cunoaștință de părerile noastre și de dogmele strămoșilor. 2. Noi desigur, ceea ce v-am declarat (făgăduit), nu ne îndepărtăm nici un pic de hotărîrea noastră și acum insistăm din nou la bunătațea ta și te rugăm, cu privire binevoitoare, să primești cu plăcere scrisorile smerenției noastre prin care acum răspundem drept-credincioșiei tale, cît și pe cele pe care le-am trimis prin solii noștri, ca să fie aduse drept-credincioșiei tale.

3. Cît ar fi de trist și de nepotrivit ca, în aceste vremuri fericite din timpul domniei tale, atîtea Biserici să se vadă că sînt fără episcopi !... Bunătațea ta știe ca și noi acest lucru. De aceea iarăși, preaslăvite împărate, te rugăm cu multă insistență ca, mai înainte de a veni asprimea iernii, dacă binevoiește bunătațea ta față de oameni, să poruncești ca să ne întoarcem la Bisericile noastre spre a putea aduce rugăciuni solemne lui Dumnezeu Atotputernicul și lui Hristos, Fiul Său, Domnul și Mîntuitorul nostru, pentru bunăstarea Imperiului tău, împreună cu credincioșii, așa cum, dealtfel, am făcut și facem mereu.

21. Despre sinodul de la Niceea din Tracia⁵⁵ și expunerea de credință formulată acolo

1. După această scrisoare, ațișind minia împăratului, arienii au adus pe cei mai mulți dintre episcopi, fără voia lor, într-un oraș din Tracia, numit Niceea și i-au convins, pe unii înșelîndu-i din cauza simplității lor, iar pe alții înfricoșîndu-i, ca să urmeze vechea lor înșelăciune, pușă la căle în contra dreptei credințe și să scoată din formula de credință

55. Sinodul de la Niceea Traciei, deosebit de cel de la Niceea Bitiniei, s-a ținut la anul 359—360, sub presiunea arienilor și s-a scos din formula niceeană cuvîntul ființă (ὁὐσία) și deoiființă (θεοὐσιος) și s-a pus în locul lor cuvîntul asemenea — ὁμοιος cf. G. Baray, o.c. p. 159—60.

cuvintele ființă (ὁὐσία) și deoiființă (θεοὐσιος) și apoi să pună în locul lor cuvîntul asemenea (ὁμοιος).

2. Am menționat în această Carte a mea această formulă, nu că este bună (ortodoxă), ci pentru că dă pe față credința lui Arie. De altfel, nici necredincioșii (ereticii) de acum nu mai sînt atașai de această formulă asemenea (ὁμοιος) ci în locul lui asemenea ὁμοιος ei predică expresia neasemenea (ἀνόμοιος).

Credința formulată de Niceea Traciei, care e schimbată (stricată) :
3. Credem într-Unul și Singurul adevărat Dumnezeu, Tatăl Cel atotputernic, din Care sînt toate.

Credem și într-un singur Fiu a lui Dumnezeu, Cel care S-a născut din Dumnezeu, mai înainte de toți vecii și mai înainte de orice început, prin Care toate s-au făcut — și cele văzute și cele nevăzute.

Credem în Cel născut, singur născut, numai din singur Tatăl, Dumnezeu, din Dumnezeu, asemenea (ὁμοιος) Tatălui, Carele L-a născut, potrivit Scripturilor, a Cărui naștere nimeni nu a cunoscut-o decît numai singur Tatăl, Carele L-a născut.

4. Pe Acesta L-am cunoscut singur Fiu al lui Dumnezeu Tatăl, Carele L-a trimis să se pogoare din Ceruri, precum este scris spre nimicirea păcatului și a morții.

Credem și în Cel Care S-a născut de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioară, după trup, după cum este scris și a petrecut împreună cu ucenicii, iar cînd s-a împlinit toată iconomia (orînduiala divină) după voința Tatălui a fost batjocorit, pe cruce a murit, a fost pus în mormînt și S-a pogorit în cele dedesubt ale pămîntului, de Care însuși iadul s-a cutremurat.

5. Credem și în Cel ce S-a sculat din morți a treia zi și a petrecut cu ucenicii 40 zile împlinite, a fost înălțat la Ceruri și șade de-a dreapta Tatălui.

Credem și în Cel ce va veni în ziua cea mai de pe urmă a învierii, cu slavă pîrintească, ca să dea fiecăruia după faptele lui.

6. Credem și în Sfîntul Duh pe Care Cel Unul-Născut a lui Dumnezeu, Iisus Hristos, Dumnezeu și Domn, a făgăduit că-L va trimite neamului omeneșc, Paracletul, după cum s-a scris, Duhul Adevărului, pe Care El însuși L-a trimis, după ce S-a înălțat la Ceruri și stă de-a dreapta Tatălui. De acolo va veni să judece viii și morții.

7. Iar numele (cuvîntul) ființă (ὁὐσία), care s-a adăugat în neștiință de către Sf. Părinți ai Sinodului de la Niceea (325), dar este necunoscut de credincioșii și a produs scandal, fiindcă nu se găsește în Sf. Scripturi, li s-a dăt satisfacție ca să fie înlăturat și de acum înainte nicidecum să nu se mai amintească despre cuvîntul ființă (ὁὐσία), mai ales pentru că

dumnezeieștile Scripturi nu pomenesc nicăieri despre ființa (ὄψια) Tatălui și a Fiului. Și nicidecum nu trebuie să numim (σοοτίμ) în legătură cu persoana Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh o singură ipostasă. Noi numim pe Fiul asemenea Tatălui, așa cum spun și învăță dumnezeieștile Scripturi. Toateerezile, chiar și unele condamnate mai înainte și altele care s-au ivit mai curînd, dar sînt contrare acestei formule, să fie anatemate».

Unii au subscris acestea numai de teamă, iar alții fiind înșelați. Însă cei ce nu au voit să consimtă au fost trimiși în cele mai depărtate ținuturi ale Imperiului (lumii de atunci).

22. Tomosul sinodal al papii Damasus⁵⁶ al Romei și al episcopilor din Apus despre sinodul de la Rimini

1. Cum că toți luptătorii pentru adevăr resping această expunere de credință și îndeosebi cei care locuiesc în Apusul Imperiului, mărturisesc cele scrise de aceștia către Ilyrieni. Dintre cei care au scris, cel dintîi a fost Damasus, care a luat conducerea Bisericii Romanilor, după Liberiu, și care era împodobit cu foarte multe feluri de virtuți. 2. El a avut nouăzeci de episcopi primitori ai scrisorilor, din Italia și Galatia, care acum se numește Gallia, adunați la Roma. Aș fi așezat numele lor aici, dacă n-aș fi scotit că e de prisos.

Cei nouăzeci de episcopi au subscris cele ce urmează:

Episcopii adunați în Sf. adunare în orașul romanilor, Damasus Valerian, și alții, fraților preaiubiți, care sînt rînduiți episcopi în Ilyric, salutare în Domnul.

3. «Credem în credința noastră întemeiată pe învățătura apostolilor. Pe aceasta să o țineți și voi⁵⁷ și s-o împărtășiți poporului (credincioșilor). Această credință nu se deosebește cu nici un cuvînt de cele hotărîte de Sf. Părinți, preoți ai lui Dumnezeu, căci de voi se cuvîne să fie învățați ceilalți credincioși.

4. Prin veștile de la frații din Galia și Veneția am aflat că unii înclină spre erezii. Episcopii, nu numai că trebuie să-i ferească de acest lucru, ci, cîte s-au întîmplat pînă acum din lipsa de experiență a unora, sau din cauza ignoranței celor care au folosit interpretări greșite, să fie înlăturate de acum înainte, ei avînd grijă ca să nu mai cadă iarăși în

56. Papa Damasus (366—384) amestecat în disputele ariene, a luptat pentru dreapta credință. El a fost în corespondență cu Sf. Vasile cel Mare și s-a amestecat în schisma antiohiană, cf. F. Cayré, l. p. 501—502; L. Duchesne, Hist. Anc. de l'Egl. vol. II, p. 446—484.

57. L. Parmentier, o.c. p. 147, rînd 5 ἀγαθὰ ἄρα (ac) voi, care lăpsește în textul din ediția J. P. Migne, P.G. tom. LXXXII, col. 1052 C., dar care precizează sensul.

diferite învățături greșite⁵⁸, ci mai ales să țină seama de părerea (γνώμη) Părinților noștri, ori de cîte ori ar ajunge la urechile lor învățături diferite. 5. Drept aceea s-a înscris (adăugat) îndeosebi să fie condamnat din această cauză Auxențiu, episcopul Milanului.

Deci se cuvîne ca toți învățătorii Legii din lumea romanilor să cugețe cele ale Legii și să nu profaneze credința prin învățături diferite.

6. Cînd a început pentru prima oară să prindă putere răutatea ereticilor, așa cum și acum se insinuează blasfemia arienilor, cei 318 Părinți episcopi ai noștri și preasfinții episcopi din Biserica romanilor⁵⁹, cînd s-a făcut discuție la Niceea, au ridicat acest zid contra armelor diavolilor și au alungat cu această doctorie veninurile ucigătoare. 7. A trebuit să se creadă astfel că Tatăl și Fiul sînt deoafință, de o dumnezeire, de o virtute, de o putere și de o singură înfățișare. Și de același ipostas și ființă este și Duhul Sfînt.

Pe cei ce gîndesc altfel I-am judecat să fie străin de comuniunea noastră.

Această definiție salvatoare și hotărîre demnă de adorate unii au voit să o distrugă după aceea și să o întineze cu alte hotărîri. 8. Însă chiar de la început, pînă într-astît s-a îndreptat (întărit) această hotărîre demnă de adorat de chiar cei care la Rimini erau siliți să inoveze, sau să retracteze, (șovăie), înfîc ei însăși să mărturisescă că au fost înșelați de o altă argumentare (dovedire), sau că nu au scotit, că acesta este ceva potrivit părerile adoptate de Sf. Părinți la Niceea. 9. Și nici nu s-a putut să se ia vreo hotărîre de către numărul celor adunați la Rimini, cînd ei nu au fost convocați nici de episcopul romanilor, a cărui părere înainte de orice trebuia primită, nici de Vincentiu⁶⁰, care condusese cu demnitate episcopia atîția ani și nici de alții de o părere cu ei și cînd, mai ales, după cum am spus mai sus, aceștia înșiși, cărora li s-a părut că au fost atrași prin înșelăciune, folosind o judecată mai clară, au mărturisit că nu le plac aceste învățături (de la Rimini).

10. Așadar, sinceritatea voastră observă că această singură credință, care s-a întemeiat la Niceea pe autoritatea doctrinară a Apostolilor, tre-

58. În P.G., t. LXXXII, col. 1052 C, Variaie, lectiones, nota 11, se arată că unele texte au πάλιν — iarăși, în loc de πάνω — întru totul. Noi am preferat πάλιν — iarăși.

59. L. Parmentier, o.c. p. 148, rînd 4 are în loc de — ἐκ τῆς Ρωμαίων ἀγιότατοι ἐπισκοποι —

— sfinții episcopi din Biserica romanilor, cum este în textul din P.G. t. LXXXII, col. 1053 A, — οἱ ἐκ τῆς Ρωμαίων (τοῦ) ἀγιότατοι ἐπισκόποι ἐκλέκτοι ἐπισκοποι — episcopi aleși ai preasfințitului episcop din Biserica romanilor. Noi am preferat textul din J. P. Migne, scotîndu-l mai clar.

60. Vincentiu, ca preot roman, delegat la sinodul de la Niceea, an 325. cf. L. Parmentier, o.c. p. 376.

buie păstrată cu tărie și neîntrerupt. Și cu noi să fie slăviți cei din Răsărit, ca și cei din Apus, care se declară fii ai Bisericii sobornicești.

11. Noi credem că nu după mult timp toți cei bolnavi de alte boli (erezii), prin însăși această străduință a lor, se vor despărți de comuniunea noastră și vor fi lipsiți de numele (demnitatea) de episcopi, încât credincioșii vor respira atunci în voie, fiind scăpați de erezia acestora. 12. Căci în nici un chip nu vor putea îndrepta greșelele multimilor acești episcopi care, ei înșiși, sînt stăpîniți de greșală (erezia).

Păreră prea cinstirii voastre să fie de acord cu cea a tuturor preoților lui Dumnezeu, în Care dealtfel noi credem că voi sînteți statornici și stăruitori. Astfel și noi trebuie să credem cu voi. Prea Cinstiți frați, bucurați-ne cu schimb de scrisori din partea dragostei voastre. Fiți sănătoși!

23. Epistola lui Atanasie, episcopul Alexandriei despre același sinod (de la Rimini)

1. În *Scrisoarea către Africani*, marele Atanasie scrie astfel despre sinodul de la Rimini: «Rătăcindu-se astfel aceștia, cine va primi pe cei care socotesc sinod pe cel de la Rimini, sau alt sinod, afară de cel de la Niceea? Sau cine nu va uri pe cei care disprețuiesc învățăturile Părinților și preferă pe cele mai noi, formulate la Rimini? Și cine ar vrea să se unească cu astfel de oameni, care nu prețuiesc nici chiar învățătura lor? Căci în cele zece, ba încă și mai multe sinoade ale lor, cum am spus mai înainte, formulind, cind unele învățături, cind altele, se dovedesc că ei înșiși se fac criticii (acuzatorii) fiecărui sinod al lor. 2. Li se întîmplă acestora, cum s-a întîmplat odinioară trădătorilor iudeilor, căci ca și aceștia, părăsind uncul izvor de apă vie și-au săpat gropi, care nu vor putea să țină apă. S-a scris despre aceasta de către profetul Ieremia 60.

Tot așa și aceștia (ereticii), luptînd contra Sinodului ecumenic de la Niceea, au organizat multe sinoade și toate acestea, fără vreo valoare prin ele înșile, s-au pîlit ca un mîunchi de flori care nu are durată»⁶².

3. Deci, să nu susținem pe cei care numesc sinod pe cel de la Rimini, sau altul, afară de cel ținut la Niceea (325). Dar, chiar dacă aceia care recunosc sinodul de la Rimini par (se prefac) că nu știu cele ce s-au făcut acolo, sau (chiar dacă ar fi știut) n-ar fi spus nimic.

4. Dealtfel, ați aflat și voi, iubitorilor, de la cei dintre voi care au fost la Rimini, că Ursaciu și Valens, Eudoxiu și Auxențiu (acolo era cu aceștia și Demofil) au fost caterisiți fiindcă voiau să se hotărască altceva

afară de cele de la Niceea. Cînd li s-a cerut să se anatematizeze erezia lui Arie au refuzat și au preferat să fie apărătorii acesteia.

5. Însă episcopii cu adevărat slugi ai Domnului și care erau drept credincioși (în număr ca la 200) au scris că sînt de ajuns numai cele hotărîte la Niceea și că nu trebuie să dorim nimic mai mult, sau mai puțin, de la acest sinod de la Rimini.

Aceștea ei le-au făcut cunoscute și lui Constanțiu, care poruncise să se adune acest sinod. 6. Dar episcopii caterisiți la Rimini⁶³ (adică arienii), s-au dus la Constanțiu și au făcut ca episcopii ortodocși să fie maltratați și să fie amenințați că nu se vor mai întoarce în eparchiile lor cei care s-au declarat contra lor și că vor suferi constrîngere în Tracia, în această iarnă, așa încît să consimtă la învățăturile lor noi.

7. Deci, dacă unii socotesc sinod pe cel de la Rimini, să accepte mai întîi înlăturarea celor menționați mai sus și cele ce au scris episcopii, zicînd că nu trebuie să se caute nimic mai mult decît cele ce au fost mărturisite de către părinți la Sinodul de la Niceea (325) și nici să nu se primească alt sinod afară de acesta.

Învățăturile acestea ei le țin însă ascunse, iar pe cele formulate cu forța în Tracia⁶⁴ le dau pe față. Prin faptul acesta ei se arată că sînt partizani ai ereziei lui Arie și străini de credința sănătoasă.

8. Dacă cineva ar vrea să cerceteze comparativ acel mare Sinod de la Niceea cu sinoadele acestora (ale arienilor) ar afla pe de o parte credința curată a celui de la Niceea, iar pe de altă parte nebunia acestora (ale arienilor). 9. Cei care s-au adunat la Niceea nu au venit aici fiind caterisiți, ci au mărturisit că Fiul este din ființa Tatălui (ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς) pe cînd arienii, fiind caterisiți odată, de două ori, sau chiar de trei ori, în însăși sinodul de la Rimini, au îndrăznit să scrie (hotărască) că nu trebuie să se spună că Dumnezeu are ființă (οὐσία), sau ipostasă (ὑποστάσις).

Astfel, atîtea născociri și uneltiri au fost puse la cale (în Occident), contra dogmelor adevăratului de către partizanii lui Arie».

24. Despre intrigiile lui Leontie, episcopul Antiohiei și despre atitudinea demnă a lui Flavian și Diodor

1. La Antiohia după ce Ștefan, care a urmat lui Flacitus, a fost alungat din adunările bisericești, a primit conducerea supremă bisericească Leontie. Însă el a luat-o contrar canoanelor scrise la Niceea, căci era eunuc și el însuși avusese curajul să consimtă la acest lucru.

61. *Ieremia* 2, 13.
62. *Osea*, 8, 7.

63. Episcopii Ursaciu, Valens, Auxențiu și Demofil.

64. Sinodul de la Niceea din Tracia, vezi mai sus cap. 21, 31, și nota 44.

Fericiul Atanasie ne spune cauza acestui curaj. 2. Leontie a fost acuzat din cauza unei femei mai tinere, numită Eustolia, și i s-a interzis să mai locuiască la un loc cu ea. Atunci el s-a mutilat ca să aibă îngăduința de a viețui împreună cu aceasta. Totuși, chiar în felul acesta nu a înlăturat bănuiala și de aceea, mai ales că era preot, a fost cacerisit.

3. Acestea le-a scris Atanasie despre viața intimă a lui Leontie, dar eu voi arăta ce a fost rău și ce a fost viclean în viața acestuia.

Deși împărțea blasfemia lui Arie, Leontie căuta să ascundă această boală. Văzind împărțit în două pe clerici și pe credincioși, pe unii care adăugau conjuncția și (xai) la doxologia Fiului, iar pe alții, care adăugau prepoziția prin (iâ), la Fiul, dar și pe unii care înainte de Duhul foseau prepoziția în (iv) când oficiau doxologia cât mai încet, încet chiar cei ce stau mai aproape azeau numai în vecii vecilor. 4. Și, dacă alte lucruri n-ar fi dat pe față multa răutate a sufletului său, s-ar putea spune că Leontie folosea acestea ca unul care avea grijă de buna înțelegere (unire) a poporului credincios. Deoarece însă el a născocit multe și îngrozitoare răutăți contra celor care apărau adevărul, iar părtaşilor la erezie le-a arătat toată purtarea de grijă, era clar că ascundea stricăciunea (erezia) și de teama mulțimii și din cauza cumplitelor amenințări ale lui Constanțiu contra celor care cutezau să zică că Fiul este neasemenea (ἀνόμοτος) cu Tatăl. 5. Cele ce a făcut el i-au dat pe față convingerile, căci toți cîți urmau dogmele apostolice nu s-au bucurat de nici un sprijin și n-au primit nici o hirotonie de la el, pe cînd cei care împărțeau nebunia lui Arie se bucurau de încredere cît mai multă și erau înscrși în rîndurile clericilor.

6. În timpul acela și Ețiu, dascălul lui Eunomiu, care a sporit cu născocirile sale blasfemii lui Arie, a fost înscris în rîndurile diaconilor. 7. Însă Flavian și Diodor, care îmbrățișaseră viața ascetică și apărau pe față dogmele apostolice, au combătut direct uneltirile lui Leontie contra credinței, spunînd că un bărbat hrănit cu rele obiceiuri (Ețiu) și care uneltește ca să-și cîștige renume prin necredință, a fost învrednicit de rangul de diacon, spre răul Bisericii. Aceștia amenințau că se vor rupe de comuniunea bisericească și că vor pleca în Apus ca să dea pe față cele ce se lucrau pe ascuns (la Antiohia).

8. Temîndu-se de aceștia Leontie a oprit pe Ețiu de la slujba bisericească, dar i-a dat o altă sarcină.

Iar această minunată pereche, Flavian și Diodor, care nu erau încă în slujba preotească, ci făceau parte dintre laici, zi și noapte îi îndemna pe toți la rîvna pentru credință. 9. Ei cei dintîi, împărțind în două corurile celor ce cîntau psalmi, i-au învățat să cînte alternativ melodia da-

vidică. Acest lucru, început întîi la Antiohia, s-a răspîndit peste tot și a ajuns pînă la marginile lumii (Imperiului roman).

Adunînd pe cei dornici de cele dumnezeiești la mormintele martirilor, Flavian și Diodor petreceau nopți întregi cu aceștia, lăudînd pe Dumnezeu prin cîntări. 10. Văzînd acestea Leontie a socotit că nu e prudent să-i împiedice (căci a văzut mulțimea că înconjură cu mare dragoste pe acești distînși bărbați), ci, colorînd cu blîndețe cuvintele le-au îngăduit ca să facă această slujbă a lor în biserici. 11. Deși au văzut prea bine răutatea lui Leontie, Flavian și Diodor au îndeplinit cele ce li s-au îngăduit și adunau cu plăcere în biserici pe cei uniți prin dragoste, îndemnîndu-i să laude cu cîntări pe Stăpînul cel bun.

De altfel, pe Leontie nu l-a convins nimic ca să-și înfrîneze răutatea, ci, luînd înfățișarea de bunătațe, a ascuns infamia lui Ștefan și Flacitus⁶⁵. 12. Căci pe cei care primiseră distrugerea dogmelor (arieni), chiar dacă duceau o viață imorală, îi rînduia în cetele preților și ale diaconilor, pe cînd pe cei împodobiți cu tot felul de virtuți și care țineau dogmele apostolice îi lăsa fără nici o răsplătă. 13. Din această cauză tagma clerului avea mai mulți dintre cei care împărțeau murdăria eretică, în timp ce cea mai mare parte a poporului păstra dogmele cele adevărate. Ba nici chiar predicatorii învățaturii adevărate nu aveau curajul să dea pe față blasfemia lor (eretică).

Pentru cîte au făcut Flacitus, Ștefan și Leontie cel nelegiuit și ilegal la Antiohia ar fi nevoie de o scriere specială, din cauza mulțimii lor, iar din cauza puterii lor ar trebui o cîntare de plîngere a lui David. 14. Și totuși trebuie să spunem despre aceștia: «că iată dușmanii tăi s-au întărit și cei ce te urăsc pe tine au ridicat capul. Împotriva poporului tău au lucrat gînd viclean și s-au sfătuit împotriva sfinților tăi zicînd: veniți și să-i nimicim pe ei dintre neamuri și să nu se mai pomenească numele de Israel»⁶⁶.

Noi însă vom scrie restul acestei istorii.

25. Despre inovația lui Eudoxiu al Germaniciei și despre lupta inversunată a lui Vasile al Ancirei și Eustațiu al Sevastiei contra lui.

1. Germanicia este un oraș așezat la hotarele Cilicienilor, Sirienilor și Capadocienilor și aparține Provinciei numite Eufratesia. Intîistătătorul acestei Biserici, Eudoxiu, aflînd că Leontie a murit a plecat la Antiohia și a pus mîna pe conducerea bisericească, devastînd ca un porc sălbatic

65. Episcopi la Antiohia și arieni îndrîțiti.

66. Ps. 82, 3-5.

via Domnului. 2. Și nici măcar nu și-a ascuns răutatea, ca Leontie, ci pe față s-a pornit contra dogmelor apostolice și provoca celor care îndrăzneau să i se opună tot felul de neplăceri (suferințe).

3. În acest timp ținea frânele Bisericii din Ancira, metropola Galatiei, Vasilie, care a urmat după Marcel, iar Eustațiu conducea Biserica Sevastiei, care era orașul cel dintâi al Armeniei. Cînd au aflat despre nebulnia și turbarea lui Eudoxiu, aceștia au informat pe împăratul Constanțiu prin scrisori despre cele ce a îndrăznit să facă acesta. 4. Constanțiu se afla încă în partea dinspre Soare-Apune a imperiului, reparînd stricăciunile provocate de tirani, după ce fuseseră nimicite. Vasilie și Eustațiu erau apropiați împăratului și se bucurau de un foarte mare prestigiu din cauza vieții lor demne de toată lauda.

26. Despre sinodul ținut iarăși la Niceea⁶⁷.

Despre sinodul de la Seleucia Isauriei⁶⁸

1. După ce a aflat acestea împăratul Constanțiu a scris Antiohienilor că nu el a incredințat lui Eudoxiu conducerea Bisericilor, căci acesta spusese de la el acest lucru și a poruncit ca Eudoxiu să fie alungat din oraș și să fie pedepsit pentru cele ce a făcut, la Niceea Bitiniei, căci acolo recomandase să se adune sinodul.

Dealtfel însuși Eudoxiu convinsese pe cei ce erau rinduiți cu conducerea treburilor imperiale, să fixeze Niceea pentru ținerea unui sinod. 2. Însă Purtătorul de grijă al tuturor, Care știe cele ce se vor întîmpla în viitor, ca și cele ce s-au petrecut în trecut, a împiedicat această adunare sinodală printr-un groaznic cutremur de pămînt. Acest cutremur a prăbușit cea mai mare parte a orașului și a distrus cele mai multe dintre locuințe.

3. Afîind acestea cei ce veniseră și înspăimîntîndu-se intrutotul, s-au întors la Bisericile lor.

Eu scotesc că aceasta este o arătare a înțelepciunii lui Dumnezeu, fiindcă în acest oraș (Niceea) s-a formulat învățătura credinței apostolice de către Sf. Părinți, pe cînd cei ce se adunau acum aveau să formuleze învățături potrivnice acesteia.

Aderenților lui Arie le-ar fi oferit această asemănare de nume o posibilitate de înșelăciune și de amăgire a celor care trăiau în obiceiuri simple (erau simpli), căci, numind acest sinod tot de la Niceea, l-ar

67. Al doilea sinod, care trebuia să se țină la Niceea Bitiniei, la stăruința arhiepiscopului Eudoxiu. Nu s-a putut însă să se mai țină din cauza cutremurului, care atunci a distrus orașul.

68. Sinodul de la Seleucia Isauriei, paralel cu cel de la Rimini, vezi mai sus nota 52.

socotit și pe acesta ca și pe cel dinainte. Dar cel ce poartă grijă de Biserici a împărțiat această adunare sinodală.

4. După cîtva timp împăratul Constanțiu, aducîndu-i-se aminte de către acuzatorii lui Eudoxiu, a poruncit ca sinodul să se țină la Seleucia. Acest oraș al Isauriei, așezat lângă marea Pontului, era în fruntea orașelor din același neam. Aci a poruncit să se adune episcopii Prefecturii Răsăritului⁶⁹, încă și cei din Provincia Pontului, ca și cei din Provincia Asiei⁷⁰.

5. În vremea acela Acaciu conducea metropola Cezareei Palestinei, unde urmase lui Eusebiu. Pe acest Acaciu l-a alungat sinodul convocat la Sardia, dar el nu a primit hotărîrea dată contra lui, disprețuind astfel atita victime de arhieriei.

6. După acel Macarie, despre care de multe ori s-a amintit, a luat conducerea Bisericii Ierusalimitenilor Maxim, bărbat care s-a distins în luptele pentru dreapta cinstire a lui Dumnezeu, căci l s-a scos ochiul drept și a fost lipsit de cotul mîinii drepte.

După ce acesta a trecut la viața cea fără bătrînețe (a murit) a fost învrednicit de harul episcopal Chiril, apărător cu căldură al dogmelor apostolice.

Toți aceștia certîndu-se între ei pentru întîietate au fost cauza celor mai mari rele pentru treburile publice⁷¹. 7. Mai întîi Acaciu, găsind unele motive neînsemnate, l-a depus pe Chiril și l-a alungat de la Ierusalim, iar acesta a plecat la Antiohia, căci a aflat că acolo nu era păstor. Ajungînd însă la Tars, a rămas cu admirabilul Silvan, care în vremea aceea era în fruntea acestei Biserici. Afîind despre aceasta, Acaciu i-a scris lui Silvan și i-a reamintit despre caterisirea lui Chiril. 8. Silvan însă, respectînd și pe Chiril, dar temîndu-se și de popor, a folosit cu mare plăcere învățătura lui Chiril și nu l-a oprit de la slujba bisericească.

9. Cînd a venit la Seleucia, Chiril a intrat în comuniune cu toți cei din jurul lui Vasilie, Eustațiu și Silvan și cu ceilalți din adunare.

A sosit și Acaciu la episcopii adunați la Seleucia, care erau în număr de 150 și a spus de la început că nu va avea nici o comuniune cu ei în ce privește discuțiile, mai înainte ca Chiril să fie dat afară din adunare și, bineînțeles, să fie dezbrăcat de arhierie.

69. Prefectura romană a Orientului, cu capitala la Antiohia, sediul întîi-stătorului Bisericii antiohiene.

70. Provincia Pontului, la sudul Mării Negre și cea a Asiei, în Sud-Estul Mării Negre, cu reședința la Efes.

71. E vorba de disputa pentru întîietate între episcopul de la Ierusalim și cel de la Cezareea Palestinei.

10. Unii dintre cei doritori de pace îl îndemneau pe Chiril să se retragă, făgăduindu-i că, după discuția dogmelor, vor lua în considerare și situația lui. 11. Fiindcă Chiril nu a plecat, Acaciu a plecat el, părăsindu-i pe aceștia (împăciuitorii). Intrând apoi în legătură cu Eudoxiu⁷² l-a părăsit frica ce-l cuprinsese, a prins curaj și a făgăduit că-i va fi colaborator și împreună luptător. Eudoxiu l-a oprit pe Acaciu să intre în adunarea sinodală de la Seleucia și apoi a plecat cu el la Constantinopol.

27. Despre cele ce s-au întâmplat la Constantinopol episcopilor celor drept-credincioși

1. După ce s-a întors din partea de Apus a imperiului Constantin rezida acum la Constantinopol. Acaciu a învinuit de multe pe cei adunați la sinodul de la Seleucia în fața împăratului, numindu-i o adunare de oameni răi, convocată pentru distrugerea și în paguba Bisericilor și a aflat astfel, mînia împăratului. Mai ales l-au intristat pe acesta cele ce se spuneau contra lui Chiril. 2. Căci Acaciu spunea că acesta a vindut veșmintul țesut cu fire de aur pe care prelaudatul împărat Constantin cel Mare îl dăruise ca să cinstească, astfel, Biserica din Ierusalim, lui Macarie, arhiereul acestui oraș și pe care să-l îmbrace cînd avea să celebreze slujba dumnezeiescului botez. El spunea și că unul din actorii de teatru l-a cumpărat ca să-l îmbrace. Dar pe cînd acesta juca în teatru a căzut, s-a lovit grav și din aceasta i s-a tras moartea.

Acaciu spunea că sinodali de la Seleucia, avînd colaboratori pe Chiril, căutau să judece și să condamne pe alții.

3. Invocînd acest motiv conducătorii treburilor împărătești l-au convins pe împărat ca să nu cheme la el tot sinodul, căci se temeau de solidaritatea mulțimii, ci numai zece dintre cei mai de frunte. 4. Între aceștia erau: Eustațiu Armeanul, Vasilie al Galatiei, Silvan al Tarsului, și Eleusis al Cizicului. Cînd au sosit, aceștia au rugat pe împărat ca să fie cercetate blasfemiile și nelegiuirile lui Eudoxiu. Dar împăratul, fiîncă i se sugerase de alții cele contrare, spune că trebuie mai întîi să se cerceteze cele despre credință și apoi să se examineze și cele în legătură cu acesta (Eudoxiu). 5. Iar Vasilie, (al Galatiei) avînd încredere în prietenia dinainte și discutînd cu curaj că acesta uneltește contra dogmelor apostolice, Constanțiu s-a supărat și a poruncit ca să tacă, socotînd că el este cauza furtunii din Biserică.

72. Eudoxiu (f. 369) episcop al Antiochiei, favorabil lui Ețiu și Eunomiu. El se declară apoi de părere cu omeliai, care susțineau că Fiul este numai asemenea (ὅμοιος) Tatălui. Eudoxiu ajunge în scaunul de la Constantinopol și devine episcop al arhianimului oficial (omeian), în timpul împăratului Valens. cf. F. Cayré, o.c. vol. I, p. 305.

După ce Vasilie a încetat discuția, Eustațiu Armeanul a zis: «O, împărate, fiindcă vrei să fie judecate mai întîi cele ale credinței, ia seama la blasfemiile cutezate de către Eudoxiu contra Celui Unuia Născut». 6. Și în felul acesta vorbind i-a dat împăratului și expunerea de credință a lui Eudoxiu în care, între alte multe credințe greșite, erau adăugate și acestea: că cele ce se exprimă în mod deosebit (ἀνόμιος) sînt deosebite (neasemenea — ἀνόμιος), după ființă. «Un Dumnezeu Tată din care sînt toate și un Domn Iisus Hristos, prin care sînt toate». Deci este neasemenea Cel din Care (ἀξ ὄν), cu Cel prin care (ἔκ ὄν). Așadar, Fiul este neasemenea (ἀνόμιος) cu Dumnezeu și Tatăl.

7. Constanțiu a poruncit ca să se citească această expunere de credință a lui Eudoxiu și mîniindu-se foarte mult față de impietatea ce o cuprindea a întrebat pe acesta dacă el personal a scris acestea. Dar el a tăgăduit îndată și a spus că Ețiu le-a scris. 7. Acest Ețiu era cel pe care mai înainte Leontie, temîndu-se de acuzațiile lui Flavian și Diodor, îl dezbrăcase de diaconie, dar Gheorghie, vicelanul episcop al Alexandriei, îl avea colaborator și la cuvîntările sale nelegiuite și la planurile sale criminale.

9. Atunci, într-adevăr, Ețiu era de partea lui Eudoxiu, împreună cu Eunomiu. Însă după ce a murit Leontie, iar Eudoxiu a uzurpat conducerea Bisericii antiohienilor, Ețiu s-a întors din Egipt, aducînd cu sine pe Eunomiu. Aflîndu-l pe Eudoxiu de aceeași părere cu el și, în afară de nelegiuire, indulcîndu-se de plăcerea sibiritică⁷³ a ales înainte de toate viețuirea la Antiohia și și-a fixat locuința împreună cu Eudoxiu. Ii plăcea viața de lingșitor (parazit), petrecea timpul mergînd, cînd la unul cînd la altul și se îmbuiba de mîncare.

10. Atunci cînd împăratul a aflat acestea, a poruncit ca Ețiu să fie adus la el. Cînd acesta s-a prezentat i-a arătat acea expunere de credință și a căutat să știe dacă el însuși este cel care a născocit aceste cuvinte (expresii). 11. Ețiu, neștiînd întrutotul cele îndeplinite și nepriecînd sensul întrebării și totodată așteptînd să tragă folos din mărturisire, a spus că el personal este autorul acelor cuvinte (expresii).

12. Atunci împăratul, văzînd culmea necredinței lui, a poruncit ca imediat să fie dus într-un sat din Frigia. Astfel Ețiu, suferînd de gradare din cauza blasfemiei lui, a fost alungat de la curtea imperială.

Eustațiu a spus însă că și Eudoxiu avea aceleași păreri (credințe), căci Ețiu locuia împreună cu el, că minca împreună și că, folosindu-se de ideile acestuia, el a scris împreună blasfemia lui. Și zicea Eustațiu

73. Aluzie la viața de plăceri a locuitorilor din localitatea Sybaris, din sudul Italiei.

că este o dovadă clară că Eudoxiu știa cele scrise și faptul că nimeni altul și numai el însuși a spus că expunerea de credință este a lui Ețiu.

14. Împăratul însă a spus că nu trebuie ca să se judece după bănuială, ci să se cerceteze cu atenție faptele întâmplate. «Ei bine, a zis Eustațiu, să ne convingă Eudoxiu pe noi toți că nu gîndeste acestea, anatematizînd cele scrise de Ețiu». 15. După ce împăratul a aprobat cu plăcere această propunere și a poruncit să se îndeplinească, Eudoxiu amina mereu și folosea multe vicieșuguri spre a acoli propunerea. 16. Însă, fiindcă împăratul s-a supărat și amenința că îl va exila împreună cu Ețiu, ca părtaș la cugetările nelegiuite (eretice), Eudoxiu și-a tăgăduit învățătura cea proprie pe care și atunci și după aceea a continuat să o respecte în ascuns.

Totuși a obiectat și el aderenților lui Eustațiu că și ei trebuie să anatematizeze cuvîntul (expresia) nescripturistice (*ἀποόσιος*) de aceeași ființă. 17. Dar Silvanus a răspuns că și (*τὸ ἐστὶ οὐκ ὄντων*) cele ce nu sînt și (*τὸ κτίσας*) creatura și (*τὸ ἐσπούσιον*), de altă ființă, sau substanță (ale arienilor) sînt expresii nescripturistice și nu se află, nici în cuvintele profetice și nici în cele apostolice. Atunci este drept ca ei (aderenții lui Eudoxiu) să le lepede și să le scoată din adunările bisericești (sfinite).

Împăratul a aprobat aceste propuneri și a poruncit ca eudoxienii să pronunțe anatema contra acestor cuvinte (expresii) 18. Aceștia, la început, s-au opus, dar după aceea, văzînd mînia împăratului, cu strîngere de inimă au înlăturat totuși expresiile indicate de Silvan, însă după aceea mal cu tărie insistau cerînd anatematizarea cuvîntului (*ἀποόσιος*) deoființă

19. Silvan însă a spus logic și drept către ei și către împărat: «Dacă Dumnezeu, Cuvîntul, nu este din cele ce nu sînt nici Creatură și nici dintr-o altă ființă (substanță). El este atunci deoființă (*ἀποόσιος*) cu Cel Care L-a născut, ca Dumnezeu din Dumnezeu și lumină din lumină și El are aceeași fire cu Cel ce L-a născut».

20. Deși Silvan a spus acestea cu tărie și cu bună dreptate, nimeni din cei de față nu a fost convins și s-a produs zgomot mare din partea partizanilor lui Acaciu și Eudoxiu. Atunci împăratul s-a mîniat și i-a amenințat că-i va îndepărta din Bisericele lor. Eleusiu și Silvan, împreună cu alții, au spus că împăratul are putere de a-i pedepsi, chiar și pe ei înșiși, pentru credință, sau nelegiuire, numai să sporească învățătura Părinților.

21. Deși trebuia să admire și înțelepciunea și curajul și îndrăzneala acestora pentru dogmele apostolice, împăratul Constantințiu i-a exilat din Bisericele lor și a poruncit să se așeze alții în locul lor. Atunci Eudoxiu a uzurpat scaunul Bisericii din Constantinopol, în mod tira-

nic. Apoi după ce a fost alungat Eleusiu al Cizicului au așezat în locul lui pe Eunomiu.

22. După aceste întîmplări împăratul a poruncit prin scris ca Ețiu să fie condamnat⁷⁴, iar părtașii lui de necredință l-au condamnat acum și el pe acela care avea aceeași convingere ca a lor. Apoi au scris lui Gheorghie, conducătorul Bisericii alexandrinilor, aducîndu-i la cunoștință cele în legătură cu Ețiu.

23. Eu voi așeza această scrisoare în această Carte a mea ca să arăt nerușinarea acestora, căci se folosiseră deopotrivă și de cei de o părere cu ei și de cel cu păreri contrare lor.

28. Copie după cele scrise de către întreg sinodul către Gheorghie contra lui Ețiu diaconul, din cauza blasfemiei lui nelegiuite

1. Sfîntul sinod care s-a adunat la Constantinopol, către preacîntitul domn, episcop al Alexandriei, salutare.

După ce s-a făcut condamnarea de către sinod a lui Ețiu din cauza scrierilor lui nelegiuite și pline de lucruri scandaloase, ceea ce a urmat după canoanele bisericești în legătură cu el s-a îndeplinit de către episcopi, căci a fost scos din diaconie și alungat din Biserică. 2. Episcopii au merit îndemmurile noastre ca nicidecum scrisorile lui nelegiuite să nu ajungă să fie citite, ci să fie alungate ca ceva nefolositor și vătămător.

Adăugăm la acestea ca Ețiu să fie anatematizat, dacă ar persista în această părere, cu toți cei care sînt de acord cu el.

Deci era firesc ca în deplin acord, toți episcopii care s-au adunat în sinod, 3. să alunge cauza scandalurilor, a tulburărilor, a schismelor și a zvonurilor din toată lumea, precum și a răzvrătirii dintre Biserici și să fie de acord față de hotărîrea luată contra lui (Ețiu).

Însă, contrar rugămintilor noastre și cu toată așteptarea noastră, Seras, Ștefan, Eleodor și Teofil și cei al lor, n-au fost de acord cu părerile noastre și nici n-au voit să subscrive hotărîrile luate despre Ețiu, deși Seras îl acuzase pe mai sus numitul de o altă îngîmfare nebunească. 4. Astfel, Seras spunea că Ețiu afirmase, săltînd de bucurie și cu o mai mare cutezanță, că cele ce Dumnezeu a ascuns apostolilor Săi pînă acum l-a întărit pe el ca să le descopere.

74. Acest sinod de la Constantinopol s-a ținut în primele zile ale anului 360; s-a adoptat formula omeisimului că Fiul este asemenea (*ὅμοιος*) Tatălui, cf. L. Duchesne, o.c. vol. II, p. 305—306.

După aceste cuvinte nebunești și lăudăroase, mărturisite de Seras despre Ețiu, cei mai sus numiți nu se rușinau, nici nu cereau ca să-l judece și să-l condamne, împreună cu noi toți.

5. Noi totuși, după ce am răbdat mult timp, am luat hotărâre despre aceștia toți, după foarte multă așteptare, fie indignându-ne, fie rugându-i, fie certându-i, sau stăruind mai mult, ca și ei să se reunească și să se declare de acord cu întreg sinodul. *Așteptăm însă, poate să audă cumva, să înțeleagă, sau să se alăture nouă*⁷⁵.

6. Cum insistăm de multă vreme și nu am pierdut nădejdea că aceștia vor primi hotărârile despre acești bărbați despre care am vorbit mai înainte (Ețiu) socotind mai de preț canonul Bisericii decât prietenia oamenilor, am hotărât contra lor ca să fie lipsiți de comuniunea Bisericii, dându-li-se pentru aceasta timp de șase luni întregi pentru întoarcere și pocăință, spre dorința de unire și înțelegere cu sinodul.

Iar dacă în acest răstimp de șase luni, ce li s-a dat, se vor întoarce și vor prefera înțelegerea cu frații lor și se vor alătura celor hotărâte despre Ețiu, am fost de părere ca ei să fie reprimiți în Biserică și în sinoade, să-și recâștige încrederea și dragostea în fața noastră.

7. Dacă însă vor cuteza să rămână cu încăpăținare în atitudinea lor și dacă vor prefera prietenia oamenilor în locul canoanelor Bisericii și al înțelegerii cu noi, atunci îi vom socoti că sînt străini de demnitatea episcopală.

8. Rămînînd ei caterisîți va fi nevole ca să se așeze alți episcopi în locurile lor, pentru ca Biserica cea canonică, recîștigîndu-și rînduiala ce i se cuvine, să unească în ea pe toți episcopii de pretutîndeni, care păstrează legătura dragostei pentru ca, fiind împăcați să mărturisească aceeași credință în același Duh și cu aceeași convingere⁷⁶.

Deci, ca să cunoști cele hotărîri în sinod, îi-am scris acesteia evlaviei tale și totodată ne rugăm ca tu, fiind păzit în harul lui Dumnezeu, să conduci în pace și după lege Bisericele de sub oblăduirea ta.

29. Ce motiv a despărțit pe eunomiene de arieni ?

1. Eunomiu îl laudă acum peste măsură pe Ețiu în scrisorile sale; îl numește om al lui Dumnezeu și îl cinstește cu preamulte laude, dar atunci era în legătură cu cei ce îl alungaseră pe acesta și primise hirotonia de episcop de la ei.

Iar partizanii lui Eudoxiu și Acaciu, care aderaseră la cele formulate la Sinodul de la Niceea din Tracia, despre care am menționat în

cele scrise mai înainte, au hirotonit alți episcopi în locul partizanilor lui Vasilie și Eleusiu, în Bisericile acestora.

2. Eu socotesc însă că e de prisos să mai amintesc despre ceilalți și de aceea voi istorisi numai cele despre Eunomiu.

După ce Eunomiu a luat conducerea episcopiei Cizicului, pe cînd trăia încă Eleusiu, Eudoxiu, văzînd sănătatea de credință a mulțimii și țînînd seama că împăratul era pornit contra celor care ziceau că Unul Născut, Fiul lui Dumnezeu, este creat, l-a sfătuit pe Eunomiu să-și ascundă convingerile și să nu le declare aceluia care căutau motiv de acuzare. 3. Căci zicea: «Cînd va veni vremea vom predica cele ce acum ascundem și vom învăța pe cei ce nu știu și totodată pe cei potrivnici, s-au fi vom convinge, s-au fi vom constrînge, s-au fi vom pedepsi».

Fiind convins de aceste sfaturi, Eunomiu ținea ascunsă erezia lui. 4. Însă cei hrăniți cu cuvintele dumnezeiești, observînd viclenia celor ce se spuneau, pe de o parte suportau cu greu, iar pe de alta socoteau că este un lucru de îndrăzneală și nu de înțelepciune a te opune pe față. Deci, punînd și ei măștile minciunii eretice, cînd mergeau la casa lui, se rugau ca să li se expună pe față adevărul dogmei și să nu-i nesocotească, fiind purtați de colo colo cu diferite învățături.

Iar Eunomiu, prinzînd curaj, și-a dat pe față convingerile pe care le ascunsese. 5. Însă aceștia⁷⁷ ziceau că e nedrept și peste măsură de neevlincios ca să nu se împărțesească de adevăr cei care sînt sub ascultarea lui.

6. Atunci Eunomiu, fiind îndemnat de aceste cuvinte și de alte asemenea și-a dat pe față blasfemia în adunările bisericești, iar aceștia⁷⁸, inflăcărîndu-și sufletele cu multă ardoare, au plecat la Constantinopol. 7. Și mai întîi l-au descris pe Eunomiu lui Eudoxiu. Acesta însă nu i-a susținut. Atunci ei au mers la împărat și s-au plîns de nenorocirile provocate de Eunomiu, căci, spuneau ei, cele susținute de acesta sînt mai nelegiuite decît blasfemia lui Arie.

Din cauza acestor fapte împăratul s-a mîniat mult și a poruncit lui Eudoxiu ca să-l cheme pe Eunomiu și, dacă se va dovedi că este așa, să-l dezbrace de preoție.

8. Fiindcă de multe ori Eudoxiu era întrebat de acuzatorii lui Eunomiu, dar el continua să se eschiveze, aceștia au mers din nou la împărat, plîngîndu-se și strîgînd că Eudoxiu n-a făcut nimic din cele ce

77. Adică cei care pusese răștile minciunii eretice: τοῖς οὖν ἀπειρητοῖς κακοδοκίαις παρῆλθεν ἡ ἀποστασία — P.G. I. LXXIII col. 1073 C, dar erau hrăniți cu cuvintele dumnezeiești.

78. Cei hrăniți cu cuvintele dumnezeiești.

i se poruncise. Ba din contră, nu ține seamă de un așa de mare orăș, expus blasfemiilor lui Eunomiu.

9. Atunci Constanțiu a amenințat că va exila pe Eudoxiu, dacă nu va aduce pe Eunomiu și nu-l va judeca și dacă, găsimd-l vinovat, nu-l va pedepsi pentru cele ce a fost învinuit.

10. Temindu-se de această amenințare, Eudoxiu a anunțat prin scrisori pe Eunomiu să plece de la Cizic și că se va supăra pe el dacă nu-i va asculta sfaturile.

Temindu-se, Eunomiu a plecat de la Cizic, dar, neputind să suporte această înjosire, a acuzat pe Eudoxiu de trădare și spunea că și el și Ețiu au fost nedreptățiți de acesta.

11. De acum înainte Eunomiu și-a constituit propria sa adunare eretică. Toți ciți erau partizani ai înțelegerii în dogmele lor⁷⁹ s-au despărțit de Eudoxiu, acuzându-l de trădare și s-au unit cu Eunomiu, de la care le-a rămas pînă azi numele de eunomieni).

De acum înainte, devenind conducătorul unei erezii, Eunomiu a sporit blasfemia lui Arie cu adăugirile nelegiurii lui.

12. Că slujind gorinței sale de mărire și-a alcătuit o adunare proprie, arată cele ce s-au întimplat. Căci atunci cînd Ețiu a fost condamnat și exilat, Eunomiu nu l-a însoțit, deși îl numea «dascălul meu» și «om al lui Dumnezeu», ci a rămas unit strins cu Eudoxiu, iar cînd el însuși a fost pedepsit pentru nelegiuire nu a respectat hotărîrea sinodului, ci hirotoneisa mai departe episcopi și preoți, el care era dezbrăcat de demnitatea episcopală...

Acestea, așadar, s-au petrecut la Constantinopol.

30. Despre asediul orașului Nisibe și despre activitatea apostolică a episcopului Iacob

1. După ce Sapor, regele perșilor, a pornit cu război împotriva romanilor, împăratul Constanțiu, așunind oastea, a venit la Antiohia, dar nu armata romanilor a alungat pe dușmani, ci Dumnezeu celor drept credincioși dintre romani.

Eu voi istorisi felul cum s-a ajuns la victorie.

2. Nisibe, pe care unii îl numesc Antiohia-Migdonia, este așezat la hotarul dintre stăpînirea perșilor și cea a romanilor. Episcopul acestui oraș și totodată custode și comandant de oaste era Iacob, despre care am amintit mai sus⁸⁰. Acesta împrăștia razele strălucitoare ale harului apostolic.

79. Învățăturile lui Eunomiu și Ețiu.

80. Φιλίσκος Ἱεροσολίμων, P.G. LXXXII, col. 1293—1305.

3. Fiindcă am scris despre minunile sale admirabile și vestite în Istoria (duhovnicească) socotesc că e de prisos și prelung să le mai enumer încă o dată. Voi istorisi numai una, în legătură cu expunerea anterioară.

4. Armata persană asediase orașul acesta de sub stăpînirea romanilor, condus de Iacob. După 70 de zile de asediu, deși a provocat multe spărturi în zid și l-a înconjurat cu multe mașini de asediu și a săpat în jur șanțuri și gropi de apărare, n-a putut nicidecum să cucerească orașul. 5. Mai pe urmă, însă, armata persană a oprit mai în sus (amonte) cursul riului, și care trecea prin mijlocul orașului și al cărui nume este Migdonios; și a întărit apoi amfînduă malurile și le-a înălțat, ca să cuprîndă apa ce curgea și se aduna. Cînd a văzut că era foarte multă apă și apoi că începuse să se reverse peste diguri, dintr-o dată a îndreptat-o asupra zidului ca o mașină. 6. Dar acest zid nu a rezistat unui puhoi așa de mare, s-a inclinat și s-a prăbușit. Așa s-a întîmplat și cu cealaltă parte a zidului prin care riul Migdonios avea ieșirea din oraș: s-a prăbușit, neputind să mai reziste puterii apei.

7. Cînd a văzut acestea Sapor a nădărduit că acum va pune mîna pe cetate, fără osteneală. În ziua aceea s-a odihnit, așa încît nămolul să se usuce și ca riul să poată fi trecut ca prin vad.

A doua zi, după ce a aruncat întreaga armată și spera să intre în oraș prin părțile prăbușite ale zidului, regele persan a observat că zidul era reclădit de ambele părți, ceea ce făcea zadarnică încercarea lui.

8. Intr-adevăr, acel divin bărbat (Iacob) a întărit prin puterea rugăciunii și sufletele soldaților și pe ceilalți locuitori. Astfel a reclădit zidul și, așezînd mașini, a oprit pe cei ce năvăleau. Și a făcut acestea, nu apropiindu-se de zid, ci înălăuntru, în templul cel dumnezeiesc, unde implora pe Stăpînul tuturor.

Pe Sapor nu l-a mirat numai graba reclădirii, ci l-a înspămintat și o altă arătare. 9. Căci a văzut pe cineva stînd pe zid, îmbrăcat cu haină imperială și o lumină din haina de purpură și din diademă care se revărsa în raze. Sotind că este împăratul romanilor l-a amenințat cu moartea pe cei care nu-l anunțaseră că acesta este de față.

10. Inșă, după ce aceștia au confirmat că sînt adevărate cele spuse de ei și au arătat că Constanțiu se află la Antiohia, Sapor a înțeles sensul acestei arătări și a recunoscut că Dumnezeu apără pe romani. Mîniindu-se, sceset nenorocit (Sapor) a dat drumul unei săgeți în aer, deși știa că nu lovește ceva necorporal, dar nu și-a putut stăpîni pornirea nebulnii lui. 11. Atunci acel mînănat Ețrem (acesta a fost un strălucit scriitor la siriieni) a rugat pe dumnezeiescul Iacob — să se turce pe zid ca să vadă pe barbari și să îndrepte săgețile blestemului contra

lor. Dumnezeuiescul bărbat a ieșit și s-a urcat într-un turn. 12. Dar, văzind mulțimea mare, nu a lansat alt blestem, ci a cerut ca să li se trimită viermișori și musculițe pentru ca prin aceste mici viețuitoare să cunoască puterea Celui Care-i ajută (pe romani).

13. Nori de viermișori și de musculițe au urmat rugăciunii și au umplut trompele crescute în formă de fluier ale elefanților, precum și urechile și nările cailor și ale celorlalte animale. 14. Iar animalele, neputînd suporta năpădirea acestor mici viețuitoare, au rupt funiile, au dezlegat pe cei purtați pe animale, și au tulburat astfel ordinea. Apoi, părăsind tabăra militară au fugit cît au putut.

Astfel, regele persan, de trei ori nefericit, printr-o pedeapsă mică și îndurătoare a descoperit puterea lui Dumnezeu, care are grijă de cei credincioși și a plecat de acolo cu armata sa, după ce a repurtat rușine și nu victorie.

31. Despre sinodul ținut la Antiohia ⁸¹ și despre cele întimplate acolo, în legătură cu Meletie

1. În acest timp împăratul Constanțiu rezida la Antiohia. După ce s-a făcut liniște și a încetat războiul cu perșii, el a adunat iarăși pe episcopi, silindu-i ca să se lepede toți de formula *deoființă* (εποποιος) și de *altă ființă* (στέροποιος).

După ce Eudoxiu a uzurpat scaunul de la Antiohia, după acel Leontie, și după multe sinoade, a fost alungat, el a ocupat în mod ilegal scaunul de la Constantinopol, Biserica antiohienilor a rămas fără păstor. 2. Atunci deci, episcopii s-au adunat (și erau adunați mulți din toate părțile) și-au spus că trebuie să se dea mai întîi un păstor turmei și apoi, împreună cu acesta, să se discute despre dogme.

În vremea aceea Dumnezeuiescul Meletie era în fruntea unui oraș din Armenia și era nemulțumit de nesupunerea celor pe care îi conducea. De aceea, pentru a avea liniște, el petrecea timpul în altă parte.

3. Partizanii lui Arie l-au crezut că este de părerea lor și părtaş dogmelor lor și au cerut împăratului Constanțiu să-i dea acestuia conducerea Bisericii antiohienilor, căci ei călcau fără teamă orice lege, străduindu-se să întărească fărădelegea lor, iar nesocotirea celor stabilite era blasfemia lor.

Arienii au născocit peste tot multe asemenea lucruri. 4. Dar cei care ținneau cu tărie dogmele apostolice și cunoșteau sănătatea în ce privește

⁸¹. Acest sinod de la Antiohia s-a ținut la anul 358, la inițiativa împăratului Constanțiu. S-a ales Meletie, care s-a retras în fața lui Eustațiu. Arienii au pus în locul lui pe Euzolus, După L. Duchesne o.c. vol. II p. 30, 9—311.

dogmele marelui Meletie și strălucirea vieții lui și știau clar bogăția virtuții lui, au hotărît împreună și au aranjat ca hotărîrea să se scrie și să se subscrie de toți cu cea mai mare ardoare. 5. Această hotărîre, și unii și alții au dat-o ca o păstreze ca o înțelegere comună lui Eusebiu de Samosata, un bărbat distins, luptător pentru adevăr.

După ce a primit chemarea împăratului, marele Meletie a venit la Antiohia. Aici l-au întâmpinat toți membrii episcopatului și alte cete de slujitori ai Bisericii, precum și toată mulțimea orașului. Erau de față și iudei și elini, care doreau să-l vadă pe mult vestitul Meletie.

6. Împăratul a poruncit atunci și lui Meletie și altora care puteau să vorbească, ca să explice mulțimii cuvintele: «Domnul m-a făcut început lucrărilor lui» ⁸². Iar celor deprinși a scrie repede le-a poruncit să scrie cele spuse de fiecare, socotind că, astfel, învățătura va fi mai exactă.

7. Mai întîi Gheorghie al Laodiceei, vorbind, a împrăștiat mirosul urit al ereziei. După el Acaciu al Cezareei (Palestinei) a prezentat o învățătură intermediară, depărtată cît mai mult de blasfemia arienilor, dar nu fără amestec, și fără să păstreze neîntinut caracterul apostolic.

Al treilea s-a ridicat marele Meletie și a arătat justetea canonului Teologiei. 8. Căci, folosindu-se de adevăr ca de o cumpănă, a evitat să spună, nici ceva mai mult nici ceva mai puțin. Aducîndu-i-se laude cît mai multe din partea mulțimii care îl rugau să le dea o învățătură prescurtată, Meletie a arătat trei degete, apoi unind două și lăsîndu-l pe unul în jos a făcut să răsune acea voce vrednică le laudă: «trei sînt cele goadite, dar le exprimăm ca pe unul». 9. Însă cei care purtau în suflet boala lui Arie și-au ascuțit limbile ⁸³ contra acestei învățături și au născocit calomnii, zicînd că divinus Meletie gîndește cele ale lui Sabelie ⁸⁴. 10. Astfel l-au convins pe acest ușor influențabil (Constanțiu), care era ușor purtat de colo colo și au aranjat ca să-l ducă în patria lui (pe Meletie).

Imediat au pus în locul lui pe Euzolus, apărător pe față al dogmelor lui Arie. Pe acesta, care era numai diacon, l-a alungat odată cu Arie marele Alexandru. 11. Imediat însă mulțimea drept-credincioasă, despărțîndu-se de cei ce contractaseră boala ereziei, s-a adunat în biserica apostolică, situată în partea orașului numită Palea (veche).

⁸². Prov. 8, 22.

⁸³. În textul din J. P. Migne, P.G. t. LXXII, col. 1081 C, se folosește cuvîntul *ἑξέτησαν* — au învățat, dar în Variaze lectiones, ibidem nota 43 se folosește cuvîntul *ἠξέτησαν* — au ascuțit, pe care l-am adoptat, ca fiind mai potrivit.

⁸⁴. Sabelie, eretic antitrinitar, în sec. III, aderent și căpîtenie a ereziei modaliste. A se vedea Cartea I, nota 62.

Cei drept-credincioși au petrecut 30 de ani după intrigile îndreptate în contra lui Eustațiu, îndurând infamia ariană și așteptând o schimbare favorabilă. 12. Dar cînd au văzut nelegiuirea crescînd la ei și pe cei care țineau dogmele apostolice atacați pe față și pînziți pe ascuns, pe divinus Meletie exilat, iar pe Euzoius, căpetenia ereziei, primind conducerea episcopală, în locul lui, și-au amintit de cele spuse de către Lot: «*Mintuind, mintuiește sufletul tău însuși*»⁸⁵. În afară de acestea și-au mai amintit și de legile evanghelice care îndeamnă pe față: «*educă ochiul tău cel drept te smintește, scoate-l pre el și-l aruncă de la tine*». 13. La fel și despre mină și picior a legiferat Domnul și a adăugat: «*Că-ți este mai ales de folos ca să piară unul din membrele tale și nu ca întregul tău corp să fie aruncat în gheenă*»⁸⁶.

Așadar, în felul acesta s-a produs sfîșierea Bisericii.

32. Despre Eusebiu, episcopul Samosatelor

1. Minunatul Eusebiu, despre care am amintit mai sus, cel rînduit să facă o hotărîre comună de credință, văzînd nesocotirea celor formulate, s-a retras în orașul ce i se încredințase, iar cei care suspectau orice expunere scrisă au convins pe împăratul Constanțiu ca să trimită pe cineva să aducă hotărîrea scrisă a lui Eusebiu.

2. Fîind convins, desigur, împăratul a trimis pe cineva care era obișnuit să grăbească cali, schimbați în timpul călătoriei, și astfel să aducă cît mai repede răspunsurile.

Cînd acesta a sosit și a expus cele din partea împăratului, minunatul Eusebiu a zis: «Nu pot să înapoiez ceea ce s-a formulat în comun pînă cînd toți cei care l-au formulat nu se vor aduna într-un loc».

3. Acestea le-a comunicat solul celui ce-l trimisese (împăratul), care s-a aprins de mînie și a scris iarăși lui Eusebiu, poruncindu-i să dea decretul, adăugînd ca să i se taie acestuia mîna dreaptă, dacă nu-l va da. Acestea le-a scris numai să-l înpăimînte, căci a interzis celui ce ducea scrisoarea ca să aducă la îndeplinire cele ce el mințise.

4. După ce acest dumnezeiesc bărbat a deschis scrisoarea și a văzut în rîndurile ei cu ce chin îl amenința împăratul, la mîna dreaptă a alăturat și pe cea stîngă, cerînd să i se taie amîndouă mîinile, căci zicea: «Nu voi restitui hotărîrea pentru că ea este o dovadă clară a răutății arlene».

85. *Foc. 19, 17.*

86. *Matei 5, 29.*

5. Aflînd despre acest curaj al lui Eusebiu, împăratul Constanțiu l-a lăudat atunci și a continuat să-l admire. Chiar și dușmanii admiră valoarea morală a adversarilor, fiind siliți de măreția celor făcute.

6. În acest timp Constanțiu, fiind înștiințat că Iulian, pe care-l declarase Cezar al Europei⁸⁷, pune la cale lucruri mari și pregătește oaste în contra lui, cel care-l înălțase în rang, a plecat din Siria și și-a pierdut viața⁸⁸, în Cilicia, căci nu avea ajutor pe Cel pe care i-l lăsase tatăl său (pe Dumnezeu), deoarece nu a păstrat neatinsă moștenirea dreptei credințe părintești și din această cauză a plîns cu amar schimbarea credinței.

87. Partea de Apus a imperiului roman.

88. Constanțiu a murit la anul 361, 3 noiembrie. A fost botezat pe patul de moarte, căci nu fusese decît catehumen, de episcopul arian Euzoius al Antiohiei, cf. L. Duchesne, II, p. 311—312.

CARTEA a III-a

1. Despre domnia lui Iulian (apostatul)

1. Plingînd și tînguindu-se că s-a îndepărtat de credința părintească, Constanțiu și-a dat obșteșcul sfinșit.

Cînd a trecut din Europa în provincia Asia, Iulian a aflat de sfinșitul lui Constanțiu și, incredîndu-se că nu are nici un adversar, a pus mîna pe puterea imperială.

2. Cum în copilărie Iulian a fost hrănit cu dreapta credință și apol a căzut în necredință (păginism)

1. Împreună cu fratele său, Galus, a supt la sinul învățurii celei adevărate, pe cînd era încă copil și n-ajunsesese la vîrsta pubertății. Ba chiar cînd ajunsesese la vîrsta pubertății și a adolescenței se împărțeau încă din această învățură.

Deoarece se temea de Constanțiu (căci acesta, fiindu-i frică de stăpînirile tiranice, exilase pe cel din familia sa) Iulian s-a înscris în ceata anagnoștilor (lectorilor) și citea poporului din Cărțile Sfinte în adunările bisericești. A zidit și o capelă pentru martiri, dar aceștia nu au primit-o, căci prevedeau căderea lui în necredință, astfel că temelile el fiind la fel de nesigure ca și convingerea lui Iulian, această capelă s-a prăbușit, înainte de a fi sfințită.

3. Cum, ascunzînd la început necredința, Iulian și-a dat-o apoi pe față

1. La fel au fost și faptele din prima lui vîrstă cu cele din a două vîrstă. Cînd Constanțiu a plecat spre Apus (căci acolo îl chema războiul contra lui Maxențiu) a proclamat ca Cezar pentru partea de Răsărit a Imperiului pe Galus, care era drept-credincios și care a rămas așa pînă la sfinșitul vieții. Atunci Iulian și-a alungat din suflet sentimentul de

teamă ce-i folosise mult, a prins curaj, cum nu trebuia, și a năuzit și el spre sceptrul imperial.

2. Pentru aceasta a colindat prin Grecia și a consultat oracole și ghicitori, urmărind să afle dacă se va întîmpla ceea ce el dorea. Astfel, a întîlnit un om care s-a oferit să-i prezică aceasta. Acest om l-a dus pe Iulian într-una din capștele idolești, l-a așezat să stea înlăuntru altau-rului secret și apoi a chemat pe demonii cei înșelători. 3. Cînd au apărut aceștia, cu o înfățișare înspăimîntătoare, fiind cuprins de furiă, Iulian a făcut semnul crucii pe frunte. Însă diavolii, văzînd chipul biruinței domnești (crucii) și dîndu-și seama de infringementa lor, au dispărut îndată. 4. Iar ael șarlatan, înțelegînd cauza fugii lor, l-a muștriat pe Iulian, care și-a mărturisit însă frica și totodată a spus că admiră puterea crucii. Demonii au fugit, căci nu au suferit să vadă chipul crucii.

«Să nu crezi aceasta, o jubitule, a zis șarlatanul, căci demonii nu s-au înspăimîntat, cum crezi tu, ci au plecat pentru că au detestat ceea ce tu ai făcut».

5. Înșelînd astfel pe acest nenorocit (Iulian) acest ghicitor șarlatan l-a inițiat în misterele păgîne și l-a umplut de întînăciune. Așadar, dorința de împărăție l-a goltit de credință pe acest nenorocit.

Totuși, cînd a luat puterea, Iulian și-a ascuns cit mai mult necredința (păgînătatea). Mai ales se temea de soldați, care primiseră învățăturile dreptei credințe, căci mai întîi pe aceștia proavrednicul de laudă, împăratul Constantin cel Mare, după ce l-a scăpat din rătăcirea de mai înainte, i-a îndrumat spre învățăturile Adevărului. După aceea fiii săi au întîrit și mai mult în soldați învățura dată de tatăl lor.

6. Chiar dacă Constanțiu (unul din fiii lui) fiind înșelat de către cei ce-l sfătuiau, nu primea expresia (cuvîntul) ἀπιστία deofință, mărturisirea totuși înțelesul neschimbat al acesteia căci el declara că Dumnezeu, Cuvîntul, Fiul adevărat, este născut din Tatăl mai înainte de veci și-i combătea pe față pe cei ce cutezau să-L numească o creatură (κτίσμα). Totodată Constanțiu a interzis intru totul cinstirea idoloilor.

7. Voi arăta despre Constanțiu și altceva demn de laudă, ca să se dovedească pe deplin rivna lui pentru cele dumnezeiești. Astfel, în războiul contra lui Maxențiu, după ce a adunat toată armata a poruncit ca toți să se împărțesească de Sfintele (Mistere) Taine¹, spunînd că sfinșitul vieții fiecăruia este necunoscut, mai ales în război, cînd de ambele părți se aruncă atîtea mii de săgeți, de scuturi, de lănci și încă și de săbii și de cuțite și de alte unelte prin care se provoacă moarte îngrozitoare. «Pentru aceasta trebuie ca fiecare să îmbrace acea haină prețioasă (botezul)

1. Adică botezul, ca să nu piară în război nebotezați.

de care mai ales avea nevoie în viața viitoare. Iar dacă cineva amină să ia această haină, pleoind acum de aci, să se ducă la casa sa, căci eu nu voi primi ca să hupt împreună cu cei neinițiați în (misterele creștine) (nebotezați) ².

4. Despre reîntoarcerea episcopilor

1. Știind în mod clar acestea Iulian nu și-a dat pe față ceea ce era nelegiuit în sufletul lui și căuta să-și atragă bunăvoința tuturor. Astfel, a poruncit ca episcopii alungați din Bisericile lor de către împăratul Constanțiu și care acum trăiau la marginile lumii (imperului) să se reîntoarcă la Bisericile lor ³.

2. După promulgarea acestei legi dumnezeiescul Meletie s-a întors la Antiohia, iar mult lăudatul Atanasie la Alexandria. Însă Eusebiu și Ilarie, cei din Italia ⁴ și Lucifer din Sardinia, care obținuse să păstorească această insulă, se găseau acum în ținutul Tebaizilor, vecin cu Egiptul, căci acolo li exilase Constanțiu. Adunați cu alții de aceeași părere cu ei, aceștia spuneau că Bisericile să trăiască în bună înțelegere între ele. 3. Căci le atacau, nu numai cei care aveau convingeri contrarii, ci, chiar ele însele se certau între ele. Iată cum, la Antiohia, trupul cel sănătos al Bisericii s-a frânt în două, căci unii, despărțindu-se de la început de ceilalți pentru Eustațiu, cel prealăudat, se aduna separat, iar cei care se despărțiseră împreună cu minatul Meletie de facțiunea ariană, săvârșeau dumnezeieștile stujbe în biserica cea numită Palea. 4. Toți aceștia aveau o singură (aceeași) mărturisire de credință, căci fiecare din aceste două grupări apăra învățătura formulată la Niceea ⁵. Pe ei li despărțea numai cearta și atitudinea sufletească față de conducătorii lor, căci nici moartea și a unuia și a altuia n-a înlăturat despărțirea grupărilor lor.

5. Astfel, după ce a murit Eustațiu, înaintea hirotoniei lui Meletie — și cei care țineau cu tărie dreapta credință, după alungarea acestuia și hirotonisirea lui Euzoios, s-au despărțit de comuniunea cu cei necredincioși (eretici) și se adunau între ei, separat. Cei care aveau numele lui Eustațiu (eustațienii) nu au putut fi convinși să se unească cu aceștia (meletienii).

2. Cuvintele puse în ghilimele în ediția lui L. Parmentier, o.c. p. 179, sînt atribuite lui Constanțiu.

3. Legea lui Iulian s-a promulgat în anul 362, cf. G. Bardy, o.c. p. 163.

4. În *Variae lectiones*, P.G. LXXXII col. 193B, nota 66 ce și la L. Parmentier o.c. p. 179 se scrie: *οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας* — cei din Italia, ceea ce e mai precis, căci Eusebiu și Ilarie era din Italia.

5. E vorba de schisma de la Antiohia, unde Eustațiu și Meletie înneau formulă dogmatică de la Niceea (325). Meletie, fiind alungat, s-a hirotonisit în locul lui, ariani Euzoios. Aderenții lui Eustațiu opuseră de altfel lui Meletie un episcop ortodox, Paulin. Cf. Ch. Poullet, *Hist. de l'Egl. vol. I Paris, 1930, p. 154.*

6. Însă partizanii lui Eusebiu (din Italia) și ai lui Lucifer (din Sardinia) căutau să găsească un mijloc de apropiere. Eusebiu a rugat pe Lucifer să meargă la Alexandria și să-i comunice marelui Atanasie despre această situație; iar Atanasie a consimțit să ia sarcina împăcării.

5. Despre hirotonisirea lui Paulin

1. Lucifer nu s-a dus însă la Alexandria, ci a venit în orașul lui Antioh (Antiohia), unde a adresat și unora și altora multe cuvinte pentru împăcare și înțelegere. Apoi, văzind pe partizanii lui Eustațiu că se ceartă între ei (conducătorul lor era preotul Paulin) le-a hirotonisit lor episcop pe Paulin, dar nu au făcut bine. 2. Căci faptul acesta a mărit și a îndelungat despărțirea, care a durat 80 de ani pînă la arhipăstoria lui Alexandru, cel vrednic de toată lauda.

După ce a luat friele conducerii Bisericilor antiohienilor, acesta a folosit orice mijloc și a depus toată râvna și stăruința pentru unire; a reunit mădularul cel despărțit cu trupul întregii Bisericii.

3. După ce a mărit neînțelegerea, Lucifer a mai rămas mult timp la Antiohia, iar Eusebiu, venind și el aici și cunoscînd că boala schismei a devenit greu de vindecat din cauza unei rele îngrijiri, s-a imbarcat pentru a merge în Apus.

Întorcîndu-se în Sardinia Lucifer a făcut unele adăugiri la dogmele bisericești. Cei care au primit aceste învățături, după numele lui, au luat și denumirea. 4. Căci se numeau de foarte mult timp luciferieni. Această învățatură s-a stins însă și a fost dată uitării. Aceștia s-au întimplat după întoarcerea episcopilor (an 362).

6. Deși nu folosea iubirea, ci arăta ura pe față, Iulian nu nimicea pe cei credincioși

1. După ce Iulian și-a dat pe față credința lui păgînească, orașele s-au umplut de tulburări, căci, prinzînd curaj cei ce fuseseră loviți de rătăcirea idollor, au redeschis capetele acestora și săvârșeau acolo acele ceremonii de inițiere, rușinoase și demne de uitat. Ast'el, aprindeau focul pe altar, stropeau pămîntul cu sîngele victimelor de jertfă și stricau aerul cu grăsimile și fumul de la jertfe.

2. Cei înfierbîntați de către demonii pe care îi cinsteau se înfuriau și se agitau, cum făceau corivanții ⁶. Ei alergau pe străzi și se foloseau de glume proaste și de batjocuri contra sfinților (creștinilor) și nu se abțineau de la nici un fel de injurie și ocară.

6. Corivanții, vezi Cartea I, nota 139.

3. Din partea lor, închinătorii dreptei credințe, neputind să suporte blasfemiile acestora, răspundeau și ei cu ocări și combăteau fărădelegile pe care aceștia le urmau. 4. Însă făuritorii fărădelegii, miniindu-se și, sprijinindu-și curajul lor pe îngăduința ce li se dăduse de împărat, le produceau acestora suferințe grave.

Astfel, preacinstitul împărat, deși trebuia să poarte grijă de pacea supușilor săi, din contră, ațîța popoarele (locuitorii), pe unii contra altora. 5. Căci privea cu indiferență cele cutezate de cei mai îndrăzneți (eretici) contra celor mai modeste (adică creștinii) și încredința celor mai cruzi și nelegiuiți dregătorii politice și militare.

Aceștia nu obligau pe față pe iubitorii dreptei credințe să-i jertfească idolilor, dar le adresau tot felul de ocări. Le-au luat chiar și privilegiile clericilor, provenite de la marea Constantin.

7. Multe și feliurite rele au cutezat elinii contra creștinilor, avînd îngăduința lui Iulian

1. Astfel de fapte rele pe care au cutezat să le facă în acea vreme cei care erau atașați de înșelătoria idolilor, sînt foarte multe și au nevoie de o scriere aparte. Eu însă voi expune puține din cele atît de multe.

Intr-adevăr, la Ascalon și Gaza, orașe din Palestina, ei au spintecat pîntecele unor bărbați invredniciți cu preoția și ale unor femei, care făgăduiseră să petreacă toată viața în feciorie, le-a umplut cu orz, iar după aceea le-au aruncat ca hrană porcilor. 2. La Sevastia, care și ea făcea parte din Provincia pomenită mai sus (Palestina) au deschis coșciugul lui Ion Botezătorul, au dat foc oaselor și au împrăștiat cenușa.

Însă crima abominabilă pe care au cutezat o să facă în Fenicia, cum ar putea cineva să o istorisească fără lacrimi? Iată, era la Iliopolis, aproape de muntele Liban, un diacon, numit Chiril. 3. Acesta, arzînd de dumnezeiasca rivnă, în timpul domniei lui Constanțiu a sfărîmat multe din statuile idolești, care erau adorate acolo. Amintindu-și de această faptă blestemații, nu numai că l-au ocărit (pe Chiril), ci i-au tăiat pîntecele și i-au mîncat ficatul...! Totuși n-au scăpat de Ochiul care vede toate și li s-a dat pedeapsa potrivită cu cutezanța lor. 4. Căci toți cîți au luat parte la această crimă îngrozitoare au fost lipsiți de dinți, care au căzut toți dintr-o dată. Apoi au fost lipsiți și de limbi, căci și acestea căzuseră în putreziciune. Li s-a luat apoi vederea și, în timpul suferințelor, mărturiseau puterea dreptei credinței.

5. La Emesa, oraș vecin, au dedicat o biserică de curînd zidită lui Dionysos (Bacchus) cel molatic, cu chip de femeie, așezînd în ea o statuie ridicolă și de ambele sexe.

La Durostor 7, (oraș și el vestit în Tracia) a fost dat focul Emilian, luptătorului victorios, de către Capitolin, guvernatorul întregii Tracii.

6. Apoi, drama episcopului Marcu al Aretuzelor are nevoie de grandilocvența lui Eschil și Sofocle pentru ca să-i declame suferințele cum se cuvine....! Fiîndcă acesta, în timpul lui Constanțiu a dărimat o capîște idolească și a zidit în locul ei o biserică, aretusenii, cînd au aflat gîndul lui Iulian, i-au dat pe față dușmănia lor față de episcopul Marcu. 7. *Ur-mînd mai întii legiile evanghelice Marcu a încercat să fugă*⁸. După ce a aflat însă că unii dintre ai lui au fost prinși în locul lui, s-a întors și s-a predat călăilor. 8. Prinzîndu-l, aceștia nici n-au avut milă de el ca de un bătrîn și nici nu l-au respectat ca pe un trăitor al virtuții, ci mai întii l-au lăsat cu trupul gol și l-au chinuit pe acest bărbat împodobit cu viață sfîntă și cu învățătură, producîndu-i răni pe toate mădulele. L-au aruncat apoi într-o groapă împutîță și scoțîndu-l de acolo l-au dat unei mulțimi de tineri, cărora le-au poruncit ca fără milă, să-l întepe cu cuie ascuțite. După ce l-au uns cu o unsoare sărată și cu miere, l-au aruncat într-o cașcă de nulele. Apoi l-au spînzurat în aer liber în toilul căldurii și au dat drumul viesperilor și albinelor ca să se ospăteze.

Făcînd acestea căutau să-l constrîngă una din două: sau să restauereze capîștea idolească pe care o dărimase, sau să plătească cheltuiala rezidării acesteia. 9. Însă Marcu îndura acele chinuri îngrozitoare și nu făgăduia să facă nimic din cele ce i se cereau. Crezînd că nu dă banii ceruți din cauza sărăciei, prigonitorii l-au iertat jumătate din cele ce ceruseră și au pretins să li se plătească numai restul.

Dar Marcu, spînzurat și întepeat cu cuiele și mîncat de viespi, și albine, nu numai că nu-și arăta suferințele, ci își bătea joc de acești nelegiuiți și spunea că ei sînt legați de lucruri trecătoare și de cele pămîntești, însă el este mai presus de acestea și mai sublim.

10. Pînă la urmă, prigonitorii au cerut o sumă de bani așa de mică, dar aceasta le-a spus că este totuna pentru neleguire a da numai un ban (obol) sau toată suma cerută.

Fiînd astfel învinși, prigonitorii au plecat, admirînd peste măsură tăria lui Marcu și au trecut cu ajutorul celor potrivnici lor, adică creștinii, la învățăturile potrivnice, adică la cele creștine, căci prin limba lui Marcu au învățat adevărata simțire a lui Dumnezeu.

7. Durostorum, Siliștra de azi.

8. Matei, 10, 23.

8. Unele legiuri ale lui Iulian, date contra creștinilor

1. Multe alte măsuri rele s-au cutezat în acea vreme de către cei nelegiuți contra celor drept-credincioși, peste tot și pe mare și pe uscat, căci după această întâmplare, ursorul de Dumnezeu (Iulian) pe față a dat legi în contra dreptei credințe.

Astfel, mai întâi a oprit ca copiii Galileenilor, fiindcă așa numea el pe cei care urmau pe Mîntuitorul nostru, să se împărtășească din operele poetice, retorice și filosofice. 2. Căci zicea el potrivit proverbului «noi sîntem bătuți (loviți) cu propriile noastre pene, deoarece, înarmîndu-se din scrierile noastre, aceștia (creștinii) duc război contra noastră».

După aceea a mai dat o altă lege prin care poruncea ca Galileenii (creștinii) să fie soși din armată.

9. Despre al patrulea exil al Sf. Atanasie și despre fuga lui

1. În vremea aceea Atanasie, luptătorul cel foarte încercat pentru credință, a fost iarăși expus la altă primejdie, căci demonii, neputînd să sufere puterea cuvîntului și a rugăciunii lui, au înarmat pe slujitorii lor ca să adreseze ocări contra lui. El au răspîndit și încă multe acuzații, rugînd stăruitor pe căpetenia nelegiurii (împăratul Iulian) ca să exilleze pe Atanasie și au mai adăugat și acestea: «Dacă Atanasie rămîne la Alexandria nu mai rămîne nici un elin (păgîn) acolo, căci pe toți îi va atrage în ceata lui».

2. După ce a primit aceste cereri împăratul Iulian a poruncit, nu numai ca Atanasie să fie exilat, ci chiar să fie ucis.

Fiindcă cei apropiați lui Atanasie erau înfricoșați, se spune că acesta a profetit încoțarea imediată a tulburării. Atunci un nor l-a chemat (strigat), nor care apoi s-a împrăștiat repede. 3. Iar el, cînd a aflat că au venit cei trimiși, s-a (retras) strecurat și, găsind o barcă pe țărmul fluviului (Nil), s-a dus spre ținutul Tebaidel.

Cînd s-a aflat de fuga lui Atanasie, cel rinduit ca să-l omoare l-a urmărit cu toată insistența. Însă umul dintre cunoscuții lui, ajungînd mai înainte, l-a anunțat să se grăbească cît mai mult, iar unii dintre cei ce-l însoțeau pe Atanasie îl rugau să se retragă în pustie. Acesta a poruncit însă celui care conducea barca ca să o îndrepteze spre Alexandria.

4. Pe cînd însoțitorii navigau astfel, chiar în fața celui care îl urmărea pe Atanasie, a venit cel care primise poruncă să-l omoare și a întreat cît de departe se găsește acesta? Dar chiar Atanasie însuși a spus că

este prin apropiere și l-a lăsat să plece. Atanasie a ajuns atunci la Alexandria și a stat aici ascuns tot restul vieții lui Iulian⁹.

10. Cele cu privire la Apollo din Dafne și la Sfintul Vavila

1. Vînd să lupte contra persilor, Iulian a trimis la toate oracolele din Imperiul romanilor pe cei mai de incredere din supuși săi și chiar el însuși a rugat pe Pythios din Dafne¹⁰.

Acesta i-a spus că stau morți în apropiere, care împiedică oracolul și că trebuie ca mai întâi aceștia să fie mutați în alt loc și, numai după aceea, să poată arăta prezicerea, «căci nu aş putea să spun ceva (zicea el) dacă nu se curăță locul din jur (incinta)».

2. În vremea aceea zăceau acolo rămășițele pămîntești ale vestitului biruitor, martirul Vavila, și ale tinerilor care luptaseră cu el. Era sigur că acest fals profet (Pythios) era împiedicat de la minciunile lui obișnuite de harul acestuia (Vavila).

Aflînd acestea, Iulian (căci cunoscuse din vechea lui credință creștină puterea martirilor) nu a mutat de acolo nici un sît trup mort, ci a poruncit celor ce urmau lui Hristos ca să mute de acolo numai rămășițele pămîntești ale martirilor învingători.

3. Creștinii au venit cu bucurie la acest loc sfînt și punînd coșciugul cu moaște în căruță, îl urmau cu tot poporul, cîntînd melodia davidică și strîgînd la fiecare vers; «Să se rușineze toți închinătorii la idoli»¹¹.

Căci socoteau mutarea martirului ca o înfrîngere a idolului păgîn.

11. Despre Teodor Mărturisitorul

1. Iulian nu a suportat însă rușinea ce l s-a făcut din această cauză și a poruncit ca a doua zi să fie prinși conducătorii acestui cor.

Atunci era prefect Salustius, care, deși slujea păgînatății, a încercat să-l convingă pe tiran ca să nu ofere creștinilor doritori de slavă cerească tocmai ceea ce ei doreau (suferința). 2. Totuși, vîzînd că împăratul nu poate să-și stăpînească minia, a prins pe un tînăr împodobit cu rivnă duhovnicească, care umbra prin agora (piață) și l-a spinzurat în fața poporului. Apoi l-a zdrobit spatele cu lovituri cu bice de piele, l-a înțepat oasele cu unghii de fier și a continuat să facă acest lucru, începînd de dimineață și pînă seara. Apoi, incingîndu-l cu lanțuri de fier, a

9. Vezi la G. Bardy, o.c. p. 174—175.

10. Dafne, lingă Antihiia unde era un oracol a lui Apollo numit Δαφνιος Πιθιος — Pythios Dafneul, cf. L. Parmentier, o.c. p. 378—, note.

11. Ps. 96, 7.

poruncit să fie ținut sub pază. 3. A doua zi l-a îndemnat pe Iulian și i-a descris curajul acestui tânăr, spunându-i că cele ce s-au întâmplat sînt o înfrîngere a lor (păgînilor) și slavă a creștinilor. Fiind astfel înduplecat, uritorul de Dumnezeu (Iulian) nu a mai îngăduit ca alții să mai fie supuși la aceste chinuri. Ba mai mult, a poruncit ca Teodor să fie scos din închisoare. Acesta era numele aceluia tânăr luptător curajos pentru Adevăr. Pe acesta unii l-au întrebat dacă a simțit durere, cînd a îndurat torturi cu înțepături foarte crude. El însă a răspuns că la început a simțit ceva durere, apoi, ah, s-a arătat cineva, care ștergea mereu sudoarea de pe fața lui cu o pinză moale și rece și care îl îndemna să aibă curaj. De aceea, cînd au început suferințele, a spus că nu s-a bucurat, ci s-a întristat, căci, zicea că (a dispărut) l-a părăsit Cel care îi aducea mîngîierea sufletească.

4. Așadar, demonul cel mincinos profet a sporit lauda martirului și și-a dezgolit minciuna lui. Un fulger căzînd din cer a aprins toată cașiștea idolească și a prefăcut în pulbere chiar statuia lui Pythios (Apolo), căci era de lemn, poleită pe dinafară cu aur.

5. Iulian, unchiul împăratului Iulian, (care era prefectul Orientului) aflînd despre aceasta, în timpul nopții a pornit în goana mare, a ajuns la Dafne și s-a grăbit să vină în ajutorul zeului adorat de ei¹². Cînd a văzut însă că cel ce fusese socotit zeu era prefăcut în cenușă, a chinuit pe paznicii templului păgîn bătîndu-i că focul a fost pus de către vreun creștin. Însă aceștia, chiar așa de chinuți, nu au putut să fie convinși ca să spună ceva mincinos, ci declarau că focul nu a început de jos, ci de sus și că niște țărani, care erau în apropiere, venind acolo, au spus că au văzut fulgerul căzînd din cer.

12. Despre confiscarea podoabelor sfinte și despre oprirea aprovizionărilor

1. Deși au aflat că astfel s-au întâmplat acestea, nelegiuții s-au intratrat contra Dumnezeului a toate. Astfel, tiranul (Iulian împăratul) a poruncit ca vasele sfinte ale bisericilor să fie predate tezaurelor imperiale și, ținînd ușile Bisericii celei mari pe care o clădise Constantin (cel Mare) la Antiohia, a făcut-o astfel inaccesibilă celor ce se adunau în ea. (credincioșilor). Această biserică era atunci în mîna partizanilor lui Arie. 2. Odată cu împăratul Iulian și cu prefectul Orientului, Iulian, au intrat în acest dumnezeiesc templu și Felix, care era păstrătorul tezaurelor im-

12. Varias lectiones P.G. LXXXII, col. 1160, nota 25, are παρὰ τούτου — de el, în loc de παρὰ τούτου — de ei, cum e în Migne, P.G. și la L. Parmentier, ceea ce mi se pare mai potrivit, căci arată că Zeul este adorat de ei, adică de Iulian, împăratul și de Iulian, unchiul său.

periale, precum și Elpidiu, cel însărcinat cu grija banilor și a proprietăților personale ale împăratului. Pe unul ca acesta romanii obișnuți să-l numească Comite privat.

3. Se spune că Felix și Elpidiu, fiind creștini, s-au lepădat de dreapta credință ca să facă plăcere necredinciosului împărat.

Împăratul Iulian a urinat în fața Sfintei Mese și a lovit în timp pe Euzoius, care încercase să-l împiedice și se spune că el a declarat că cele de la slujbele creștinilor sînt lipsite de grija (apărarea) lui Dumnezeu.

4. Iar Felix, observînd bogăția vaselor sfinte (căci Constantin cel Mare și Constantin se întrecuseră să le împodobească) a zis: «Iată în ce vase este servit fiul Mariei...!»

13. Cele cu privire la pedepsirea lui Iulian, unchiul împăratului

1. Dar nu după mult timp aceștia au primit pedepe pentru aceste fapte îndrăznețe, nelegiuite și nebunești.

De îndată Iulian, prefectul Orientului, a căzut într-o boală grea, fiindu-i distrușe intestinale de putreziciune și nu a mai putut să elimine excrementele prin partea obișnuită a corpului, ci gura cea murdă, care îi fusese mijloc de blasfemie, i-a devenit acum organ pentru vărsarea fecalelor.

2. Se spune că soția lui, luminată prin credință, a spus acestea către soțul ei: «se cuvine, bărbate al meu, să lauzi pe Mintuitorul Hristos, că ți-a arătat puterea Sa prin această pedeapsă, căci nu ai fi cunoscut că este Cel combătut de tine, decît numai dacă El, folosind obișnuita lui îndelungă răbdare, nu ți-ar fi adus aceste suferințe trimise de Dumnezeu».

3. Înțelegînd nenorocitul din aceste cuvinte și din suferințele ce îl apăsau care era cauza bolii lui, a rugat pe împărat ca să redea Biserica aceluia cărora ea le fusese răpită, dar nu l-a putut convinge și el și-a dat sufletul (a murit).

4. La rîndul său, Felix, deîndată, a primit și el biciuirea de la Dumnezeu, căci îi curgea sînge din gură, toată ziua și toată noaptea, fiindcă vinele corpului de peste tot se vărsau acuma prin acest organ (gura)⁵. Și astfel, pierzînd tot sîngele, s-a stîns și el și-a fost dat morții veșnice.

Aceștia și-au luat această pedeapsă pentru nelegiuirea lor.

14. Despre fiul preotului păgîn

1. Un tânăr, fiul unui preot păgîn, crescut în necredință în vremea aceea, a trecut în tabăra drept-credincioșilor datorită unei femei vesite

prin evlăvia sa și învrednicită de harul diaconiei, care era prietena mamei sale. Ea îl mingia și-l îndruma spre evlavie, când el venea în vizită cu mama lui (căci încă era copil). 2. Și, după ce a murit mama lui, tinărul acesta venea la această femeie și primea învățătura creștină obișnuită.

Primind cu încredere sfaturile a întrebat pe îndrumătoarea lui, care ar fi calea prin care era posibil să scape de superstiția păgînă a tatălui său și să se împărtășească de Adevărul propovădit de dinsa?

3. Aceasta i-a spus că trebuie să părăsească pe tatăl său și să cîstească în mod deosebit pe Creatorul său și al tatălui său și totodată să plece în alt oraș, în care era posibil să se ascundă și să scape din miunile nelegiuitului împărat, iar ea i-a făgăduit că va avea grijă de el.

4. Tinărul a răspuns: «Ei bine, voi veni apoi la tine și-ți voi încredința sufletul meu...!»

După cîteva zile împăratul Iulian a venit la Dafne ca să celebreze sărbătorile publice păgînești. Cu el a venit și tatăl tinărului, care era preot păgîn și obișnuia să urmeze pe împărat. Cu tatăl era și tinărul acesta și fratele lui, căci amîndoi erau slujitori la templu, stropind bucatele împăratului.

5. Era atunci obiceiul ca la Dafne sărbătorile să fiină șapte zile. În ziua cea dintîi tinărul acesta, stînd lîngă lectica împăratului și stropind ca de obicei bucatele, s-a umplut de scîrbă și luînd-o la drum s-a dus în cetatea lui Antioh (Antiohia). A ajuns la acea femeie minunată și i-a spus: «Am venit la tine, neuitînd făgăduiala, iar tu să te îngrijești de mîntuirea amîndurora și să-ți îndeplinești făgăduința».

6. Sculindu-se deîndată, aceasta l-a dus pe tînăr la un om al lui Dumnezeu, Meletie, care a poruncit ca, decamdată, tinărul acesta să stea în partea de sus a locuinței sale. 7. Tatăl tinărului a colindat însă localitatea (Dafne), căutîndu-și copilul. Apoi, ajungînd în cetate (Antiohia), a cutrelerat străzile și locurile ascunse, privînd cu ochiul în toate părțile și dorînd să-l regăsească. 8. Cînd a ajuns la locul în care dumnezeiescul Meletie avea locuința, îndreptîndu-și ochii a văzut pe copilul său, care privea de pe un balcon și, alergînd, l-a prins și l-a dat jos de acolo. Apoi, după ce l-a dus acasă, mai întîi l-a lovit cu bice multe. După aceea a înroșit cuie de fier în foc și i l-a înfipt în picioare și pe spate; l-a închis apoi într-o cămară, căreia i-a pus încuetoare pe dinafară, iar el s-a reintors la Dafne.

9. Acestea le-am auzit istorisîndu-le acest tînăr, devenit acum bărbat bătrîn. La acestea el a mai adăugat că, fiind inspirat de Dumnezeu și plin de harul divin, a sfărîmat toți idolii tatălui său și a luat în ris

neputința lor. Venindu-i apoi în minte ceea ce a făcut, se temea de întoarcerea tatălui său și a rugat pe Domnul Hristos să facă un semn, să strice incuierile și să deschidă ușile, «căci din cauza Ta, a zis el, am suferit acestea. 10. Și, pe cînd spuneam acestea au căzut incuierile și s-au deschis ușile și eu m-am dus la învățătoarea mea. Ea m-a îmbrăcat într-o haină de femeie și m-a așezat într-o cameră cu ea. Apoi m-am dus iarăși la divinul Meletie. Acesta m-a încredințat episcopului Ierusalimului, care era atunci Chiril¹³. Și astfel, în timpul nopții ne-am îndreptat spre Palestina».

11. După moartea împăratului Iulian tinărul acesta l-a îndrumat chiar și pe tatăl său spre Adevărul credinței, iar lucrul acesta ni l-a spus el nouă, împreună cu altele.

În felul acesta și fiul și tatăl, fiind îndrumați spre cunoașterea lui Dumnezeu, s-au împărtășit de mîntuire.

15. Despre Iuvențiu și Maximin, sfinți martiri

1. Împăratul Iulian se înarma peste măsură și mai ales fără rușine contra dreptei credințe, pe de o parte purtînd masca blîndeții, iar pe de alta pregătînd capcane și lațuri cu care să prindă pe cei amăgiți spre pierzania păgînismului. 2. Mai întîi a mințit cu jertfele spurcate întinile din cetate (Antiohia) și pe cele de la Dafne, ca astfel oricine va folosi izvorul de apă să se împărtășească de necurăția păgînească. Apoi a umpiut de murdărie și alimentele care erau expuse în agora (piață), căci erau stropite și pinile și carnea și fructele și legumele și toate cîte erau pentru hrană.

3. Văzînd acestea cei care cîștigaseră numele lor de la Mîntuitorul (creștinii) se vaitau și plîngeau, dezgustîndu-se de cele ce se petreceau. Totuși luau hrană supunîndu-se legii apostolice, care spune: «*Mîncați tot ce se vinde în măcelărie, neîntrebînd nimic pentru cugetul vostru*»¹⁴.

4. Însă doi dintre cei care se distingeau în oaste, (căci purtau sou-turi și erau din garda împăratului) au depîns cu și mai multă vehemență la un ospăț murdăria celor împlinate și s-au folosit de cuvintele admirabile ale tinerilor care au strălucit în Babilon și care ziceau: «*Ne-ai dat împăratului nelegiuit și lepădat (trădător)*»¹⁵, la toate neamurile care sînt pe pămînt»¹⁶. 5. Apoi unul dintre cei ce se ospătau l-a avertizat pe împărat despre acești doi foarte buni bărbați, care au fost chemați ime-

13. Sf. Chiril al Ierusalimului. (318--386)

14. I Cor. 10, 25.

15. ἀνοσιβότης — lepădatul, sau apostatul, așa a fost numit Iulian de Grigore de Nazianz și de Teodoret, în Istoria bisericască 1, P.G. LXXII, col. 1105 A, 16. Daniil 3, 8 și 32, 16.

diat, căutînd să afle ceea ce ei spusese. Înșă, căpătînd curaj de vorbă din chiar întrebările (cercearea) împăratului și ascuțindu-și zelul demn de laudă, acești doi bărbați au spus acestea : «Fiind crescuți în buna simțire a lui Dumnezeu, o împărate, și urmînd legilor vrednice de laudă (căci legile erau ale lui Constantin cel Mare) ne plîngem acum cînd vedem că toate sînt pline de spurcăciune și minjite cu jertfe blestamate — și cele de mîncare și cele de băutură. 6. Aceste lucruri le-am deplîns și acasă și le deplîngem și în fața ta, căci ne întristăm numai de această faptă a împărăției tale».

Cînd a auzit aceste cuvinte cel numit preabunul și preînțeleptul de către cei asemenea lui, a dat la o parte masa blîndeții. 7. Și-a descoperit chipul fărădelegii, căci, după ce a poruncit să fie supuși la lovituri îngrozitoare și greu de suportat, i-a lipsit pe acești doi bărbați de viața aceasta prezentă, dar i-a scăpat de acest veac nefericit și le-a dăruit cununile biruitoare. 8. Apoi a născocit un alt motiv pentru această grea pedeapsă, că adică n-au fost omorîți pentru dreapta lor credință, ci pentru insultele aduse la beție, căci zicea că au fost pedepsiți fiindcă au ultragiat pe împărat. Aceste motive a poruncit el să fie publicate, căci invidia pe atleții Adevărului pentru numele și cinstea lor de martiri.

9. Între aceștia unul se numea Iuventia și altul Maximin. Pe aceștia i-a cinstit cetatea lui Antioh (Antiohia) ca luptători pentru dreapta credință și le-a aranjat un mormînt scump. Ei sînt venerați pînă azi în fiecare an cu o sărbătoare obștească.

16. Despre Valentinian, care a domnit după aceea (după Iulian)

1. Și alții dintre cei din rang înalt, sau dintre dregători plini de un curaj asemănător, au dobîndit aceleași coroane.

Și acel Valentinian, care a domnit puțin după aceea (era atunci tribun militar — hiliarh — și conducea pe purtătorii de lănci, rînduți în jurul reședinței imperiale), nu și-a ascuns rîvna pe care o avea pentru dreapta credință.

2. Astfel, cînd acel nebun (Iulian) avea să intre cîntînd în templul zeiței Fortuna (Τύχη), de o parte și de alta a ușilor s-au așezat păzitorii templului ca să curețe cum credeau ei, prin stropirea cu apă lustrală (de purificare) pe cei care intrau.

3. Cînd Valentinian, care mergea înaintea împăratului a văzut o picătură de apă căzută pe mantia lui, el care pentru aceasta a obținut amîndouă împărățiile, a lovit cu palma pe păzitorul care stropea, zicînd că l-a spurcat și nu l-a curățat.

Văzînd ceea ce s-a întîmplat nelegiuitul Iulian l-a trimis pe Valentinian la o fortăreață așezată în pustie și i-a poruncit să stea acolo.

4. Înșă acesta, după ce a trecut un an și cîteva luni a primit Imperiul drept răsplată pentru mărturisirea lui. 5. Căci Judecătorul cel drept răsplătește nu numai în viața de dincolo pe cei care poartă grijă de cele dumnezeiești și uneori se întîmplă să dea chiar aici pe pămînt răsplată pentru suferințele celor buni, încredințîndu-i despre cele nădăjduite în viitor prin darurile distribuite încă de acum.

6. Iar tiranul (Iulian) a născocit și alt mijloc de prigoană contra dreptei credințe, căci, împărțînd după vechiul obicei bani de aur celor înscrîși în cataloagele militarilor, el a șezut pe tronul imperial și, contr obiceiului, a așezat în fața un jertfelnic cu cărbuni aprinși și a pus tîmție pe o masă. 7. Apoi a poruncit ca fiecare dintre cei care aveau să primească banii de aur să arunce mai întîi tîmție pe jertfelnic și după aceea să primească monedele din mîna dreaptă a lui.

Cei mai mulți au înțeles acum acest șiretlic, dar cei care au aflat mai înainte despre el s-au prefăcut că sînt bolnavi și au scăpat cu fuga de această vîntătoare dureroasă. Unii înșă, doritori de bani nu s-au gîndit la mîntuirea lor, iar alții din cauza fricii și-au trădat credința.

17. Despre alți mărturisitori ai credinței

1. După această nenorocită împărțire a banilor, unii dintre cei care au primit banii, mînceau adunați într-o sală de mîncare în comun. Unul dintre ei, primînd un pahar cu vin, nu a băut mai înainte de a face semnul mîntuitor (al crucii).

2. Fiîndcă unul dintre cei cu care sta la masă l-a acuzat, că a zis că acest lucru este contrar celor ce se făcuseră cu puțin înainte, el i-a cerut să spună ce anume din cele făcute de el este contrar. Acesta i-a amintit atunci de jertfelnic, de tîmție și de lepădarea de credință pe care o făcuse, căci toate acestea erau potrivnice mărturisirii credinței creștine.

3. Auzînd acestea cei mai mulți dintre cei care stăteau la masă împreună, au început a se văita și a plînge. Apoi, zmulgîndu-și mult păr de pe cap, au ieșit de la masă și alergau prin agora (piață), strigînd că ei sînt creștini, că au fost înșelați de șiretlicuri împărătești și că ei cîntă cîntece de pocăință ca să repare greșeala în care căzuseră fără să-și dea seama.

4. Alergînd cu aceste țipete au ajuns la reședința imperială au dat pe față șiretlicurile tiranului și l-au rugat ca să-i dea focului, pentru

ca, după ce au fost trecuți (mînjiți) prin focul de la jertfelnicul cu tămîie să primească curăția prin alt foc, cel al suferinței.

Acestea și altele asemenea spuse de ei au ațîțat și mai mult mînia acestui nelegiuit (Iulian). 5. Astfel, el a poruncit mai întîi ca să se taie capetele acestora. Și, pe cînd erau duși afară din oraș, mulțime mare din oraș îi urma, venerîndu-i pentru tăria lor sufletească și admirîndu-i pentru curajul credinței lor.

6. După ce au ajuns la locul acela unde obișnuiau să pedepsească pe răufăcători, cel mai în vîrstă decît ceilalți a rugat pe călău ca mai întîi să taie capul celui mai tînăr dintre ei toți, ca nu cumva, văzînd el masaorul celorlalți, să primească lepădarea de credință.

7. Cînd tînăru a ingenunchiat, iar călăul și-a scos sabia, a venit cineva care a anunțat iertarea lor și a oprit cu voce tare, de departe, executarea. Atunci cel mai tînăr, fiind nemulțumit că a scăpat de masacru, a zis: «Oare Romanos, căci așa se numea el, nu a fost vrednic de a fi numit mucenic a lui Hristos?».

8. Însă acel nebul (Iulian) a oprit măcelul pentru că era plin de invidie și nu putea suporta slava acestor ațîți ai credinței. Nu a îngăduit totuși ca aceștia să locuiască în orașe, ci i-a trimis în ținuturile cele mai îndepărtate ale stăpînirii romanilor.

18. Despre ducele Artemiu

1. Pe Artemiu (acesta fusese comandantul soldaților din Egipt), fiindcă a dărimat pe cei mai mulți dintre idoli, cînd a obținut această demnitate (magistratură), în vremea domniei lui Constanțiu, nu numai că l-a lipsit de averea sa, ci după aceea i-a lipsit trupul de cap (i-a tăiat capul).

2. Acestea și altele asemenea a făcut cel numit de către necredincioși preabunul, dar cel prea mult stăpînit de mînie, (Iulian). Eu însă voi adăuga în această scriere a mea istorisirea demnă de laudă a unei femei curajoase, căci și femeile, intrărîndu-se cu rivnă dumnezeiască, au disprețuit turbarea acestuia.

19. Despre Publia diaconîța și despre curajul ei în legătură cu Dumnezeu

1. În timpul acela o oarecare femeie, numită Publia, devenise foarte renumită și foarte cunoscută prin faptele sale de virtute. Primind pentru puțină vreme jugul căsătoriei, ea a oferit lui Dumnezeu un rod demn de laudă, căci Ioan, care a fost multă vreme în fruntea preoților din Antiohia și adesea a primit voturi pentru conducerea apostolică a acestui scaun antiohian, dar a fugit totdeauna de această demnitate, a odrăs-

lit în sînul admirabil al acestora. 2. Conducînd ceața fecioarelor care făgăduiseră fecioria pentru toată viața lor, Publia slăvea totdeauna Dumnezeu, Creatorul și Mintuitorul. Cînd a trecut odată pe acolo împăratul, aceste femei cîntau împreună și mai tare, căci îl socoteau pe acest gen al răului demn de dispreț și de batjocură. 3. Ele cîntau îndeosebi acele cîntări care batjocureau neputința idolilor și spuneau cu David: «*Idolii păgînilor sint arginți și aur, lucrări ale mîinii oamenilor*»¹⁷, iar după arătarea stupidității lor ziceau: «*asemenea acestora să fie toți care fac acestea și toți care se încred în ei*»¹⁸.

Auzînd acestea împăratul Iulian s-a mîniat peste măsură și a poruncit acestor fecioare să tacă în timpul trecerii lui. 4. Însă Publia, puțin îngrijindu-se de poruncile împăratului, a inspirat corului mai mult curaj și iarăși le-a poruncit fecioarelor să cînte pe cînd trecea împăratul: «*Să se scoale Dumnezeu și să se risipească vrăjmașii Lui*»¹⁹.

5. Atunci împăratul s-a mîniat și a poruncit ca să fie adusă conducătoarea corului. Deși a văzut bătrînețea ei demnă de respect, nu s-a milostivit nici de căruntețea părului și n-a respectat nici virtutea sufletului ei, ci a poruncit unor lăncieri să o lovească peste amîndouă templele capului și cu mîinile să-i însingereze obrazul. 6. Publia a primit această degradare ca o foarte mare cinste, a venit acasă și ca de obicei îl ataca pe împărat cu cîntări duhovnicești, așa cum acel scriitor de cîntări și învățător (David) a domolit acel duh rău care tulbura pe Saul²⁰.

20. Cele intimplate Iudeilor și despre incercarea de rezidire a templului, precum și despre pedepsele dumnezeiești date lor

1. După ce a reintrodus pe demonii cei răzbuțători (idolii), împăratul Iulian petrecea timpul în felul Corivanților²¹, înfuriindu-se contra credinței creștine. De aceea și pe iudei i-a înarmat contra celor ce credeau în Hristos. Mai întîi i-a adunat pe aceștia și i-a întrebat de ce dacă odinioară Legea lor porunca să se aducă jertfe acum ei se abțin de la jertfe? Și fiindcă iudeii au spus că ritualul lor de jertfe a fost prescris pentru un singur loc²², de îndată a poruncit acestor urîtor de Dumnezeu (Iulian) să se restaureze templul cel dărimat, socotînd acel nebul că va

17. Ps. 113, 12.

18. Ps. 113, 16.

19. Ps. 68, 2.

20. I Regi. 16, 23; 19, 6.

21. Vezi Cartea I, nota 139. Corivanții erau preoți ai zeiței Cybela, în Frigia. Erau fanatici și se credeau inspirați.

22. Legea iudaică prescria jertfele numai la templul de la Ierusalim.

dovedi falsitatea profeției Domnului²³. 2. A arătat însă mai degrabă Adevărul acesteia.

Iudeii au ascultat cu bucurie aceste cuvinte și au înștiințat despre cele hotărâte pe toți cei din neamul lor, răspindiiți în toată lumea. Aceștia alegau din toate părțile și ofereau bani și încurajări pentru rezidirea templului.

3. Iar cel care poruncise acest lucru (Iulian) le-a oferit cât mai multe daruri, sprijinindu-i, nu din dărnicie, ci ca să lupte contra Adevărului. A trimis și un magistrat, vrednic colaborator la planurile cele fără de lege. Se spune că se pregătiseră mai dinainte sape din material de argint, precum și mistrii și covate (coșuri). 4. Când au început să sape și să scoată pământul, un număr foarte mare de oameni făceau acest lucru toată ziua, iar noaptea pământul scos se muta de la sine departe de groapă (șanțuri).

Apoi au distrus chiar ruinele vechii clădiri a templului, nădăjduind că le vor construi pe toate noi. 5. După ce au strins multe zeci de mii de măsuri de ghips și de var (calcar), dintr-o dată au suflat vânturi puternice, uragane și furtuni și vârtejuri și le-au împrăștiat pe toate.

Lucrătorii însă s-au infuriat și mai mult și nu s-au înțelepțit în fața îndelungatei răbdări dumnezeiești. Atunci s-a produs mai întâi un cutremur foarte mare, încât s-au înspăimînta complet și cei care erau destul de neinițiați în cele dumnezeiești. Fiindcă aceștia nu se temeau, a izbucnit foc din temelii îngropate în pământ, care a ars pe foarte mulți dintre săpătorii, iar pe ceilalți i-a împrăștiat.

6. În timpul nopții, pe când foarte mulți dormeau într-un portic vecin, stâlpii s-au prăbușit, împreună cu acoperișul și au turtit (omorit) pe toți care dormeau acolo.

7. În aceeași noapte și încă în cea următoare s-a văzut pe cer chipul luminos al Crucii mintuitoare și chiar veșmintele iudeilor se umpluseră de cruci, dar nu erau luminoase, ci făcute din culoare neagră.

8. Văzând acestea potrivit lui Dumnezeu s-au temut de pedepsele dumnezeiești, au plecat și s-au întors la ale lor, mărturisind pe Dumnezeu, Cel răstignit pe lemn, de către strămoșii lor. Împărațul Iulian a aflat acestea, căci a fost înștiințat de toți, dar i s-a împlăcit inima aproape ca și lui Faraon²⁴.

21. Despre expediția militară contra perșilor

1. Când au aflat despre sfârșitul împăratului Constanțiu, perșii au prins curaj și, declarându-le război, au pătruns în hotarele romanilor. Atunci Iulian a hotărât să se strângă armata, deși nu avea ocrotitor dumnezeiesc. Însă a trimis la Delfi, la Delos și la Dodona și la alte oracole²⁵ și a întrebat pe ghicitorii de acolo dacă trebuie să facă război.

2. Aceștia l-au sfătuit să facă război și l-au asigurat de victorie. Eu intercelez în această Carte a mea ca dovadă a minciunii acestora, una dintre prezicerile oracolului. Iat-o: «Acum toți zeii grăbim ca să fie aduse semnele biruinței la râul Fiarei, iar eu voi fi în fruntea lor, Marte²⁶, cel gata să facă zgornote de război».

3. Să-și bată joc de ceea ce e de ris în aceste versuri cei care îl socotesc pe Pythios (Apollo) ca un zeu elocvent și conducător al muzelor...! Eu însă, descoperind minciuna acestuia, deplîng pe cel înșelat de ea. Aceștia numesc Tigru râul Fiarei, fiindcă este o fiară cu același nume ca al râului (Tigru). 4. Iar râul Tigru izvorește din munții Armeniei și, curgînd prin Asiria, se varsă apoi în golful Persic.

Fiind înșelat de către aceste oracole, nenorocitul Iulian visa victoria și, după războiul persic, plănuia un război contra Galileenilor, 5. căci pe creștini el îi numea galilieni, socotind să aducă o desconsiderare acestora prin această denumire. 6. Trebuia ca acesta (Iulian), hrănit cu cultura greacă, să observe că nicidecum nu scade din demnitatea cuiva schimbarea numelui. Căci nici chiar dacă Socrate ar fi fost numit Critias, sau Pitagora, Falaris, nu li s-ar fi produs o degradare (înjosire) din cauza schimbării numelor lor. Nici Nireus, dacă ar fi fost numit Persiteus, nu ar fi pierdut frumusețea pe care o primise dela natură. 7. Neavînd însă nimic din acestea în mîntea lui, cel care le studiasse (Iulian) a socotit să ne lovească pe noi creștinii, cu numirea de galilieni, care nicidecum nu ni se potrivește. Încrezîndu-se în minciuna oracolelor Iulian amenința că va așeza în biserici statuia zeiței desfrinate (Venus).

22. Despre îndrăzneala celui de rang înalt din Veria²⁷

1. Pornind cu aceste amenințări Iulian a fost învins de un bărbat la Veria. Acest bărbat ajunsese să fie vestit (căci aici era în fruntea Curiaților — cetățenilor distinși) dar rivna lui pentru credință l-a făcut mai

²⁵ Oracolele erau răspunsurile pe care păgînii credeau că le dau zeii la întrebările ce li se puneau. Aceste răspunsuri erau ambigue. Oracolele cele mai cunoscute au fost în Grecia, la Delphi, la Delos și la Dodona, al lui Jupiter, la Delos, al lui Apollo și la Epidaur, al lui Esculap, cf. Larousse.

²⁶ Ares-Marte, zeul războiului.

²⁷ Veria, oraș în Siria. Cu acest nume este și un alt oraș în Macedonia.

²³ Referire la dărîmarea Ierusalimului și a templului, Matei 24, 2; Marcu 13, 2; Luca, 19, 44; 21, 24.

²⁴ Ieșire, 7, 24.

vestit. Astfel, când a văzut că fiul său a căzut în păgînătate, care predomina atunci, l-a alungat din casa sa și l-a dezavuat în mod public. 2. Acesta însă a mers în orașul apropiat, unde era cartierul împăratului, căruia i-a arătat credința sa și cum a fost alungat de tatăl său. Împăratul a poruncit tînrului să stea liniștit și i-a făgăduit că tatăl său se va împăca (schimba).

Cînd împăratul a ajuns la Veria a chemat la ospăț pe toți care erau în slujba și în demnitățile înalte. Între aceștia era și tatăl tînrului, iar împăratul i-a poruncit ca să stea culcat cu fiul său pe patul lui²⁸. 3. Pe la mijlocul ospățului împăratul a spus către tatăl: «Nu mi se pare drept să forțezi o convingere care înclină în alt fel și să o schimbi fără ca cineva să vrea în altă convingere. Deci să nu forțezi pe copilul tău să urmeze dogmele tale, dacă el nu vrea, căci nici eu, zicea el, nu te silesc ca să urmezi învățăturile mele, deși așa putea foarte ușor să te constrîng».

4. Atunci tatăl, întărîndu-și sufletul cu credința în cele dumnezeiești, a zis: «O, împărate, vorbești despre acest fiu nebun și uritor de Dumnezeu, care a ales minciuna în locul adevărului? Luînd iarăși în fațșare blindă împăratul a zis: «Incetează, omule, ca să tot batjocorești, iar întorcîndu-și fața către tînr a zis: «Eu mă voi îngriji de tine, fiindcă nu am putut să conving pe tatăl tău să facă acest lucru».

5. Nu am amintit în zadar această întîmplare, ci am voi să arăt, nu numai atitudinea curajoasă, demnă de laudă a acestui bărbat, ci și a foarte mulți au nesocotit autoritatea lui Iulian.

23. Despre prezicerea pedagogului (profesorului)

1. Tot așa, la Antiohia, un bărbat desăvîrșit, rinduit ca să fie pedagog zicînd: «Ce face acum Fiul țeslarului?» 2. Iar acesta, fiind plin de vățătură decît un pedagog de căpetenia învățătorilor (sofiștilor) de atunci care era Libaniu, cel mai vestit dintre sofiști. Însă Libaniu, fiindcă era păgîn și aștepta biruința lui Iulian și totodată era înșelat de lăudăroșniile acestuia, luînd în ris învățăturile noastre a întreb pe acest pedagog zicînd: «Ce face acum Fiul țeslarului?» 2. Iar acesta, fiind plin de harul divin, a prezis ceea ce era să se întîmple în curînd: 3. «O, sofistule, Creatorul a toate pe Care tu îl batjocorești, numindu-L Fiul țeslarului pregătește acum un sicriu».

Nu mult după aceea s-a vestit moartea acestui impostor (Libaniu) și a fost adus să fie așezat în sicriu. Astfel s-a arătat zadarnică îngîmfa rea amenințărilor lui, iar Dumnezeu a fost slăvit²⁹.

28. După obiceiul roman la ospozi cei invitați stau culcați pe paturi.

29. *Ὁ θεός ἐδοκίμασεν*. Lipsesc în ediția L. Parmentier.

24. Despre prezicerea Sf. Iulian Monahul

1. Iar cel care a imitat în trup viața celor fără de trup (îngerii), adică Iulian, cel numit în limba sirienilor Sava, al cărui fel de viață l-am descris în Cartea Istoria (religioasă) duhovnicească³⁰, a înălțat cu mai multă osîrdie rugăciuni Dumnezeului tuturor, cînd a aflat despre amenințărilor acestui nelegiuit (împăratul Iulian).

2. În aceeași zi în care acesta a fost masacrat, pe cînd Iulian, sau Sava, monahul, se ruga, a aflat despre această moarte, deși se număra mai mult de 20 de stadii³¹ de la mănăstirea lui pînă la tabăra militară.

Se spune că, pe cînd Iulian monahul, sau Sava, se ruga mai stăruitor și implora pe Stăpînul cel iubitor de oameni, deodată i s-a oprit curgerea lacrimilor, s-a inseninat la chip și s-a umplut de bucurie, iar fața lui a început să strălucească și să arate prin aceasta mulțumirea sufletului lui.

3. Observînd această schimbare a lui, cei care îl erau mai apropiați, l-au rugat să le arate motivul acestei bucurii. Atunci el a răspuns că un porc sălbatic (Iulian), dușman distrugător al viei Domnului, a ispișit pe-deapsa pentru toate stricăciunile făcute în această vie și că acum zace mort și a încetat dușmănia lui.

Cînd au auzit acestea toți tresăltau de bucurie și slăveau pe Dumnezeu, aducîndu-I mulțumire. 4. S-a aflat și de la cei care au vestit după aceea moartea împăratului Iulian că aceasta s-a întîmplat chiar în ziua și la vremea la care acest dumnezeiesc bătrîn a cunoscut (a știut) și a prezis că nelegiuitul acesta a fost ucis.

25. Despre masacrarea împăratului Iulian, în Persia

1. Moartea a arătat și mai limpede nesocotința acestuia, căci, după ce a trecut fluviul care desparte stăpînirea romană de perși și a transportat oastea, împăratul Iulian a dat foc imediat oarășilor, căutînd să siléască și nu să convingă pe soldați ca să lupte. 2. Pe cînd însă cei mai vestiți conducători de oaste obișnuiau să inspire încredere celor pe care îi conduceau și dacă îi vedeau descurajați îi îmbărbătau și le întăreau nădejdea, Iulian le-a înlăturat orice bună nădejde, fiindcă a ars podul plutitor (pe bărci) pentru reîntorcere.

3. În afară de aceasta, deși trebuia să procure din toate părțile hrana necesară soldaților, nu a poruncit ca aceasta să fie adusă din proriile ținuturi (din ținuturile romanilor) și nici nu le-a îngăduit ca să

30. *Φιλόθεος Ἱστορία* sau *ἀσκητικὴ πολιτεία* — viața religioasă duhovnicească (dăruită lui Dumnezeu) P.G. LXXXII, col. 1365—1324.

31. *ὁ σταθμὸς* — loc de oprire a soldaților, stațiune de poștă.

prădeze belșugul din ținuturile dușmanilor. Părăsind ținuturile locuite, soldații treceau prin pustiu. 4. Și pe acolo ei, ducînd lipsă de apă și de hrană și neavînd conducător pentru această expediție, ci rătăcindu-se în ținuturi pustii, au putut să cunoască nesocotința «preaînțeleptului» (sic!) lor împărat. 5. Văitîndu-se și suspinînd, soldații au găsit pe neașteptate zăcînd la pămînt pe cel ce luptase cu turbare contra Creatorului și care nu fusese ajutat nici de Ares (Marte), cel puternic în războaie, nici de Apollo, cel care preziese minciuni; și cel de cel ce lovește cu fulgere (Jupiter) nu s-a folosit contra Celui ce l-a lovit de moarte și Care l-a prăbușit la pămînt pe cel ce amenințase cu atîta trufie...!

6. E de remarcat că nimeni nu știe nici pînă azi cine l-a provocat acea bine meritată lovitură. Unii spun că l-au provocat-o niște ființe dintre cele nevăzute, iar alții că unul dintre nomazii, numiți ismailiteni și, în fine alții că soldații care erau nemulțumiți din cauza foamei și a pustietății. 7. Dar, fie că om, fie că inger a împlîntat sabia, este clar că cel ce a făcut aceasta a devenit slujitor al voinței divine.

Se spune că, atunci cînd a primit lovitura și-a umplut imediat mîna de sînge, l-a aruncat în aer și a zis: «Ai învins, Galileene!» Cu aceasta a mărturisit victoria, dar a îndrăznit încă o blasfemie, așa era de infuriat.

26. Despre practicile magice descoperite la Carrae, după moartea lui Iulian

1. După masacrarea lui Iulian s-au dat pe față practicile magice ale lui. Iată, Carrae³² este un oraș încă și acum cu urme de păgînătate. 2. Odată, trecînd pe aici acest nebun (Iulian), (căci părăsise Edesa cea împodobită cu dreapta credință) a intrat într-un templu venerat de păgîni și a săvîrșit acolo un rit păgîn cu tovarășii săi de orori păgînești. Apoi, a pus încuietori și peceți la uși, a poruncit ca niște soldați să le păzească și nimeni să nu intre înăuntru pînă la reîntoarcerea lui.

3. Cînd însă s-a anunțat moartea lui Iulian și a urmat o împărăție drept-credincioasă uneia nelegiuite, intrînd unii înăuntru templului păgîn și-au dat seama de «curajul demn de laudă» (sic!) al împăratului precum și de «înțelepciunea sa» (sic!) dar mai ales de credința sa păgînească, căci au văzut o femeie spînzurată de perii capului, avînd minile întinse, al cărei pîntece îl despicase acest criminal ca să afle poate prin

32. Carrae — Carrae, oraș în Mesopotamia, unde se aduceau jertfe omenești, cf. L. Parmentier o.c. p. 390.

fictul ei³³ dacă va obține victoria contra perșilor. Această crimă înspăimîntătoare a fost descoperită la Carrae.

27. Despre capetele găsite în reședința imperială de la Antiohia

1. Se spune că la Antiohia au fost găsite multe cutii pline cu capete de oameni, în clădirea reședinței imperiale, precum și multe fințini tot așa infectate de trupuri omenești, căci așa erau învățăturile spurcaților zei.

28. Despre jocurile publice ce au avut loc la Antiohia, în urma morții împăratului Iulian apostatul

1. Și iarăși, cînd cetatea lui Antioh (Antiohia) a aflat de uciderea împăratului Iulian, a făcut oșește și serbări publice. Nu se cînta numai în biserici și în capelele martirilor (Martyria), ci și în teatre se predica victoria Cruci și se batjocoreau oracolele acestui împărat.

Eu voi adăuga cuvintele admirabile ale acestora ca să se păstreze și pentru cei ce vor fi după noi mărturie acestui eveniment. 2. Căci toți strigau într-un glas: «Unde sînt oracolele tale, Maxime, cel imbecil? A învins Dumnezeu și Hristosul Lui!...»

Maxim era unul care în vremea aceea luase chip de filosof, dar care, folosind magia, se lăuda că prezice cele viitoare.

Antiohienii, care primiseră dogmele sfinte de la acea foarte distinsă pereche de Apostoli, Petru și Pavel și iubeau cu căldură pe Stăpînul și Mintuitorul tuturor, continuau să deteste pe acest scelerat (Iulian). Acesta chiar știa clar acest lucru. 3. De aceea a scris acel cuvînt (pamflet) contra lor (Antiohienilor) pe care l-a numit Misopogon³⁴ — care urăște barba.

Eu voi sfîrși această parte a scrierii mele cu această bucurie generală de la moartea tiranului, căci nu am scotit că este cuvîncios ca o domnie drept credincioasă (care avea să înceapă) să fie pusă alături de o stăpînire nelegiuată.

33. Aruspicii, cei care practicau divinația (ghicitul), la păgîni, pentru a afla voința zeilor, după cercetarea măntăielor din corp. Cf. Larousse.

34. Misopogon, adică dușmanul bărbii, pamflet al împăratului Iulian, contra antiohienilor, care ridicau barba lui cf. I. Puțea, Lupta împăratului Iulian contra Creștinismului, București, 1942, p. 49 și ibidem, notele 4, 5 și 6.

FERICITUL TEODORET, EPISCOPUL CIRULUI

ISTORIA BISERICESCĂ

CARTEA a IV-a

1. Despre domnia și evlavia lui Iovian

1. După uciderea lui Iulian s-au adunat conducătorii armatei, cu prefectii și s-au sfătuit cine să ia conducerea imperială și să salveze armata din ținutul dușman și totodată să reintărească imperiul romanilor, care acum era pe muchie de cuțit (în pericol), cum se spunea, din cauza curajului nebunesc al celui mort (Iulian).

2. În timp ce aceștia discutau aceste chestiuni, armata s-a strâns într-un loc și a cerut pe Iovian ca împărat. Acesta nu era nici comandant de oaste și nici din cei cu gradul următor acestora, dar era un bărbat distins și strălucit, cunoscut pentru multe calități.

Intr-adevăr, era dezvoltat trupește, avea măreție sufletească și se obișnuise să se distingă în războaiele și în luptele cele mai grele. 3. A vorbit cu curaj și nu s-a temut de puterea tiranului (Iulian), ci s-a asemănat cu martirii Mintuitoarei noastre¹ în ce privește rivna sufletească.

Atunci generalii, socotind că alegerea armatei este o hotărâre divină, l-au adus pe acest bărbat distins întru toate în mijlocul lor, au construit în grabă o tribună și l-au așezat pe ea. 4. După ce l-au dat toți onorurile imperiale și l-au proclamat August și Cezar, acest bărbat admirabil, folosind obișnuițul său curaj de a spune adevărul, nu s-a temut nici de comandanți, nici de aplecarea spre lucruri mai rele ale soldaților. «Nu pot, zicea el, deoarece sint creștin, să conduc astfel de soldați și nici să împărătesc peste oștirea lui Iulian, care a fost crescută cu învățăturile, căci astfel de oameni, lipsiți de Pronia divină, vor fi ușor de atrași așa că vor face pe placul dușmanilor».

5. Când au auzit aceste cuvinte soldații au strigat toți într-un glas: «Să nu te îndoiești, împărate, și nici să nu te ferești de stăpînirea asupra noastră, că ar fi grea, căci ai să domnești peste creștinii hrăniți cu învățăturile drept-slăvitore. 6. Cei mai în vîrstă dintre noi am primit

învățătura lui Constantin (cel Mare), iar cei după ei s-au împărțit din îndrumările lui Constanțiu. Timpul domniei celui care a murit (Iulian) a fost scurt și nici destul ca să întărească nelegiuirea lui în sufletele celor înșelați».

2. Despre întoarcerea Sfintului Atanasie

1. Împăratul s-a bucurat de aceste cuvinte ale soldaților și a început apoi să ia măsuri pentru îndreptarea treburilor publice și ca să reducă armata în bună stare din pămîntul străin (persan). 2. N-a avut nevoie de multe discuții, ci a cules rodirile semințelor bunei credințe, căci, imediat, Dumnezeui tuturor Și-a arătat purtarea Sa de grijă și înlătura orice greutate care se ivea.

Cînd regele perșilor a aflat de alegerea lui Iovian ca împărat a trimis soli pentru pace.

După aceea Iovian a expediat hrană soldaților și a poruncit să le facă o piață (centru) de aprovizionare.

3. După ce a făcut un tratat de pace pentru 30 de ani Iovian a scos oastea în bună stare din pămîntul străin (persan).

Îndată ce a ajuns pe pămîntul de sub stăpînirea sa, a dat mai întîi o lege care poruncește ca episcopii să se reîntoarcă din exil și să li se redea Bisericile aceluia care păstraseră neschimbată credința stabilită la Niceea. (325). 4. Apoi a scris și lui Atanasie, acel apărător al dogmelor acestor episcopi rugîndu-l ca să-i expună pe scurt, în scris, dumnezeieștile învățături. 5. Atanasie a adunat pe cei mai distinși episcopi, le-a dat copii de pe această scurtă expunere și i-a rugat să păstreze credința stabilită la Niceea (325), ca pe una care se potrivește cu dogmele apostolice. Eu voi adăuga mai departe și scrișoarea acestui sinod, căci mă gîndesc la folosul celor ce o vor citi.

3. Epistola sinodală către Iovian împăratul, despre credință

1. Preaevlavirusului și preaiubitorului de oameni, învingătorului, Augustului, lui Iovian, Atanasie și ceilalți episcopi, care s-au adunat în numele tuturor episcopilor din Egipt, Tebaida și Libia.

Se cuvine unui împărat iubitor de Dumnezeu să aibă o preferință pentru cunoaștere și un dor pentru cele cerești. Căci astfel, dacă cu adevărat ai înima ta în mîinile lui Dumnezeu², vei conduce și Imperiul cu pace, timp îndelungat. 2. Dacă, deci, evlavia voastră vrea să învețe de la noi credința Bisericii sobornicești, noi mulțumim pentru aceasta Dom-

1. τὸς Ἐπιτοκίτης, la L. Permentier, o.c., p. 210, rînd 14, vezi Varia lectiones, P.G. LXXXII, col. 1121 D, nota 39. Am preferat acest text față de cel din ediția Migne, P.G., care are τὸς Χριστοῦ, ibidem.

nului și ne-am sfătuit mai înainte de orice ca evlavia voastră să-și reamintescă (să țină) credința mărturisită la Niceea (325) de către Sfinții Părinți.

3. Părăsind această credință unii ne-au urmărit și pe noi în diferite chipuri, pentru că nu ne lăsăm convinși de erezia ariană și astfel ei au devenit pricinuitoari de erezie și de schisme în Biserica sobornicească.

Desigur, credința cea adevărată și evlavioasă în Domnul nostru Iisus Hristos a fost expusă tuturor și cunoscută și explicată din Sfintele Scripturi. 4. În această credință și Sfinții desăvârșindu-se, au primit mucenicia, și acum, după ce s-au săvârșit (au murit), sînt la Domnul.

Ar fi rămas mereu intru totul neatinsă această credință dacă perversitatea unor eretici nu ar fi cutezat s-o schimbe, așa cum un Arie și cei împreună cu el au încercat să o distrugă și să introducă în contra ei nelegiuirea, spunînd că Fiul lui Dumnezeu este din cele ce nu au fost (din nimic), o creatură și o făptură și schimbător³. Prin acestea au înșelat pe mulți, încît și cei ce păreau că mai rezistă au fost atrași la blasfemia lor.

5. Însă Sfinții noștri Părinți au preîntîmpinat acest pericol și, adunîndu-se la sinodul de la Niceea (325), cum am spus mai înainte, au anatematizat erezia ariană și apoi au expus în scris credința Bisericii universale încît aceasta, predicîndu-se peste tot, să se stingă flacăra ereziei, cea aprinsă de eretici.

6. Deci aceasta era credința cea cunoscută și predicată în toate Bisericile. 7. Însă unii, care voiau să învieze erezia ariană, au îndrăznit să lepede chiar și credința mărturisită de către Sfinții Părinți la Niceea (325) iar alții se prefac că o mărturisesc, dar, în realitate o tăgăduiesc, căci interpretează greșit cuvîntul ὁμοούσιος deoființă. Și tot aceștia adună blasfemii contra Duhului Sfînt, cînd spun că El este o creatură (făptură), făcută (existentă) prin Fiul.

De aceea, văzînd răul care se făcea în contra multîmilor da credincioși din cauza unei astfel de blasfemii, ne-am străduit ca să expunem evlavia tale credința cea mărturisită la Niceea (325) pentru ca evlavia ta să știe cu cîtă precizie a fost scrisă și cît de mult greșesc cei care învață contra ei.

8. «Să știi preaiubitorele de Dumnezeu Auguste, că aceasta este credința predicată din veac și pe această au mărturisit-o Părinții adunații la Niceea (325). Cu aceasta sînt de acord toate Bisericile de pretutîndeni, adică din Spania și Britania, din Gallia și din toată Italia și Dalmația, din Dacia⁴ și Moesia, din Macedonia și toată Elada și toate

cele din Africa și Sardinia, Cipru și Creta, Pamfilia, Licia, și Isauria și cele din tot Egiptul și Libia, din Pont și Capadocia și din părțile din apropiere, precum și Bisericile din Prefectura Orientului afară de puține care sînt de aceeași părere cu Arie.

9. Noi am cunoscut prin cercetare proprie (directă) convingerea (părerea) tuturor celor pomeniți mai sus și avem și scrisori de la ei și știm, o, preaiubitorele de Dumnezeu Auguste, că, chiar dacă, citiva se opun acestei credințe, ei nu pot însă să fie o dovadă pentru întreaga lume.

Dar aceștia, fiind atinși de mult timp de erezia ariană, se opun acum mai cu îndrîjire dreptei credințe. Și, ca evlavia voastră să o cunoască, deși îi este cunoscută, ne-am străduit totuși să expunem credința mărturisită de cei 318 episcopi, la Niceea (325). Și iată care este această credință :

10. «Credem într-unul Dumnezeu, Tatăl atotputernic, făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute.

Și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul născut din Tatăl, adică din ființa (esența) (ὁὐσία) Tatălui, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, deoființă cu Tatăl prin Care toate s-au făcut, cele din Cer și cele de pe pămînt. Cel care pentru noi oamenii și pentru mîntuirea noastră S-a pogorit, S-a intrupat, S-a înomenit (S-a făcut om), a suferit și a înviat a treia zi, S-a înălțat la Ceruri și vine să judece pe cei vii și pe cei morți.

Și întrul Dubul Sfînt».

11. Iar pe cei ce spun că a fost un timp cînd nu era și că înainte de a fi născut nu era, că a fost din cele ce nu sînt (din nimic), sau zic că este dintr-un alt ipostas, sau substanță (ființă)⁵, s-au zidit (creat) s-au că se poate schimba, sau poate deveni altul — pe aceștia toți îi anatematizează Sf. Biserica sobornicească și apostolică.

12. În această credință trebuie să rămînem, preaiubitorele de Dumnezeu, Auguste, ca una ce este dumnezeiască și apostolică și să n-o schimbăm nicicum cu cuvînte care vor să convingă sau cu discuții sterile.

Așa au făcut arienii, încă de la început, zicînd că Fiul lui Dumnezeu este «din cele ce n-au fost (din nimic)» și că «a fost un timp cînd nu era» și că «este creat și făcut și supus schimbării». Din această cauză, cum am spus și sinodul de la Niceea (325) a anatematizat o astfel de erezie și a mărturisit credința Adevărului, căci nu a spus că Fiul este numai asemenea (ὁμοιος) Tatălui. 13. Ca să nu fie numai asemenea lui

3. ἢ οὐκ ὄντων καὶ κτίσμα καὶ ποιήμα καὶ τρεπτόν εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.
4. Dacia sud. dunăreană, aureliană.

Dumnezeu ci să fie crezut Dumnezeu adevărat, din Dumnezeu, ei (Părinții de la Niceea) au scris încă și deofiniția (ὁμοοῦσος) ceea ce este propriu unui Fiul legitim și adevărat, din Tată adevărat și potrivit firii lui (fiscsc). 14. Totodată Părinții de la Niceea nu au înstrăinat pe Duhul Sfânt de Tată și de Fiul, ci L-au slăvit mai degrabă cu Tată și cu Fiul, prin credința în Sfânta Treime, ca dumnezeirea să fie una în Sfânta Treime.

4. Despre darurile de hrană date din nou Bisericii de către împăratul Iovian.

1. După ce a primit această scrisoare împăratul Iovian și-a dovedit convingerea și bunele sentimente pe care le avea față de cele dumnezeiești, deoarece a dat o altă lege prin care porunea să li se dea Bisericii cantitatea de cereale stabilită pe care o împărțise marele Constantin. Iulian însă oprise aceste daruri din momentul ce a adus război în contra Dumnezeului și Mîntuitorului nostru. 2. Iar pentru că din cauza nelegiuirii lui bîntuia foamea, Iulian oprise să se mai dea cele de hrană după rînduiala lui Constantin, Iovian a poruncit atunci ca să se dea o treime din cele rînduite de acesta, făgăduind că după ce va înceta foamea va da întreaga cantitate de hrană, stabilită mai înainte.

5. Despre sfîrșitul împăratului Iovian

1. După ce a împodobit începutul domniei lui cu astfel de legi împăratul Iovian s-a îndreptat de la orașul antiohienilor (Antiohia), spre Bosfor, însă la Dadastane (un sat situat la hotarul dintre Bitinieni și Galateni), s-a sfîrșit (a murit) aici. El plecase cu foarte multe și foarte bune provizii, dar a lăsat în înfrustare pe cei care se înfruptau din această bunătațe imperială.

2. Eu socotesc că Îndrumătorul a toate, ca să pedepsească răutatea noastră, ne arată cele bune și apoi ne lipsește de ele ca prin aceasta să ne învețe cit de mult ne oferă cu bunăvoință cele ce El vrea și să ne dovedească că nu sîntem vrednici de cele bune și totodată să ne îndrepte spre o viață mai bună.

6. Despre domnia lui Valentinian I și cum l-a făcut pe fratele său, Valens, asociat la domnie

1. Desigur, cînd soldații au aflat despre sfîrșitul neașteptat a împăratului Iovian, l-au plîns ca pe un părinte, care l-a părăsit și au propus ca împărat pe acel Valentinian, care lovise cu mîna pe îngrijitorul tem-

plului și care fusese trimis departe, într-o fortăreață⁶. Acesta se distingea, nu numai prin curaj ci și prin înțelepciune și cumpătare, prin spirit de dreptate și prin înălțimea staturii sale (fizice).

2. Valentinian avea o înfățișare așa de imperială și era plin de măreție încît, atunci cînd armata a încercat să-l proclame un asociat la împărăție, el a spus ceea ce se repetă de toți: «Voi, soldaților, a trebuit, cînd nu a existat împărat, să-mi dați frîiele Imperiului dar după ce am primit puterea imperială, eu am acum dreptul să mă preocup de treburile publice și nu voi».

3. Soldații au admirat și le-a plăcut aceste cuvinte și s-au supus ordinelor acestuia.

Valentinian a chemat pe fratele său. Valens, din Panonia, ceea ce nu trebuia, pentru a și-l face asociat la împărăție, cînd acesta încă nu adereala deosebirea dogmelor (la eretice) și i-a dat scepstrul (autoritatea imperială) peste Provincia Asiei și încă și a Egiptului, iar el și-a păstrat Europa⁷. 4. Apoi a plecat în Occident și a învățat toată buna observare a legilor, începînd de la propovăduirea dreptei cinstiri a lui Dumnezeu.

După ce a murit Auxențiu, cel care primise rătăcirea lui Arie și care fusese în fruntea Bisericii din Milan, de unde fusese alungat de mai multe sinoade, împăratul a chemat pe episcopi și a folosit către ei aceste cuvinte: 6. «Știți destul de lămurit, de vreme ce ați fost nutriți cu cuvintele dumnezeiești, ce fel se cuvîna ca să fie cel învrednicit de arhierie și că, nu numai cu cuvîntul, ci și cu viața sa, să îndrepte pe cei care-l conduce, să se arate pe sine însuși model de virtute și să aibă ca mărturie a învățăturii viețuirea sa personală.

7. Pe unul ca acesta, deci, să-l așezați în scaunul arhieresc ca și noi care conducem imperiul să ne plăcăm lui cu sinceritate capetele noastre și să primim mustările ce ni s-ar face (căci fiind oameni sîntem înclinați și noi să cădem în greșeală) ca o vindecare doctoricească».

7. Despre hirotonia lui Ambrozie ca episcop al Milanului

1. După ce împăratul Valentinian a spus acestea, sinodul socotea că e mai bine ca el să aleagă episcop deoarece era înțelept și împodobit cu evlavie. Însă acesta a răspuns: «Lucrul acesta mă depășește! Căci voi care sînteți învredniciți de harul dumnezeiesc și ați primit această lumină, veți alege mai bine».

6. Teodoret, Ist. Bis., C. III, cap. XVI.
7. Partea de Apus a Imperiului roman.

Așa dar, episcopii, ieșind s-au sfătuit între ei⁸, iar locuitorii acestui oraș (Milan) discutați cu apringere, unii lupțind ca să fie propus unul, alții, altul. 2. Cei care împărțeau erezia lui Auxențiu propuneau pe unul de o credință cu ei, iar cei din partida sănătoasă cereau iară să aibă pe unul de aceeași credință cu ei.

Cînd Ambrozie, cel care era însărcinat cu conducerea administrativă a poporului, a auzit despre această frământare și temindu-se ca să nu se producă ceva mai neașteptat (tulburări) s-a dus în grabă la biserică. 3. Atunci cei adunați acolo au încetat discuția și au izbucnit într-un glas, cerind ca Ambrozie să le fie dat ca păstor. Acesta nu era încă botezat.

Aflind cele întimplate împăratul a poruncit ca imediat să fie botezat și apoi hirononisit acest bărbat vrednic de laudă, căci știa că gîndirea lui (γνώμη) era mai dreaptă decît cumpăna, iar hotărîrile mai precise decît orice canon (lege bisericească). Astfel, împăratul a socotit că alegerea aceasta este de la Dumnezeu și a apreciat-o după acordul celor ce mai înainte cugetau cele contrare (deosebite).

4. După ce Ambrozie s-a bucurat de darul dumnezeiesc al Sf. Botez și apoi a primit harul arhieresc, se spune că preabunul împărat a înălțat acest imn de mulțumire Mintuitorului și Stăpînului (căci a fost de față la toate cele petrecute) : 5. «Mulțumire ție, Stăpîne atotputernice și Mintuitorule al nostru, că eu i-am încredințat acestui bărbat trupurile oamenilor, iar tu i-ai încredințat sufletele acestora și ai arătat drepte alegerile noastre».

Cînd apoi, la cîteva zile, dumnezeiescul Ambrozie, discutînd cu foarte multe curaj cu împăratul, s-a plîns de unele fapte, nu bune, ale unor conducători, împăratul i-a răspuns : «Eu cunoșteam de mult acest curaj al tău și înțelegîndu-l destul de lămurit, nu m-am opus, ci am fost de acord pentru hirononia ta. Deci, vindecă cum poruncește Legea divină greșelele sufletelor noastre».

6. Acestea le-a spus și le-a făcut împăratul Valentinian I la Milan.

Aflind că unii din dioceza Asia și din Frigia discută despre dumnezeieștile dogme împăratul Valentinian I a poruncit să se țină un sinod în Ilyric⁹ și a trimis celor care discutau dogmele cele ce s-au hotărît și s-au întărit acolo (de către episcopii din Ilyric).

Cei care s-au adunat în sinodul din Ilyric au hotărît ca să păstreze credința formulată la Niceea (325). 7. Iar Valentinian I a trimis scrisori

făcîndu-l și pe fratele său Valens părtaș al acestor scrisori și îndemnîndu-l să rămîna la cele hotărîte (dogmatizate).

Eu însă voi reaminti chiar legea care proclamă clar dreapta credință a acestuia (Valentinian) și care în același timp arată sănătatea de atunci a lui Valens în ce privește dumnezeieștile dogme.

8. Scrisoarea împăratului Valentinian și a lui Valens despre (cuvîntul) deoiființă (θεοομοιότης) către dioceza Asiei

1. «Preaputernicii împărați, totdeauna preaslăvitori, învingători au-guști, Valentinian, Valens și Grațian, către episcopii din dioceza Asiei, a Frigiei și a Carofrigiei, a Pacațianei, sănătate în Domnul.

Ținîndu-se un sinod foarte mare în Ilyric s-a făcut multă discuție despre Cuvîntul mintuitor. Cei întreit preafiericiții episcopi au proclamat Treimea cea deoiființă, a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh. Pe această Treime o cinstesc cu adorarea Marelui Împărat¹⁰ și nu neglijează nicidecum îndatoririle ce li s-ar adăuga lor (episcopilor).

2. Iar stăpînirea noastră a poruncit să se predice această învățătură despre Sf. Treime. Și totuși, să nu se spună de unii că urmăm religia împăratului, care stăpînește acest pămînt și numai ascultăm pe Cel care ne-a poruncit nouă cele spre mîntuire. Căci într-adevăr, cum spune Evanghelia Dumnezeuului nostru, care are această îndrumare : să *da-ți Cezarului cele ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu*¹¹.

3. Ce spuneți voi, episcopi și întîistătători ai Cuvîntului mintuitor ? Dacă așa e *mărturia voastră, tot așa, desigur, iubindu-vă unii pe alții*¹² să încetați de a mai apela la autoritatea imperială și să nu mai prigoniiți pe cei care slujesc cum se cuvine pe Dumnezeu, *căci prin rugăciunile acestora se curmă războaiele pe pămînt și se oprește năvala îngerilor căzuți*¹³. (diavoli). 4. Ei împrăștie prin rugăciunile lor stăruitoare pe toți demonii distrugători. Ei știu să impună dările publice potrivit legilor și nu se opun autorității imperiale, dar respectă cu sinceritate și porunca Împăratului Dumnezeu, Cel de Sus și totodată se supun legilor noastre! Voi v-ați arătat nesupuși, *noi însă am răbdat de la început și pînă acum, iar voi v-ați dat unii pe alții*¹⁴. 5. Totuși, noi voim să fim curați (fără vină) pentru voi ca și Pilat la judecata lui Hristos, Cel Care petrece în voi, căci nevoind să-L piardă, deși era rugat ca Acesta să fie pedepsit, s-a în-

10. Matei, 5, 35.

11. Matei, 22, 21.

12. Rom. 13, 8 ; I Tes. 4, 5.

13. Efes. 6, 11—18 ; Tit. 3, 11.

14. Apoc. 6, 12 ; 8, 21 ; Matei, 22, 21.

8. Discuția de la Milan pentru alegerea urmașului lui Auxențiu la anul 374. cf. F. Gayré, o.c., I, p. 308.

9. Sinodul din Ilyric s-a ținut în anul 365, în timpul împăratului Valentinian I pentru afirmarea credinței de la Niceea (325). Valentinian I a urmat lui Iovian, în anul 364, cf. L. Ducheanu, o.c., vol. II, p. 354.

tors spre Răsărit și și-a spălat mîinile zicînd : «*Nevinovat sînt de singele acestui drept*»¹⁵.

Tot așa stăpînirea noastră a poruncit todeauna să nu se urmărească, nici să se împileze, sau să se dușmănească cei care lucrează ogorul lui Hristos, nici să se alunge *iconomii Marelui Împărat*¹⁶, ca să nu vi se pară că azi, în timpul domniei mele să sporiți și apoi cu cel ce vă îndeamnă la rău (diavolul) să disprețuiți singele Testamentului Lui, ca pe vremea singelui lui Zaharia¹⁷.

6. Cei ce sînt cu diavolul s-au rupt însă la venirea lui Hristos de Împăratul nostru Cei de Sus, fiind dați spre judecată de moarte, împreună cu diavolul cel distrugător, cu care a colaborat.

Noi am aranjat acestea în prezența lui Amighețios, Cheronin, Damasus, Lamponis și Vrentisios¹⁸, care ascultau 7. Și v-am trimis cele realizate (hotărîte) ca să știți cele ce s-au făcut în acest strălucit sinod. La aceste scrisori am adăugat și dogmele sinodului expunîndu-le astfel pe scurt :

8. Urmînd marelui sinod¹⁹, mărturisim că Fiul este deoiființă cu Tatăl și nu înțelegem deoiființimea (τὸ ὁμοούσιον) așa cum o explicau unii mai înainte, care au subscris, nu în mod sincer. Iar acum alții, numîndu-i pe aceștia Părinți, anulează înțelesul acestui cuvînt, deoiființă, (ὁμοούσιος) și urmează celor ce au scris că prin deoiființă (ὁμοούσιος) se arată ceva asemenea (τὸ ὅμοιον) și după care Fiul nu este asemănător nici unuia dintre celelalte creaturi făcute prin El, ci se aseamănă numai cu Tatăl.

9. Cei care interpretează astfel susțin în mod neleguit învățătura că Fiul este o creatură desăvîrșită a lui Dumnezeu. Noi însă gîdim ca și sinoadele de acum, de la Roma, sau din Galia, că este Una și Aceeași ființă a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, în trei persoane, adică în trei ipostaze desăvîrșite²⁰. 10. Mărturisim iarăși după expunerea de la Niceea și că Fiul lui Dumnezeu, Cel deoiființă, S-a intrupat din Sf. Fecioară Maria și S-a sălășluit între oameni și că a îndeplinit toată iconomia (planul dumnezeiesc) pentru noi prin nașterea, suferința, învierea și înălțarea Sa la Ceruri.

15. Matei, 4, 11—25.

16. Matei 5, 35.

17. Adică proorocul Zaharia, Matei 23, 35 și Luca 11, 31. Textul acesta este obscur, cf. Vaesius, în Variaie Lectiones, nota 94 în P.G. LXXXII, col. 1136. Pentru o traducere cît mai corectă noi am folosit explicațiile din această notă.

18. Aceștia au luat parte la sinodul din Iliric, cf. L. Parmentier o.c., Nomenclator, p. 377, p. 390 și 393.

19. Marele sinod de la Niceea, an. 325.

20. ἑνὴν καὶ ἐκὸς αὐτῶν ἐν ἑνῆναι τριῶν ὁμοούσιος se afirmă acum identitatea între τριῶν ὁμοούσιος.

Și va veni iarăși ca să ne răsplătească după felul de viață al fiecăruia, la ziua judecării, văzut în trup, dar arătîndu-și puterea sa dumnezeiască, fiind Dumnezeu purtător de trup și nu om purtător de Dumnezeu²¹.

11. Anatematizăm pe cei care gîdiesc cele contrarii și pe cei care nu anatematizează în mod sincer pe oricine zice că Fiul nu a fost înainte de a se naște, ci au scris că mai înainte de a fi fost născut prin lucrare (ἐνέργεια) a fost prin putere (δυνάμει), în Tatăl. Acest lucru este și la toate creaturile²² care nu sînt veșnic cu Dumnezeu, precum Fiul este veșnic cu Tatăl, fiind născut printr-o naștere eternă. Împăratul a expus acestea pe scurt, iar eu voi intercala în această Istorie a mea însăși scrisoarea sinodului :

9. Scrisoarea sinodală a sinodului din Iliric, despre credință

1. «Episcopii din Iliric către Bisericile lui Dumnezeu și către episcopii din dioceza Asiei, a Frigiei, a Carofrigiei și a Pacațianei, salutare în Domnul.

Aflîndu-ne laolaltă și făcîndu-se multă discuție despre Cuvîntul Mintuitor, am arătat că Treimea Tatălui, a Fiului și a Sf. Duh este de aceeași ființă (ὁμοούσιος). Se cuvenea, deci, ca apoi să vă trimitem scrisori care să nu expună prin cuvinte meșteșugite (sofisme) cele despre credință în Sf. Duh, ci să fie socotite demne prin smerenie.

2. Am trimis această scrisoare prin prea iubitul nostru frate și împreună slujitor, preotul Elpidios.

Într-adevăr, nu în scrisorile scrise cu mîinile noastre, ci în cărțile Mintuitorului nostru Iisus Hristos este scris : «*Eu sînt al lui Pavel, eu al lui Apollo, eu al lui Chifa, iar eu al lui Hristos*. 3. *Nu cumva s-a răstignit Pavel pentru voi, s-au ați fostbotezați în numele lui Pavel*»²³ ?

21. θεὸς ἀσχητότως Θεοῦ καὶ οὐ ἄνθρωπος θεοφόρος — om purtător de Dumnezeu. La L. Parmentier o.c., p. 224 ἀρε καὶ πάλιν ἵσταν ἀπαλόνα ἑαυτοῦ ἡμῖν τῆν θεῖαν παρ'αυτοῦ θεὸν ὄντα ἀσχητότως καὶ ἄνθρωπον θεοφόρον ἰαράσι να νενί σα νε δεα δε λα εὶ ἀσέμναρεα δμνεζεζεσσά κινδ δμνεζευ πωρτῶρ δε τρυπ σι ομ πωρτῶρ δε δμνεζευ. Noi am preferat însă ca mai corect textul din edițiile Migne, P.G., LXXXII, col. 1137 B, καὶ πάλιν ἵσταν ἀπαλόνα ἡμῖν καὶ ἑαυτοῦ θεοῦ ἐν τῷ ἵσταν τῆς ἀρεσας, ἀρεπὶ ὁρῶμενον καὶ τῆς ἑαυτοῦ θεῖαν δυνάμιν ἐπιδεικνυοντα, θεὸν ὄντα ἀσχητότως καὶ οὐτ ἄνθρωπον θεοφόρον
22. Voa să spună că ființele omenești sînt prin putere, adică prin voința Tatălui, în El, dar nu sînt și veșnice, căci ele există numai din momentul creației lor. Vezi Scrisoarea lui Eusebiu de Cezareea, în cartea I, cap. 11, a Istoriei Bisericii a lui Teodoret.

23. I Cor. 1, 12.

Aceste cuvinte erau de ajuns smereniei noastre ca, în general, să nu vă trimitem nici o scrisoare din cauza unei așa de mari temeri (spalme) pe care voi înșivă o răspândiți în toată provincia supusă vou, când despărțiți pe Sf. Duh de Tatăl și de Fiul. Deci am fost obligați să trimitem la voi pe Domnul nostru și împreunăslujitor, Elpidios, care are această scrisoare de la stăpînirea imperială a romanilor și care vrea să știe dacă într-adevăr, așa este propovăduirea voastră. 4. Câci cei care nu propovăduiesc Treimea cea deoiființă (ὁμοούσιος) să fie anatema, iar dacă ar fi cineva descoperit că este părtaș cu aceștia să fie anatema. Celor care predică Treimea cea de o ființă li s-a pregătit împărăția Cerurilor²⁴.

Deci vă rugăm pe voi, fraților, ca să nu învățați altceva și nici să nascocîți altceva, ci totdeauna și pretutindeni să propovăduiți Treimea cea deoiființă, ca să puteți să moșteniți Împărăția lui Dumnezeu²⁵.

Scritindu-vă și amintindu-ne despre aceasta am adăugat în această scrisoare a noastră și despre episcopii împreună slujitori, care au fost restabiliți în scaunele lor, sau care vor trebui să fie restabiliți, dacă vor fi găsiți fără vină, dintre cei care au îndeplinit slujirea de episcop, iar dacă nu, chiar dintre preoți. 5. La fel și presbiterii și diaconii să fie rînduiți din însăși tagma ieraticăescă, ca să fie din orice punct de vedere fără prihană — și nu lere senatori sau din conducerea militară.

Pentru aceasta nu am voit să vă scriem prin multe cuvinte, deoarece am trimis pe unul dintre noi toți, adică pe Domnul și împreună slujitorul, Elpidios, ca să cerceteze cu grijă propovăduirea voastră, dacă este așa cum am auzit de la domnul și împreunăslujitorul nostru, Eustațiu²⁶.

6. Apoi, chiar dacă odată ați căzut în greșeală, dezbrăcînd pe omul cel vechi, să-l îmbrăcați pe cel nou. Câci, în fine, chiar fratele și împreunăslujitorul Elpidios vă va învăța pe voi să propovăduiți adevărata credință că adică Sf. Treime Cea deoiființă cu Dumnezeu și Tatăl S-a sfințit, S-a slăvit și S-a descoperit (arătat) împreună cu Fiul și cu Sf. Duh, Tatăl în Fiul, Fiul în Tatăl, cu Duhul Sfînt, în veci.

7. După ce am arătat aceasta vom putea să mărturisim clar Sf. Treime Cea deoiființă, după credința formulată odinioară la Niceea, pe care și Părinții²⁷ au întărit-o.

8. Așadar, dacă se propovăduiește această credință vom putea să scăpăm de ademînirile pierzătorului diavol²⁸. Dacă acesta va fi biruit vom putea să ne salutăm prin scrisori pașnice și să trăim în liniște.

V-am scris, deci, ca să aveți a cunoaște pe cei caterisiți ariomaniți, adică pe cei care nu mărturisesc că Fiul este din substanța (ὁσία) Tatălui și la fel nici Sfîntul Duh.

9. Numele acestora fi dăm mai departe: Polihronios, Telemahos, Faustos, Asclipiades, Amantios, Cleopatros.

Am scris acestea spre slava Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, în vecii vecilor, Amin.

Ne rugăm Tatălui și Fiului, Mîntuitorului nostru Hristos, cu Duhul Sfînt ca să trăiți cit mai mulți ani.

10. Despre erezia audienilor

1. Prealăudatul împărat (Valentinian I) purta așa de mare grijă pentru dogmele apostolice, dar un oarecare Audius, sirian după neam și după limbă, a fost născocitorul de învățături noi (greșite). De mult el încetpuse să plâsmuiască cele rele, dar atunci s-a dat pe față.

2. Mai întîi a înțeles nesocotit cuvintele: *să facem om după chipul și asemănarea noastră*²⁹, fiindcă își închipuia că dumnezeul era un înfățișare omenească și presupunea că are mădulare trupești. El nu pătrundea sensul Sf. Scripturi. 3. Aceasta folosește adesea pentru lucrări dumnezeiești (θελας ἐνεργετας) numiri de membre omenești, pentru ca cei ce nu pot să pătrundă lucrările mai adînci să înțeleagă mai ușor prin aceste asemănări marea grijă a lui Dumnezeu.

La această nelegiuire Audius a adăugat și o alta mai asemănătoare, căci, inspirîndu-se din eroarea lui Manes³⁰, a afirmat că Dumnezeu a toate nu este Creatorul, nici al focului nici al întunericiiului.

4. Partizanii lui Audius³¹ ascund aceste învățături și atîtea aitea asemănătoare. Se spune că s-au despărțit de adunările bisericești fiindcă unii dintre ei caută cîștig blestemat, iar alții trăiesc în afara legii, nelocuind împreună cu femeile lor după lege. Dar cei lipsiți de aceste vicii, care trăiesc fără teamă în comuniune cu ei, zic că aceștia trăiesc separat, spre a-și ascunde blasfemia dogmelor lor.

24. Matei 23, 25.

25. I-Tim, 1, 3.

26. Eustațiu de Sevastia, care călătorește în Apus, cf. L. Parmentier, o.c., p. 227. 1. trimis de către sinodul de la Constantinopol, de la anul 360 (361), cf. L. Parmentier, o.c., p. 291, rînd. 25.

27. E vorba de părinții de la sinodul din Iliric, an. 365.

28. Efes., 6, 11.

29. Fapte, 1, 26.

30. Manes eretic în Persia, sec. III. Fondul doctrinei sale este dualismul persan, care predică opoziția între bine și rău, întuneric și lumină, cf. F. Cayré, o.c. vol. I, p. 163.

31. Audius, eretic de origine și limbă siriană. Erezia lui s-a răspândit și în părțile noastre.

Desigur, și scuza lor e plină de mândrie, care provine din învățătura fariseilor. 5. Căci și aceștia acuzau pe Doctorul sufletelor și al trupurilor spunind Sf. Apostoli: «De ce oare învățătorul vostru mănincă cu vameși și cu păcătoși?»³² Și despre unii ca aceștia spune profetul: «Cel care zice: curat sînt, nu mă atinge, acesta este fumul miniei mele»³³.

Nu e timpul potrivit acum să combat nebunia acestora. De aceea voi continua istorisirea mea despre cele ce urmează:

11. Despre erezia mesalienilor

1. Cam în același timp s-a ivit și erezia mesalienilor. Cei ce redau numele în limba greacă îi numesc evhiți (rugători). Ei mai au și altă nume, provenit din însăși activitatea lor, căci se numesc entuziaști (inspirați) deoarece cred că primesc puterea de a lucra de la un duh (demon) și socotesc această putere ca o prezență a Duhului Sfânt.

Cei care au fost atinși de această boală foarte grea fug de munca manuală, socotită ca ceva rău, se dedau somnului și numesc profeții ale celor văzute în visele lor.

2. Conducători ai acestei erezii au fost Dadoes și Sava, Adelfios și Herma, Simeon și alții, în afară de aceștia, care nu s-au despărțit însă de comuniunea bisericească, deși ziceau că nici nu folosește la nimic, nici nu face nici un rău hrana cea dumnezeiască (Sf. Împărtășanie), despre care Domnul Hristos a zis: «Cel ce mănincă trupul Meu și bea sîngele Meu va trăi în veci»³⁴.

Încercînd însă să ascundă boala (erezia) și deși sînt dovediți, tăgăduiesc fără rușine și condamnă pe cei ce au aceste păreri pe care ei înșiși le poartă ascunse în sufletele lor.

3. Ca urmare, Letoios, care era în fruntea Bisericii din Melitene, bărbat înzestrat cu rîvnă pentru cele dumnezeiești, văzînd multe mănăstiri atinse de această boală, (erezia), care erau mai degrabă peșteri de ilhări, le-a dat foc și astfel a izgonit lupii din turmă.

4. Tot așa și prea lăudatul Amfilohie, cel care păstora Mitropolia Licoanienilor și care îndreptă tot poporul, aflînd că chiar acolo a năpădit această molimă (erezia) s-a ridicat iarăși și a scăpat turma păstorită de el de această rușine.

5. După aceea Flavian³⁵, arhiereu strălucit al antiohienilor, aflînd că acești monahi mesalieni fugiți, trăiesc la Edessa și picură veninul

lor în sufletele celor din jur, a trimis și a adus o ceată din acești monahi la Antiohia și în felul acesta a dat pe față pe cei care tăgăduiau boala (erezia).

6. Pe de altă parte ei spuneau că acuzatorii lor îi calomniază și că martorii sînt mincuni. De aceea Flavian a chemat pe Adelfios, care era foarte bătrîn, i-a poruncit să stea aproape de el și i-a zis: «O, bătrîmule, noi care am trăit cea mai mare parte a vieții și am cunoscut mai precis firea omenească și totodată am simțit unelirile diavolilor dușmănoși, am fost învățați prin experiență personală despre darul Harului, însă aceștia, (monahii) fiind tineri și neștiînd nimic în mod amănunțit despre acestea, nu suportă să asculte cuvinte mai duhovnicești. Ca urmare spune-mi din ce motiv afirmați și că duhul potrivit se retrage și că Harul Sfîntului Duh vine asupra cuiva?».

7. Acest bătrîn, fiind încîntat de aceste cuvinte, a vărsat tot veninul ascuns și a spus că nu decurge³⁶ nici un folos din Sf. Botez pentru cei care îl primesc și că numai rugăciunea cea cu osîrdie alungă demonul cel care locuiește în ei. Căci el zicea că fiecare din cei născuți se trage din protopărintele Adam, atît în ce privește firea, cît și în robirea demonilor. Demonii însă, fiind alungați prin rugăciunea cea cu multă rîvnă, vine apoi Sf. Duh, care vestește prezența Sa în mod sensibil și văzut, liberînd trupul de impulsunile patimilor și scăpînd complet sufletul de înclinarea spre mai rău. Astfel, nu mai este nevoie nici de postul care să domolească trupul, nici de învățătura care să înfrîneze și să îndrumeze ca să umble după cele în bună rînduială. Cel ce a ajuns la această stare, nu numai că scapă de săltările trupului, ci prevede lămurit cele viitoare și contemplă cu ochii săi Treimea cea dumnezeiască».

8. Astfel, minunatul Flavian, pătrunzînd (destupînd) izvorul cel urît mirositor și făcînd să iasă la iveală rîulețul cel nimicitor³⁷, a zis către bătrînul cel ticălos: «Îmbătrînitule în zile rele, gura ta te-a ardat așa și nu eu, iar buzele tale au mărturisit despre tine»³⁸.

După ce s-a dat pe față această boală (erezia) acești călugări au fost alungați din Siria și s-au dus în Pamfalia, pe care au umplut-o de lepra ereziei lor.

36. ἐπιτρωμαί a procura, a decurge, la Variae lectiones, P.G. tom. LXXXII, col. 1145, nota 68.

37. ὀσσεσθῆς necredincios, la Variae lectiones, nota 77, P.G. LXXXII, col. 1145, dar ὀσσεσθῆς—nimitoare, la L. Parmentier, o.c. p. 231, rînd 16.

38. lov. 15, 16.

32. Marcu, 2, 16 și Matei 9, 11.

33. Isaia, 64, 5; Ioan 20, 17.

34. Ioan 6, 51—54 și 58.

35. Variae lectiones, P.G. LXXXII, col. 1124, nota 55 adaugă ὅτι ἐπιτρωμαί—cînd era.

12. În ce fel a căzut Valens în erezie

1. Voi expune de acum înainte cele nespuse ale Istoriei (τὰ λοιπά) și voi arăta începutul furtunii care a pornit multe valuri contra Bisericilor.

După ce a luat puterea imperială, Valens era la început împodobit cu dogmele apostolice, iar când goții au trecut Dunărea și au devastat Tracia, el a adunat oaste și a hotărât să lupte contra lor.

2. A socotit însă ca să nu înceapă lupta lipsit de harul dumnezeiesc, ci să fie întărit cu armătura Sf. Botez. Lucrul acesta l-a socotit bine și foarte înțelepțeste, dar ceea ce a urmat după aceea arată multă slăbiciune de suflet și trădarea adevărului.

3. Nenorocitul a îndurat o suferință asemenea protopărintelui Adam, căci și el, fiind amăgjit de cuvintele soției sale, a fost rob și nu numai că a devenit prizonier de război, ci și ascultător de cuvintele amăgitoare femeiești.

4. Într-adevăr, soția lui Valens, devenind mai înainte pradă înșelătoriei ariene, l-a atras și pe acesta și l-a convins să cadă cu ea în prăpastia blasfemiei.

La acestea l-a condus Euzojus, care le era îndrumător și inițiator și care încă ținea frânela Bisericii din Constantinopol, nu conducind bine corabia, ci afundind-o.

13. Cum a exilat Valens pe episcopii care străluceau prin virtute ?

1. Așadar, chiar atunci, în vremea pregătirii pentru botez, Eudoxiu l-a legat cu jurămintă pe acest de trei ori nefericit, ca să rămână în dogma nelegiuită și să izgonească peste tot pe cei care cugetau cele contrarii (pe drept-credințoși).

Astfel, părăsind învățătura apostolică, Valens a trecut de partea potrivnicilor ei. Apoi, după puțin timp, a îndeplinit și cele ce mai rămăseseră din ceea ce făgăduise.

2. Ca atare a exilat din Cetatea lui Antioh (Antiohia), pe marele Meletie, din cetatea Samosătelor pe divinul Eusebiu și apoi a lipsit Laodiceea de venerabilul său păstor, Pelagiu.

Acesta primise în tinerețe jugul căsătoriei, dar chiar în camera nupțială, în prima zi de căsătorie, a convins pe mireasă să prețuiască puritatea virginală în locul legăturii trușesti și a îndrumat-o să aibă dragoste frățească în locul legăturii de căsătorie.

3. Astfel, ei a dat dovadă de înfrinare și a avut în el încă și acele virtuți surori, care formează un cor cu acestea. Pentru aceste merite a primit prin vot unanim conducerea supremă bisericească.

Însă nici chiar razele luminoase ale viețuirii sale n-au înduplecat pe acest dușman al adevărului (Valens), care l-a trimis pe Pelagiu în Arabia, iar pe dumnezeiescul Meletie în Armenia. Pe Eusebiu al Samosătelor, cel udut cu șederile apostolice, l-a trimis în Tracia.

4. Acesta însă, cînd a aflat că multe dintre Biserici sînt fără de păstor, a îmbrăcat haina militară, și-a pus pe cap un coif și a cutreierat Siria Fenicia și Palestina, hirotonisind preoți și diaconi și completînd și celelalte funcții bisericești. Iar dacă vreodată întîlnea și episcopi de aceiași convingeri cu el îi așeza întîistători în Bisericile care erau lipsite de conducători.

14. Despre episcopul Eusebiu al Samosătelor

1. Socotesc că e nevoie să arăt celor ce nu știu cît curaj și înțelepciune a dovedit Eusebiu al Samosătelor, cînd a primit dispoziția imperială, care porunca ca el să plece în Tracia.

Cel care aducea această dispoziție a ajuns pe seară, iar Eusebiu l-a sfătuit să tacă și să țină ascuns motivul sosirii sale.

2. Căci zicea : «Dacă ar ști mulțimea crescută în rivna dumnezeiască, te-ar sfîșia, iar eu aș fi pedepsit pentru sfîrșitul tău».

După ce a spus acestea și a săvîrșit ca de obicei slujba de seară, chiar la timpul începutului somnului, avînd încredere într-unul dintre servitori, a ieșit singur bătrînul, pășind încoet, iar sluga îl urma ducîndu-i numai o pernă și o carte.

3. Ajungînd la malul fluviului (pe lîngă zidurile cetății își are cursul Eufratul) Eusebiu a urcat pe o piută și a rugat pe vislaș să conducă spre Zevgma. Cînd s-a luminat de ziua el a ajuns la Zevgma, iar Samosatele erau acum pline de plîngere și vaele.

4. Fiindcă sluga aceea a dat pe față cunoscuților lui cele ce-i poruncise Eusebiu și cine trebuia să-l însoțească în călătoria sa și ce cărți să-i aducă, toți plîngeau pentru lipsa lui, iar abia fluviului era plină de cei care pluteau cu bărcile.

5. Iar cînd aceștia au ajuns la Zevgma și au văzut pe păstorul lor cel mult dorit, plîngeau și suspinau, vîrsînd riuri de lacrimi și au încercat să-l convingă să rămînă și să nu lase oile în gura lupilor.

6. Fiindcă nu l-au convins să rămînă (au auzit pe acesta citînd legea apostolească care poruncește clar să nu te împotrivesți domniilor

și stăpînirilor)³⁹, unii i-au oferit aur, alții argint alții îmbrăcăminte, iar alții slugi ca unuia ce se ducea în pămînt străin și foarte îndepărtat.

7. Eusebiu a primit însă numai unele lucruri mărunte de la cei mai cunoscuți, i-a întărit pe toți cu învățăturii și cu rugăciuni și i-a îndemnat să aplece dogmele apostolice. Apoi a plecat spre Dunăre⁴⁰.

Credincioșii lui devotați s-au întors în cetatea lor și sprijinindu-se unii pe alții așteptau cu răbdare năvala lupilor (ereticilor).

15. Despre rivna episcopului Eusebiu al Samosatelor. și despre Antioh presbiterul și Evlochios diaconul

1. Voi istorisi mai departe și despre căldura sinceră a credinței acestora socotind că ar fi o nedreptate dacă nu ar fi pomenită în această scriere.

Astfel, după ce partizanii lui Arie au lipsit turma de păstorul lor cel mai bun (Eusebiu) au propus pe altul, întiiștător în locul lui, însă nimeni dintre locuitorii acestei cetăți (Samosatelor) n-a venit ca de obicei, la adunarea bisericească, nici din cei săraci, nici din cei ce strălucneau de bogăție, nici slugi nici meseriași, sau lucrători de pămînt, nici grădinari, nici bărbați, sau femei, nici tineri sau bătrîni, ci acela⁴¹ sta singur, fiindcă nimeni nu voia să-l vadă și nici să schimbe vreun cuvînt cu el. Totuși se spune că el s-a purtat cu multă blîndețe.

Voi da o dovadă despre aceasta.

2. Voind să facă baie acest episcop arian, slujitorii au închis ușile băilor împiedicînd pe cei ce vroiau să mai intre. Însă aceasta, văzînd mulțimea în fața ușilor a poruncit ca să le deschidă și a rînduit ca toți să ia parte, fără teamă, la baie. Același lucru l-a făcut și înlăuntrul cabinelor boltite, căci, pe cînd făcea baie a văzut pe cei care stau în picioare așteptînd și a îngăduit ca și aceștia să se folosească împreună cu el de apele calde. Însă ei au stat în tăcere. Episcopul arian a socotit ca un respect atitudinea acestora, s-a ridicat repede și a ieșit din baie.

3. Dar aceștia au crezut că și apa a luat parte la necurăția ereziei (s-a infectat) și au vărsat-o în locul de scurgere, cerînd apoi să li se toarne o altă apă.

Cînd episcopul arian a aflat acest lucru a plecat, părăsind orașul, căci a socotit că este ceva nefolositor și prea nesocotit ca să mai locuiască într-un oraș care-l detestă și care-i poartă o ură generală.

4. După ce Eunomiu a părăsit Samosatele, căci așa se numea acest episcop arian⁴², au pus în locul lui pe Luciu, un adevărat lup și amăgitor (vinător) al oilor, dar oile, deși erau fără păstor, îndeplineau îndrumările păstorilor, căci trăiau păstrînd neatînsă învățătura apostolică.

5. Cum toți îl urau pe Luciu ne va arăta o altă istorisire. Niște copilași aruncau în piață o minge de la unul la altul, veselindu-se astfel prin acest joc.

6. Dar, trecînd pe acolo Luciu, s-a întîmplat că mingea a căzut și s-a rostogolit printre picioarele asinului său (care-l purta). Copii au început să plîngă, căci au socotit că mingea s-a umplut de întinare. Auzind aceasta, Luciu a poruncit unuia dintre cei care îl însoțeau să se oprească și să observe ce fac copiii.

7. Aceștia însă au aprins focul și au aruncat mingea prin flăcări, crezînd că astfel o curăță de întinare. Eu știu că acesta a fost un joc copilăresc și o rămășiță a unui vechi obicei, dar în deajuns ca să arate cită ură avea orașul acela față de partizanii lui Arie.

8. Dealtele, Luciu nu a imitat blîndețea lui Eunomiu, ci a înduplecat pe magistrați să ostracizeze pe toți alții, chiar din tagma preoțească. Îndosebi pe cei care luptau pentru dogmele dumnezeiești i-a trimis chiar la marginile stăpînirii romanilor. Pe Evlochios, cel învrednicit de diaconie l-a trimis la Oasis, într-o mică cetate pustie. Pe Antioh, cel care era rudenia marelui Eusebiu al Samosatelor, (căci era fiul fratelui acestuia) renumit prin multele sale fapte de virtute și totodată învrednicit de preoție, l-a trimis într-o regiune foarte îndepărtată, din Armenia.

9. Cum acesta luptase pentru dumnezeieștile dogme vom arăta cele ce urmează.

Cînd dumnezeiescul Eusebiu s-a săvîrșit ca martir, după multe lupte și nenumărate victorii, s-a strîns ca de obicei adunarea poporului. A sosit și Iovin, atunci episcop al Perrei⁴³.

10. Acesta ținușe puțin timp de comuniunea arianizaților. După ce toți au votat (ales) pe Antioh ca urmaș al unchiului său (Eusebiu), l-au adus înaintea Sf. Mese și l-au rugat să-și plece genunchii. El însă, întorcîndu-se, a văzut pe Iovin că-și punea mîna dreaptă pe capul lui, a dat-o la o parte și a poruncit să îl depărteze de cei ce-l hirotoneau, zicînd că nu poate suferi ca această dreaptă, care primise blasfemia să săvîrșească cele sfinte.

39. Tit. 3. 1.

40. A fost exilat în Tracia, spre Dunăre.

41. Episcopul impus de arieni.

42. Eunomiu a fost exilat la Halmys, în nordul Sciției Mici, cf. A. Puech, Hist. de la lit. grecque hétérodoxe, vol. III, p. 627.

43. Iovin, episcop de Perrea, în Siria, cf. L. Parmentier, o.c., Nomenclister, p. 399.

11. Acestea s-au întâmplat nu cu multă vreme înainte. De atunci Antioh a fost dus în Armenia interioară. Dumnezeulescu Eusebiu trăia la Dunăre, cînd goții prădau Tracia și asediau orașele, cum arată cele scrise de el.

16. Despre Sf. Varse și despre exilul episcopului Edesei și al celor împreună cu el

1. Împăratul Valens a poruncit ca Varse — al cărui renume este și acum mare, nu numai la Edesa pe care a păstorit-o și în cetățile vecine acesteia, ci și în Frigia, Egipt și Tebaida (căci a cutreierat pe la toate aceste popoare, fiind atras de strălucirea virtuții lor —, să locuiască mai întîi în insula Arados. Apoi cînd Valens a aflat că mari mulțimi alegăra la el din toate părțile (căci fiind plin de harul apostolic alunga boalele numai cu cuvîntul) l-a trimis la Oxirinhos, un oraș din Egipt.

2. Cum și aici faima lui atrăgea pe mulți, acest bătrîn vrednic de împărăția Cerurilor a fost dus într-o fortăreață îndepărtată, vecină cu barbarii de acolo (numele acesteia era Pheno).

3. Se spune că la Arados a rămas pînă astăzi fîntina lui, căreia i se dă mare respect. Mulți dintre cei bolnavi, care se așează lîngă ea, își refac sănătatea prin credință.

17. Despre prigoana pornită în Edesa

1. După ce a lăsat iarăși turma fără păstor, Valens a așezat un lup în loc de păstor. Și, fiindcă toți au părăsit orașul și s-au strîns în fața cetății, a venit el însuși și a poruncit prefectului (care era atunci Modest) să adune pe soldații de sub conducerea lui care obișnuiau să stringă cu forța birurile și să prindă pe cei ce erau de față (adunați) cu puterea armată⁴⁴ și totodată să împrăștie mulțimile, folosind, dacă ar fi nevoie, pe cei care loveau cu vergi și cu bice și cu orice alte instrumente de război. Ca urmare, dis-de-dimineață, prefectul a îndeplinit cele ce i se poruncise.

2. Trecînd însă prin piață a văzut o femeie care purta în brațe un prunc și care, fiind foarte grăbită, a rupt șirul celor care erau în frunte, neținînd seamă de toți aceștia.

3. Căci un suflet aprins de rîvnă dumnezeiască nu se înfricoșează de nimic omenească și socotește frica ca ceva de ris și ca o jucărie.

Atunci, văzînd pe această femeie și înțelegînd ceea ce s-a întîmplat, prefectul a adus-o și a întrebat-o unde merge. Iar femeia a răspuns:

44. τῆς ὀπλιτικῆς δυνάμεως — de puterea armii, să-i prindă pe cei de față (adică pe cei ce stau în fața cetății) cu forța armată.

«Am aflat despre cursele care urzesc pe ascuns contra slujitorilor lui Dumnezeu și vreau să înțelegă cei de o credință cu mine, că doresc ca și eu să primesc împreună cu ei suferințele ce se vor provoca de către voi».

4. «Dar copilul atunci de ce-l porți?», a zis prefectul. Aceasta a răspuns: «Să se împărțesească și el cu mine de acest dorit sfîrșit».

Aflînd acestea de la această femeie și cunoscînd datorită ei curajul tuturor celorlalți drept-credincioși, prefectul a dat de veste împăratului și i-a arătat ce este zadarnic măcelul pus la cale. «Căci, zicea el, noi vom culege numai ocară din cele ce se vor face și nu vom impuțina elanul acestora».

5. După ce a spus acestea el nu a îngăduit ca mulțimea să încerce chinurile ce se așteptau și a poruncit ca să aducă pe conducătorii acestora, adică pe preoți și diaconi și una din două: sau să consimtă a avea comuniune cu lupul (episcopul arian), sau să-i exileze din cetate și să-i trimită în regiuni îndepărtate.

6. După ce i-a adunat pe toți a căutat să-i înduplece ca să urmeze legiurile împăratului, folosind cuvinte blînde, căci ar fi un lucru plin de nechibzuință ca oameni așa de puțini să se împotrivescă împăratului care conducea popoare așa de puternice și de mari...!

18. Despre preoții edeseni, Evloghie și Protogen

1. Pe cînd toți stăteau fără să spună ceva, prefectul a zis către căpetenia acestora: (care era Evloghie) bărbat vrednic de admirație: «De ce nu răspuni odată la cele spuse de noi?» Acesta a zis: «Nu am socotit că trebuie să răspund, dacă nu am fost întrebat».

2. «Și totuși, a zis prefectul, și eu am pronunțat amănunțit multe cuvinte, îndemnîndu-vă spre cele ce se cuvine». Evloghie a zis că acestea s-au spus de către toți și socotește necuviincios ca, înlăturînd pe alții, el să răspundă în locul lor. «Iar dacă numai pe mine mă întrebi, a zis el, îmi voi arăta părerea mea». «Deci a zis prefectul, fii în comuniune cu împăratul».

3. Atunci Evloghie a adăugat cu ironie și foarte glumeț: «Nu cumva, a zis el, împăratul a obținut odată cu puterea imperială și preoția? «Atunci prefectul a înțeles ironia, s-a supărat și, folosind ocări contra bătrînului, a adăugat și acestea: «Nu am spus acest lucru, nesocotitul, ci v-am sfătuit ca să fiți în comuniune cu cei cu care împăratul este în comuniune».

4. Deoarece bătrînul a spus însă că are Păstor și că urmează poruncile Acesteuia, prefectul a prins încă optzeci ca și el și i-a exilat în Tracia. Pe cînd aceștia mergeau în exil se bucurau de o atenție foarte mare, căci și orașe și sate îi întâmpinau și-i lăudau ca pe niște luptători biruri. Însă invidia intrarmînd pe dușmani i-a îndemnat să spună împăratului că ceea ce se scototise ca pedeapsă le-a produs acestor oameni o mare cinste.

5. Cînd a auzit acestea împăratul Valens a poruncit ca să-i împartă în cete de cîte doi și, pe unii să-i împrăștie în Tracia, iar pe alții în ținuturile îndepărtate ale Arabiei, iar pe alții în micile așezări din Tebaida.

6. Se spune că acești oameni cruzi i-au despărțit și pe cei pe care firea i-a unit. Chiar pe cei care erau frați i-au despărțit unii de alții.

Pe Evloghie, care îndruma pe ceilalți și pe Protogen, cel după el, în cînte i-au trimis la Antinoe în Tebaida.

7. Eu nu voi da nicicum ultîrii virtuțile acestora. Deoarece ei au aflat că episcopul orașului este de aceeași credință (convingere) cu ei și luau parte la adunările bisericesti, Mai ales, cînd au văzut puțini adunați și întrebînd au aflat că cei ce locuiesc orașul acesta sînt în majoritate elini (păgîni), s-au întristat pe bună dreptate și au deplîns necredința acestora, dar nu au sosit că e de ajuns numai să plîngă, ci s-au îngrijit, după cît le-a stat în putere, de vindecarea lor.

8. Mai întii, dumnezeiescul Evloghie inchizîndu-se într-o cămăruță, ruga toată ziua și toată noaptea pe Dumnezeu la toate. Apoi, Protogen, cel admirabil, fiind instruit în cele scrise din Lege⁴⁵ și deprins ca să scrie repede, a găsit un loc potrivit și acolo a organizat un curs superior și o școală și el a devenit învățător al copiilor, pe care totodată i-a învățat să scrie repede și i-a exercitat pentru dumnezeieștii cuvîntări.

9. Elevilor săi le interpreta și melodiile davidice și-i pregătea să cunoască cele potrivite cu învățătura apostolică. Cînd unul dintre copii s-a îmbolnăvit, Protogen s-a dus la casa lui și-a atins mîna dreaptă a bolnavului și prin rugăciune i-a vindecat boala. Auzind acest lucru, părinții celorlalți copii îl aduceau pe Protogen prin casele lor și-l rugau să vină în ajutorul celor suferinzi.

10. Acesta spunea însă mai întii că nu va ruga pe Dumnezeu ca să vindece boala mai înainte ca bolnavul să fi fost învrednicit de harul

45. τὰ ἐκ νόμου γραμματα Protogen cel instruit în cele scrise din lege, adică din Scriptură. Dar la L. Parmentier, o.c., p. 241 este τὰ ἐκ νόμου γραμματα scrierile lui Eunomiu, ceea ce ar presupune că istoricul nostru, Teodoret, ar admira pe cineva instruit în cele scrise de Eunomiu arianul, lucru cu totul contrariu adevății antierene a acestui istoric bisericesc. A se vedea și în Verbae lectiones, p. LXXXII, col. 1157, nota 87, unde se exprimă părerea că să se traducă gîndul scrierilor, care a învățat sistematic. În tot cazul nu înțelege scrierile ereticului Eunomiu.

botezului. Părinții acestora ascultau cu multă rivnă (căci îi grăbea dorința de însănătoșire) și totodată căpătau sănătatea și a trupului și a sufletului.

11. Iar dacă învingea cumva pe unul dintre cei sănătoși să se împărtășească de harul divin, Protogen îl ducea la Evloghie și, bătînd la ușă, îl ruga să deschidă și să-i pună pecetea domnească (botezul) celui atras la credință.

12. Dacă Evloghie se supăra pentru că i se întrerupea rugăciunea, Protogen zicea că este mai necesară mîntuirea celor rătăciți.

Toți admirau pe Protogen, văzînd că face astfel de minuni și că împărtășește altor suflete din lumina cunoștinței de Dumnezeu și totuși că recunoaște superioritatea lui Evloghie, căci îi aducea la el pe cei care-l atrăgea la credință.

13. Deci scotea pe bună dreptate că este mult mai mare și preferabilă virtutea acestuia.

Iar după ce a încetat furtuna și s-a făcut liniște deplină și li s-a îngăduit să se reîntoarcă la casele lor, toți i-au condus plîngînd și lăcrîmînd, ba mai mult decît alții, cei care conducea Biserica de acolo, fiindcă era de acum lipsit de munca lor agricolă⁴⁶.

14. După ce au ajuns în patria lor, dumnezeiescului Evloghie, deoarece Varse cel mare se mutase în viața cea fără stricăciune, i s-au incredîntat frințele Bisericii conduse de acesta (Edesa), iar admirabilul Protogen a fost rînduit să îngrijească de Biserica Carrlae⁴⁷, oraș înțelenit sufleteste și plin de spinii păgînești și care avea nevoie de multă osteneală (activitate).

Acestea s-au întîmplat după ce s-a redat pace Bisericilor.

19. Despre Sf. Vasile, episcopul Cezareei și despre cele făcute contra lui de către împăratul Valens și prefectul Modest

1. Împăratul Valens, ca să spunem așa, a golit toată Biserica de păstori. El s-a îndreptat spre Cezareea, ai cărei locuitori erau capadocieni și în fruntea căreia era atunci Vasile cel Mare⁴⁸, luminătorul întregii lumi. Valens a trimis înainte pe prefect, poruncindu-i ca, sau să con-

46. τῆς ἐξέλιπος τερρατίας ἐσκαμίνων — fiind lipsit de munca agricolă a acestuia. Probabil că Evloghie și Protogen cultivau pămîntul după regula monahală. Așa e traducerea latină paralelă. Totuși s-ar putea înțelege aici și un sprîjn moral (o grijă).

47. Καρραε — Carrae, oraș în Mesopotamia, cu mulți păgîni, chiar în veacul IV și V. cf. L. Parmentier, o.c., Namenregister, p. 390.

48. L. Parmentier, o.c., p. 243 nu adaugă la numele Sf. Vasile ὁ μέγας — cel Mare.

vingă pe Vasile ca să primească comuniunea lui Eudoxiu, dacă nu se va lăsa convins, să-l exilize.

2. Însă prefectul, cunoscînd mai înainte faima acestui bărbat, mai întîi nu a voit să-i propună acest lucru, ca nu cumva, neprimind propunerea cu tot curajul și respingînd-o, Sf. Vasile să devină pentru alții model de bărbăție (curaj). S-a văzut însă că viclenia lui era asemenea unei pinze de păianjen.

3. Căci le-a fost de ajuns celorlalți arhieriei întîmplările dinainte și, ca niște turnuri, au păstrat neclintite zidurile credinței.

Totuși prefectul a venit la Cezareea și, chemîndu-l pe Vasile cel Mare, l-a învrednicit de cînte deosebită și a folosit cuvinte blînde față de el, sfătîindu-l să se supună împrejurărilor pentru ca atîtea Biserici să nu fie sfîșiate (împrăștiate) din cauza unei mici amănunțimi dogmatice. Îi făgăduia și prietenia împăratului și binefacerile ce vor decurge pentru mulți din aceasta, datorită lui.

4. Acest dumnezeiesc bărbat a răspuns însă că astfel de cuvinte se potriveau pentru niște copii.

5. Căci aceștia și cei asemenea lor ascultă cu gura căscată astfel de lucruri, pe cînd cei hrăniți cu cuvintele dumnezeiești, nu îngăduie ca să se lase la o parte nici o silabă din dumnezeieștile dogme. Și pentru acestea, dacă ar fi nevoie, ei ar îmbrățișa orice fel de moarte. «Eu prețuiesc mult prietenia împăratului, dar cu credința cea dreaptă, iar fără aceasta o socotesc piatră».

6. Prefectul s-a supărat și a spus că vorbește nebunește, însă dumnezeiescul Vasile a zis: «Eu doresc ca să ai mereu parte de această nebunie».

Cînd i s-a poruncit să iasă și să se gîndească la cele ce trebuie să facă și apoi să-și arate părerea a doua zi (însă cu aceste cuvinte se unea și amenințare) se zice că acest prealăudat bărbat a declarat: «Eu, într-a-devăr, voi veni aci la tine și mâine, dar tu, să nu cumva să-ți schimbi părerea, ci să întrebunțezi aceleași amenințări».

7. După acest schimb de cuvînt prefectorul l-a întîlnit pe împărat, i-a comunicat cele discutate și i-a arătat tăria acestui bărbat și totodată curajul și încrederea sufletului său.

8. Atunci împăratul a tăcut și apoi a intrat în oraș. Iar după aceea a văzut în familia sa pedepse trimise de la Dumnezeu (căci fiul său, îmbolnăvindu-se, era pe pragul morții, iar pe soția sa, împărăteasa, o cuprinsese deosebit de mari suferințe).

9. Și știind cauza nenorocirilor, a rugat pe dumnezeiescul bărbat, Vasile pe care-l amenințase că-l va pedepsi, să vină în casa lui, iar conducătorii armatei s-au supus poruncilor imperiale.

Atunci marele Vasile a venit la reședința imperială și, văzînd pe fiul împăratului, care era pe moarte, a făgăduit că-l va readuce la viață dacă va fi învrednicit de Sfîntul Botez prin preoții cei binecinstori de Dumnezeu (ortodocși).

După ce a spus acestea Sfîntul Vasile a plecat.

10. Aducîndu-și aminte însă de jurăminte, ca și Irod cel fără de minte⁴⁹, împăratul a poruncit celor care erau de față cu el din partida lui Arie să boteze copilul, care imediat și-a dat sfîrșitul.

11. Valens s-a căit și, dîndu-și seama că respectarea jurămintelor i-a făcut cel mai mare rău, a intrat în dumnezeiasca biserică, a primit învățătura marelui Vasile și a adus la Altar darurile ce se obișnuiau. Acesta l-a chemat să vină după dumnezeieștile perule (catapeasmă), unde el stătea, și i-a vorbit mult despre dumnezeieștile dogme, iar împăratul îl asculta, pe cînd vorbea.

12. Era de față și un oarecare numit Demostene, care avea grijă de bucătăriile imperiale. Acesta vorbea ca barbarii (simplicii), acuzînd pe acest învățător al întregii lumi. Însă dumnezeiescul Vasile, surzînd a zis: «Am văzut și eu un Demostene simplu...!» și fiindcă acesta s-a mîniat și mai mult și l-a amenințat, marele Vasile a zis: «Tu trebuie să te îngrijești de potrivirea bucatelor, fiindcă nu poți să înțelegi dogmele dumnezeiești, deoarece ai urechile astupate». Așa a grăit el către Demostene.

13. Împăratul însă l-a admirat așa de mult pe Sf. Vasile, încît a dăruit săracilor pe care acesta îi îngrijea domeniile pe care le avea acolo. Săracii aceștia aveau tot trupul cuprins de suferință și le trebuie o cit mai multă îngrijire.

14. Așa a scăpat marele Vasile de primele atacuri ale lui Valens. Însă cînd a venit iarăși acolo⁵⁰, Valens a uitat de cele petrecute mai înainte (căci cugetul său era asediat de lingușitori) și a dispus ca Vasile să treacă iarăși de partea celor potrivnici (arieni). Neputînd însă să-l convingă, a poruncit să se scrie o lege pentru exilarea lui.

15. Cînd a încercat să semneze această lege cu mîna sa, Valens nu a putut să facă nici un colț de literă, căci pana de scris s-a rupt.

Apoi și a doua și a treia pană a pățit același lucru și totuși împăratul stăruia să sancționeze această lege nelegiuită. Dar mîna dreaptă a început să-i tremure, iar sufletul i s-a umplut de frică. A rupt foaia de papirus (pe care era scrisă legea), cu amîndouă mîinile.

49. Matei, 14, 7—9; Marcu 6, 23—26.

50. ἀπόρροη — acolo, adică la Cezareea, cf. L. Parmentier, o.c., p. 245, rînd 17. ceea ce e mai potrivit decît ἀπόρροη acesta. din Migne, P.G. LXXXII, col. 1163.

16. Și astfel Cirmuitorul (Ἰπποκρίτης) tuturor l-a convins pe Valens să sufere ca și alții cel ce El a trimis asupra lui, iar pe Vasile l-a arătat mai presus decît toate rătățiile. Prin cele întimplate cu acesta Cirmuitorul și-a arătat puterea Sa, iar printr-o altă economie (rinduială dumnezeiască) a vestit țaria celor mai așepi bărbați.

Venind aici la Cezareea Valens a fost deci înșelat în speranța sa.

20. Despre sfîrșitul marelui Atanasie și despre hirotonia lui Petru

1. La Alexandria, după multe lupte și tot atîtea cumuni de biruință, Atanasie cel biruitor, scăpînd de suferințe, s-a mutat la viața cea fără de suferință, iar Petru, un bărbat foarte distins, a primit arhipăstoria, deoarece căpeteniile acestui fericit scaun l-au propus pe el, fiind toți de acord — și clerici și cel ce erau în demnități și slujbe înalte (magistrați).

2. Pe lângă aceștia întreg poporul își arăta bucuria prin aclamații, căci împărțisese suferințele lui Atanasie — Și cînd era acasă (la Alexandria) și cînd era departe (exilat), și îndurase cu el tot felul de primejdii. Deaceea au venit în grabă și arhierii vecini și chiar pustnicii, părăsind luptele (exercițiile) ascetice și oerînd toți ca Petru să mostenească scaunul lui Atanasie.

21. Despre Luciu arianul

1. După ce l-au instalat pe Petru în reședința arhierescă, conducătorul Provinciîi a adunat de îndată multime de păgîni și de iudei și apoi a înconjurat zidurile bisericii, poruncindu-i lui Petru să iasă afară, iar dacă nu vrea, îl amenința că va ieși forțat. Fără îndoială că făcea aceasta ca să îndeplinească plăcerea împăratului Valens, iar pe cei ce gîndeau cele împotriva (adică ardoceșii), îi supunea la suferințe căci purtau ură păgîneasă contra adevărului.

2. El era legat de slujirea idolilor și socotea furtuna în Biserică ca o strălucită sărbătoare.

Așadar, minunatul Petru, văzînd războiul cel neașteptat, a ieșit pe ascun: și, suindu-se într-o corabie, a plecat la Roma.

3. După cîteva zile a sosit la Alexandria Euzoios, de la Antiohia, aducînd pe Luciu, căruia i-a încredințat Bisericile.

Necredința (erezia) și fărâdelegea acestuia le-au cunoscut și Samosatele. Însă mulțimea hrănită cu învățătura lui Atanasie, văzînd apol hrana potrivnică a crezîei s-a îndepărtat de adunările bisericești oficiale.

4. Folosindu-se de soldații purtători de lance, care slujeau idolilor. Luciu îi chinuia pe unii, iar pe alții îi băga în închisori; pe alții îi silea să plece de acasă, iar casele altora le prăda, după obiceiul barbarilor.

Toate acestea le-a istorisit mai bine admirabilul Petru în *Epistola* sa, iar eu, după ce am istorisit numai o nelegiuire a lui Luciu, voi insera în această Carte a mea mai departe *Epistola* aceasta.

5. Sînt în Egipt bărbați care au rivnit viețuirea ingerilor; au fugit de zgomotul vieții lumești și au aies viețuirea în pustie, unde au făcut roditor pămîntul cel nisipos și neroditor, oferînd lui Dumnezeu rod foarte plăcut și foarte frumos, vîrtutea, pe care și-au impus-o ca o lege.

6. Mulți au dat exemplu de vîrtutea aceasta, chiar și unii din administrația civilă, dar cel mai bun îndrumător al acestor așezări ascetice a fost acel prea lăudat Antonie, care a transformat pustiu într-un loc de exerciții de vîrtute pentru acești.

7. Acel mizerabil și de trei ori nefericit (Luciu) l-a urmărit pe ucenicii lui Antonie (căci acesta cu foarte mari eforturi demne de laudă îi îndreptase spre limanurile nebintuite de vînturi, adică liniștea pustiei).

Astfel, Luciu a scos din peșteri pe conducătorii acelor dumnezeiești cete, adică pe Macarie cel vestit și pe altul care purta același nume, precum și pe Isidor și pe alții și i-a trimis într-o insulă locuită de oameni păgîni, unde nu venise niciodată vreun învățator al dreptei credințe.

8. Cînd corabia care-i ducea pe aceștia s-a apropiat de tîrmul insulei, demonul cel adorat în acele locuri, părăsind idolul cel așezat acolo și pe care-l avea ca o veche locuință, a infuriat (înnebunit), pe fiica preotului păgîn și, așa agitată, a adus-o la tîrm, unde vislașii trăsese corabia. Apoi, folosind ca mijloc limba fetel, striga prin aceasta ceea ce striga la Filippi⁵¹, *acea care avea duh pitonicesc*.

9. Toți auzeau, și bărbați și femei, cum demonul zicea: «O, de puterea voastră, slugi ale lui Hristos, am fost izgoniți de peste tot, din orașe și din sate.

10. Din munți și de pe dealuri și din pustiu lipsit de locuitori! Am sperat că, viețuind în această insulă, vom fi feriți de săgețile voastre, dar am fost înșelați în nădejdea noastră, căci iată, cei ce vă persecută v-au trimis aici, nu ca să vă lovească pe voi, ci ca prin

51. Referire la Fapte. 16, 16 și urm. despre slujnica care avea duh pitonicesc și pe care Pavel a scăpat-o de acest duh rău.

voi să ne alunge pe noi. Noi părăsim insulta aceasta fiindcă sîntem alungați în boldurile virtuții voastre».

11. Spunînd acestea și altele asemenea acestora, au lăsat fata păgîn pe pămînt și au dispărut pentru todeauna.

Iar acea dumnezeiască ceată de drept-credincioși, s-a rugat, a ridicat fata preotului păgîn și a dat-o tatălui ei, cu mintea întreagă și sănătoasă.

Cei care au văzut minunea au căzut la picioarele acestor sfinți (drept-credincioși), i-au rugat ca să se împărtășească și ei de hrana mîntuirii.

12. Au dărimat apoi cașiștea idolilor și, fiind luminați de razele învățăturii, s-au învrednicit de harul botezului.

13. Cînd s-au auzit acestea în cetate (Alexandria), au venit toți cu gloată mare, ocărîndu-l pe Licu și zicînd că îi va lovi pe ei mînia lui Dumnezeu, dacă această ceată de sfinți (drept-credincioși) nu va fi eliberată.

Astfel, temîndu-se de tulburarea din cetate, Luciu a îngăduit acestor dumnezeiești bărbați drept-credincioși să se reîntoarcă în peșterile lor.

14. Acestea sînt de ajuns ca să arate comportarea odioasă și necredința lui Luciu. Epistola minunatului Petru ne va arăta însă mai îndestul nelegiuirile cutezate de Luciu. Ca urmare, ferindu-mă de lungimea expunerii, eu voi pune în Cartea aceasta numai partea de la mijloc a acestor Epistole.

22. Istorisirea fericitului Petru, episcopul Alexandriei, despre cele ce s-au întîmplat aici în timpul lui Luciu arianul

1. Paladie conducea poporul Egiptului, iar în ce privește convingerea religioasă el era păgîn și întotdeauna adorator al idolilor. Preocupîndu-se mereu ca să lupte contra lui Hristos, el a adunat mulțimile menționate mai înainte și s-a năpustit contra Bisericii, silindu-se ca să o supună ca pe barbari. Atunci însă s-au întîmplat lucruri foarte grave, pe care numai cînd am voit să le istorisesc, evocarea lor mi-a provocat durere și am vărsat belșug de lacrimi... Multă vreme aș fi rămas în durere dacă nu aș fi încercat să mă liniștesc prin meditația dumnezeiască.

2. Căci iată, în Biserica numită a lui Teonas au intrat mulțimile și, în loc de cuvinte cuviincioase, exclamau laude idolilor; în locul citirii Sf. Scripturi foloseau bătăile necuviincioase ale miinilor și voci țipă-

toare pline de ocară contra fecioarelor lui Hristos, «pe care limba nu poate să le pronunțe, deoarece este ceva rușinos și a le spune»⁵².

3. Numai cînd a auzit acestea unul dintre cei care cugetă bine (drept-credincioși) și-a astupat urechile și ar fi dorit mai bine să fie surd decît să auză cu urechile lui cuvintele rușinoase ale acestora. Măcar de le-ar fi fost de ajuns să păcătuiescă numai prin cuvinte și să nu depășească prin fapte destrăbălarea cuvintelor lor...!

Desigur, ocară prin cuvinte, oricum ar fi, este mai ușor de suportat pînă la urmă de către cei în care locuiesc înțepciunea lui Hristos și dumnezeiască învățătură.

4. Ei bine, aceștia înșiși au ajuns însă vase de minie rînduite spre pierzanie⁵³, căci, plecîndu-și nasul, un huiet inspăimîntător și îndelungat sufla (țîșnea), ca să spun așa, prin nările nasului, ca dintr-o țevă, înită a rupt îmbrăcămîntea sfințelor fecioare ale lui Hristos, a căror viață ascetică le dădea înfățișare de sfinți îngeri. Lui le-au adus în convoi, goale cum erau de la natură, batjocorindu-le cu vorbe de rușine, în orice chip voiau.

În general, toate cele ce s-au întîmplat au fost crude și barbare.

5. Dacă cineva, din milă față de aceste fecioare, căuta să împiedice astfel de fapte, folosind cuvinte de sfătuire, nu era scăpat de lovire. Dar, vai, ce întîmplări nenorocite... Multe fecioare au suferit prin siluire stricarea trupului; multe sînt lovite cu ciomege peste cap, rămîneau fără de glas (mureau). Trupurilor lor nu li s-a îngăduit nici ceremonia înmormîntării! Pînă azi chiar nu s-au găsit multe trupuri de ale rudeniilor, care sînt jelite mereu...

6. Și de ce istorisesc amănunțit aceste fapte mici în comparație cu altele mari? De ce stăruiesc asupra acestora și nu ajung repede la cele ce sînt mai recente? Despre acestea știu bine că vă veți minuna și veți rămîne cu noi mult timp fără glas, admirînd peste măsură pe Domnul iubirii de oameni că nu a nimicît totul din temelie. Căci, precum este scris⁵⁴ cele ce nu s-au întîmplat și nu s-au auzit în zilele părinților noștri, acestea le săvîrșeau nelegiuții, chiar pe altarul de jertfă.

7. Aici, ca pe soclul unei scene de teatru obscen, au pus să joace rîzînd pe cît puteau și aclamînd cu voci nelegiuite, pe un copil care-și tăgăduia firea bărbătească și dorea pe cei ce au ca femeiască și care se ungea pe la ochi cu unsoari vopșite, cum s-a scris⁵⁵ și își spoia fața cu vopșea roșie, ca idolii de la ei cu chip femeiesc și făcea cu miinile încoace și

52. Efes. 5, 12.

53. Rom. 9, 22.

54. Ioll. 1, 2.

55. Ieremia 4, 30.

incolo invirtituri, chiar pe altarul unde noi invocăm venirea Sfântului Duh.

8. Alții iarăși, socotind că aceasta este prea puțin⁵⁶ și crezind pe cele din trecut (păginești) mai degradă cuvințioase decît nelegiuite, au chemat pe unul dintre ei, foarte cunoscut pentru nerușinare, la fel de brăcat de haine, ca și de rușine, așa cum era înfățișarea naturală și, urcîndu-l gol pe tronul (amvonul) bisericii, l-au numit orator nerușinat contra lui Hristos.

9. În locul cuvîntelor dumnezeiești el pronunța cele mai murdare lucruri; în locul expresiilor cuvințioase, nerușinare; în locul dreptei credințe, păgînatatea, în locul înfrînării desfrului, curvie, sodomie, furt. Apoi el sfătua că mîncarea și băutura sînt folositoare în viață mai mult decît orice.

Pentru că se făceau astfel de fapte și eu m-am retras din biserică (căci cum era să nu plec de acolo unde năvăleau soldații, unde poporul era cumpărat cu bani pentru a produce dezordine, unde erau iubitorii de bani și mulțime de păgini, cu cele mai mari îngăduințe imorale ?).

Imediat a fost trimis un urmaș mie, care a cumpărat cu bani demnitatea episcopală, un oarecare Luciu, și care s-a străduit să aibă răutatea și faptele de lup. El nu a fost ales de către sinodul episcopilor drept-credincioși, nici prin votul adevăraților clerici și la cererea drept-credincioșilor, așa cum prevăd legiuirile bisericești.

10. Acesta trebuia să intre în oraș, ca episcop, cu mare alai, dar nu l-au însoțit pe un astfel de om nici episcopi, nici preoți, nici diaconi, nici mulțimea credincioșilor. Nu l-au întîmpinat monahi cîntind imne din Scripturi, ci era numai Euzoios, cel ce fusese caterisit împreună cu Arie, pe cînd era diacon la noi, la Alexandria, în sfîntul și marele sinod de la Niceea (325), iar care acum ruinează Biserica antiohienilor cu putere de conducător.

Iar conducătorul caravanelor cu daruri (ajutoare), cel însoțit de mulțime nenumerată de ostași, vestit în toată păgînatatea se numea Magnus. În timpul lui Iulian acesta dăduse foc bisericii din Berys (acesta era oraș vestit în Fenicia) iar în vremea lui Iovian, cel de fericită amintire, a fost obligat să o rezidească cu cheltuiala sa și aproape i s-ar fi tăiat capul, dacă nu ar fi obținut, după multă stăruință, bunăvoința imperială.

Se cuvine să judecăm prin comparație de acum înainte și rivna noastră pe care vă îndemn s-o însușiți spre pedepsirea celor întîm-

56. Vezi Variaie lectiones, P.G. LXXXII, col. 1169, nota 15. Traducerea lui Epifanie; qui rursus hoc parvum iudicantes — care socotau de puțină însemnătate acest lucru. Am preferat această traducere, care redă mai bine sensul.

plate, adică ce fel și cîte nedreptăți s-au făcut contra Bisericii lui Dumnezeu, cînd un astfel de tiran, omenit mai înainte (Magnus) s-a ridicat contra noastră.

11. Iată atunci, Luciu, cel care a fost depus de cuvioșia voastră și de către toți episcopii ortodocși de pretutîndeni, s-a instalat la conducerea bisericească a orașului, care avea ură tață de el din motive binecuvîntate.

12. Dar, nu numai că el zicea că acel nebum din Psalm : «Nu este Dumnezeu adevărat Hristos, ci și prin moravurile sale a fost corupt și a corupt și pe alții, bucurîndu-se de blasfemiile îndreptate contra Mintuitorului de către cei care cinsteau creatura în locul Creatorului⁵⁷.

Și de ce să nu facă aceasta cînd, avînd convingeri apropiate cu păgîinii, răătăcitul (Luciu) cutează să venereze un Dumnezeu mai de curînd apărut (recent)⁵⁸.

13. În fața acestora îi cîntau aceste laude : «Bine ai venit, episcopo, care tăgăduiești pe Fiul ; te-a adus Serapis (zeul), care te iubeste». Pe Serapis îl numeau idolul lor strămoșesc⁵⁹.

Deîndată, fără să fi trecut nici o clipă, Magnus cel menționat mai sus, părtașul nedespărțit a necredinței lui Luciu, păzitor aspru al acestei necredințe și satrap foarte crud, stringînd mulțimile cele incredințate purtării lui de grijă, a prins presbiterii și diaconi, în număr de 19, dintre care unii depășiseră 80 de ani, care erau socotiți vînovați de o faptă odioasă (murdară) și potrivnică legii romanilor. A fixat apoi judecătă publică și-i silea, neștiind legile creștinilor despre virtute, ca să lepede credința părintească, lăsată nouă de către Apostoli, prin Sf. Părinți și afirmau că prin aceasta ei bucură și pe prea iubitorul de oameni, Augustul Valens.

«Convînge-ți-vă, nenorociților, zicea Magnus cu voce tare, convînge-ți-vă de credința arienilor !

14. Convînge-ți-vă că Divinitatea vă va lerta, chiar dacă ar fi adevărată religia pe care o urmați, fiindcă nu de voia voastră, ci de nevoie, faceți acest lucru. Pentru o greșeală făcută fără voie există o justificare, dar pentru cea făcută de bunăvoie urmează învinovățirea.

15. De aceea, cugetînd la cele de mai sus, veniți plini de rivnă, dînd la o parte orice sovăială și subscrieți dogma lui Arie, pe care acum o propovăduiește în numele acestuia Luciu. Să știți că, dacă vă supuneți, veți primi bani, ajutoare și prețuire din partea împăratului. Dacă însă

57. Rom. 1, 25.

58. Ps. 80, 10. Aluzie la erezia lui Arie că Fiul nu este veșnic din Tatăl și că a fost un timp cînd El nu a existat.

59. Serapis, vechiul zeu egiptean.

refuzați veți suferi închisoare, chinuri și dureri crude, biciuiri și torturi. Totodată veți fi lipsiți de bani și de averi; veți fi mutați din locurile unde locuiți și condamnați să locuiți în locuri înspăimântătoare».

16. Acest bărbat de neam sus pus (Magnus), amestecînd amenințarea cu amăgirea, îndemna și silea pe toți ca să schimbe credința cea dreaptă. Însă aceștia (cei 19) socoteau lepădarea dreptei credințe ceva mai grav decît orice chinuri (căci așa este). De aceea fiind siliți, ei răspundeau cu astfel de cuvinte către el, punînd amăgirea și amenințarea mai prejos decît virtutea și conștiința lor superioară: încetează odată, încetează ca să ne mai ameninți cu aceste cuvinte; abține-te de a ne mai adresa cuvinte neprivite.

17. Noi nu cinstim un Dumnezeu nou venit și nici de curînd apărut. Chiar dacă tu, infuriindu-te, al să ne înpunezi la gură și să te repezi ca o vijelie, noi vom rămîne în dogmele dreptei credințe pînă la moarte, necugetînd că Dumnezeu este vreodată fără putere, fără înțelepciune, sau despărțit de Adevăr și nici că odată este Tată, iar altă dată nu este, după cum socotește acel nelegiuit Arie, care are părerea că Fiul ar fi trăit în timp, sau că este numai o apariție vremelnică.

18. Căci dacă după ariomaniți⁶⁰ Fiul ar fi o creatură nu ar fi deoiființă (θεοομοιος) cu Tatăl și Tatăl, chiar ar ajunge să nu fie Tată, dacă Fiul nu a subzistat cu El, nefiînd, după ei, cîndva Tată. Dacă însă este veșnic Tată, Fiul a subzistat din însăși nașterea adevărată și nu prin emanație (curgere) (căci Dumnezeu este nepătimitor).

Oare nu este fără minte și nesimțit cel ce socotește pe Fiul că a fost un timp cînd nu era, El prin Care toate s-au rînduit ca să fie prin har (bunavoință)? De aceea Părinții noștri cei din toată lumea, dintre care aceștia au căzut și au devenit pe drept fără de tată (bastarzi), s-au adunat la Niceea (325) și au anatematizat părerea greșită a lui Arie, pe care o sustine acum acesta mai tînăr (Luciu) și au declarat că Fiul nu este dintr-o substanță diferită (ετεροουσιος) de cea a Tatălui, ceea ce acum, tu ne silești să spunem, ci din aceeași ființă (ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας) a Acestuia.

Ceea ce au socotit bine cu cugetul lor credincios Părinții din multa adunare de cuvinte dumnezeiești au mărturisit numai cuvîntul deoiființă (θεοομοιος).

19. Pe cei care mărturiseau și altele asemenea acestora Magnus i-a ținut închiși multe zile, socotind că își vor schimba credința cea adevărată. Dar mai mult, aceștia, ca și cei mai viteji dintre atleții din stadion (arenă), au alungat toată frica și înviorîndu-se cu faptele pline de curaj

ale Părinților prin dumnezeiești cuvinte, aveau și mai tare convingere pentru credința adevărată și socoteau chinurile lor ca un exercițiu pentru virtute.

20. Așadar, luptînd astfel și făcîndu-se «priveliște ingerilor și oamenilor», cum scrie fericitul Pavel⁶¹, întreg orașul alerga ca să vadă pe atleții lui Hristos, cum înfruntau prin răbdare biciuiri judecătorului, care-i tortura, cum înaltau monumente prin rezistența lor în fața nelegiurii și cum dedeau biruință contra arienilor.

Constringîndu-i pe aceștia acest înverșunat dușman (Magnus) socotea că prin amenințări și torturi îi va atrage spre cei nelegiuiți față de Hristos (arieni).

21. Deci, fiind oboșiți de torturile la care îi supunea cu gînd dușmănos, în timp ce toți cei din mulțime plîngeau în fel și chip fără întrerupere cu suspine, acest om aspru și lipsit de orice sentiment uman de iubire a adunat iarăși mulțimile obișnuite cu dezordinea, i-a chemat pe aceștia la judecată, sau mai degrabă la o completare de condamnare, la țărnul mării și, ca de obicei, li s-a adresat țipete îngrozitoare (huiduri) din partea păgînilor și a iudeilor.

22. Și pentru că nu au voit să adere la erezia pe față a arienilor, el (Magnus), pe cînd tot poporul plîngea în fața tribunalului de judecată, anunța că aceștia vor fi alungați din Alexandria și vor fi deportați la Iliopolis, în Fenicia, unde nici unul dintre locuitorii nu suferea nici măcar să audă numele lui Hristos, căci toți erau închinători la idoli.

23. Magnus a poruncit apoi ca aceștia (cei 19) să iată imediat în corăbii, iar el a stat în port (căci aproape de baia publică hotărîse condamnarea acestora) și arăta sabia trasă din teacă, socotind că prin aceasta avea să înspăimînte pe cei care de multe ori sfîșiaseră pe dușmanii demoni cu sabia cea cu două tăișuri a credinței lor.

Astfel, Magnus a poruncit ca cei deportați să plece pe mare cu corăbiile neprimind cele necesare și neavînd nici un sprijin și nici ceea ce era trebuitor pentru exil. Ceea ce este de mirare și de necrezut, chiar marea a început să înpuneze și eu cred pentru că-i părea rău că făcea acest lucru (adică transporta corăbii) și nu voia, ca să spun așa, să ia parte la o măsură nedreaptă, primind pe acești bărbați nevinovați.

Marea arăta astfel celor care nu știau furia barbară a judecătorului.

24. Cu adevărat trebuia să spînum: «S-a cutremurat cerul de aceasta, toată cetatea a suspinat și plînge pînă acum»⁶². Unii se băteau cu minile neîncetat și se auzea pînă departe răgnetul ce ieșea din

61. I Cor. 4, 9.

62. Ieremia 2, 12.

60. Ariomaniții, partizanii lui Arie.

p'epturile lor. Alții însă ridicau mâinile și totodată și ochii spre Ceruri, protestînd contra silinției și spunînd numai: «*Ascultă Cerule și ia aminte pămîntule*»⁶³, căci nelegiuite erau cele ce se întimplau.

În general, totul era plin de jale și în toată cetatea răsunau cîntece de jale și riu de lacrimi, aproape să acopere marea prin revărsarea lui, a curs de la toți...!

25. Așadar, cînd mai sus-numitul (Magnus), care era de față în port, a poruncit vîslașilor să ridice pinzele, s-a produs un bocet amestecat de fecioare și de femei bătrîne și tinere și plînsete însoțite de lacrimi amare, iar strigătele tuturor acopereau zgomotul mare produs de valurile mării înspumegate.

26. Și astfel au ajuns cei mai sus-numiți, pe mare, la Iliopolis, unde toți erau cu obiceiuri păgine, unde erau practicate diavolești, cele spre plăcere și culcușuri de fiare sălbatice (căci pretutindeni în jur erau munți care se înălțau pînă la cer). Toți apoi se jeluiau în mijlocul cetății, împreună sau fiecare în parte, exclamînd cuvinte de durere. Însă nici nu li se îngăduia să plîngă din porunca lui Paladiu, prefectul orașului, care și el era un păgîn zelos.

Mulți dintre cei care plîngeau au fost prinși și băgați mai întii în temniță, loviți, zgîriați și chinuți și apoi trimiși și la minele de la Fenisos și Proconisos, ei care erau oameni apărători ai Bisericii prin rivna lor inspirată de Dumnezeu.

27. Cei mai mulți erau monahi, care petrecuseră în pustie, în viață aspră (asceză).

Cu aceștia care erau în număr de 23 era dus cu mîinile legate la spate, în numele autorității publice de către lictori ca un vestit făcător de rele, puțin după aceea, și diaconul care ne-a adus nouă mîngiere și totodată scrisori de compasiune de la prea iubitul Damasus, episcopul Romei.

28. Acest diacon, după ce a împărțășit chînuri mai mult decît cei ucigași, fiind foarte mult lovit cu pietre și cu plumb de grumaji, s-a suit în corabie pe mare la fel cu ceilalți. Apoi, după ce și-a făcut semnul crucii pe frunte, nu urmărind ca să obțină îngrijire și ocrotire, a fost dus la minele de la Fenisos. Acestea sunt mine de aramă.

29. Judecătorul a chinuit însă și trupuri fragede de copii dintre care unele au rămas acolo, neavînd parte nici de slujba înmormîntării, deși părinții, frații, rudeniile și tot orașul, ca să spun așa, cereau ca să li se dea această singură și ultimă mîngiere. Dar, o, multa neomenie a judecătorului, sau mai degrabă a osînditorului!

30. Cei care apăraseră credința nu erau socotiți acum nici ca ucigași de rînd, căci trupurile lor rămăneau neîngropate! Cel care luptaseră cu curaj erau dați ca să fie sfîșiați, fiarelor și păsărilor sălbatice! Celor care, din cauza convingerii lor, voiseră să ia parte la suferințele acestora, cu părinții lor, li se tăia capul, ca și cum ar fi făcut o nelegiuire!

31. Ce lege a romanilor, ce decret al barbarilor pedepsește pe cei care iubesc pe părinții lor? Unde se vede că cineva dintre cei din antichitate au făcut vreodată un lucru așa de nelegiuit? *Cîndva Faraon a poruncit să se ucidă copiii de parte bărbătească a evreilor dar invidia și teama au înlăturat această poruncă*⁶⁴.

32. Cu cît au fost totuși mai umane măsurile de atunci decît cele de azi...! Cu cît mai de dorit în fața unci nedreptăți...! Cu cît mai bune, dacă se compară ilegalitatea lor, deși relele nu se deosebesc între ele...!

Sînt de necrezut cele ce am spus, inumane și înspăimîntătoare, crude și barbare, fără milă și amare...!

33. În fața acestor fapte partizanii nebuniei lui Arie se înginau, săltînd de bucurie.

*Deși cetatea întreagă era în mare jale căci nu era casă în care să nu fi murit cineva, după cum s-a scris în Exod*⁶⁵ nu s-au liniștit totuși cei care deprinseseră obiceiul nesăției spre neleguire (arieni).

34. Ca urmare, exercitîndu-și predilecția spre fapte și mai rele, așa încît să împrăștie veninul răutății lor pînă la episcopii provinciei (Egipt) au folosit ca ajutor la prigoană pe comitele însărcinat cu împărțirea hranei⁶⁶, cei mai sus menționați, Magnus, și astfel, pe unii episcopi i-au predat sfatului de judecată, iar pe alții îi urmăreau așa cum le plăcea, vînd ca peste tot să-i atragă pe toți la necredință și nu lăsa nimic neîncercat pentru acest scop. Cătreierau peste tot în felul adevăratului părinte al ereziei, *diavolul, căutînd să înghită pe cineva*⁶⁷.

35. În general, fiind peste tot odioși⁶⁸, dar avînd ca unealtă a cruzimii lor pe cel mai sus-numit (Magnus), partizanii lui Arie au exilat în Imperiu, într-un oraș al iudeilor, celor omorîtori ai Domnului, al cărui nume era Diocezarea, un număr de 11 episcopi din Egipt. Aceștia erau bărbați care locuiseră în pustie din copilărie pînă la bătrînețe din cauza vieții lor ascetice. Ei stăpneau cu mintea și cu fapta plăcerile, predicau fără sfială dreapta credință și erau hrăniți cu dogmele

64. Iesire, 1, 16.

65. Iesire, 12, 30.

66. Cămes largationum, cel însărcinat cu împărțirea darurilor.

67. I Petru, 5, 8.

68. Am folosit verbul ἀποποιέω, — a respinge, în loc de ἀποποιάζω, a fi lipsit. cf. Variaae lectiones, P.G. LXXXII, col. 1180 C, nota 82.

credinței adevărate. Repurtau mereu biruința contra diavolilor rușinând pe cel potrivnic prin virtute și condamnând erezia ariană, cu cuvint preînțelept.

36. La fel ca și iadul acești tirani nebuni și nerozi, nesăturindu-se de moartea fraților lor, au cutezat să lase urmele cruzimii lor în toate părțile pământului, voind să fie cunoscuți prin faptele lor rele. Astfel, au mai aranjat, infundând urechile împăratului contra lor, ca niște clerici ai Bisericii sobornicești, care viețuiau în Antiohia, împreună cu niște monahi rîvnitori, să fie duși ca să locuiască la Neocezarea Pontului, căci aceștia hotărîseră să dea pe față faptele tragediei lor. Aceștia poate au fost lipsiți de viață (au murit) repede din cauza sălbăticiiei locurilor.

37. Astfel de tragedii a suportat vremea aceea, vrednică de tăcere și de uitare, dar consemnate în scrisori pentru înfruntarea celor care ațîță limbile lor contra Celui Unuia-Născut.

Cei care au fost cuprinși de turbarea blasfemiei, nu numai că au încercat să atace cu săgeți pe Stăpînul tuturor, ci au sprijinit războiul implacabil contra bunelor Lui slugi.

23. Despre hirotonia lui Moise monahul

1. În timpul acela triburile ismaeliților prădau ținuturile vecine cu stăpînirea romană. Conducătorul acestora care nu ținea seamă de sexul pe care-l avea, (căci era femeie) prinsese⁶⁹ (ciștiğase) un curaj bărbătesc. După multe conflicte ea a încheiat pace și apoi, primind lumina cunoștinței de Dumnezeu a cerut ca să i se dea ca arhieru pe un oarecare Moise, care schimnecia la hotarul dintre Egipt și Palestina.

2. După ce a primit această cerere împăratul Valens a poruncit cu acest minunat bărbat să fie adus la Alexandria și acolo să primească harul arhieresc, căci acest scaun⁷⁰ era mai aproape.

După ce Moise a fost adus și a văzut că Luciu încearcă să-l pună mina pentru hirotonie a zis: «Să nu fie ca eu să fiu hirotonisit prin mina ta».

3. Căci nu se pogoară harul Duhului Sfînt dacă tu îl chemi». Luciu însă a zis: «De ce vorbești bînuind acestea?», iar Moise i-a răspuns: «Nu bănuiesc ceea ce știu sigur. Tu lupți contra dogmelor apostolice și

69. Se numea Mavia și cu toate că era femeie ea avea curaj bărbătesc; în Migne P.G., LXXXII, col. 1182 A. are verbul ἴσως ἰσως, la perf. participiu κερπίσθαι — folosind, însă L. Parmentier, o.c., p. 261, fiind ἴσως verbul κέρσσειν a ciștiğa. la perf. participiu κερπίσθαι — ciștiğat (prins) ceea ce corespunde contextului.

70. La Alexandria era mai aproape de ținuturile Ismaeliților (Sracinilor).

înveți cele împotriva lor, iar cele făcute contra legii se potrivesc cu cuvintele de blasfemie.

4. Căci ce nelegiuit nu a pătruns oare prin tine în adunările bisericesti? Care dintre bărbații demni de laudă n-au fost alungați? Ce cruzime barbară nu au ascuns faptele tale cutezate de tine în fiecare zi? Moise spunea acestea cu curaj, iar Luciu îl auzea cum vorbea și era pornit spre ucidare, dar se temea ca nu cumva să se reaprindă războiul, care de-abia încetase.

5. Datorită acestui fapt Valens a hotărît ca Moise să fie încredințat spre hirotonie altor episcopi pe care el și i-a ales.

După ce a primit harul arhieresc cu o credință vrednică de toată admirația, Moise s-a dus la cei care-l ceruseră și i-a condus pe calea adevărului prin învățăturile apostolice și prin puterea de a face minuni.

6. Aceștia s-au cutezat deci la Alexandria de către Luciu și au fost rinduite de către dumnezeiasca purtare de grijă.

24. Despre atrocitățile de la Constantinopol

1. La Constantinopol, cei din partida nelegiuită (arieni) au umplut o corabie cu preoți drept-credincioși și au împins-o în largul mării, fără greutate (ἀνεπαύριτον) pe fund, pentru echilibru. Apoi, după ce a urcat cîțiva dintre cei care aveau aceleași convingeri cu ei în altă barcă, au poruncit să se dea foc corăbiei cu preoți. Îndeplinindu-se acest lucru acești preoți luptînd cu focul și cu marea pînă ce s-au afundat în adînc, au ciștiğat coroana de martiri.

2. Petrecînd foarte mult timp la Antiohia, împăratul Valens dăduse libertate (îngăduință) tuturor — și elinilor (păgînilor) și iudeilor și altora, care deși purtau numele de creștini, propovăduiau cele potrivnice învățăturilor evanghelice.

3. Cei robiți de rătăcire săvîrșeau rituri păgînești iar Valens a îngăduit să reînflorască înșelătoria desființată, după Iulian, de către împăratul Iovian. Acum se săvîrșeau orgiile (jocurile) lui Jupiter, ale lui Dionysos (Bacchus) și ale Demetrei (Ceres), nu în ascuns, cum se cuvenea într-o împărăție drept-slăvitore de Dumnezeu ci bacanții⁷¹ alergau prin mijlocul pieții publice (agora).

4. Iar Valens era potrivnic numai celor care respectau numai învățătura apostolică, căci pe aceștia i-a scos mai întii din sîntele locașuri. Acestora prealăudatul Iovian le dăduse biserica cea de curînd zidită.

71. Bacanții se numeau adoratorii zeului Bacchus.

Fiindcă creștinii drept-credincioși se adunau la poalele muntelui⁷² și acolo cinsteau cu imne pe Stăpînul a toate, folosind cuvinte dumnezeiești, totodată însă suportînd bătăile puternice ale vîntului și uneori ploaia, zăpada și frigul, iar alteori arșița mare — nu le-a îngăduit să se împărtășească nici de acest «avantaj» (sic) penibil, ci a trimis armata și i-a împrăștiat.

25. Cum Flavian și Diodor adunau la Antiohia comunitatea ortodoxă

1. Ca niște diguri puternice Flavian și Diodor au sfărîmat valurile care se năpusteau. După ce Meletie, păstorul lor, a fost silit să trăiască în Egipt, aceștia îngrijeau de turmă opunînd lupilor curajul și înțelepciunea și oferînd oilor îngrijirea cuvenită.

După ce au fost izgoniți de la poalele muntelui Flavian și Diodor pășteau oile duhovnicești pe lângă malurile riului din apropiere.

2. Și nu au suportat ca și cei duși odinioară robi în Babilon ca să «agațe în sălcii harpele lor»⁷³, ci lăudau pe Creatorul și Binefăcătorul, «în tot locul stăpînirii Lui»⁷⁴.

3. Însă nici în locul acesta nu a suferit vrăjmașul numai al celor ce vorbesc despre Stăpînul Hristos să se țină adunarea păstorilor celor drept-credincioși, așa că perechea acestor păstori minunați (Flavian și Diodor) adunau dumnezeieștile oi în locurile pentru exercițiile militare și le ofereau pășunea duhovnicească. Diodor cel prea înțelept și curajos, ca un riu mare și limpede, le insufla curaj alor săi și combatea blasfemiile celor potrivnici.

4. Nu prețuia strălucirea neamului (originii), ci suferea cu plăcere chinurile pentru credință.

Flavian, bărbat foarte distins, se trăgea și el din clasa nobililor, dar socotea noblețe numai dreapta cinstire a lui Dumnezeu și a luat ca un fel de îndrumător (antrenor) pe marele Diodor, ca pe un încîncîțat luptător (atlet).

În vremea aceea în adunările bisericești nu se făceau discuții în public, dar celor care făceau acest lucru li se ofereau mult belșug de argumente și de citații scripturistice.

5. Atunci ei îndreptau săgețile contra blasfemiei lui Arie. Flavian scotea săgețile minții ca dintr-o tolbă. Discutînd desigur, acasă și în public, rispeau repede uneltirile eretice și arăta că chestiunile propuse de aceștia erau ca pinzele de păianjen.

72. Un munte din vecinătatea Antiohiei.

73. Ps. 136, 1—2.

74. Ps. 122, 22.

Cu aceștia doi era tovarăș și acel Afraate despre a cărui viețuire am scris în Istoria despre viața duhovnicească⁷⁵.

6. Acesta a prețuit mai mult mintuirea oilor (sufletelor) decît liniștea pustiei și, părăsind coliba pustnicească, a îndurat suferințele păstorilor.

Socotesc că e de prisos să mai spun acum cîtă bogăție de virtute a strîns acesta deoarece am scris acestea într-o altă lucrare. Voi istorisi însă numai una din faptele lui, care este foarte potrivită pentru această Carte.

26. Cele cu privire la Afraate monahul

1. Fluviul Oronte ȋrge din partea de miazănoapte, pe lângă reședința imperială, iar spre miazăzi s-a clădit un foarte mare portic cu acoperiș dublu, în incinta cetății. Acest portic avea turnuri înalte de amîndouă părțile.

2. Între reședința imperială și fluviul Oronte este un drum public pe care trec cei care prin porțile de acolo ies din oraș. Acest drum duce spre ogoarele din fața cetății.

Trecînd pe acest drum Afraate mergea la locul pentru exerciții militare, ca să dea îngrijirea cuvenită oilor duhovnicești⁷⁶.

3. Din porticul imperial de sus, plecîndu-se, împăratul l-a văzut pe acesta îmbrăcat cu o mantie sărăcăcioasă și care deși era la adînc bătrînețe, mergea cu multă energie. Cînd cineva i-a spus că acesta este Afraate de care s-a legat sufletește mulțimea orașului, împăratul a zis către el: «Unde mergi, spune-mi?» Acesta i-a răspuns cu înțelepciune și totodată cu bună-credință: «Merg să mă rog pentru împărăția ta». Atunci împăratul i-a zis: «Trebuie să stai acasă la tine și în adîncul inimii să te rogi, după pravila călugărească». 4. Dar acest dumnezeiesc bărbat i-a răspuns: «Prea bine zici, o împărate, aceasta trebuie să fac. Așa am petrecut pînă acum, făcînd acest lucru, cît timp oile s-au bucurat de pacea Mîntuitorului. Dar, fiindcă ele au suferit multă tulburare și multe primejdii le amenință, ca nu cumva să fie vîinate de fiare sălbătice, este nevoie să încercăm orice mijloc și să salvăm oile duhovnicești. 5. Căci, o împărate, a zis el, dacă s-ar întîmpla ca o copilă, care stă înăuntru, în cameră și poartă grijă de casă ar vedea cîzînd în flăcări⁷⁷ și cuprînsă de foc casa pîrintească, spune-mi, ce s-ar cuveni să facă? Să stea înăuntru, să vadă casa aprinsă și să aștepte năvala

75. Φιλίππου Ἱστορία, P.G. LXXXII, col 1368 A—1377 C.

76. Adică drept-credincioși.

77. ἰδὲσαται ἂν ἢ vîzut (o copilă) și nu ἰδὲσαται — cu aș fi vîzut-o, cf. L. Parmentier, o.c., p. 265, nota 19.

flăcărilor sau, pentru ca să se bucure măcar de partea rămasă din casă, să alege de sus pînă jos, să aducă apă și să stingă focul? Este limpede că vei spune că acest lucru se cade să facă o copilă ageră și înțeleaptă. 6. Așa fac și eu acum, o împărate, pentru că tu ai aruncat flăcări în casa noastră părintească, iar noi alergăm, acum, încercînd să le stingem».

Acestea le-a spus Afraate, iar împăratul cu înfățișare amenințătoare a tăcut. Însă unul dintre cei care îngrijeau de camera lui de culcare și care amenințase mai cu îndrăzneală pe cuviosul bărbat, a suferit pedeapsa în felul următor.

7. Fiindcă era însărcinat cu grija băii, imediat după aceste cuvinte de amenințare, s-a coborît să pregătească bala pentru împărat. Cînd a intrat înăuntru s-a lovit însă la cap și a căzut în apa care nu fusese încropită și era foarte fierbinte și a murit.

8. Împăratul sta așteptîndu-l ca să-l cheme la baie. Și fiindcă trecuse multă vreme, el a trimis pe alte slugi ca să-i vestească cauza întârzierii. Aceștia au intrat în baie și cercetînd peste tot l-au găsit pe băieș mort în apa caldă și descompus de fierbințeală.

9. După ce l-au înștiințat pe împărat de această întîmplare toți au recunoscut puterea rugăciunii lui Afraate, dar nu s-au depărtat de dogmele celor nelegiuite, *ci și-au împietrit inima lor în felul lui Faraon*⁷⁸. Deși a auzit despre puterea de a face minuni a cuviosului acesta, nebunul acesta (Valens) a continuat să se infurie contra dreptei credințe.

27. Cele despre Iulian monahul

1. În vremea aceea și a cel Iulian cel mult lăudat⁷⁹ despre care am amintit mai înainte, a fost silit să părăsească pustiu și să vină la Antiohia. Cei crescuți în minciună și care născociau foarte ușor calomniile vreau să spun cei care cugetau cele a lui Arie, susțineau că acest mare bărbat ar fi din ceata lor. Pentru aceasta luminătorii Adevărului, adică Flavian, Diodor și Afraate, au trimis un bărbat luptător vajnic pentru virtute, vreau să spun pe Acaciu, care după aceea a condus cu foarte multă înțelepciune Biserica Verienilor⁸⁰ la acest prea lăudat bărbat (Iulian monahul), implorîndu-l ca să aibă milă de atîtea zeci de mii de oameni, să combată minciunile dușmanilor și totodată să dovedească că el propovăduiește adevărul.

78. Ieșire, 7, 22.

79. Nu Iulian împăratul detesta.

80. Βεργια — Veria, oraș în Siria cf. L. Parmentier, o.c. p. 376.

2. Cîte minuni a făcut acest Iulian, venind și plecînd în acest mare oraș, (Antiohia) s-a scris de noi în Istoria duhovnicească⁸¹, în care ușor pot afla cei care voiesc să cunoască aceste întîmplări.

3. Iar faptul că toată mulțimea cetății s-a unit cu adunarea noastră, socotesc că nimeni din cei ce cunosc firea omenească nu se îndoiește, căci este natural ca faptele extraordinare să atragă la ele pe cit mai mulți.

4. Că s-au făcut minuni mari, mărturisesc chiar dușmanii adevărului mai înainte de vremea aceasta la Alexandria, în timpul împăratului Constanțiu, acel vestit Antonie a făcut minuni. Părăsind pustiu străbătea tot acest oraș și învăța pe toți că Atanasie este propovăduitor al învățăturii apostolice și că cei din ceata lui Arie sînt dușmanii adevărului.

5. Astfel știau acești dumnezeiești bărbați să potrivească cu fiecare timp ceea ce era de folos, adică și cînd să îmbrățișeze viața pustnicească, dar și cînd să iubească mai mult orașele decît pustia. (singurătatea).

28. Alți monahi care au strălucit în această vreme

1. Erau și alții care în vremea aceea răspîndeau splendorile filosofiei (trăirii monahicești). Așa în pustiu Halchideilor era Avitus, Marcian și Avraames și alții, nu puțin la număr afară de aceștia, care duceau o viață nepătimitoare în trupuri pătimitoare. În ținutul Apameilor erau Agapet, Simeon, Pavel și alții, care ajunseseră la culmea trăirii ascetice.

În ținutul Zevgmatenilor erau Pulpios și Pavel, iar în cel al Chirestenilor prealăudatul Achepermas, care era închinat într-o chiliuță întunecoasă și trăia în felul acesta de 60 de ani, nici vîzînd pe cineva, nici vorbind cu cineva.

2. Iar Zevgmatios cel vrednic de laudă, deși nu putea să vadă, înconjura oile, întîrindu-le și se lupta cu lupii. Din această cauză i-au dat foc colibei lui pustnicești, dar Traian preacredinciosul conducător de oaste, i-a clădit alta și i-a oferit o altă îngrijire.

În cetatea Antiohenilor erau Marian, Eusebiu, Amianos, Paladios, Simeon și Avraames și alții, afară de aceștia care au pîzit neîntinut dumnezeiescul chip.

3. Noi am consemnat în scris viața acestora și a celorlalți, iar muntele care se află lângă acest foarte mare oraș (Antiohia) era infrumusețat ca o pajiște. Pe acest munte a strălucit Petru Galatul și cel de

81. Φιλθέος Ἱστορία, P.G. LXXXII, col. 1305 C—1324 C.

un nume cu el, Petru Egipteanul și Roman, Sever, Zenon, Moise și Malhos și foarte mulți alții necunoscuți de mulți, dar cunoscuți de Dumnezeu.

29. Despre Didim Alexandrinul și despre Efreim Sirul⁸²

1. În acest timp se distingea la Edesa minunatul Efraim, iar la Alexandria Didim⁸³; amândoi scriau contra dușmanilor adevărului dogmelor.

Efraim (Efreim) folosea limba sirienilor pentru a împărtăși razele duhovnicescului har. Nu se adaptase din învățătura elinească (păgână) la a combătut diferitele erori ale păgînilor și a dat pe față mișelii întreții meșteșugiri rele a erețicilor.

2. Tot așa, cînd Armonios al lui Bardesanes a compus odată niște cîntări în care amesteca necredința cu dulceața melodiei și-i încînta pe cei ce le ascultau, vinîndu-i spre pierzanie, Efreim a luat de la aceste cîntări armonia melodiei și a însuflat credința cea adevărată, oferind celor ce-l ascultau o doctorie foarte plăcută și totodată folositoare.

3. Aceste cîntări fac și acum mai strălucite sărbătorile martirilor celor purtători de biruință.

Iar Didim, care era din copilărie lipsit de simțul vederii (era orb) s-a împărtășit din învățăturile poezilor și retoricilor greci și numai prin auz a primit învățăturile de aritmetică, geometrie, astronomie și cele din silogismele lui Aristotel, precum și din vorbirea elegantă a lui Platon. Pe acestea el și le-a însușit, nu ca pe unele care învățau Adevărul, ci ca să fie arme ale Adevărului contra minciunii.

4. Încă și din Sfînta Scriptură a învățat nu numai literile (sensul literal), ci și sensurile adicîni ale cuvintelor.

Efreim Sirul și Didim au strălucit în acel timp între pustnicii și rîvnitorii virtuții.

30. Unli episcopi, care se distingeau în acea vreme în provinciile Asia și Pont

1. Între episcopi s-au distins cei doi Grigorie, cel al Nazianzului și cel al Nyseei. Acesta din urmă era frate, iar celălalt coleg și colaborator al marelui Vasile. Amândoi se distingeau în Capadocia, apărînd dreapta credință.

⁸² Efreim Sirul s-a născut către anul 306, la Nisibe și a murit la anul 373. Era un contemplativ, care în scrierile sale a cîntat pe Dumnezeu. A fost și un ascel și un moralist, cf. F. Cayre, o.c., vol. I, p. 308—374.

⁸³ Didim cel Orb s-a născut la Alexandria în anul 313, și a murit tot aici în anul 398. El e teologul Treimii. Preferă evlavia în locul unei științe profunde. cf. F. Cayre, o.c., I, p. 389—394.

2. S-a distins prin curaj împreună cu ei și Petru, care a avut cu Vasile și Grigorie (al Nyseei) același părinte (erau frați), dar care n-a avut parte cu aceștia de învățătura din afară (clasică elină), însă a părăsit și el toate strălucirile vieții aceștia.

3. În Pisidia se afla Optimus, iar în Licaonia Amfilohu, amîndoi luptători cu vitejia pentru credința strămoșească, respingînd năvălirile dușmanilor credinței.

În Apus, Damasus conducea Biserica Romei, iar lui Ambrozie i se incredințase conducerea Bisericii din Milan. Amîndoi loveau pe cei care de departe aruncau cu săgeți în Biserică.

4. Cu ajutorul acestora și cei care erau siliți să locuiască în ținuturi îndepărtate, întăreau pe ai lor prin scrisori și nimiceau totodată pe dușmani.

5. Căci Cîrmuitorul tuturor a dat conducători potriviți cu mărimea furtunii; a rînduit în fața violenței dușmanilor virtutea conducătorilor și a oferit potrivit cu greutatea vremii doctoriile care apărau de rău.

31. Despre cele scrise în legătură cu războiul de către Valens marelui Valentinian și despre cele răspuse de acesta cu țările de credință⁸⁴

1. Domnul cel iubitor de oameni, nu numai că le-a oferit Bisericii această purtare de grijă ci le-a învrednicit și de alte îngrijiri (sprijin).

Poporul goșilor s-a pornit spre război și a atras la Bosfor pe cel care învățase să lupte numai contra dreptcredinșoșilor (Valens). Atunci acest îndărătnic necredincios, văzîndu-și slăbiciunea lui, a trimis la fratele său, Valentinian I, ca să-i ceară armată (ajutor). Acesta însă i-a răspuns că nu este îngăduit ca să ajute un bărbat, care luptă contra lui Dumnezeu și că se cuvine ca el să înceteze această îndrăzneală. Aceste cuvinte l-au umplut de mare tristețe pe acel nenorocit, dar nu s-a lăsat de îndrăzneala lui și a continuat să lupte contra Adevărului.

32. Despre dreapta credință a lui Terentius, comitele

1. Terentius s-a întors din Armenia, după ce a înălțat acolo monumente de biruință. El era foarte bun conducător de oaste și totodată împodobit cu buna cinstire a lui Dumnezeu. Aceștia i-a poruncit Valens ca să-i ceară un dar, iar el a arătat darul care se potrivea unui hrănit cu buna cinstire a lui Dumnezeu, căci nu a cerut aur, nici argint,

⁸⁴ Întreaga — cu încredere. cf. L. Parmentier, o.c., p. 209, rîndul 6.

nici ogor, nici stăpînire, nici casă, ci numai să se dea o biserică celor ce înfruntau pericole pentru învățatura apostolică.

2. Primind cererea acestuia și văzînd cele ce conținea, împăratul Valens s-a mîniat, a rupt-o și i-a poruncit să ceară orice altceva. Atunci comitele Terentius a adunat bucățile cererii rupte și a zis: «Am primit, o împărate, și am darul de la tine și nu voi mai cere altul. Judecătorul intenției mele este Judecătorul a toate».

33. Despre curajul în vorbire al lui Traian, conducătorul de oaste

1. După ce a trecut Bosforul, Valens a venit în Tracia și a petrecut mai întîi multă vreme la Constantinopol, căci se temea de război. A trimis însă pe conducătorul de oaste, Traian, cu armată în contra barbarilor (goți).

2. Dar fiindcă a fost învins acesta, s-a întors. Valens l-a mustrat foarte mult, învinovățindu-l de moliciune și de frică. Însă Traian, folosind îndrăzneala în vorbă, ceea ce se potrivește cu un bărbat viteaz, a zis: «O împărate, nu eu am fost învins, ci tu ai pierdut victoria, căci luptînd contra lui Dumnezeu, ai făcut să treacă astfel la barbari ajutorul Acestuia, Care, fiind atacat de tine S-a îndreptat spre aceștia».

3. Iar victoria urmează pe Dumnezeu și trece de partea celor care sînt conduși de către Dumnezeu. Oare nu știi, a zis Traian, pe cine ai alungat din Biserici și cui le-ai dat?».

Aceste fapte și Ariniteu și Victor căci erau și ei comandanți de oaste le-a mărturisit că așa sînt și au sfătuit pe împărat ca să nu-l supere adevărul, care este însoțit de mustrări.

34. Despre Isaachie, cel care era monah la Constantinopol

1. Se spune că și Isaachie, care avea o chilia acolo (la Constantinopol), cînd l-a văzut ieșind cu armata a strigat cu voce tare: «Unde mergi, împărate, tu care duci război contra lui Dumnezeu și nu-L ai pe El ajutor? Acesta însă a ațîțat pe barbari contra ța, fiindcă și tu ai ațîțat multe limbi spre blasfemie contra Lui și ai alungat din dumnezeieștile case pe cei care-L slăveau pe El».

2. Încetează, deci, ca să lupti contra Lui și El va înceta războiul. Dă înapoi turmelor pe cei mai buni păstori ai lor și vei cîștiga victoria, fără nici o osteneală. Dacă însă nu vei face nimic din cele ce ți-am spus, ai să mergi la război și ai să cunoști din propria experiență că e greu

să lovești cu piciorul în bold⁸⁵, căci nu te vei mai întoarce și vei pierde și oastea».

3. Mîniindu-se, împăratul a zis: «Și mă voi întoarce și te voi ucide și te voi pedepsi pentru această prezece mincinoasă».

Atunci acest monah, netemîndu-se nicidecum de amenințare a zis cu voce tare: «Să mă ucizi, dacă se vor dovedi mincinoase cuvintele mele».

35. Despre curajul în vorbire al episcopului Vetranio din Scitia Mică

1. Și Vetranio, care strălucea prin tot felul de virtuți, fiind rînduit ca să conducă ca episcop orașele întregii Scitii Mici și-a aprins cugetul cu rîvna credinței, a combătut stricarea dogmelor și fărâdelegile lui Valens contra sfinților (dreptcredincioșilor) și striga cu dumnezeescul David: «Am vorbit în mărturiile Tale înaintea împăraților și nu m-am rușinat»⁸⁶.

36. Despre expediția împăratului Valens contra goților și cum el a luat răsplată necredinței lui

1. Valens n-a ținut însă seama de sfaturile foarte bune ale acestora și a condus oastea spre linia de bătaie, iar el sta într-un sat și aștepta victoria. Dar soldații n-au putut să stăvilească năvala barbarilor, au luat-o la fugă și, fiind urmăriți, erau omorîți. Ei fugeau cît mai repede, iar dușmanii îi urmăreau din răsputeri.

2. După ce au cucerit satul acela în care Valens, cînd a aflat de înfrîngere, a căutat să se ascundă, barbarii au pus foc și au ars, odată cu satul și pe acest dușman al dreptei credințe. Astfel, Valens a meritat și în această viață, pedeapsă pentru cele ce a greșit.

37. De unde au primit goții erezia ariană

Socotesc folositor ca să arăt celor ce nu știu cum acești barbari au primit boala (erezia) ariană.

Atunci cînd, după ce ei au trecut Dunărea și au încheiat pace cu Valens, era de față și Eudoxiu, cel cu nume rău, care a propus împăratului ca să cînvîngă pe goți să intre în comuniune cu el.

2. Dealtfel, aceștia primiseră de multă vreme razele cunoștinței dumnezeiești și erau hrăniți cu dogmele apostolice. Eudoxiu zicea că credința comună a goților va întări și mai mult pacea.

85. Fapte, 26, 14.
86. Ps. 118, 46.

După ce a lădat acest sfat împăratul Valens a propus conducătorilor goților înțelegere în ce privește dogmele. Aceștia ziceau însă că nu vor suporta (îngădui) să părăsească învățătura părintească.

3. În acest timp însă Ulfila era episcopul lor, de care ascultau foarte mult și socoteau cuvintele lui ca niște legi de nestrămutat. Dar Eudoxiu l-a amăgit pe acesta prin cuvinte și l-a potolit cu bani, făcându-l să convingă pe barbari (goții săi) ca să primească comuniunea de credință a împăratului (arianismul).

4. Ulfila l-a convins spunând că cearta dintre creștini s-a produs numai din ambiții omenești (pentru demnități) și că nu este nici o deosebire în ce privește dogma.

Datorită lui Ulfila goții zic pînă azi că Tatăl este mai mare decît Fiul, dar nu suferă ca să-L numească pe Fiul o creatură, deși sînt în comuniune cu cei care spun așa. Totuși ei nu au părăsit întru totul învățătura părintească.

5. Chiar și Ulfila cînd a convins pe goți să intre în comuniune cu Eudoxiu și cu Valens, a spus că nu e nici o deosebire de dogme între ei și că numai o ceartă zadarnică a provocat despărțirea.

FERICITUL TEODORET, EPISCOPUL CIRULUI

ISTORIA BISERICESCĂ

CARTEA a V-a

1. Despre evlavia împăratului Grațian

1. Cum răbdă Domnul Dumnezeu atîta vreme pe cei ce se ridică contra Lui și cum pedesește pe cei ce nu folosesc la timp îndelunga Lui răbdare, ne-a arătat așa de limpede împăratul Valens, cel ce a făcut și a suferit unele ca acestea.

Într-adevăr folosindu-se de dreptate și de milă ca de niște cîntare și măsuri iubitorul de oameni, cînd vede că cineva a întrecut măsura iubirii Sale prin mulțimea nelegiuirilor lui, împiedică cu meritată pedapsă repetarea lor mai departe.

Așadar, Grațian, fiul lui Valentinian I, nepotul de frate al lui Valens, a primit conducerea întregului imperiu al romanilor.

2. Înainte el primise deja sceptrul (conducerea) Europei¹, după moartea tatălui său. Ba chiar cînd trăia acesta Grațian fusese asociat la domnie. Apoi a mai obținut provincia Asia și părțile rămase ale Libiei, fiindcă Valens, cînd a murit, nu avea copii.

2. Despre reintoarcerea episcopilor exilați

1. Deîndată ce Grațian și-a arătat tot mai pe față evlavia pe care o avea și a dăruit Celui Care împărătește peste toate pîrga împărăției sale. Astfel a promulgat o lege prin care porunceea ca toți păstoriile de suflete duși în exil să se reîntoarcă și să fie redați turmelor lor (credincioșilor). Totodată să fie date înapoi dumnezeieștile case (bisericiile) celor care vor alege comuniunea lui Damasus.

2. Acesta era episcop al Romei, împodobit cu o viață vrednică de laudă și care dorea să spună și să facă toate pentru dogmele apostolice. El a luat conducerea Bisericii după Liberiu.

3. Cu aplicarea acestei legi Grațian a trimis la Antiohia și pe Sapor, comandantul de oști, care era atunci foarte renumit și a poruncit ca pe

1. Partea de Apus a imperiului roman.

propoveditorii blasfemiei lui Arie, care arau ca niște fiare sălbatice, să-i alunge din sfintele lăcașuri și să le dea pe acestea celor mai buni păstori și dumnezeieștilor turme (drept-credincioșilor) ².

La fiecare neam s-a îndeplinit aceasta fără discuții, însă la Antiohia, cea care era capitala prefecturii Orientului, s-a aprins în această privință o ceartă, ca cea care urmează :

3. Despre spiritul de vrajă al lui Paulin ; despre inovația lui Apollinarie al Laodiceei și despre viața ascetică și evlavia lui Meletie

1. După cum am spus mai înainte, cei care luptau la Antiohia pentru dogmele apostolice erau împărțiți în două ; unii, îndată după complotul urzit contra marelui Eustațiu, fiind desgustați de perversitatea ariană, s-au strins aparte și aveau drept conducător pe Paulin. Alții însă, după hirotonia lui Euzolus, (arian) s-au despărțit împreună cu Meletie cel vestit de necredincioși (arieni) și, îndurind acele suferințe pe care le-am istorisit ³, se conduceau după învățătura foarte înțeleaptă a acestuia.

2. În afară de aceștia, Apollinarie Laodiceeanul s-a arătat începător al unei alte grupări eretice, căci, luind înfățișare de dreaptă credință și prefăcându-se că apără dogmele apostolice, s-a dovedit puțin după aceea, dușman pe față.

3. Astfel, el folosea cuvinte greșite despre dumnezeiasca fire, nascocind în Ea unele trepte de cinstiri (vrednicii). A cutezat apoi să declare nedesăvârșită taina economiei (intrupării) și a spus că sufletul rațional și liber ⁴, rînduit să conducă trupul omenesc a fost lipsit de mîntuirea ce s-a făcut (s-a adus).

4. Fiindcă după socotința lui Apollinarie Dumnezeu Cuvîntul nu a luat suflet rațional, acesta nu s-a învrednicit nici de doctorie (vindecare) și nici nu a participat la cinste, ci numai trupul pămîntesc în Hristos este adorat de către puterile nevăzute, iar sufletul Lui omenesc, cel făcut după chipul dumnezeiesc, a rămas jos pe pămînt îmbrăcat cu necinstea păcatului ⁵.

5. Apollinarie a mai spus încă multe altele pe lingă acestea cu mîntea lui rătăcită și întunecată.

2. Tradus după L. Parmentier, o.c. p. 279, r. 6—7, care are : τοῖς δὲ ἀπίστοις παρὰ τοὺς τοῖς θεοῖς παλαιῶν τοῦ τοῦ ἀνομιῶν προσηγορίαις

3. Cartea a II-a, cap. 31.

4. Δοκίμη ψυχῆς suflet rațional. Trupul omenesc al lui Iisus nu avea suflet rațional, căci locul lui îl luase dumnezeirea Cuvîntului, după părerea lui Apollinarie.

5. Vezi Teodoret, Istoria bisericească, V, cap. 4, 9, 10, 11.

6. Astfel, citeadată el însuși mărturisește că trupul Cuvîntului a fost luat din Sfînta Fecioară. Altdată însă a spus că acesta a coborît din Cer, împreună cu Dumnezeu Cuvîntul, iar altdată că Acesta însuși S-a făcut trup, neluînd nimic de la noi.

Multe alte povești și nerozii a mai adăugat la făgăduințele dumnezeiești, pe care am socotit că e de prisos să le mai spun în timpul de față.

7. Spunînd aceste lucruri, Apollinarie, nu numai că a umplut pe ai săi de necinstire ⁶, ci și pe unii dintre ai noștri i-a făcut părtăși la această necinstire. În vremea din urmă, văzînd însă aceștia șubrezenia lor și privind strălucirea Bisericii, s-au unit cu toți, afară de cițiva, și s-au împărțit de comuniunea bisericească, dar nu au lepădat boala (erezia) cea dinainte, ci au infectat cu ea mulți dintre cei care altdată fuseseră sănătoși (drept credincioși).

8. Din rădăcina aceasta a ereziei lui Apollinarie a odrăslit în Biserica credința greșită despre o unică fire a trupului și a dumnezeirii, în Hristos ⁷, și aceea de a atribui dumnezeirii Celui Unuia-Născut patina (suferința) ⁸ și toate cîte au provocat lupta îndrjită printre credincioși și printre clerici. Aceștia s-au produs însă mai tîrziu.

9. Atunci cînd a sosit la Antiohia comandantul Sapor și a arătat legea imperială, Paulin susținea că el este de partea lui Damasus, iar Apollinarie se apăra, ascunzîndu-și erezia. Însă dumnezeioscul Meletie stătea în liniște, neamestecîndu-se în cearta acestora.

10. Flavian cel foarte înțelept, care făcea încă parte din tagma preoților, a spus mai întîi către Paulin, în timp ce-l auzea comandantul : O, prietene, dacă îmbrățișezi comuniunea lui Damasus, arată-ne nouă lămurit asemănarea dogmelor voastre. Damasus mărturisește o singură fire a Treimii și propovăduiește clar trei ipostase. Tu însă, fără ochire, înlături Treimea ipostaselor.

11. «Arată-mi, deci, acordul tău cu dogmele și ia Bisericiile potrivit legii».

După ce i-a închis, astfel, gura lui Paulin cu aceste reproșuri, Flavian a zis și el către Apollinarie : «Mă mir de tine, o prietene, că lupti așa de nerușinat contra Adevărului și știi clar acestea că admirabilul Damasus spune clar că firea noastră completă (τὰ εἰς αὐτὴν) a fost luată de

6. ἄπιστα ἀνομιῶν — necinstire (mutilare), sau păgubire (lipsire).

7. ἕνωσις τοῦ θείου λόγου σαρκωμένη, formula a Sf. Chiril al Alexandriei de origine apolinarietă dar înțeleasă de el ortodox.

8. Teopashismul, erzie după care Logosul Intrupat a suferit și în dumnezeirea Sa, nu numai în trupul material.

către Dumnezeu-Cuvântul, iar tu continui să spui contrariul. Tu lipsești astfel mintea noastră (voce de mintuire).

12. «Dacă noi spunem minciuni când te acuzăm despre acestea, acum cel puțin leapadă inovația născocită de tine, îmbrățișează învățătura lui Damasus și apoi primește dumnezeieștile lăcașuri».

13. Așadar, preaînțeleptul Flavian a stăvilit îndrăzneala acestora prin învățăturile adevărate, iar Meletie, «cel mai blind dintre toți oamenii», a zis cu înțelepciune și totodată cu blîndețe către Paulin:

14. Pentru că și mie Stăpînul oilor mi-a dat în grijă oile acestea și tu ai primit să îngrijești de altele (celelalte), iar oile se împărțesc între ele de aceeași adevărată credință, să unim, o prietene, turmele noastre și să curmăm, astfel, lupta pentru conducerea supremă. Pastrînd oile împreună să avem grijă împreună de ele.

15. Iar dacă tronul cel din mijloc⁹ produce gilceavă, eu voi încerca să o înlătur, căci, după ce se va pune în fața lui Sfînta Evanghelie, eu voi rîndui ca noi să stăm de o parte și de alta. Și dacă eu voi muri cel dintîi, tu, prietene, să rămîi singur cu conducerea turmei. Iar dacă tu ai să suferi primul acest lucru (ai să mori) eu iarăși, cu toate puterile, voi avea grijă de oi».

16. Divinul Meletie a spus acestea cu blîndețe și totodată cu multă înțelepciune, însă lui Paulin nu i-au plăcut. Atunci comandantul de oaste Sapor, judecînd cele spuse, a dat Bisericele marelui Meletie¹⁰, iar Paulin a rămas să conducă numai oile despărțite de la început.

4. Despre Eusebiu, episcopul Samosatelor

1. Fiind înlăturat de la conducerea Bisericii din Laodiceea, Apolinarie propovăduia apoi pe față învățătura născocită de el și s-a declarat pe sine conducătorul ereziei. El petrecea cea mai mare parte din timp la Laodiceea, iar la Antiohia hirotonise deja mai înainte pe Vitalie¹¹, cel împodobit cu o viață foarte curată și hrănit cu dogmele apostolice, dar care, apoi, a primit boala ereziei.

2. Divinul Meletie a așezat ca păstor al Tarsului pe acel Diodor despre care am amintit mai sus¹², cel care a scăpat corabia Bisericii nescufundată de furtuna năprasnică și i-a dat în grijă poporul credincios al Cilicienilor. Apoi a încredințat grija arhierescă a Apameei lui Ioan, care avea și strălucirea neamului său, dar strălucirea mai mult

9. ὁμοῦ ἢ οὐ ἴσως — scaunul din mijloc, sau tronul înfîșțătorului.

10. Meletie a primit Bisericele luate de la arianul Euzolus, potrivit decretului lui Gratian, cf. H. Valesii, o.c., P.G. LXXXII, col. 1581.

11. Vitalie, episcop apolinarist, la Antiohia.

12. Cartea a IV-a, cap. 25.

prin virtuțile sale proprii decît prin cele ale strămoșilor săi. În același timp el strălucia și prin cuvînt și prin faptă.

3. În vreme de furtună el a condus adunarea celor de aceeași credință și a avut colaboratori pe Ștefan, vrednicul de laudă. Și pe acesta dumnezeiescul Meletie l-a rînduit spre alte îndatoriri, căci, aflînd că Germanicia a fost lovită de nebunia (erezia) lui Eudoxiu¹³, l-a trimis acolo pe Ștefan ca un doctor iscusit. Acesta fusese îndrumat în toată cultura elinească și totodată fusese hrănit și cu dumnezeieștile dogme.

4. Meletie nu a fost înșelat în nădejdea lui, căci, folosînd învățătura duhovnicească, Ștefan a prefăcut lupii în oi.

5. Iar marele Eusebiu¹⁴, întorcîndu-se din Egipt a hirotonit pe Acaciu, a cărui faimă era mare la Veria¹⁵. La Ierapole a hirotonit pe Teodor, a cărui viețuire schimnicească toți o laudă pînă azi. Apoi a hirotonit pe Eusebiu la Colhida și pe Isidor, la cetatea noastră, Cir¹⁶. Amîndoi aceștia erau vrednici de laudă și înzestrați cu rivnă dumnezeiască.

6. Se spune că Eusebiu a hirotonit ca păstor al Edesei pe acel Evloghie, care luptase pentru dogmele apostolice și care fusese exilat la Antioie¹⁷, împreună cu Protogen.

După ce dumnezeiescul Varses și-a dat sfinșitul, Evloghie a așezat la Carrae pe tovarășul său de lupte, Protogen, ca pe un doctor care să înlătore răul, dăruindu-l, astfel, unei cetăți care nu-l era binevoitoare¹⁸.

7. Dumnezeiescul Eusebiu al Samosatelor a hirotonit pe un ultim episcop, Maris, la Doliheea. Aceasta era localitate mică și era infectată în vremea aceea de erezia ariană. Pe acest Maris care era vrednic de laudă și care strălucia prin multe feluri de virtuți, voind să-l întărească în scaunul episcopal, Eusebiu a venit la Doliheea.

8. Pe cînd însă intra în cetate, o femeie înținată de boala ereziei ariene, a aruncat de sus, de pe acoperiș, o cărămidă, care i-a spart

13. Eudoxiu, episcop al Germaniciei, condamnat la sinodul de la Rimini, a luat scaunul Antiohiei. Era prieten cu Egiu, arian pe față. Ajunge apoi episcop la Constantinopol, botează arian pe Valens și arianizează pe goti, cf. L. Parmentier, o.c., p. 381.

14. Eusebiu al Samosatelor se întoarce din Egipt, după moartea lui Valens. A fost omorît la Doliheea de o femeie ariană, devenind astfel martir. cf. L. Parmentier, o.c., p. 382—383.

15. Acaciu, episcop la Veria, în Siria, a fost tălăgâr la Antiohia. A luat parte la sinodul II ecumenic, din 381, cf. L. Parmentier, o.c., p. 379—380.

16. Κύριος ἢ εἰς ἡμετέρας, cetatea noastră — Cir, zicea autorul acestei Istorii bisericești, Teodoret.

17. Antioie, [Te]ba în Egipt, locul de exil al lui Evloghie și Protogen. Vezi cartea IV — cap. 17, cf. L. Parmentier, o.c., p. 371.

18. Localitatea Καρραε, Carrae — oraș în Mesopotamia, avînd populația în majoritate păgînă. Protogen avea aici o situație grea, cf. L. Parmentier, o.c., p. 390, nota 25. Vezi și Cartea a IV-a, cap. 17.

capul acestuia și după puțin timp, l-a trimis în viața mai fericită (a murit). Când era pe sfârșite Eusebiu i-a sfătuit, după ce i-a obligat cu jurământ, pe cei de față, să nu pedepsească nicidecum pe femeia care a făcut acest lucru.

9. El căuta să imite astfel pe Stăpînoul său care a zis despre cel ce L-au răstignit: «*Tată, iartă-le lor, căci nu știu ce fac*»¹⁹. Și pe cel împreună rob, Ștefan, care a strigat după multe lovituri cu pietre: «*Doamne, nu le ține în seamă păcatul acesta*»²⁰.

Marele Eusebiu a avut acest sfârșit după lupte și suferințe de tot felul. El a scăpat de barbarii din Tracia²¹, dar nu a scăpat din mîinile ereticilor nelegiuți și a primit coroana de martir, din cauza acestora...!

10. Acestea s-au petrecut după întoarcerea episcopilor²². Iar Grațian, aflînd că Tracia este devastată de barbari, care arseseră pe Valens²³, a părăsit Italia și a ajuns în Panonia.

5. Despre expediția lui Teodosie

1. În vremea aceasta Teodosie era renumit, atît prin strălucirea strămoșilor săi, cît și prin vitejia sa personală. Pentru aceasta era urmărit de invidia celor de același rang și neam cu el și de aceea petrecea timpul în Spania, unde se născuse și crescuse.

Așadar, împăratul Grațian, neștiind ce să facă (căci barbarii goți, fiind plini de mîndrie în urma victoriei lor contra lui Valens, erau și păreau greu de învins), a socotit că numai priceperea militară a lui Teodosie ar putea să pună capăt greutăților.

2. Ca urmare, a a chemat deîndată pe acest bărbat din Spania și, numindu-l comandant de oaste, l-a trimis în expediție cu oastea adunată. Fiind intrarmat cu credință, Teodosie a plecat în expediție plin de curaj. Când a ajuns în Tracia și a văzut pe barbari venind înspre el (în aceeași direcție) a rînduit armata ca pentru luptă. După ce s-a produs o hărțuială, barbarii nu au mai năvălit și au părăsit linia de bătaie.

3. Provoacîndu-se panică, unii fugeau, iar alții îi urmăreau din răsuputeri. A fost atunci o mare măcelărire a barbarilor, căci erau omorîți, nu numai de romani, ci se ucideau chiar între ei.

4. Astfel, cei mai mulți au fost uciși și numai puțini dintre ei au putut să scape, trecînd înapoi Dunărea.

19. *Lc.* 33, 34.

20. *Fapte*, 7, 59—60.

21. Eusebiu al Samosatelor fusese exilat în Tracia.

22. În timpul lui Iulian, vezi Cartea a III-a, cap. 1. Aici e vorba de legea lui Grațian, Cartea V, cap. 2.

23. Goții au ars într-o casă lângă Adrianopol pe împăratul Valens în anul 379. Vezi Cartea IV, cap. 36.

Strălucitul conducător de oaste, Teodosie, a împrăștiat apoi oastea pe care o avea, prin localitățile apropiate, iar el, plecînd în grabă, a venit la împăratul Grațian, făcîndu-se, astfel, vestitorul biruințelor sale.

5. Nici chiar împăratului nu-i venea să creadă că el spune cele demne de crezare, fiindcă era înspăimîntat de cele ce se întimplaseră mai înainte. Cei impunși de boldurile invidiei spuneau însă că Teodosie a fugit și totodată că a distrus armata.

Acesta însă a cerut împăratului ca să trimită pe cei potrivnici lui să vadă mulțimea barbarilor uciși.

6. «Totuși este ușor, a zis el, ca să cunoască numărul acestora și după prăzile luate».

Convîngîndu-se prin aceste cuvînte împăratul Grațian a trimis pe unii ca să cerceteze cele petrecute și să i le aducă la cunoștință.

6. Despre domnia lui Teodosie și despre visele pe care el le-a avut

1. Rămînînd aici (la Grațian), admirabilul conducător de oaste, Teodosie, a avut o vedenie, arătată lui în mod clar de către însuși Dumnezeu la toate. Astfel, i se părea că vede pe dumnezeiescul Melete, înțiuil stătător al Bisericii Antiohienilor, îmbrăcat cu hlamidă împărătească și tot așa avînd capul împodobit cu o coroană, tot împărătească.

2. Dimineața a povestit unuia din cei apropiați lui despre cele ce văzuse în timpul nopții, iar acesta i-a spus că visul este limpede și că nu are nimic enigmatic și nici îndoielnic.

După cîteva zile s-au întors și cei ce au cercetat cele petrecute în lupta cu barbarii și au spus că, într-adevăr, au fost nimicite multe zeci de mii de barbari.

3. Atunci împăratul Grațian, fiind convins că foarte bine îl numise conducător de oaste, l-a ales acum pe Teodosie și împărat și i-a dat spre conducere partea lui Valens²⁴.

Grațian a plecat apoi în Italia, iar pe Teodosie l-a trimis la conducerea imperială ce-i fusese incredințată.

Îndată ce a luat împărăția, Teodosie s-a îngrijit înainte de orice de împăcarea Bisericilor și a poruncit ca episcopii de sub ascultarea sa să vină degrabă la Constantinopol, căci numai această parte a Imperiului se infectase de ereza ariană. Apusul rămăsese ferit de această boală.

24. Adică partea orientală a Imperiului roman.

Căci Constantin, cel mai în vîrstă dintre fiii lui Constantin cel Mare și Constant, fiul cel mai tînăr, au păstrat neschimbată credința părintească. Cît privește iarăși pe Valentinian, împăratul Apusului, și el a păstrat curată dreapta credință.

7. Care au fost conducătorii mai însemnați ai fracțiunii ariene ?

1. Partea de Răsărit a Imperiului a primit din multe direcții această boală (erezia ariană). Ca preot la Alexandria Egiptului, Arie a născocit acolo blasfemia sa. Eusebiu al Cezareei, Petrofil și Ețiu erau palestinieni. Paulin și Grigore erau fenicienii. Teodot al Laodiceei și după el Grigorie și cu el Atanasie și Narcis, toți erau cilicienii și au ajutat să crească semințele cele rău semănate.

Eusebiu și Teogoniu, bitinienii, și Minofantos, efesianul, Teodor, Perintul și Maris calcedonianul, precum și unli din Tracia, cunoscuți numai prin răutate, au continuat multă vreme să adape și să dea căldură semințelor de neghină.

2. Împreună cu acești plugari răi a lucrat și îngăduința (slăbiciunea) lui Constanțiu, precum și perversitatea lui Valens. Din această cauză Teodosia a poruncit să se adune la Constantinopol nu numai episcopii de sub autoritatea sa²⁵.

După ce aceștia au sosit (și era una sută cincizeci) împăratul a poruncit ca nimeni să nu-i arate cine este acel mare Meletic, căci vrea să recunoască pe acest bărbat numai din aducerea aminte a visului său.

3. După ce aceștia multe de episcopi a intrat în casa împărătească, lăsînd pe toți ceilalți, împăratul s-a dus de-a dreptul în fața marelui Meletic și, ca un copil care lubește pe tătăl său și care, după multă vreme, se bucură de părinteasca privire, l-a îmbrățișat și i-a sărutat și ochii și buzele și obrazul și capul și mina dreaptă, aceea care apoi i-a pus coroana imperială. I-a spus și vedenia pe care o avusese. Apoi i-a primit cu bunătate și pe toți ceilalți și i-a rugat ca pe niște părinți să discute despre chestiunile propuse.

8. Despre sinodul adunal la Constantinopol (an 381)

1. În acest timp cel care pînă nu de mult păstorise Nazianzul (Grigorie) petrecea la Constantinopol, combătînd cu tărie rătăcirile ariene. El adăpa totodată poporul cel drept credincios cu evangheli-ceștile învățături, iar pe cei care rătăceau în afara turmei îi urmărea

și-i scăpa de pășunea ucigătoare a ereziei. Și astfel a făcut ca turma aceasta (de la Constantinopol) să devină din mică, mare.

2. Văzînd acest lucru dumnezeiescul Meletic și știînd scopul (gîndul) celor ce au formulat canonul²⁶, (căci aceștia au oprit mutarea la o altă eparhie pentru a înlătura motivele iubirii de stăpînire) a întărit lui Grigorie conducerea supremă a Bisericii Constantinopolului.

După puțin timp dumnezeiescul Meletic s-a mutat la viața cea fără durere și a fost proslăvit cu laude de înmormîntare de către toți care au luat cuvîntul.

3. Iar Timotei, episcopul Alexandrinilor, care a urmat lui Petru cel ce fusese moștenitorul conducerii supreme a lui Atanasie a hirotonit în locul minuatului Grigorie de Nazianz pe un carecare Maxim Cincul, care și-a tuns îndată pletele lui de cinic. Acesta era infectat de palavrele lui Apolinarie.

4. Părinții cei adunați atunci n-au suportat nesocotința celor întîmplate, căci erau bărbați vrednici de laudă și plini de rivnă duhovnicească și de înțelepciune. Între aceștia se găseau Eliadie, urmaș la conducerea supremă bisericească a marelui Vasile, Grigore (de Nyssa) și Petru (de Sevestia), care se mîndreau cu aceeași părinți ca și Vasile (erau frați). Amfilohie conducea Biserica Licaonienilor, Optimus pe cea a Pisidelor și Didor pe cea a Cilicienilor.

5. Era de față și Pelagiu al Laodiceei, Evloghie al Edesei, Acaciu și Isidor al nostru²⁷, Chiril al Ierusalimului și Ghelasie al Cezareei Palestinei, împodobit cu cuvînt și faptă creștină, precum și alți atleți ai virtuții.

6. Atunci, deci, aceștia toți, despărțindu-se de episcopii egiptenilor, au săvîrșit dumnezeieștile cîntări de laudă cu marele Grigorie. Dumnezeiescul Grigorie îi ruga pe cei ce se adunaseră pentru bună înțelegere să se preocupe mai mult de unirea dintre ei decît de nedreptățirea unui singur om (adică a lui).

7. Căci, zicea el: «Dacă eu sînt scăpat de multele griji ale conducerii, îmi voi regăsi liniștea cea plăcută mie, iar voi veți recăpăta pacea cea întreit dorită, după acest îndelungat și cumplit război. Dealtfel, este un lucru absurd ca cei deabia scăpați de săgețile dușmanilor să se bată acum între ei și să-și epuizeze astfel puterile lor. În felul acesta vom fi de risul celor ce ne dușmănesc. Așadar, căutați un bărbat vrednic de laudă, care să aibă înțelepciune și care să poată să pri-

²⁶ Canon XIV apostolic și XV al Sinodului I ecumenic care opresc transferarea unui episcop.

²⁷ Vezi nota 16.

²⁵ E vorba de Sinodul al II-lea ecumenic, an 381.

mească și să conducă bine multe îndatoriri și pe acesta să-l propuneti arhieru».

8. Urmind acestor sfaturi preabunii păstori l-au ales ca episcop al aceluia mare oraș (Constantinopol) pe Nectarie, bărbat dintre eupatrizi²⁸ (de neam bun) împodobit cu discriința neamului său și strălucind prin tot felul de virtuți. Totodată l-au alungat pe Maxim Cinicul, dezbrăcându-l de demnitatea arhierescă, ca pe unul care împărțea nesocotința lui Apolinarie.

9. Apoi au formulat canoane despre buna conducere bisericească și au declarat solemn că rămân la credința adevărată, hotărâtă la Niceea (325). După aceea s-au întors în patriile lor.

10. Când s-a făcut din nou vară, au venit iarăși în cetatea Constantinopolului foarte mulți dintre aceștia²⁹, (căci i-au chemat treburile bisericești) unde au primit scrisoarea sinodală a episcopilor din Apus, care îi (îndemna) invita să vină la Roma, deoarece se adunase acolo un sinod foarte mare³⁰.

11. Aceștia însă au refuzat să facă această călătorie îndepărtată, care, credeau ei, n-ar aduce nici un folos și au răspuns, arătând viforul cel mare care s-a pornit contra Bisericilor și făcând aluzie la nepăsarea acestora. Pe scurt au expus în scrisori și apostoleasca lor convingere (credință).

Însă mai clar vor arăta chiar cele scrise curajul și înțelepciunea celor care au scris :

9. Epistola sinodală din partea sinodului de la Constantinopol către episcopii din Apus

1. Prea cinstiților și prea dreptcredincioșilor stăpâni, frați și împreună slujitori, lui Damasus, Ambrozie, Vriton, Valerian Asholiu, Anemiu, Vasile și celorlalți sfinți episcopi adunați în marele oraș Roma, sfântul sinod al ortodoxilor episcopi, adunați în marele oraș Constantinopol, salutare în Domnul.

Poate că este de prisos să arătăm dreptcredincioșilor voastre, ca și cum nu le-ar cunoaște și să istorisim despre mulțimea suferințelor ce s-au abătut asupra noastră din partea conducerii arhierilor !

28. Cei din clasa de sus, privilegiată, la Atena, se numeau eupatrizi, iar la Roma patricieni.

29. Aceștia (episcopi) — οι πλειστοι των επισκοπων — cei mai mulți dintre episcopi. E vorba de un sinod ținut la Constantinopol, la anul 382. A se vedea L. Duchesne, o.c., vol. II, p. 443.

30. Sinod la Roma, an 382, unde, fiind invitați, orientalii nu s-au dus. Vezi L. Duchesne, ibidem.

2. Dar nici nu credem că dreptcredincioșia voastră socotește ca ceva de puțină importanță întimplările de la noi, incit să nu se creadă obligat să afle despre aceste suferințe la care și ei ar trebui să la parte. Și nici furtunile care ne-au năpădit nu au fost așa incit să le putem ascunde, ca fiind fără importanță.

Dealtfel, vremea prigoanelor este prea recentă și păstrează încă vie amintirea lor, nu numai la cei ce au suferit, ci și la cei care, prin iubire, au luat parte la suferințele lor.

3. Nu de mult, ca să spunem așa, unii dintre cei care au rupt lanțurile exilului s-au întors la Bisericile lor după multe suferințe, iar rămășițele pământești ale celor care au murit acolo, în exil, au fost aduse înapoi.

4. Însă unii, chiar după întoarcerea din exil lovindu-se de minia încă clocoțitoare a ereticilor, au îndurat această la ei suferințe mai amare decât în ținuturile îndepărtate. Unii au fost omorâți cu pietre de către ereticii arieni, ca și fericitul arhidiacon Ștefan; alții au fost chinuți cu diferite lovituri și mai poartă încă pe trupurile lor stigmatele lui Hristos și urmele loviturilor.

5. Apoi, cine ar putea să enumere amenziile cu bani, jefuirea orașelor, ca și confiscările, inscenările, injuriile și închisorile suferite de fiecare în parte ? Cu adevărat toate neazurile s-au înmulțit peste măsură asupra noastră; poate că Ispășim pedeapsa păcatelor noastre, sau poate că Dumnezeu Cel iubitor de oameni ne încearcă pe noi prin mulțimea suferințelor... Pentru aceasta să dăm mulțumire lui Dumnezeu, Care a îndrumat prin atâtea suferințe pe robii săi și, după mulțimea îndurărilor ne-a dus iarăși la odihnă.

6. Noi avem nevoie de liniște îndelungată, de mult timp și osteneală pentru restabilirea Bisericilor. Astfel, ca, după ce am vindecat trupul Bisericii prin îngrijiri, puțin cite puțin, ca de o boală îndelungată, să restabilim și sănătatea cea dinaintea a bunei cinstiri de Dumnezeu.

7. Fără îndoială, chiar dacă ni se pare că am scăpat de asprimea prigoanelor și că Bisericile ținute multă vreme de către eretici sînt pe drept luate de la ei, totuși aceștia, ca niște lupi înfricoșători care sfîșie turmele prin văjoage, după ce le-au scos din staul, îndrăznesc să facă adunări potrivnice, să provoace ațitări între oameni și să nu se rețină de la nimic pentru a lovi Bisericile.

8. Deci era nevoie, ceea ce am și spus, de mai mult timp ca noi să ne ocupăm de acestea.

Desigur, vă arătați iubirea frățească față de noi, acum cînd, prin voința lui Dumnezeu, stringeți un sinod la Roma și ne-ați chemat și pe

noi ca mădulare apropiate vouă, prin scrisorile preaiubitului de Dumnezeu împărat ca, după ce altădată numai noi am fost supuși suferințelor, acum voi să nu împărțiți fără noi în această armonie în ce privește buna cinștire a lui Dumnezeu, a preaputernicilor împărați³¹, ci și noi vom împărați cu voi, după cuvântul apostolic³². Am avea totuși o dorință, dacă e posibil, ca cel care au părăsit Bisericile în grup să fie iertați prin pocăință sinceră și nu prin obligație de nevoie.

9. Oare cine ne va da nouă aripi ca de porumbel³³ ca să zburăm și să ajungem la voi ?

Fiindcă venirea noastră acolo ar lipsi însă Bisericile acum cind tocmai începe restabilirea lor și lucrul acesta ar fi imposibil multora, ne-am adunat la Constantinopol, în urma scrisorilor trimise anul trecut preaiubitului de Dumnezeu împărat Teodosie de către cinștirea voastră, după sinodul de la Aquileea³⁴. Am fost pregătiți numai pentru călătoria pînă la Constantinopol și aducem cu noi consimțămîntul episcopilor rămași în eparhiile lor, numai pentru acest sinod (de la Constantinopol). Nici nu ne-am așteptat ca să fie nevoie de un drum mai lung și, într-un cuvînt, nici n-am auzit nimic despre aceasta înainte de a sosi la Constantinopol.

Pe lângă aceasta, din cauza termenului scurt, nici n-am avut timp să ne pregătim pentru o călătorie mai îndelungată și nici n-au fost înștiințați în eparhiile lor toți episcopii în comună cu noi, ca să se ia consimțămîntul lor.

Fiindcă cele spuse mai sus, precum și multe altele afară de acestea, au împiedicat venirea mai multor episcopi, am făcut ceea ce a urmat spre îndreptarea lucrurilor și spre arătarea dragostei noastre către voi³⁵. Adică am convins pe preacucernici și preacinstiți frați și împreună slujitori ai noștri, episcopi Chiriac, Eusebiu și Priscian, ca, deîngăbră să se ostenească pînă la voi. Prin aceștia vă dovedim dorința noastră, care este pentru pace și care are ca scop unirea și totodată vă arătăm rîvna noastră cea pentru credința sănătoasă.

10. Noi însă, chiar dacă am suferit prigoane, sau necazuri, sau amenințări imperiale, sau cruzimi ale conducătorilor, sau orice altă în-

cercare de la eretici, ne-am sprijinit pe credința evanghelică, cea întărită la Niceea Batinie de către cei trei sute optsprezece Părinți.

11. Aceasta trebuie să fie primită și de voi și de noi toți cei care nu denaturăm cuvîntul credinței celei adevărate, ca una ce este foarte veche și care însoțește botezul³⁶.

Ea ne învață să credem în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, adică să fie crezută o dumnezeire, o putere și o ființă (substanță) a Tatălui și a Fiului și a Sf. Duh, de o cinștire (rang) egală și de împărțire împreună veșnică, în trei ipostase desăvirșite, sau în trei persoane (fețe) complete, ca să nu găsească loc nici boala (erezia) lui Sabelie³⁷, care amestecă ipostasurile și înlătură astfel însușirile fiecăru ipostas și nici să se întărească blasfemia eunomiilor, arienilor și pnevmatomahilor, după care substanța, sau firea (*ὁμοία*) sau dumnezeirea se desparte și se introduce, «astfel», în Treimea cea necreată, deoiființă și împreună veșnică, ceva făcut mai tirziu sau creat, sau de o altă fire (substanță) (*ἑτεροσίου φύσεως*).

12. Noi păstrăm neatinsă învățătura despre înomenirea Domnului, neacceptînd formarea (existența) trupului lui Hristos, nici ca fără de suflet, nici ca fără minte omenească, nici necomplet (cum zice Apollinarie), ci știindu-L perfect intru totul, căci este Dumnezeu Cuvîntul înainte de veți, dar Care S-a făcut om desăvirșit în zilele cele mai de pe urmă pentru mîntuirea noastră.

13. Acestea sînt, în rezumat, cele despre credința propovăduită de noi fără nici un înoujor. Despre acestea veți putea și mai mult să vă mulțumiți suiletește, dacă o să vă învredniciți să răsfoiți în Tomosul alcătuit de sinodul ținut la Antiohia³⁸ și în Tomosul compus anul trecut la Constantinopol de către sinodul (II) ecumenic³⁹.

În acestea noi am mărturisit mai pe larg credința noastră și am făcut și o anatematismă scrisă contra ereziilor născocite mai înainte.

14. Iar despre conducerile aparte ale Bisericilor, după cum știți, o lege veche a rînduit, precum și o hotărîre a Sf. Părinți de la Niceea, ca în fiecare provincie (eparhie) episcopii provinciei — și dacă ei ar vrea și vecinii lor împreună cu ei — să facă hirotoniile, cînd este nevoie⁴⁰.

36. Simbolul baptilmal de la Ierusalim.

37. Despre Sabelie a se vedea cartea I, nota 62, și cartea a II-a, nota 84, în această traducere.

38. Sinodul de la Antiohia, an 379, unde Meletie a reunit 153 de episcopi orientali, care au subscris învățătura formulată la Niceea, în anul 325, cf. Ch. Poullet, o.c., vol. II, p. 154.

39. Tomosul către Occidentali ai sinodului al II-lea ecumenic (381). A se vedea L. Duchesne, o.c., vol. II, p. 448-449.

40. Canonul IV al sinodului de la Niceea (325).

31. Împărații Grațian și Teodosie.

32. I Cor., 4, 8.

33. Ps. 44, 7.

34. Sinodul de la Aquileea, ținut în același timp cu cel al II-lea ecumenic de la Constantinopol, 381, la care a luat parte Ambrozie al Milanului. Sinodul acesta multumeste prin scris împăratului Teodosie că prin legea sa din 30 iulie, an 381, a redat Bisericile ortodoxilor. La L. Duchesne, o.c. vol. II, p. 440-441.

35. Tradus după L. Parmentier, o.c., p. 291, nota 23 care preferă textul următor: καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐπιτοκῶν ἀποδοχῶν — care e potrivit cu contextul.

15. Să știți că după aceste rinduile se conduc și celelalte Biserici de la noi și așa sînt hirotoniți clericii celor mai însemnate Biserici. Din acest motiv și pentru Biserica din Constantinopol, cea nou întemeiată, cum s-ar spune, pe care am scăpat-o, nu de mult, ca din gura leului de răstăcirea ereticilor prin îndurarea lui Dumnezeu⁴¹, am hirotonit, chiar în timpul sinodului ecumenic, în deplină înțelegere, de față fiind prealibitorul de Dumnezeu împărat Teodosie și tot clerul și cu aprobarea întregului oraș, pe preavenerabilul și pe drept credinciosul Nectarie.

16. Apoi episcopii provinciei și al prefecturii Orientului (Antiohia) adunîndu-se în mod canonic au hirotonit pe preavenerabilul și prealibitul de Dumnezeu Flavian ca episcop al celei mai vechi și cu ade-vărat apostolice Biserici, cea din Antiohia Siriei⁴², în care s-a întrebuintat pentru prima oară numele venerabil de creștin. Votînd toată Biserica l-au cinstit ca printr-un singur glas pe bărbatul a cărei hirotonire legală o recunoștea tot plenul sinodului.

17. Facem apoi cunoscut că preavenerabilul și prealibitul de Dumnezeu Chiril este episcop al mamei tuturor Bisericilor, cea din Ierusalim⁴³. El a fost mai înainte hirotonit canonic de către cei din provincia aceasta și a luptat împotriva arienilor în diferite ocazii.

După ce aceștia au fost așezați episcopi legitimi și canonic la noi, rugăm și cu cuvioșia voastră ca, împreună cu noi, să vă bucurați cînd este la mijloc dragostea duhovnicească și cînd frica Domnului domolește toată patima omenească și face ca întărirea Bisericilor să fie mai de preț decît apropierea și bunăvoința față de fiecare om.

18. Astfel, fiindcă învățătura credinței este unanimă și s-a întărit în noi dragostea creștinească, vom înceta să mai spunem ceea ce a fost osîndit de către Apostoli: «*Eu sînt al lui Pavel și eu al lui Apolo, iar eu sînt al lui Chifa*»⁴⁴ ci toți arătîndu-ne ai lui Hristos, care nu s-a împărțit în noi, fiindcă Dumnezeu găsește că e bine așa. Noi vom păstra nesfîșiat trupul Bisericii și ne vom înfățișa cu încredere (curați) înaintea scaunului de judecată al Domnului⁴⁵.

19. Acestea au scris părinții de la Sinodul II ecumenic contra nebuniei lui Arie, Ețiu și Eunomiu și tot așa contra lui Sabelie, Fotin, Marcel, Pavel al Samosatei și Macedoniei. La fel ei au dezavuat în mod public născocirea lui Apolinarie, declarînd: «*Și noi păstrăm neatînsă*

învățătura despre înomenirea Domnului și nu primim orînduirea (οὐκ ομολογῶμεν) trupului lui Hristos, nici fără suflet, nici fără rațiune omenească, nici incomplet»⁴⁶.

20. Iar Damasus, cel prealudat, așînd că a apărut această erezie a lui Apolinarie, l-a condamnat pe acesta și l-a alungat nu numai pe el, ci și pe ucenicul său, Timotei. Apoi a comunicat acest lucru prin scrisoare și episcopilor care conduceau Bisericile Răsăritului.

Această scrisoare am scotit că este folositor să o introduc în această carte (istorie) a mea.

10. Epistola sinodală a lui Damasus, episcopul Romei, scrisă contra lui Apolinarie și Timotei

1. Fiilor preacinstiți, voi înșivă dovediți foarte mult că dragostea voastră oferă respectul cuvenit scaunului apostolic. Căci chiar dacă în Sf. Biserică în care, stînd Sf. Apostol ne-a învățat că mai mult cum se cuvine să ținem frîncile (conducerii romane) pe care le-am primit, totuși noi ne mărturisim pe noi înșiși că sîntem mai prejos de această cinste, ce ni s-a dat.

2. De aceea ne străduim în orice chip, în fine, cum am putea ajunge la slava fericirii lui Petru⁴⁷.

Să știți deci că noi am caterisit pe Timotei cel odinioară pingărit, ucenicul lui Apolinarie ereticul, împreună cu învățătura lui nelegiuită și nicidecum nu credem ca rămășițele acestei învățături să mai aibă vreo putere de acum înainte în vreun fel.

3. Iar dacă acel șarlatan de demult⁴⁸, lovit odată și a doua oară, continuă încă să trăiască spre chinul său, el care este în afara Bisericii și care nu încetează să încerce să amăgească pe unii necredincioși prin doctoriile lui aducătoare de moarte, voi, ferii-vă de aceasta ca de ceva distrugător. Totuși voi să vă aduceți aminte de credința apostolică și mai ales de cea care a fost formulată în scris la Niceea de către Sf. Părinți și să rămîneți nezdrușcînați în această credință, pe temelie tare. Să nu îngăduiți ca clericii și laicii voștri să asculte vorbe deșarte, sau întrebări prefăcute contra credinței⁴⁹.

4. Deja odată am dat o regulă ca cel ce se declară creștin să păzească aceea ce s-a dat de către Apostoli, fiindcă Sf. Ap. Pavel zice:

46. A se vedea mai sus V, 3, 1—10 și V, 9, 12 despre apolinarism.

47. Începuse prezența greșită a primatului petrin a episcopului Romei.

48. Iaruză la Apoc. 12, 19 și 20, 2, adică diavolul.

49. Καὶ τὰς ἐρωτὰς (în legătură cu «*și zăru*») de mai înainte, în contra acestuia (a credinței) la L. Parmentier, o.c., p. 296, rînd 8. Textul din Migne, P.G. LXXXII, col. 1220 C are τὰς ἐρωτὰς după aceea, ceea ce este nepotrivit. Am preferat textul din L. Parmentier, ibidem.

41. Rom. 12, 1.

42. Fapte, 11, 26.

43. Sf. Chiril al Ierusalimului, 313—386, cf. F. Cayré, I, p. 354 și urm.

44. Cor. 1, 12.

45. Rom. 14, 10; I Cor., 1, 13.

«Dacă cineva vă vestește ceva în afară de ceea ce am primit să fie *anatema*»⁵⁰. Căci Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru, a dăruit neamului omenesc prin patima Sa mîntuirea cea mai deplină ca să scape de orice păcat pe tot omul stăpînit de el.

5. Dacă cineva ar zice că Acesta (Hristos) a fost imperfect în ce privește omenitatea, sau divinitatea Sa, *acela se arată pe sine fiul Gheenei, fiind plin de duhul diavolului*⁵¹.

De ce cereți de la mine iarăși caterisirea lui Timotei? Acesta a fost caterisit odată cu dascălul său, Apolinarie, și aici (la Roma) prin judecata scaunului apostolic, cînd era de față și Petru, episcopul orașului Alexandrinilor. El va îndura la ziua judecării pedeapsa și chinurile meritate.

6. Iar dacă va convinge pe unii mai ușuratici așa cum nădăduiește, cel care a schimbat odată cu mărturisirea credinței adevărate nădejde în Hristos, la fel cu Timotei, va pieri oricine ar vrea vreodată să se opună canonului (rînduieții) Bisericii.

Dumnezeu să vă țină sănătoși, fiilor preacinșiți.

Și altele pe care le-au scris cei adunați la Roma cea mare contra ereticilor, am socotit necesar să le introduc în această carte (istorie) a mea (precum urmează):

11. Mărturisirea credinței sobornicești pe care a trimis-o papa Damasus către episcopul Paulin⁵² pe cînd era la Tesalonic, în Macedonia⁵³

1. Deoarece după sinodul de la Niceea (325) s-a ivit această rătăcire, așa încît unii să îndrăznească să spună cu gura lor plină de uci-ciune că Duhul Sfînt a fost făcut prin Fiul, noi anatematizăm pe cei care nu propovăduiesc cu tot curajul că Duhul Sfînt există din una și aceeași substanță (ὁμοία) și putere (ἐξουσία), cu Tatăl și cu Fiul.

2. La fel anatematizăm și pe cei care urmează rătăcirea lui Sabelle⁵⁴, care pe Același îl numesc (zic) că este și Tatăl și Fiul.

50. Gal., I, 8.

51. Matei 23, 15.

52. Variae lectiones. P.G. LXXXIII, col. 1221, nota 67, are ἕτερον — cînd, în loc de ἐκ; care, ceea ce am găsit mai potrivit.

53. E vorba de Paulin de la Antiohia, căpetenia eustațienilor de acolo. El se certă cu Meletic și Apolinarie pentru posesia Bisericilor. Cînd era la Tesalonic, a primit mărturisirea de credință trimisă de episcopul Romei, Damasus, cf. L. Parmentier, o.c., p. 398.

54. Despre Sabelle a se vedea Istoria bisericăască a lui Teodoret, cartea I, nota 62 și cartea a II-a, nota 84, precum și F. Cayré, o.c., vol. I, p. 286.

Anatematizăm pe Arie și Eunomiu⁵⁵ care, cu egală nelegiuire, deși se deosebesc prin cuvintele (expresiile) folosite, susțin cu tărie că Fiul și Duhul Sfînt sint creaturi.

Anatematizăm pe macedonienii⁵⁶, care, provenind din rădăcina lui Arie, n-au schimbat necredința acestuia, ci numai denumirea ei.

3. Anatematizăm și pe Fotin⁵⁷, care, reînoid erezia lui Eblon⁵⁸, mărturisirea pe Domnul nostru Iisus Hristos că este numai din Fecioara Maria.

Anatematizăm și pe cei care susțin cu tărie că sint doi Fii: unul înainte de veci, iar celălalt după luarea trupului din Sfînta Fecioară Maria.

Anatematizăm și pe cei care susțin că, Cuvîntul lui Dumnezeu a locuit în corpul omenesc în locul sufletului rațional.

4. Căci însuși Cuvîntul, Fiul lui Dumnezeu, a fost în trupul Lui, nu în locul sufletului rațional și inteligent, ci a luat și a păstrat sufletul nostru, adică rațional și inteligent, dar fără de păcat⁵⁹.

5. Anatematizăm pe cei care zic că, Cuvîntul lui Dumnezeu s-a deosebit de Tatăl prin proprietatea materială de întindere (creștere) și prin micșorare — precum și pe cei care blasfemiează că El este fără ipostază (ἀποτότατος) și că avea să sfîrșească (să moară).

Iar pe cei care au plecat din unele Biserici ale noastre în alte Biserici, îi socotim străini de comuniunea noastră, atît timp cît nu se vor întoarce la cetățile pentru care au fost hirotoniți prima dată.

6. Iar dacă cineva, cînd altul s-a mutat dintr-un loc în altul, a fost hirotonit în locul acestuia, care trăiește încă, să fie lipsit de demnitate arhierască acel care a părăsit orașul său, pînă ce acel care i-a urmat se va odihni în Domnul (va muri).

Iar dacă cineva nu vai zice că Tatăl este pururea (veșnic) și că Fiul este pururea (veșnic), să fie anatema!

7. Iar dacă cineva nu va zice că Fiul S-a născut din Tatăl, adică din fîntă — οὐσία — cea dumnezească a Lui, să fie anatema.

55. Eunomiu, discipol al arianului Elij și căpetenie a anomelenilor. A fost combătut de Sf. Vasile cel Mare și condamnat de Sinodul al II-lea ecumenic, de la Constantinopol, cf. F. Cayré, o.c., vol. I, p. 305 și L. Parmentier, o.c., col. 381—382.

56. Macedonie, fost episcop intrus la Constantinopol, semiarian. A dat numele lui tăgăduitorilor dumnezeirii Sf. Duh, pnevmatomahii. A fost condamnat la Sinodul al II-lea ecumenic, de la Constantinopol, cf. F. Cayré, o.c., vol. I, p. 308.

57. Fotin de Sirmium, care apăra modalismul sabelian, combinat cu adoptianismul, cf. F. Cayré, o.c., vol. II, p. 286.

58. Eblon a fost fondatorul sectei eblionilor, la sec. II, care socoteau pe Iisus Hristos ca ultimul venit dintre profeti și ca simplu fiu al lui Iosif și al Mariei, care s-a desăvîrșit prin îndeplinirea scrupuloasă a Legii ca să ajungă la mîntuire.

cf. Ch. Poulet, o.c., vol. I, p. 54.

59. Anatematismul acesta era contra crezicii lui Apolinarie.

Iar dacă cineva nu va zice că Fiul lui Dumnezeu este Dumnezeu adevărat, după cum este Dumnezeu adevărat Tatăl Lui, că toate le poate și toate le știe și că este egal cu Tatăl, să fie anatema!

Iar dacă cineva va zice că Fiul lui Dumnezeu, trăind în trup, când era pe pământ, nu era cu Tatăl și în Cer, să fie anatema.

8. Iar dacă cineva va zice că Fiul lui Dumnezeu, în patima Sa de pe Cruce, a îndurat suferința și cu dumnezeirea Sa și nu numai cu trupul și cu sufletul rațional pe care l-a primit în chipul robului⁶¹, cum a spus Scriptura, să fie anatema!

Iar dacă cineva nu va zice că, Cuvîntul lui Dumnezeu a suferit în trup și a gustat cu trupul moartea, că S-a făcut primul născut dintre morți și că, după cum este viață, Fiul este și de viață făcător, să fie anatema⁶¹.

9. Iar dacă cineva nu va zice că cu trupul pe care l-a luat șade de-a dreapta Tatălui și cu el va veni să judece viii și morții, să fie anatema!

Iar dacă cineva nu va zice că Sfîntul Duh este cu adevărat și sigur din dumnezeiasca Ființă ca și Fiul și Dumnezeu, Cuvîntul lui Dumnezeu, să fie anatema!

Iar dacă cineva nu va zice că Duhul Sfînt toate le poate și toate le știe și este pretutindeni, ca și Fiul și Tatăl, să fie anatema.

10. Dacă cineva va zice că Sfîntul Duh este o creatură, sau că a fost făcut din Fiul, să fie anatema!

Dacă cineva nu va zice că Tatăl a făcut prin Fiul Care S-a intrupat și prin Sfîntul Duh, adică cele văzute și cele nevăzute, să fie anatema.

11. Dacă cineva nu va zice că este o Dumnezeire, o Stăpînire și o Putere, o Slavă și o Domnie și o Împărăție, o Voință și un adevăr, al Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh, să fie anatema!

Dacă cineva nu va zice trei Persoane cu adevărat, cea a Tatălui, cea a Fiului și cea a Sf. Duh, Care sînt pururea flitoare, Care sînt toate cele văzute și nevăzute, Care pot toate, Care judecă toate, Care dau viață tuturor, Care le-a creat pe toate și pe toate le păzesc, să fie anatema!

12. Dacă cineva nu va zice că Sf. Duh este închinat de toată creatură ca și Fiul și ca și Tatăl, să fie anatema!

Dacă cineva va cugeta bine despre Tatăl și despre Fiul, iar despre Sf. Duh nu va cugeta bine, să fie anatema, fiindcă este eretic! Căci

60. Fil., 2, 7.

61. Această anatomismă lipsește la L. Parmentier, o.c., p. 300. Noi am tras-o din textul din Migne, care ni se pare mai clar și mai complet.

toți ereticii, gîndind necorect despre Tatăl, despre Fiul și despre Sf. Duh, sînt învinuiți că ajung la necredința iudeilor și a păgînilor.

13. Dacă cineva va despărți dumnezeirea numind aparte Dumnezeu pe Tatăl și Dumnezeu pe Fiul și Dumnezeu pe Sf. Duh și va susține să fie numiți dumnezei și nu Dumnezeu, pentru că este o singură Dumnezeire și Putere pe Care o credem și o știm că există, a Tatălui și a Fiului și a Sf. Duh, un singur Dumnezeu, în trei ipostaze, sau dacă iarăși ar da la o parte pe Fiul și pe Sf. Duh ca să se (creadă) cugete că numai Tatăl este numit Dumnezeu sau să fie crezut un singur Dumnezeu, să fie anatema!

14. Căci denumirea de dumnezei s-a dăruit de Dumnezeu și îngerilor și tuturor sfinților, iar despre Tatăl, despre Fiul și despre Sf. Duh, din cauza unei singure dumnezeiri egale, nu ni se arată și nici nu se spune denumirile de dumnezei, ci de Dumnezeu nostru, ca să credem că sîntem botezați în numele Tatălui, al Fiului și al Sf. Duh și nu în numele arhanghelilor și al îngerilor, sau cum delirează ereticii, iudeii, sau păgînii.

15. Așadar, aceasta este mintuirea creștinilor care să creadă în Treime, adică în Tatăl, în Fiul și în Sf. Duh și să fie botezați în aceeași unică fire dumnezeiască și putere și divinitate și ființă (substanță). Și noi să credem în aceasta».

12. Despre sfîrșitul lui Grațian⁶² și despre Maxim Tiranul

1. Acestea s-au petrecut pe cînd trăia încă împăratul Grațian.

Deși s-a distins în războaie și a condus cu înțelepciune și cu dreptate orașele (treburile publice), Grațian s-a sfîrșit într-un complot contra lui. Neavînd copii, a lăsat ca moștenitor pe un frate foarte tînăr, cu același nume ca al tatălui său (Valentinian), dar un careare Maxim, nefîind seamă de tineretea acestuia, a pus mîna pe conducerea părții de Apus a imperiului.

13. Despre Iustina, soția lui Valentinian I și despre uneltirile contra lui Ambrozie

1. În vremea aceia Iustina, soția lui Valentinian cel Bătrîn și mama lui Valentinian cel tînăr⁶³ a dat pe față fiului său semințele învățătu-

62. Grațian era fiul lui Valentinian I și i-a urmat în Occident, după trecerea lui Valens în Orient. El ascultă de Ambrozie și rupe cu păgînismul, refuzînd să mai primească titlul de Pontifex Maximus, în anul 375. Asasinat în 383 de către partizanii lui Maxim Tiranul. La insistențele lui Ambrozie, îl urmează un frate foarte tînăr, numai de 12 ani, Valentinian cel Tînăr. Cf. Ch. Pouillet, o.c., vol. I, p. 156—157.

63. Valentinian II, cel Tînăr.

rii ariene, pe care le primise mai înainte, dar, fiindcă știa ardoarea sotului său pentru credință, se străduise tot timpul ca să ascundă acest lucru. Când însă a văzut slăbiciunea și nestatornicia minții fiului său, a cutezat să măturisească erezia ei.

2. Acesta însă, socotind folositoare sfaturile mamei. (căci deși observă momeala firii ei nu vedea însă cirlițul cel aducător de moarte) i-a împărțit mai întâi lui Ambrozie despre aceste sfaturi, socotind că, dacă-l va convinge pe el, îi va birui ușor pe ceilalți.

3. Ambrozie i-a amintit însă de evlavia tatălui său și l-a îndemnat să păzească neschimbată moștenirea pe care o primise. Apoi îl învăța despre deosebirea dogmelor și cum unele se potrivesc cu învățătura Domnului și cu propoveduirea apostolilor, iar altele sint de-a dreptul potrivnice și combat legea dumnezeiască.

4. Însă tânărul împărat, ca un tânăr ațîțat de mama căzută în greșeală, nu numai că nu primea cele ce i se spuneau de către Ambrozie, ci s-a umplut și de minie și a înconjurat curtea bisericească cu grupe de soldați pedestrași, înarmați și de fantasi (armată ușoară).

5. Și fiindcă nimic din cele puse la cale de Valentinian cel tânăr nu l-a păcănit pe acest preamare luptător — Ambrozie — (căci le socotea ca pe niște momii folosite de unii pentru a speria pe copii) atunci înfuriindu-se, împăratul a poruncit pe față ca acesta să iasă afară din curțile sfinte (bisericești).

6. Însă Ambrozie a răspuns: «De voia mea nu voi face acest lucru, nici nu voi da lupilor staulul oilor și nici nu voi lăsa templul cel sfânt celor care au adus blasfemii. Iar dacă vrei să mă omori înăuntrul curților bisericești, înfige în mine sabia sau lancia, căci voi primi cu bucurie o astfel de ucidere».

14. Despre cele arătate de către Maxim Tiranul lui Valentinian cel tânăr

1. Mult timp după aceea Maxim a aflat cele îndrăznite contra aceluia ce cu mare glas era propovăduitorul Adevărului (Ambrozie) și a scris lui Valentinian cel Tânăr, cerindu-i să curme războiul contra dreptei credinței și sfătuindu-l să nu părăsească dreapta credință părintească. A adăugat și amenințarea cu războiul, dacă nu se va îndupleca.

Într-adevăr, Maxim a purces de la cuvinte la fapte, căci ridicînd armata, a năvălit spre Milan, unde Valentinian cel tânăr avea atunci reședința. Cînd acesta a aflat despre năvala lui Maxim, a fugit și s-a dus în părțile Iliricului și a învățat din experiență proprie despre ceea ce a folosit din sfatul mamei sale...

15. Despre cele scrise de împăratul Teodosie în legătură cu aceste întîmplări

1. Prealăudatul împărat Teodosie, aflînd, atît despre cele făcute de Valentinian cel Tânăr, cit și despre cele ce-i scrisese acestuia tiranul Maxim, a scris și el tinărului împărat, care fugise, că nu trebuie să se mire dacă lui i s-a produs frică, iar tiranului i s-a mărit puterea, căci el (Valentinian cel Tânăr) a luptat contra dreptei credințe, pe cînd tiranul a ajutat-o.

2. Unul a părăsit-o, fugind golit de ea, iar celălalt, înarmat cu ea, a învins pe cel ce s-a golit de ea. Căci numai prin dreapta credință trăiește și cel care dă legi despre ea.

3. Acestea le-a scris Teodosie pe cînd era departe, dar cînd a aflat de fuga lui Valentinian cel Tânăr a venit în ajutor și, lăsîndu-și împărăția sa proprie, și-a dat seama că a ajuns în împărăția acestuia. Mai întâi i-a adus vindecare sufletului: a alungat boala necredinței, care-l cuprinsese și l-a readus la dreapta credință părintească. Apoi l-a sfătuit să aibă curaj și, luptînd contra tiranului, l-a redat tinărului împărat împărăția, fără vărsare de sînge, iar pe tiran l-a ucis.

4. El a socotit că ar fi nedrept și s-ar călca înțelegerile făcute cu Grațian dacă nu ar cere pedeapsa crimei pentru cei ce au ucis.

16. Despre Amfilohie, episcopul Iconiului,

1. După întoarcere de acolo (din Apus) a împăratului Teodosie, a venit la el minunatul Amfilohie despre care am mai pomenit⁶⁴, ca să-l roage să izgonească din orașe adunările arienilor. Împăratul a socotit cererea prea aspră și nu a aprobat-o.

2. Preaînțeleptul Amfilohie a tăcut imediat, dar a găsit o ocazie demnă de amintit. Astfel, cînd a intrat din nou în palatul imperial și a văzut că stă lîngă împărat pe fiul său, Arcadie, (acesta de curînd fusese asociat ca împărat) a salutat numai pe împărat, ca de obicei, și a lăsat neonorat pe fiul său.

3. Împăratul a socotit că Amfilohie a uitat și a poruncit să se apropie și să salute pe fiul său. El a spus însă că este de ajuns respectul adus împăratului. Acesta s-a miniat și socotea ca o jîgnire a sa nerespectarea fiului său.

Abia acum preaînțeleptul Amfilohie a dezvăluit scopul celor întimplate și a zis cu glas tare: «Vezi, o împărate, cum tu nu suferi nerespectarea fiului tău și te superi amarnic pe cei care îl desconsideră...

64. Vezi Cartea a IV-a, cap. 11, 4 a acestei Istorii.

4. Să crezi deci, că și Dumnezeu la toate se întristează de cei care defăimă pe Fiul Său Cel Unul-Născut și se pornește contra celor ne-mulțumitori față de Mîntuitorul și Binefăcătorul nostru».

5. Atunci împăratul a înțeles și s-a minunat de cele petrecute și de cuvintele spuse și a scris îndată o lege care oprea adunările ereticilor.

Nu este ușor ca să scap de ademenirile vrăjmașului comun al oamenilor (diavolul).

6. Căci adesea, cînd cineva scapă de patima destrăbălării, cade în cursa lăcomiei. Și chiar de va trece și peste aceasta, în altă parte se ivește prăpastia invidiei și încă, dacă ar trece iar și peste aceasta, va găsi plasa miniei în calea lui. Diavolul pune și alte nenumerate capcane oamenilor, ca să-i prindă spre pierire.

7. Pe de o parte el are patimile trupului, care îi ajută la unelțirile născocite de el contra sufletului, însă numai mintea care a stat trează, triumfă, distrugînd năvala unelțirilor diavolești prin aplecarea spre cele dumnezeiești.

Acest minunat împărat, fiind și el părtaș la firea omenească, a fost părtaș și la patimile acesteia. Astfel, la o minie îndreptățită a intervenit o lipsă de măsură⁶⁵, și a provocat o suferință și nedreaptă.

Voi relata despre această suferință pentru folosul celor ce vor răsfoi această Carte, căci conține, nu numai o învinuire contra admirabilului împărat, ci și o laudă foarte vrednică de amintit.

17. Despre masacrele de la Tesalonic

1. Orașul Tesalonic este foarte mare și foarte populat. El aparține neamului macedonienilor și este în fruntea Tesaliei și a Ahaei, ba încă și a altor multe neamuri cîte au conducători pe prefectul Ilyrienilor. Aici s-a provocat o revoltă și au fost loviți cu pietre și huiduiți unii dintre cei care erau la conducere.

2. Împăratul s-a aprins de minie datorită celor care i-au vestit lui despre acestea și nu și-a domolit năvală miniei și nici nu a oprit cu friul rațiunii violența care l-a lăsat să ia o hotărîre de pedepsire aspră.

3. Luîndu-și această îngăduință ca un de sine stătător și tiran el a rupt friul și, scăpînd de jugul Judecării, a scos săbii nedrepte împotriva tuturor și a omorî și pe cei nevinovați împreună cu cei vinovați.

65. Nu putea să-și stăpînească o minie îndreptățită.

După cum se spune au fost omorîți șapte mii de oameni, fără să fi avut loc o judecată. Aceștia au fost condamnați nu fiindcă îndrăzneră să facă acel fapt îngrozitor ci ca la seceriș, au fost tăiați toți deodată, ca și paie de grâu, fără alegere^{65 bis}.

18. Despre curajul episcopului Ambrozie și despre dreapta credință a împăratului

1. Aflînd despre această nenorocire, care a provocat multe lacrimi, am Ambrozie, despre care am amintit de multe ori, cînd împăratul Teodosie a venit la Milan și după obicei a voit să intre în dumnezeiasca Biserică, l-a întîmpinat în fața tindei de la intrare.

2. L-a oprit ca să treacă pragurile sfinte cu piciorul său, zicîndu-i astfel de cuvinte: «Nu-ți dai seama, după cum se pare, o împărate, de mîrmea măcelului pe care l-ai făcut și nici după încetarea miniei mintea ta nu și-a dat seama de cele ce ai cutezat să faci. Puterea imperială poate nu te lasă să recunoști păcatul, căci autoritatea supremă întrece judecata.

3. Totuși trebuie să cunoști firea omenească ca și ceea ce este muritor și trecător în ea, precum și *pulberea de la început din care ne-am format și în care ne vom prefăce*⁶⁶ și nu amăgit de florile hlamidei de purpură, să nu-ți dai seama de neputința trupului acoperi de ea.

4. O, împărate, tu stăpînești peste doi de aceeași fire cu tine și încă peste cei împreună robii ai lui Dumnezeu, dar Unul singur este Stăpînul și Împăratul tuturor și Creatorul a toate. Cu ce ochi vei vedea templul Stăpînului tuturor? Cu ce picioare vei călca acest sfînt prag? Cum vei întinde mîinile pe care se prelinge încă singele uciderilor nedrepte? Cum vei primi cu astfel de mîini preasfîntul Trup al Stăpînului? Cum vei apropia de această gură Singele cel scump, tu care ai vărsat atîta sînge, în mod nelegiuit, din cauza miniei? Pleacă, deci, și nu încerca să mărești prima nelegiuire cu altele noi. Primește canonul cu care Dumnezeu Stăpînul tuturor, Cel de sus este de acord. Acest canon va fi tămăduitor și va aduce sănătate».

5. Împăratul s-a supus acestor cuvinte (căci, fiind crescut cu învățăturile dumnezeiești, știa clar care sînt drepturile clericilor și cele ale împăraților), s-a întors în palatul imperial, suspinînd și lăcrîmînd.

65 bis) Miheea, 7, 1.

66. Fac., 3, 19.

Mult timp după aceea (s-au scurs opt luni) a sosit sărbătoarea Nașterii Mîntuitorului nostru, iar împăratul stătea în palatul imperial, plîngînd și vărsînd izvor de lacrimi.

6. Văzînd acest lucru Rufin, care era atunci mai marele peste serviciile publice (magister officiorum) și avea mult curaj, fiind totodată mai familiar cu împăratul, s-a apropiat și l-a întrebat despre motivul lacrimilor sale.

7. Atunci împăratul, plîngînd amar și cu mai multe lacrimi, i-a răspuns: «O, Rufine, tu glumești, căci nu simți suferințele mele, dar eu suspin și mă tînguesc, cînd mă gîndesc la nenorocirea mea, fiindcă templul cel dumnezeiesc este deschis slugilor și cerșetorilor, care intră fără teamă și-L roagă pe Stăpînul lor, iar mie-mi este oprit să intru și, pe lângă aceasta, mi s-a închis și Cerul.

8. Îmi amintesc de cuvintele Domnului, care spun: «*Ori ce vei lega pe pămînt va fi legat și în Ceruri*»⁶⁷.

Rufin i-a răspuns: «Eu voi merge, dacă vrei, și voi convinge pe arhiereu, insistînd să dezlege canonul tău». «Nu va fi convins, a zis împăratul, fiindcă eu recunosc dreptatea hotărîrii lui, căci deși el respectă autoritatea imperială, nu va călca niciodată legea divină».

9. Pentru că Rufin stăruia însă și mai mult și-i da asigurări că va îndupleca pe Ambrozie, împăratul i-a poruncit să se ducă cit mai repede. Apoi, chiar el însuși, amăgît de speranță, l-a urmat, după puțin timp, fiind înduplecat de făgăduielile lui Rufin.

10. Îndată ce a văzut pe Rufin, divinul Ambrozie a zis: «rîvneshi o Rufine, la nerușinarea cîinilor, căci făcîndu-te sfătuitor intru așa de mare crimă, ți-ai șters și tu cîntea de pe fața ta și nu te-ai rușinat și nici nu te-ai temut, cînd te-ai infuriat atît de mult contra dumnezeiescului chip»⁶⁸.

11. Fiîndcă Rufin stăruia însă și spunea că va veni și împăratul, dumnezeiescul Ambrozie a zis, fiind aprins de rîvna dumnezeiască: «Eu, o Rufine, îți spun mai deînainte că îl voi opri ca să calce peste sfintele praguri, iar dacă el va schimba puterea lui imperială în tiranie, eu voi primi cu plăcere uciderea mea».

12. Cînd a auzit acestea Rufin a înștiințat prin cineva pe împărat ce vrea să facă arhiereul (Ambrozie) și l-a sfătuit să rămînă în palatul imperial. Împăratul a aflat însă acestea pe cînd era deja în mijlocul forului și a spus: «Voi merge și voi primi mustrările cele îndreptățite».

67. *Matei*, 18, 18.

68. Aluzie la masacrele săvîrșite la Tesalonic din ordinul împăratului Teodosie.

13. După ce a ajuns în sfintele curți ale Bisericii împăratul nu a intrat în dumnezeiescul templu, ci, ducîndu-se la arhiereu (iar acesta se găsea în camera de primire) l-a rugat stăruitor să-i ridice canonul⁶⁹.

14. Ambrozie socotea însă venirea lui ca a unui tiran (amenințătoare) și zicea că Teodosie s-a pornit cu minie contra lui Dumnezeu și calcă legile lui.

Împăratul a spus însă: «Nu pornesc cu minie contra legilor stabilite și nici nu-mi îngădui ca să trec cu nelegiuire sfintele praguri, ci te rog numai să rupi legăturile (canonu)»⁷⁰, să ții socoteală de iubirea de oameni a Stăpînului tuturor și să nu-mi închizi ușa pe care Domnul a deschis-o tuturor celor care fac pocăință».

15. Atunci arhiereul a zis: «Ce pocăință ai arătat tu după atît de mare fărădelege? Cu ce doctorii ai vindecat ranile cele așa de greu de vindecat?» Împăratul însă i-a răspuns: «Datoria ta este ca să arăți și să pregătești doctoriile, iar a mea ca să primesc cele ce mi se dau».

16. Atunci dumnezeiescul Ambrozie a zis: «Fiîndcă tu îngădui miniei ca să judece și nu judecata minții face ancheta judiciară, să scrii o lege care să facă fără putere și fără valoare hotărîrile luate la minie. Apoi, timp de 30 de zile anchetele judiciare pentru moarte și publicate, să stea scrise așteptînd judecata rațiunii».

17. După ce vor trece aceste zile, cei ce au scris cele anchetate mai înainte să arate acum cele hotărîte. Acum, cînd minia s-a potolit, judecata rece, chibzuind în sine însăși, va cerceta cele anchetate mai înainte și se va aprecia dacă sînt drepte, sau nedrepte.

18. Dacă se vor afla nedreptăți este drept ca să se rupă (distrugă) cele scrise. Dacă însă vor fi cercetări drepte, ele se vor întări. Astfel numărul zilelor nu va aduce nicidecum o vătămăre a celor anchetate cu dreptate. Împăratul a primit acest sfat, l-a socotit că este foarte drept și a poruncit imediat să se scrie legea pe care a întărit-o cu semnătura mîinii sale.

După ce s-a făcut aceasta dumnezeiescul Ambrozie a deslegat legătura asupra împăratului.

19. Astfel, preacredinciosul împărat a îndrăznit să intre în dumnezeiescul templu și a rugat pe Domnul, nu stînd în picioare nici plecîndu-și genunchii, ci așezat cu fața la pămînt și exclamînd cuvintele davidice: «*S-a lipit de pămînt sufletul meu, viază-mă după cuvîntul Tău*»⁷¹. Apoi și-a smuls cu mîinile perii capului, și-a lovit fruntea și,

69. Să-l dezlege, adică să-i ridice canonul.

70. Să-i ridice canonul.

71. *Ps.* 118, 25.

uind pământul cu lacrimile ce-i picurau, se ruga să primească răbdare.

20. Când a venit vremea să se aducă darurile la Sf. Masă, împăratul s-a ridicat cu aceleași lacrimi, a urcat treptele altarului, după cum obişnuise și a rămas înlăuntru, lângă ușa.

Marele Ambrozie nu a tăcut însă, ci i-a arătat deosebirea dintre locurile din Biserică.

21. Mai întâi l-a întrebat dacă are nevoie de ceva? Fiindcă împăratul a spus că așteaptă să primească dumnezeieștile Taine. Ambrozie i-a comunicat, folosindu-se de un slujitor care era în fruntea diaconilor că: «Locurile cele dinlăuntru altarului, o împărate, sînt accesibile numai clericilor, iar tuturor celorlalți sînt inaccesibile și de neatins. Ieși, deci, și stai împreună cu ceilalți credincioși, căci haina de purpură face împărați și nu preoți».

22. Preacredinciosul împărat a primit cu respect această îndrumare și a sritat că nu a rămas înlăuntru altarului din mindrie, ci pentru că știa că acesta era obiceiul la Constantinople, apoi i-a zis: «datorezi mulțumire pentru această îndrumare».

23. Și arhiereul Ambrozie și împăratul Teodosie străluciau printre-o așa de mare și alicasă virtute. În ce mă privește eu însă îi admir pe amîndoi, pe unul (Ambrozie) pentru curajul său, iar pe celălalt (Teodosie) pentru supunerea sa, pe unul pentru ardoarea zeului său, pe celălalt pentru curățenia credinței.

24. Împăratul a respectat și după ce s-a întors la Constantinopol îndrumările de credință pe care le-a învățat de la marele arhiereu. Când un dumnezeiesc praznic l-a adus iarăși în sînta biserică, după ce s-au adus darurile la Sf. Masă, el a ieșit deîndată. Iar cînd întîiul stătător (care era atunci Nectarie) l-a întrebat: «De ce nu ai mai rămas înăuntru»? el a zis: «deabia am fost învățat despre deosebirea dintre un împărat și un preot, deabia am găsit un învățător al adevărului. Numai pe Ambrozie l-am cunoscut, care poate să fie numit cu vrednicie episcop».

25. Atît de mult a folosit muștrarea făcută de un bărbat, care strălucia prin virtute.

19. Despre Placila împărăteasa

1. Împăratul Teodosie a avut și alt ajutor, care i-a folosit, deoarece aceea care primise jugul căsătoriei cu el îi amintea neîncetat despre legile dumnezeiești, căci ea însăși le învățase mai înainte cu multă răvnă. Nu stăpînirea împărătească a îndemnat-o, ci a fost mistuită mult de dumnezeiasca dorință.

2. Mărimea binefacerilor ei sporea dragostea față de Binefăcătorul (Domnul).

Așadar, cît mai în grabă ea avea grijă în tot felul de cei care aveau trupurile mutilate și de cei care aveau membrele sfîrtecate și nu folosea pentru aceasta nici slujitori în mare număr, ci ea singură îndeplinea lucrul acesta și se ducea în casele tuturor, ca să ducă fiecăruia ceea ce avea nevoie.

3. Astfel, a cercetat și camerele pentru primirea străinilor⁷² și i-a îngrijit ea însăși pe bolnavi. Se ocupa chiar de oalele cu mîncare și gusta din zeama mîncărilor; aducea talerele, tăia pîinea, împărțea bucățile, spăla pocalele și făcea toate treburile care se socoteau că erau de datoria slugilor și a robilor.

4. Celor care se jenau să primească ajutorul ei, ea le spunea: «Se cuvine ca Imperiul să împartă aurul (bogăția), iar eu tot pentru Împărăție ofer această slujire a mea Celui Care a dat-o».

Soțului, său, împăratul, obişnuia să-i spună fără încetare: «Totdeauna, o împărate, se cuvine să te gindești ce ai fost mai înainte și ce ai devenit acum.

5. Dacă te vei gîndi neîncetat la aceste lucruri nu vei fi nemulțumit de Binefăcătorul tău și vei conduce după lege Imperiul pe care l-ai primit și prin aceasta vei cinsti pe Cel ce ți l-a încredințat».

Folosind mereu astfel de cuvinte împărăteasa oferea semințelor de virtute ale soțului ei împăratul o așa de bună și folositoare adăpare.

6. Totuși, ea s-a sfîrșit mai înainte decît soțul ei, iar după cîtva timp de la moartea ei s-a întimplat ceva care a descoperit iubirea împăratului pentru ea.

20. Despre răscoala care a avut loc la Antiohia

1. Fiind silit de războaie neîntrerupte, împăratul Teodosie a impus orașelor o contribuție bănească specială. Orașul lui Antioh (Antiohia) însă n-a suportat acest nou tribut. După ce a văzut spînzurați pe cei care forțau să plătească, poporul revoltat a făcut și alte fapte pe care mulțimile ajung să le facă cînd au prilej de dezordine. Astfel, a doborît statuia de bronz a prealăudatei Placilia (aceasta era numele împărătesei) și l-a tîrît printre-o mare parte a orașului.

2. Cînd a fost înștiințat despre această faptă, împăratul s-a miniat, cum era și firesc, a suspendat privilegiile orașului Antiohia și a dat întîietate de conducere orașului vecin, Laodiceea, socotind că va produce

⁷² ἐξώθεν καὶ ἐσωθεν, case de primire a străinilor, orînduite de Bisericile creștine.

necaz foarte mare celui dintii, căci încă de multă vreme Laodiceea învidia Antiohia.

După aceasta împăratul amenința că va da foc, va distruge și va preface cetatea într-un sat. În același timp conducătorii orașului, cu de la sine putere, au ucis pe unii, mai înainte ca împăratul să fi aflat despre tragedia întâmplată.

3. Împăratul a propus toate acestea, dar nu s-au îndeplinit pentru că legea pe care marele Ambrozie îl sfătuisă să o promulge, oprea acest lucru.

4. După ce au sosit cei care aduceau amenințările împăratului, fiind între ei Ellevhos, comandantul de oaste și Cezarios, prefectul Curții imperiale (romanii îl numesc magister officiorum pe cel care are această însărcinare), toți erau cu teamă și înfricoșați de amenințările acestuia.

Însă atleții virtuții, cei care locuiau pe poalele muntelui din apropierea Antiohiei (căci erau atunci mulți și foarte buni) au adresat multe îndemnuri și rugăminți acestor bărbați (Ellevhos și Cezarios).

5. Iar preadumnezeiescul Macedonie necunoscind nimic din cele ale acestei vieți și fiind cu totul neiscusit în dumnezeieștile Cărți, dar ducându-și viața pe virfurile munților și adresind ziua și noaptea rugăcuni curate Mîntuitorului tuturor, nu s-a înspăimîntat de minia împăratului și nici nu a ținut seamă de puterea celor trimiși de el. În mijlocul cetății i-a apucat de haine pe amîndoi și le-a cerut să se dea jos de pe cai. Aceștia, văzînd un moșneg mititel, îmbrăcat în haine sărăcăcioase, s-au miniat la început, dar, fiindcă unii din conducătorii orașului le descriseră virtutea acestui bărbat, s-au dat jos de pe cai și, atingîndu-se de genunchii acestuia, cereau iertare.

6. Macedonie însă, fiind plin de înțelepciune dumnezeiască, s-a folosit față de ei de aceste cuvinte: «Spuneți împăratului, o iubți bărbați: nu ești numai împărat, ci și om. Deci să nu vezi numai împărăția, ci să îți socoteală și de firea ta omenească.

7. Fiind om, domnești peste cei de o fire cu tinte. Firea oamenilor a fost creată după chipul și asemănarea dumnezeiască. Deci, să nu poruncești ca să se nimicească așa de crud și înspăimîntător chipul lui Dumnezeu, căci dacă lovești chipul Acestuia, adică pe om, vei minia pe Creatorul lui. Ia seama că și tu faci aceasta pentru că te-ai miniat din cauza chipului de aramă al împărătesei. Cît de mult se deosebește firea înșuflețită, vie și rațională, de cea neînșuflețită, este clar tuturor celor care au inteligență...!

8. În afară de aceasta să țină seamă împăratul și de aceea că nouă ne este ușor să facem alte chipuri de aramă în locul acestuia singur, dar

lui îi este cu neputință să facă măcar un fir de păr din perii celor ce i-ar ucide».

9. După ce au ascultat acestea cei doi bărbați minunați au înștiințat pe împărat despre cele grăite de Macedonie și au stins astfel flacăra miniei.

Împăratul a declarat nevinovăția răsculaților din Antiohia în locul amenințărilor și a arătat cauza miniei. «Nu trebuia, a zis el, chiar dacă eu am greșit, ca o femeie demnă de toată lauda (împărăteasa) să primească după moarte o așa de mare batjocură. Contra mea trebuia să-și îndrepte minia cei nemulțumiți».

10. El a adăugat apoi că-l îndurerează și-l întristează, aflînd că unii au fost uciși de către dregătorii săi.

Eu însă am istorisit acestea punct cu punct și am socotit că nu se cuvine să dau uitării curajul prealăudatului monah, Macedonie, arătînd totodată că a fost folositoare acea lege pe care marele Ambrozie l-a îndemnat pe împărat să o scrie.

21. Despre templele idolești dărmate peste tot și despre Marcel, episcopul Apameei și templele idolești distruse de el

1. Preacredinciosul împărat, Teodosie și-a îndreptat zelul său contra rătăcirii păgînești și a dat legi prin care porunca să fie distruse templele idolilor.

Constantin cel Mare, cel preavrednic de toată lauda, primul care a împodobit împărăția cu dreapta credință, văzînd lumea de atunci încă tulburată, a oprit cu totul să se mai sacrifice zellor, dar nu a distrus templele acestora, ci a poruncit numai să fie închise.

2. Chiar și fiii lui au mers pe urmele tatălui lor. Însă Iulian a restabilit nelegiuirea păgînismului și a reaprins flacăra vechii înșelătorii păgînești.

După ce a luat domnia, Iovian a oprit iarăși cinstirea idolilor.

3. Chiar și Valentinian cel Mare a condus Europa (partea de Apus a Imperiului), folosindu-se de aceste legi. Valens a îngăduit însă tuturor celorlalți să practice religia pe care o voiau și să cîntească cele ce credeau, dar a continuat să lupte contra celor ce apărau dogmele apostolice.

4. Ca urmare, tot timpul domniei acestuia ardea și focul pe altarul păgîn și se aduceau libațiuni și jertfe idolilor și totodată se celebrau banchete publice în piețele orașelor, iar cei ce erau inițiați în orgiile lui Dionysos-Bacchus alergau îmbrăcați cu piei de capră, sfîșind cîinii și

fiind plini de turbare. Ei celebrau sărbătorile lui Bacchus făcând orgii și multe altele, care arătau răutatea învățătorului lor (diavolul).

5. Afliind toate acestea împăratul Teodosie, cel preacredincios, le-a smuls din rădăcini și le-a dat uitării.

Și totuși, cel dintâi între ceilalți arhieriei, Marcel cel intru toate preabun, într-armat cu Legea a distrus templele din orașul păstorit de el, folosindu-se de încrederea în Dumnezeu, mai mult decât de mânia lucrătorilor.

6. Eu voi istorisi ceea ce este vrednic de ținut minte.

Se sfârșise Ioan, episcopul Apameei, despre care s-a amintit mai înainte iar în locul lui era hirotonit Marcel cel dumnezeiesc, care clocoțea în sufletul său pentru legiuirea Apostolului⁷³.

7. Atunci a venit la Apamea prefectul Orientului, însoțit de doi tribuni⁷⁴, împreună cu soldații lor și a încercat să dărâme templul lui Jupiter, care era mare și împodobit cu multă artă. Văzînd însă că e o clădire foarte întărită și rezistentă, aceasta a socotit că e cu neputință oamenilor să distrugă aranjamentul pietrelor din zidărie, căci era foarte mari și foarte bine așezate între ele și încă legate cu fier și cu plumb. Văzînd această lipsă de curaj a prefectului, dumnezeiescul Marcel l-a îndrumat spre alte orașe, iar a rugat pe Dumnezeu să-i arate mijlocul pentru distrugerea acestui templu.

8. Ca urmare, în dimineața următoare, a venit cineva pe neașteptate, care nu era nici ziditor de case, nici tăietor de piatră și nu știa nici un alt meșteșug, ci era doar obișnuit să ducă pe umerii săi pietre și lemne. Acesta s-a apropiat și a făgăduit că el va dărâma ușor templul, dar cerea plată ca pentru doi meșteri. După ce dumnezeiescul arhieru i-a făgăduit că-i va da această plată, acest bărbat a conceput un astfel de procedeu :

9. Templul așezat pe înălțime avea un portic armonizat cu el din cele patru părți. Coloanele erau foarte mari și pe măsură cu înălțimea templului ; grosimea fiecărei coloane era de 16 coți.

10. Esența pietrei era foarte rezistentă și nu ceda ușor uneltelor de tăiat piatră. Acest om a scobit împrejur pe fiecare dintre aceste coloane și a sprijinit cu lemne de măsline acoperișul de deasupra lor. S-a mutat apoi la altă coloană. Și astfel, după ce a scobit (pătruns) trei dintre coloane, a dat foc lemnului de sprijin al acoperișului.

11. Însă un demon negru, care s-a arătat și care împiedica puterea flăcării, nu lăsa ca lemnele să fie consumate de foc. Iar după ce lucră-

tori au făcut de mai multe ori acest lucru, văzînd că meșteșugul acestui om este nefolositor, au anunțat aceasta păstorului (episcopului), care tocmai se odihnea, după amiază.

12. Episcopul Marcel, alergînd deîndată la biserică, a poruncit ca să se aducă un vas cu apă. A pus apoi vasul cu apă sub jertfelnic, iar el și-a plecat fruntea la pămînt și a rugat pe Domnul cel iubitor de oameni, ca să nu mai îngăduie mult tirania diavolului, ci să-i dea pe față neputința și să-și arate puterea Lui ca să nu mai aibă de acum un priel de a face rău celor necredincioși (păgîni).

13. După ce a spus acestea și altele asemenea acestora și-a făcut semnul crucii în apă, a chemat pe un oarecare Echișlos invrednicit de diaconie și întărit cu credință și cu rivnă, ca să ia apă și să meargă cît mai repede și cu credință să stropească și să se apropie de flăcări. După ce a făcut acestea demonul a fugit, neputînd suporta stropirea apei, iar focul, folosindu-se de apa cea protivnică lui ca de un untdelemn, a cuprins lemnele și le-a consumat într-o clipală.

14. Atunci coloanele s-au prăbușit și ele fiindcă s-au ars lemnele care susțineau acoperișul și au atras și pe celelalte douăsprezece coloane. Și peretele templului, care era legat cu coloanele, s-a prăbușit sub apăsarea acestora. Atunci s-a produs un huiet în tot orașul (căci era puternic) încît i-a adus pe toți ca să vadă ceea ce s-au întimplat.

15. Și fiindcă au aflat de fuga demonului puternic și-au ascuțit limbile spre cinstirea cu cîntări a Dumnezeului a toate.

Astfel, acest dumnezeiesc arhieru a mai dărimat și alte temple păgîne.

16. Am încă și multe și prea demne de laudă istorisiri despre acest bărbat (căci a scris martirilor purtători de biruință și a primit răspuneri și în sfîrșit, și el însuși a primit coroana martirilor). Mă voi reține ca să vi le istorisesc acum pentru ca nu cumva, lungînd vorba, să obosesc cu scrierea (istoria) mea pe cei care o vor citi.

Și acum voi reveni la o altă istorisie.

22. Despre Teofil, episcopul Alexandriei și despre cele ce s-au făcut acolo pentru alungarea idolilor

1. Pe Atanasie cel mult vestit l-a urmat minunatul Petru, iar lui Petru l-a urmat Timotei și lui Timotei, Teofil, bărbat de o mare înțelepciune și de nestăvilit curaj. Acesta a scăpat cetatea lui Alexandru de înșelătoria idolească, căci, nu numai că a distrus din temelii templele idolilor, ci le-a dat pe față celor amăgiți șiretlicurile preoților păgîni amăgitori.

73. Rom., 12, 11.

74. Comandanți peste una mie soldați.

2. Aceștia făceau statui de aramă, sau de lemn, goale pe dinlăuntru și le lipeau apoi spatele lor de perete, dar lăsau niște găuri neobservate în perete. Se strecurau apoi prin locuri oprite celor profani ajungeau înlăuntrul acestor statui și de acolo porunceau cele ce voia ei, iar cei ce auzeau, fiind astfel înșelați, îndeplineau cele ce li se porunceau.

3. Distrugând aceste statui, prea înțeleptul arhieru a dat pe față poporului înșelat această prefăcătorie.

Urcînd în templul lui Serapis ⁷⁵ (acesta era cum zic unii cel mai mare și mai frumos dintre templele de pe tot pămîntul), Teofil a văzut statuia foarte mare care înfricoșă prin colosul ei pe cei ce o priveau. Pe lângă mărimea ei o voce înșelătoare spunea mereu că, dacă cineva se va apropia de această statuie, pămîntul se va cutremura și un masacru general îi va pierde pe toți.

4. Teofil a socotit că aceste cuvinte sînt birfeli de babe bețive, și, neînînd seamă de colosul cel nefusufliețit al statuii, a poruncit unuia care avea un topor ca să lovească cu putere statuia lui Serapis. Pe cînd acesta lovea, toți au strigat cu glas mare, temîndu-se de minciunile care circulau, însă statuia lui Serapis (Serapeionul) primind lovitura n-a simțit nici o durere (căci era de lemn) și n-a scos vreo vorbă, căci nu avea suflet.

5. După ce i s-a tăiat capul a ieșit dinlăuntru o puzderie de șoareci, fiindcă zeul egiptenilor devenise culcuș de șoareci.

6. Apoi, despîcîndu-l în bucățele, le-au pus pe foc, iar capul l-au tîrît prin tot orașul ca să-l vadă toți cei care i se închinaseră și ca să, ia în rîs neputința celui ce fusese adorat de ei.

Astfel s-au nimicit templele demonilor în toate părțile pămîntului și ale mărilor.

23. Despre Flavian, episcopul Antiohiei și despre disputa avută cu cei din Apus din cauza lui Paulin

1. La Antiohia a urmat în scaunul de conducere al marelui Meletie, Flavian, cel care, împreună cu Diodor, a susținut acele multe lupte pentru mîntuirea oilor duhovnicești.

Paulin voise într-adevăr, să ia conducerea Bisericii antiohiene, dar adunarea clericilor s-a împotrivit, zicînd că nu trebuie ca cel ce nu a primit sfințirile lui Meletie să-i ia scaunul după moartea lui, ci se cuvine ca să devină păstor, cel care strălucește prin multe suferințe și care a fost în pericol cit mai mult timp, pentru oile sale.

75. Serapis, zeu egiptean din epoca Ptolemilor și a stăpînirii romane în Egipt.

2. Această chestiune a provocat o îndelungată dușmănie între romani și egipteni față de cei din prefectura Orient. Și nici cu moartea lui Paulin nu a încetat ura dintre ei. Astfel, după acesta, cînd acel Evagrie a uzurpat scaunul lui, romanii și egiptenii au continuat să fie ostili marelui Flavian și aceasta, deși Evagrie fusese propus în afara legii bisericicești.

3. Numai Paulin îl propusese, călcînd totodată multe canoane, care nu îngăduie celui care își sfîrșește viața să hirotonească pe altul în locul lui, ci poruncesc ca toți episcopii Provinciei să fie adunați și atunci iarăși opresc ca să se facă hirotonia unui episcop, fără trei episcopi ⁷⁶.

4. Totuși, nevoind să știe nimic despre aceste prevederi canonice, romanii și egiptenii au primit comuniunea lui Evagrie și au infundat urechile împăratului cu minciuni contra lui Flavian. Aducîndu-l-se reclame adeseori, împăratul l-a chemat pe acesta la Constantinopol și i-a poruncit să se ducă la Roma. Flavian a spus însă că este iarnă și a făgăduit că atunci cînd va străluci primăvara, va îndeplini ceea ce i s-a poruncit și apoi s-a întors în patria lui.

5. Însă episcopii Romei, nu numai minunatul Damasus, ci și cei după el, Sirichiu și urmașul său, Anastasie, mai cu tărie l-au invinuit pe evlaviosul împărat, spunînd că el nimicește numai pe tiranii, care se ridică contra lui, iar pe cei care se ridică contra legilor lui Hristos îi lasă în tirania lor.

6. Atunci împăratul, chemîndu-l pe Flavian, l-a obligat să meargă la Roma.

Cu un curaj demn de laudă acesta a zis atunci: «Dacă unii mă acuză, o împărate, în legătură cu credința mea, că nu ar fi dreaptă, sau zic că viața mea nu ar fi vrednică de preție, voi folosi chiar pe acuzatorii mei ca judecători și voi primi hotărîrea dată de ei. Dacă însă ei luptă pentru scaunul meu și pentru conducerea supremă, nici nu mă voi judeca, nici nu mă voi opune hotărîrilor pe care vor să le ia, ci voi ceda și voi părăsi conducerea supremă. Așadar, o împărate, dă scaunul antiohienilor oricui voiești».

7. Împăratul a admirat acest curaj și înțelepciune a lui Flavian și a poruncit ca el să se întorcă în patria sa și să păstrească mai departe Biserica ce i se încredințase.

8. Cînd însă după multă vreme, împăratul a venit în cetatea romanilor, a primit iarăși aceleași acuzații de la episcopi, că nu distruge tirania lui Flavian. Atunci împăratul le-a cerut ca să-i arate felul tiraniei acestuia, ca și cum el însuși ar fi Flavian și s-a făcut apărătorul lui.

76. Can. IV, Sinodal I ecum.

9. Fiindcă aceștia (episcopii) ziceau că nu pot să judece pe împărat, i-a sfătuit atunci să se reunească prin bună înțelegere Bisericele, să nimicească cearta și să stingă dușmănia cea nefolositoare.

Paulin murise de mult; Evagriu nu fusese propus în mod canonic, iar Bisericele din prefectura Orient au recunoscut conducerea superioară a lui Flavian.

10. Pe lângă prefectura Orientului acesta avea în comuniune și unele și toată provincia Asiei, a Pontului, încă și cea a Traciei. Ba chiar și Ilyricul întreg îl recunoștea pe Flavian drept conducător al episcopilor din Răsărit.

11. Ascultînd de sfaturile împăratului episcopii din Apus au făgăduit că vor înlătura dușmănia și că vor primi pe solii care vor fi trimiși.

Auzind acestea, dumnezeiescul Flavian a trimis la Roma pe unul dintre episcopii vrednici de laudă și dintre preoții și diaconii din Antiohia. În fruntea lor era Acaciu, cel care primise să păstrească Biserica din Veria, oraș în Siria și cunoscut peste tot locul, pe mare și pe uscat.

12. Venind cu ceilalți la Roma, Acaciu a înlăturat dușmănia cea îndelungată de 17 ani și a hotărît pacea Bisericii lor.

Cînd au aflat acest lucru și egiptenii au stîns ura și au îmbrățișat buna înțelegere.

Atunci era în fruntea Bisericii romane Inocențiu, care a urmat lui Anastasie și era un bărbat înzestrat cu minte ageră și cu înțelepciune. La Alexandria era Teofil, despre care am amintit mai înainte.

24. Despre tirania lui Eugeniu și despre biruința prin credință a împăratului Teodosie

1. În felul acesta deci, preacredinciosul împărat Teodosie a restabilit pacea Bisericii. Mai înainte de a se face această pace, aflînd el despre sîrșitul lui Valentinian cel Tânăr și despre tirania lui Eugeniu, s-a dus cu oastea în Europa (Apusul Imperiului).

În acest timp era în Egipt un oarecare Ioan, care îmbrățișase viața ascetică.

2. Fiind împărțit de dumnezeiescul har, el prezicea celor ce-l consultau multe din cele ce aveau să se întîmpe. La el a trimis și iubitul de Hristos împărat, dorind să afle dacă trebuie să se războiască cu tirania. Pentru războiul cel dinții Ioan i-a prevestit o victorie, obținută fără sînge, iar pentru cel de-al doilea a prezis că împăratul va învinge, după multă vărsare de sînge.

3. Cu astfel de nădejde împăratul a pornit cu oastea și opunînd rezistență, a doborât mulți dintre cei protivnici, iar multora dintre barbari, care-l ajutau, le-a dat drumul (l-a eliberat).

Cînd conducătorii de oaste au spus însă că sînt puțini cei care vor să ia parte la luptă și l-au sfătuit să întrerupă pentru cîtva timp războiul, ca, atunci cînd va începe primăvara, să strîngă oaste spre a întrece pe dușmani prin mulțimea luptătorilor, preacredinciosul împărat nu a primit această propunere.

4. «Nu trebuie să se arate atîta neîncredere în Crucea mîntuitoare, a zise el, și să se mărturisească atîta putere a chipului lui Eraclie⁷⁷, căci Crucea este în fruntea acestei oștiri ale mele, iar în fruntea oastei dușmanilor este chipul lui Eraclie».

După ce a spus acestea cu încredere, fiindcă armata care rămăsese era puțină și destul de descurajată, aflînd o căsuță de rugăciune pe virful muntelui pe care era așezată tabăra, împăratul a petrecut acolo o noapte întreagă, rugînd pe Stăpînul a toate.

5. Pe la cîntatul cocoșilor somnul l-a doborît și, culîndu-se pe pămînt, i s-a părut că vede doi bărbați îmbrăcați în alb, mergînd călare pe cai albi. Aceștia l-au sfătuit să prindă curaj, să alunge teama și, spre dimineață să înarmeze și să pună armata în ordine, căci «ziceau acești doi bărbați, au fost trimise ajutoare și luptători».

6. Unul zicea că este Ioan evangelistul, iar celălalt Apostolul Filip.

După ce a avut această vedenie împăratul nu a încetat rugăciunea, ci o făcea cu mai multă căldură.

7. Și un soldat, care a avut și el această vedenie, a spus centurionului (străjerului), iar acesta l-a dus la tribun (cel peste o mic). Tribunul l-a dus la comandantul oștirii, iar acesta, socotînd că el comunică ceva extraordinar, l-a vestit pe împărat.

8. Acesta a spus însă: «Nu pentru mine soldatul acesta a văzut cele ce v-a spus, căci eu am crezut în cei care mi-au făgăduit biruința, ci ca să nu socotească cineva că, fiind doritor de luptă, eu am născocit această vedenie. De aceea Sprijinitorul împărăției mele a arătat acestea și acestui soldat, ca să fie martor demn de încredere al celor istorisite de mine. Înstă Stăpînul tuturor mi-a arătat mie mai întîi această vedenie».

9. De aceea, lepădînd frica, să urmărm pe apărătorii și conducătorii de oaste și nimeni să nu măsoare (socotească) după mulțimea luptătorilor, ci fiecare să tîină seamă de puterea celor care conduc oastea».

77. Eraclie era zeul care se socotea că protejează armata tiranului Eugeniu, cf. L. Permentier, o.c., p. 354.

După ce a spus acestea soldaților și a umplut pe toți de această încredere, împăratul a coborât de pe vârful muntelui.

10. Atunci tiranul Eugeniu, văzînd de departe pe soldații, care doreau să se războlescă, a înarmat oștirea sa și a așezat-o în linie de luptă, iar el stătea pe o colină și spunea că împăratul dorește să moară și totuși vrea să iasă din această viață, luptîndu-se. Apoi a poruncit soldaților să-i aducă viu și înlăntuit pe împărat.

11. După ce falangele s-au așezat în ordine, gloata dușmanilor era mai mare, iar cea rinduită de partea împăratului cu mult mai puțin numeroasă.

După ce și unii și alții au început să arunce săgețile, luptătorii au dovedit ca adevărate făgăduielile din visul împăratului.

12. Căci s-a pornit un vînt puternic împotriva dușmanilor și a întors sulțile, lăncile și săgețile lor, iar orice fel de sabie nu le mai folosea și nici un soldat înarmat, nici un arcaș, sau pedestraș, nu mai putea să atace oastea împăratului.

13. Ba mai mult, un praf așa de gros, spulberat pe fețele dușmanilor îi silea să închidă pleoapele, ca să-și apere luminile ochilor, care erau expuse.

Însă soldații împăratului nu au fost deloc vătămați din cauza acestui uragan, ci au ucis cu curaj pe soldații dușmanii.

14. Aceștia, văzînd cele întimplute, au recunoscut intervenția dumnezeiască, aruncau armele și se rugau să obțină îndurare de la împărat. Acesta s-a înduplecat și le-a arătat milostivie, dar le-a poruncit să-i aducă în grabă pe tiranul Eugeniu. Atunci soldații alergară și se urcară pe colina unde era instalat acesta, neștiind cele ce se petrecuse.

15. Văzîndu-i pe soldații lui nădușiți și răsuflînd greu în graba lor, Eugeniu a socotit că sînt vestiții biruinței și i-a întrebat dacă au adus pe Teodosie legat, așa cum li se poruncise.

Soldații lui însă i-au răspuns: Nu-l aducem pe el la tine, ci te ducem pe tine la el, căci așa a poruncit Cel a toate Purtător de grijă.

16. După ce au spus acestea l-au ridicat pe Eugeniu de pe scaun și l-au pus în lanțuri, apoi l-au legat și l-au dus ca prizonier pe acesta care, cu puțin înainte, se îngîmfă cu multă insolentă.

Împăratul și-a amintit atunci de cel ce acesta a săvîrșit față de Valentinian cel Tânăr, de tirania lui nebunescă și de războiul contra puterii imperiale legitime.

17. Totodată a batjocorit și chipul zeului Eraclie și curajul zadarnic provocat de acesta. Atunci a dat o hotărîre dreaptă și egală de pedepsire a tiranului Eugeniu.

Așa era împăratul Teodosie, — și în timp de pace și în timp de război, totdeauna cerea ajutor dumnezeiesc și totdeauna îi dobindea.

25. Despre sfîrșitul împăratului Teodosie

1. După această biruință, Teodosie s-a îmbolnăvit și a lăsat domnia celor doi filii ai săi. Celui mai în vîrstă i-a dat partea pe care el o conducea, (adică partea de Răsărit a Imperiului), iar celui mai tînăr i-a dat puterea imperială peste Europa (partea de Apus a Imperiului). Apoi i-a sfătuit și pe unul și pe celălalt, să abă creadința desăvîrșită.

2. Căci zicea: «Prin credința aceasta se păstrează pacea și se înalță războiul; dușmanii se pun pe fugă, se înalță trofee și se cinstește biruința».

După ce a sfătuit astfel pe fiii săi, împăratul Teodosie s-a săvîrșit (a murit), lăsînd un renume pururea pomenit, iar moștenitorii împărăției au fost și moștenitori ai evlaviei sale.

26. Despre împăratul Honoriu și despre monahul Telemahos

1. După ce a primit puterea imperială peste Apusul imperiului roman Honoriu a desființat luptele de gladiatori, care aveau loc din vecime, la Roma, folosînd următorul prilej: era un oarecare Telemahos, care îmbrățișase viața ascetică.

2. El a plecat din Răsărit și cu acest prilej a venit la Roma, tocmai cînd se desfășura acest spectacol rușinos și a intrat și el în stadion; s-a coborît în arenă și a încercat să oprească pe cei care foloseau arme, unii contra altora.

3. Spectatorii acestei vîrsări de sînge s-au supărat din această cauză și, cuprinși de nebunia bahică a demonului, care se desfăta de singele luptătorilor au ucis cu pietre pe cel ce se îngrijea de pace (Telemahos).

Aflînd acestea minunatul împărat a numărat printre martirii purtători de biruință pe Telemahos și apoi a oprit acest spectacol criminal.

27. Despre credința cea dreaptă a împăratului Arcadie și despre hirotonia lui Ioan Gură de Aur

1. La Constantinopol, după ce s-a sfîrșit Nectarie, care a păstoriat Biserica de aici, Arcadie, cel care a obținut să conducă partea aceasta a Imperiului, aflînd că Ioan, marele luminat al lumii întregi, este înscris în ceata preoților din Antiohia, l-a adus de acolo și a reco-

mandat episcopilor adunați să-l împărtășească cu harul dumnezeiesc și să-l declare păstor al acestei foarte mari cetăți (Constantinopol).

2. Este de ajuns numai acest lucru ca să se arate rivna împăratului pentru cele dumnezeiești.

În timpul acesta, la Antiohia, era în fruntea Bisericii dumnezeiescul Flavian, la Laodiceea conducea Elpidios, care fusese împreună trăitor cu marele Meletie și care a întruchipat trăirea duhovnicească a acestuia, mai mult decât se imprimă în ceară urmele degetelor.

3. Acesta l-a urmat pe marele Pelagie, iar prealăudatul Agapet pe dumnezeiescul Marcel, despre care am spus că s-a distins prin luptele ascetice în timpul furtunii eretice. La Seleucia, situată lângă muntele Taurus, era Maximos, ucenic al lui Ioan cel strălucit, iar Teodor era la Mopsuestia. Amândoi aceștia erau învățători străluciți.

4. A strălucit în înțelepciune și viață morală și dumnezeiescul Acaciu, cînd conducea Veria; apoi Leontiu, care păstorea poporul Galatenilor și era strălucit prin multe feluri de virtuți.

28. Despre curajul în legătură cu Dumnezeu al episcopului Ioan Gură de Aur

1. Primind conducerea Bisericii din Constantinopol, marele Ioan mostra cu curaj toate faptele rele săvârșite de unii și întotdeauna stătuia pe împărat și pe împărăteasă ceea ce era folositor. Preoților le cerea să ducă o viață după legile rînduite, iar pe cei ce cutezeau să le calce îi opea să mai intre în locașurile sfinte, zicînd că nu trebuie să se mai bucure de cinstea preotească, dacă nu rivnesc spre viața adevărată preoți.

2. Această grijă o purta, nu numai pentru cei din această cetate (Constantinopol), ci și pentru toată Tracia (aceasta era împărțită în șase administrații bisericesti) și pentru întreaga provincie Asia (și aceasta este condusă de neprezece căpetenii bisericesti). Ioan împodobeă încă și provincia Pont cu aceste legi. Această provincie are un număr egal de conducători bisericesti cu provincia Asia.

29. Despre templele idolești distruse de Ioan Gură de Aur, în Fenicia

1. Aflînd că Fenicia este încă înnebunită după sacrificiile idolești a adunat monahi mistuiți de rivna duhovnicească, pe care l-a intrarmat cu porunci imperiale și l-a trimis împotriva templelor idolești. Banii acordăți pentru meșterii care stricau aceste temple și pentru ajutoarele

lor nu i-a cheltuit, luîndu-i din tezaurul imperial, ci a convins femei pline de bogăție și strălucite prin credință, să-i ofere pe întrecute, arătîndu-le binecuvîntarea care odrăștește din dărnicie.

Așadar, în felul acesta a dărîmat din temelii clădirile sacre ale idolilor, care mai rămăseră.

30. Despre Biserica goților

1. Văzînd neamul sciților (goților)⁷⁸ atras în năvodul arian, Sf. Ioan Gură de Aur s-a opus cu toate mijloacele de rezistență, și-a găsit el însuși calea de a-i atrage la credința cea dreaptă. Astfel, le-a rînduit preoți, diaconi și din cei care citeau cuvintele sfinte (anaghoști) de limba lor și le-a repartizat o biserică. Prin aceasta a atras pe mulți dintre cei rătăciți.

2. Adesea el însuși mergea la biserica goților și le vorbea, folosindu-se de un interpret, care cunoștea amîndouă limbile — greacă și gotă. Pe cei care erau propuși să cuvînteze îi pregătea pentru acest lucru.

Aceștea deci făceau tot timpul în cetate (la Constantinopol) și scăpa pe mulți dintre cei înșelați, arătîndu-le adevărul propovăduirilor apostolice.

31. Despre grija purtată de Ioan Gură de Aur pentru Sciți (goti) și despre lupta lui contra marcionișilor

1. Aflînd că unii dintre nomazii (goții), care locuiau la Dunăre însetează după mîntuire, dar sînt lipsiți de cineva care să le aducă apa mîntuitoare, a căutat bărbați rîvnitori de lucrare apostolică și i-a pus în fruntea lor.

2. Chiar eu am avut în mină scrisori trimise de Ioan Gură de Aur către Leontie, episcopul Ancirii, prin care îi vestea convertirea sciților (goților) și-l ruga să-i trimită bărbați pricepuți pentru îndrumarea acestora.

3. Aflînd apoi că în țînutul nostru⁷⁹, în unele localități pătrunseseră ezria lui Marcion⁸⁰, a scris păstorului (episcopului) de acolo, sfîtuindu-

78. Sciții, sau goții.

79. În rîc χώρα rîc ημετέρας în țînutul nostru, desigur în părțile din spre Răsărit, unde era cetatea Cirului, și unde păstora Teodoret.

80. Marcionismul era o formă îndulcită a gnosticismului. Marcion, originar din Sinope, vine la Roma în anul 135 și întemeiază ezria sa. El tăgăduiește Vechiul Testament, socotit ca operă a unui Dumnezeu răzbumător și crud și la N. Testament numai părțile care revelează un Dumnezeu bun și milostiv. Conține totuși dualismul gnostic și dochetismul. Împune o morală rigidă. După F. Cayre, o.c., vol. I, p. 100.

du-l ca să înlătore boala ereziei și dindu-i ajutor potrivit dispozițiilor imperiale.

Cum *el purta în suflet grija pentru Biserici*, ca și dumnezeiescul Apostol⁸¹, sint suficiente numai cele spuse ca să dovedească acest lucru.

32. Despre cererea lui Gaîna și despre răspunsul episcopului Ioan Gură de Aur

1. Un oarecare Gaîna, de neam scit (got) și barbar în ce privește mintea, folosind cuget tiranic era conducător de oaste (magister millitum) în acea vreme și avea mulți subalterni (soldați) de același neam cu el (adică goți). Cu aceștia conducea el însuși armata călare și pe cea pedestră a romanilor.

S-au temut de el, nu numai toți ceilalți, ci chiar și împăratul, văzînd tirania pe care o exercita.

2. Împărtaşind pustiirea (erezia) lui Arie, Gaîna a cerut ca împăratul să-i dea unul din dumnezeieștile locașuri, dar acesta a spus că va chibzui și i-a făgăduit că va avea grijă.

Împăratul a chemat apoi pe dumnezeiescul Ioan și i-a spus despre această cerere. I-a amintit și de puterea lui Gaîna; a făcut aluzie la tiranie pe care el o exercita și l-a rugat ca să domolească prin dărnicie furia barbarului.

3. Însă acest nobil bărbat a răspuns: «Să nu făgăduiești așa ceva o împărate, și nici să nu poruncești, sau să dai cele sfinte cîinilor⁸². Eu nu voi suferi ca cei care lămuresc cuvîntul lui Dumnezeu și îl slăvesc să iasă și să dau, astfel, dumnezeiescul lor templu celor care-L blasfemiează.

4. Nicidecum să nu te temi de acest barbar, o împărate, ci să ne chemi pe amîndoi, pe mine și pe acesta, iar tu să ascuți în liniște cele ce se vor discuta. Eu însă voi înfrîna limba acestuia și-l voi convinge să nu ceară nicidecum ceea ce nu se cuvine să i se dea».

Auzind acestea împăratul s-a bucurat și, a doua zi, i-a chemat pe amîndoi.

5. Gaîna cerea îndeplinirea făgăduinței împăratului, iar marele Ioan răspundea, zicînd că nu este îngăduit împăratului, care este ales să aibă dreapta credință, ca să îndrăznească ceva contra celor dumnezeiești. Cînd acesta (Gaîna) a zis că și el trebuie să aibă o casă de rugăciune, marele Ioan i-a răspuns: «Orice casă a lui Dumnezeu îți este deschisă și nimeni nu te oprește să te rogi, dacă vrei».

6. Dar eu, a zis Gaîna, sînt din altă comunitate (sectă). Cu aceștia cer să avem un locaș de închinare și cu mai mare drept cer aceasta, fiindcă am susținut multe acțiuni războinice pentru romani».

«Tu însă, a zis Ioan, ai primit răsplăți mai mari decît ostenele tale, căci ești comandant de oaste (magister millitum) și ai fost învrednicit și de mantia consulară.

7. Așa că trebuie să te gîndești ce-ai fost mai înainte și ce ai devenit acum; care era sărăcia ta dinainte și care este bogăția ta de acum? Ce fel de îmbrăcăminte foloseai înainte de a trece Dunărea și pe care o îmbraci acum? Gîndește-te că ostenele tale sînt puține, iar recompensele foarte mari și nu fii nemulțumit pentru cele cu care ai fost onorat».

8. Folosînd astfel de cuvinte, învățătorul lumii (Ioan Gură de Aur) a astupat gura lui Gaîna și l-a silit să tacă.

După cităva vreme Gaîna și-a dat pe față tirania pe care o avea în inima sa de multă vreme, căci, ducînd armata în Tracia, prăda și jefuia cît mai multe localități.

9. Auzind despre acestea s-au înspăimîntat toți, și conducătorii și cei conđuși — și nimeni nu voia să pună oștirea în linie de luptă contra acestuia și nici nu se gîdea să meargă în solie la el, fără teamă, căci fiecare privea cu neîncredere ceea ce era barbar în cugetul lui.

33. Despre solia Sf. Ioan Gură de Aur la Gaîna

1. Atunci, lăsînd pe toți ceilalți cărora le era teamă, au convins pe acest bărbat foarte curajos (Ioan Gură de Aur) să meargă în solie la Gaîna. Iar Ioan Gură de Aur nu a ținut seamă nici de opoziția ce i-o făcuse și nici de dușmănia ce se iscase din această cauză și a plecat în grabă spre Tracia.

2. Cunoscînd pe acest solitor și aducîndu-și aminte de curajul pe care i-l arătase pentru dreapta credință, Gaîna l-a întimpinat de departe cu respect; dreapta lui a pus-o pe fața sa și încă și pe copiii săi i-a adus la picioarele sfinte ale acestuia. Astfel, atitudinea demnă (virtutea) a reușit să rușineze și să minuneze chiar și pe dușmanii cei mai înverșunați.

34. Despre cele ce s-au întimplat în legătură cu Sf. Ioan Gură de Aur

1. Însă invidia nu a putut să suporte înțelepciunea strălucită a acestuia (Ioan Gură de Aur), ci, folosînd uneltele ei a lipsit orașul

81. Sf. Pavel, *II, Cor*, 11, 28.

82. *Matfei*, 7—6.

capitală (Constantinopol) și mai ales lumea întreagă de cuvîntul și de mîntea ageră a acestuia...

2. Ajungînd la această parte a istorisirii mele nu știu ce am pe suflet, căci, voină să istorisească nedreptatea pusă la cale contra acestuia, mă simt rușinat de o altă «ispravă» a celor care l-au nedreptățit. Din această cauză voi și încerca să ascund numele lor.

3. Avînd motive diferite de dușmănie aceștia nu au voit să recunoască virtutea strălucitoare a acestui bărbat ci, aflînd niște acuzatori jocosni, deși vedeau calomnia evidentă a lor, au făcut adunare departe de oraș (Constantinopol) și au luat hotărîrea⁸³.

Încrezîndu-se ca în niște clerici, împăratul a poruncit ca sfîntul Ioan Gură de Aur să fie dus departe de cetate (Constantinopol).

4. Acesta auzînd despre acuzația contra lui, nu a prezentat nici o apărare, ca și cum ar fi recunoscut acuzațiile ce i se aduceau. Apoi a fost silit să părăsească îndată orașul și a venit la Ieron⁸⁴, așezat la intrarea în Marea Pontului (Neagră), căci așa se numea portul acesta.

5. În timpul nopții s-a produs însă un cutremur foarte mare, care a îngrozit pe împărăteasă. Dimineața s-au trimis soli după cel alungat, rugîndu-l să se întoarcă cît mai repede în cetate (Constantinopol) și să oprească nenorocirea venită asupra orașului. Au mai fost trimiși și alții soli după aceștia și încă și alții după ei, încît era plin Bosforul de mulțimea corăbiilor cu cei trimiși.

6. Cînd au aflat acestea preacredincioșii locuitori au închis intrarea Propontidei⁸⁵ pentru corăbii și l-au întimpinat toți cu făclii de ceară, aprinse.

Atunci, într-adevăr, s-a împrăștiat ceata vrăjmașilor săi, dar după puține luni s-a adunat din nou și l-a judecat nu pentru învinuirile acelea mincinoase, ci după activitatea sa după ce fusese alungat (exilat)⁸⁶.

7. Însă Sf. Ioan Gură de Aur zicea că nici nu a fost judecat, nici nu a auzit de acuzații scrise, nici nu și-a făcut apărare și nici n-a fost condamnat, fiind el de față, ci a fost alungat de împărat și iarăși a fost chemat înapoi.

După ce au adunat alt sinod dușmanii lui nu au avut nevoie de judecată, ci au convins pe împărat că hotărîrea anterioară este legală și dreaptă și astfel, nu numai că l-au îndepărtat din orașul acela (Ieron)

83. Sinodul de la Stejar (Ad Quercum) care l-a exilat pe Ioan Gură de Aur, cf. A. Puech, o.c., vol. III, p. 476.

84. Ieron, port așezat la gura Pontului (Marea Neagră), spre Marea Marmara, cf. L. Parmentier, o.c., p. 386.

85. Intrarea în Marea Marmara dinspre Marea Neagră.

86. Cf. A. Puech, o.c., vol. III, p. 447.

ci l-au trimis într-o localitate mică și izolată din Armenia, cu numele de Cucuz⁸⁷.

8. De aici l-au luat și l-au mutat la Pitunda, care era la marginea Mării Negre și a stăpînirii Romanilor, aproape de barbarii cei foarte cruzi.

Însă Domnul cel iubitor de oameni nu a îngăduit ca atletul cei vestit învingător să fie dus în această insultă, căci, ajungînd la Comana, a trecut în viața cea nelăbătrînită și fără de întristare.

9. Corpul său, cel care așa de bine se luptase, a fost așezat lângă racla mucenicului Vasilisc, după ce mucenicul acesta a poruncit prin vis acest lucru.

Cîți episcopi au fost alungați din bisericile lor pentru Sf. Ioan Gură de Aur acesta, cîți au locuit în aceste locuri îndepărtate ale lumii și cîți dintre cei care au iubit trăirea ascetică, au îndurat aceleași suferințe, eu socotesc că e de prisos să mai istorisesc și să mai lungesc această scriere a mea.

Dealtfel, cred că trebuie să termin cu cele întristătoare și să acopăr greșalele celor care le-au făcut, deoarece erau de aceeași credință cu noi.

10. Desigur, cei mai mulți dintre cei ce l-au nedreptățit — pe Sf. Ioan Gură de Aur — au primit răsplata și, prin cele ce au suferit, au fost de folos și altora.

Episcopii Europei (Aposului) au detestat în mod deosebit această nedreptate, căci au îndepărtat din comuniunea lor pe aceștia, pentru cele ce au făcut.

De partea episcopilor Aposului au fost și episcopii liirieni, iar cei mai mulți dintre episcopii orașelor dinspre Soare Răsare au fugit de comuniunea cu nedreptatea, și nu au sfișiat trupul Bisericii.

11. După ce s-a sfîrșit marelui dascăl al lumii, episcopii din Apus nu au primit comuniunea celor din Egipt, a celor din Prefectura Răsăritului, a celor din Bosfor⁸⁸ și din Tracia, mai înainte ca aceștia să fi rînduit numele acestui dumnezeiesc bărbat între episcopii morți, în diptice.

12. Iar pe Arsachie, care a fost episcop la Constantinopol, după Sf. Ioan Gură de Aur, nu l-au învrednicit de cuvînt de salutare. Însă pe Atticus, urmașul lui Arsachie, care a cerut de multe ori și care s-a rugat să dobîndească pace, în cele din urmă l-au primit în comuniune, fiindcă a scris numele lui Ioan Gură de Aur în diptice.

87. Vezi A. Puech, o.c., vol. III, p. 478.

88. E vorba de Bosforul Cimerian, adică Crimeea de azi.

35. Despre Alexandru, episcopul Antiohiei

1. În vremea aceea era episcop al Alexandria Chiril, nepotul de frate al lui Teofil, moștenind conducerea supremă bisericească a unchiului său.

Conducerea supremă a Bisericii Ierusalimului o avea Ioan, bărbat vrednic de toată lauda, care moștenise pe Chiril, despre care am amintit mai înainte.

La Antiohia păstorea Alexandru, care ducea o viață potrivită cu demnitatea arhierescă.

2. Căci, înainte de episcopat, a petrecut timpul în exerciții ascetice în minăstire și s-a întărit astfel foarte mult. El s-a arătat un luptător viteaz, care îndrăma cu cuvântul și întărea cuvântul prin faptă. El a urmat lui Porfiriu, care și acesta, după Flavian, primise frinele conducerii și a lăsat multe amintiri de fapte bune.

3. Acesta se distinge prin înțelepciunea minții, iar divinul Alexandru prin asceză, prin studiu aprofundat, prin viață plină de lipsuri, prin ușurința de a vorbi⁸⁹ și prin nenumărate alte daruri. Folosind convingerea și îndemnul, Alexandru a împăcat cu restul trupului Bisericii, partida marelui Eustațiu, pe care, înainte, Paulin și Evagrie, după el, nu îngăduiseră să fie unită și a orînduit o sârbătoare, asemenea căreia nimeni nu mai văzuse vreodată alta.

4. Astfel, luînd cu sine pe cei de aceeași credință și pe cei sfințiți clerici, precum și mulțimea credincioșilor, Alexandru a venit la adunarea partizanilor lui Paulin. Luînd și cîntăreți și alcătind o singură cîntare armonică, a umplut toată piața de oameni, de la poarta cea îndreptată spre apus, pînă la biserică cea mare și a format, astfel, un fluviu cuvîntător de sfințe omenești, asemănător cu fluviul ce curgea pe lângă cetate.

5. Văzînd acestea iudei și cei care primiseră stricăciunea (erezia) lui Arie, precum și rămășița foarte mică de păgîni, suspinau și se tînguiau, admirînd și alte fluviu de oameni care se vărsau în marea Bisericii...!

36. Despre aducerea rămășițelor pămîntești ale lui Ioan Gură de Aur

1. Puțin după aceea au adus însuși rămășițele pămîntești ale «marei învățător», în orașul imperial. Și iarăși mulțimea credincioasă, folosind marea ca uscat, prin mijloace de trecere (corăbii) a acoperit (inchis) gura Bosforului spre Propontida cu lumini aprinse.

89. Darul vorbirii.

Cel care împărătea acum — Teodosie cel Tânăr — a oferit acestui oraș această comoară⁹⁰, el care primise numele bunicului — Teodosie I — și a păstrat neatinsă cinstirea lui Dumnezeu.

2. Împăratul și-a pus ochii și fruntea deasupra raclei, s-a rugat pentru părinții săi și a cerut să-i ierte pe cei ce au greșit din neștiință.

Părinții săi⁹¹ muriseră demult, lăsîndu-l pe el orfan, destul de tânăr.

3. Însă Dumnezeu părinților și strămoșilor săi nu l-a lăsat să încerce suferințele vieții de orfan, ci i-a pus la îndemîna ca să se împărțesească din hrana dreptei credințe, i-a păzit împărăția liniștită, și totodată i-a înfrînat pornirile tiranice.

4. Aducîndu-și mereu aminte de aceste binefaceri, împăratul Teodosie cel Tânăr slăvea cu cîntări pe Binefăcătorul său. La aceste cîntări îl însoțeau surorile sale, care păzeau fecioria perpetuă și care socoteau meditația asupra Cărtților Sfînte ca cea mai mare desfătare, iar ajutorarea celor în nevoie, ca o comoară nesecată.

5. Pe lângă acestea, multe alte calități împodobesc pe acest împărat, nu mai puțin iubirea de oameni și blîndețea și sufletul său liniștit, netulburat de furtună, precum și credința sa sinceră și aleasă. Voi arăta o dovadă precisă despre aceasta.

37. Despre credința împăratului Teodosie cel Tânăr și a surorilor sale

1. Un bărbat, care îmbrățișase viața ascetică, dar era din fire mai curajos, a venit la împărat ca să-i ceară ceva. Fiîndcă a venit de mai multe ori și nu a obținut ceea ce cerea el a oprit pe împărat de la comuniunea bisericească și după ce i-a pus legătura (semnul) întreruperii comuniunii, s-a îndepărtat.

Precarecredinciosul împărat, sosind la palatul imperial cînd era vremea de chemare la ospăț și se aduceau bucatele, a spus că nu va gusta din mîncare mai înainte de a i se dezlega legătura.

2. Pentru aceasta a trimis la arhieru pe unul dintre devotații săi ca să-l roage să convingă pe cei ce-i pusese legătura (canonul), să-l dezlege.

Deși episcopul i-a răspuns că nu trebuie să primească acest canon (legătură) de la oricine ar fi și i-a declarat că este dezlegat, împăratul nu a primit dezlegarea pînă cînd cel care îl legase, fiind găsit cu multă

90. Rămășițele pămîntești ale lui Ioan Gură de Aur.

91. Arcadie și Eudoxia.

greutate, nu i-a redat comuniunea cu Biserica. Pînă într-astă a crezut împăratul în legile bisericești.

3. De aceea a și poruncit ca să fie dărimate și templele idolești, care mai rămăseseră, încît cei care vor veni după noi să nu mai vadă nici o urmă a înșelătoriei de mai înainte, iar această poruncă a formulat-o în legea despre templele păgînești.

Împăratul culege neincetat roadele acestei seminte bune, căci are pe Stăpînul tuturor Care-i poată de grijă.

4. Astfel, cînd Roilas, conducătorul sciților nomazi (goți), a trecut cu armată foarte mare Istrul (Dunărea) și devasta, lua pradă și amenința că va cucerii orașul imperial, că-l va lua la primul asalt și că-l va dărîma, Dumnezeu a aruncat de Sus cu fulgere și cu foc și l-a ars, iar toată armata lui a distrus-o.

5. În același fel s-a întimplat și în războiul cu perșii. Fiindcă aceștia aflaseră că romanii sînt prinși cu armata în altă parte, s-au pornit cu oștile contra acestor vecini ai lor, călcînd astfel tratatele de pace. Nimeni nu venea în ajutorul celor atacați (romanii), căci încrezător în pace, împăratul trimisesse și pe conducători și pe soldați în alte lupte. Pornind cu o ploaie foarte puternică și o grindină foarte mare, Stăpînul a toate a oprit înaintarea și a stricat drumul carilor.

6. Astfel, în douăzeci de zile, dușmanii nu au putut să mai înainteze nici douăzeci de pași, pînă cînd au sosit conducătorii de oaste și au strins pe soldați.

Dar și în războiul cel dinainte Stăpînul tuturor i-a făcut de ris pe perși cînd ei au înconjurat cetatea, cu numele împăratului (Teodosiopolis).

7. Înconjurînd mai mult de treizeci de zile cetatea menționată cu toate forțele, Vararanes, conducătorul perșilor a adus mașini de război și a folosit și nenumărate mijloace de luptă, ridicînd și turnuri înalte în exterior. Numai dumnezeiescul arhiereu a putut însă să li se opună. (Numele acestuia era Eunomiu). El a oprit năvala mașinilor care atacau.

Pe cînd comandanții noștri refuzau să lupte contra dușmanilor, ne-avînd curajul să vină în ajutorul celor asediați, Eunomiu s-a opus inamicului și a scăpat orașul de a fi cucerit⁹².

8. Iar cînd unul din regii barbarilor⁹³ a cutezat să aducă obișnuita lor blasfemie, cîntînd cele ale lui Rapsacos și Senacherim⁹⁴ și amenin-

92. Episcopul Eunomiu de la Teodosiopolis a scăpat acest oraș de asediul lui Goraranos, regele perșilor. Cf. L. Parmentier, o.c., p. 382.

93. Regii perșilor, Goraranos, (Vararanos) care continuase să persecute pe creștini, cf. L. Parmentier, o.c., p. 377. Rapsacos și Senacherim erau poate cîntăreți persani.

94. IV Regi, 18, 17; Isaia 36, 2 și 37, 17.

țînd nebunește că vor arde și dumnezeiescul templu, acest divin bărbat, nesuportînd această îndrăzneală, a poruncit să se pună în crenelul de apărare unealta de arunca pietre, care avea numele de la Toma Apostolului⁹⁵. Apoi a recomandat să se pună în această unealtă o piatră mare și a poruncit să o lanseze în numele Celui Care este hulit de ei.

9. Piatra aceasta a nimerit tocmai pe acest rege nelegiuit, i-a lovit gura cea murdară, i-a distrus fața și i-a sfărîmat tot capul, vîrșindu-i creierii pe pămînt.

Văzînd aceasta, cel care adunase oastea și nădăjduise că va cuceri orașul, a mărturisit înfrîngerea din cauza celor petrecute și de teamă a încheiat pace.

10. Astfel, împăratul tuturor poartă grijă de preacredinciosul împărat, pentru că și acesta își mărturisește supunerea față de El și aduce Domnului cinstirea care i se cuvine.

Teodosie cel Tinăr a adus înapoi rămășițele pămîntești ale marelui luminător al lumii — Ioan Gură de Aur — în cetatea care l-a dorit (Constantinopol). Acest lucru s-a întimplat însă mai tîrziu.

38. Despre Teodot, episcopul Antiohiei

1. Pe acel Inocențiu, preabunul păstor al Romei, l-a moștenit Bonifaciu, iar lui Bonifaciu i-a urmat Zosima și lui Zosima, Celestin.

La Ierusalim, după admirabilul Ioan, i s-a încredințat conducerea Bisericii lui Pravlios, bărbat care purta un nume ce cu adevărat i se potrivea⁹⁶.

La Antiohia, după dumnezeiescul Alexandru, a primit conducerea Bisericii Teodot, mărgăritarul înfrînării, care se distingea prin blîndețe și era vestit prin asprimea vieții sale.

2. Teodot a reunit partida lui Apolinarie cu celelalte oi (drept credincioșii), rugîndu-i cu stăruință ca să se unească cu turma Bisericii. Însă mulți dintre aceștia au continuat să socotească superioară erezia lor dinainte.

39. Despre prigoana din Persia și despre martirii de acolo

1. În acest timp Isdigerdes, regele perșilor, a pornit cu război contra Bisericii, din următorul motiv: era un episcop numit Avdas, vestit prin multe feluri de virtuți. El însă nu a folosit rivna sa spre ceea ce trebuia și a distrus un pireion, adică un altar al focului⁹⁷. Perșii nu-

95. Poate că numele Toma înseamnă aruncător de piatră.

96. πρῶτος — blînd, cu bunătate, adică Pravlios nu-și dezmințea numele.

97. πυρείων, altar al focului (πῦρ) care era adonat la perși.

meu *pyrea* (πυρεια) altarele (templele) focului, căci cinsteau focul ca pe un zeu.

2. Auzind de la magi acest lucru, regele a chemat pe Avdas și mai întâi l-a întrebat cu blindețe ce a făcut și i-a poruncit să rezidească altarul focului (pierionul). Avdas însă s-a împotrivi și a spus că nicidecum nu va face acest lucru. Atunci regele persan a amenințat că va distruge toate bisericile și a îndeplinit totuși cele ce amenințase.

Mai întâi a poruncit ca acest bărbat dumnezeiesc — Avdas să fie ucis și apoi să fie distruse bisericile.

3. Eu însă spun că dărimarea altarului focului nu s-a făcut la momentul potrivit.

4. Căci nici dumnezeiescul Apostol, când a ajuns la Atena și a văzut orașul plin de idoli, nu a distrus nici unul din altarele cinstite acolo, ci a dovedit prin cuvint neștiința celor de acolo și a arătat adevărul⁹⁸.

Eu însă îl admir întru totul pe Avdas și-l cinstesc cu coroane pentru că nu a voit să reconstruiască templul dărimat, ci a preferat să fie ucis decât să facă acest lucru, căci mi se pare că e același lucru să te închini focului și să-i construiești un altar.

5. De acum a început furtuna și s-au pornit valuri puternice și înfloritoare contra celor ce se hrăneau cu dreapta credință. Timp de treizeci de ani a durat această furtună, stîrnită de magi, ca de niște uragane.

Perșii numesc magi pe cei care divinizează constelațiile cerești. De altfel noi am arătat mitologia lor într-o altă scriere în care am dat răspunsul la întrebările lor⁹⁹.

6. Vararanes al lui Isdigerdes, după moartea tatălui său, a moștenit odată cu domnia și lupta contra dreptei credințe creștine, iar când s-a sfîșit le-a lăsat pe acestea două împerecheate fiului său.

7. Nu este ușor să exprimăm prin cuvinte diferitele forme ale suferințelor și nici felul precis al chinurilor cu care au pedepsit pe cei drept credincioși. Unora le-au jupuit pielea de pe mâini, iar altora cea de pe spate. Altora le-au jupuit capetele de piele începînd de la frunte, pînă la barbă.

8. Pe alții i-au acoperit cu trestii despicate și au lipit de corp despicătura lor. Apoi i-au încins cu legături strînse puternic de la cap pînă la picioare și după aceea trăgeau cu putere fiecare trestie ca atunci cînd le smulgeau, trestia cu partea lipită de corp să producă dureri sfîșietoare.

9. Au săpat și gropi; le-au uns bine și au băgat în ele roșii de șoareci și apoi le-au dat hrană acestora pe atleji vii ai dreptei credințe, cărora le-au legat miinile și picioarele ca să nu poată să gonească șoarecii de pe trupurile lor.

10. Iar șoarecii siliți de foame, au consumat puțin cîte puțin trupurile sfinților (creștinilor), producîndu-le astfel un chin îndelungat și sfîșietor.

11. Au mai născocit și alte chinuri mai dureroase decît acestea, căci aveau ca învățator pe distrugătorul firii și pe dușmanul adevărului — diavolul — dar n-au putut nicidecum să slăbească rezistența atleților. Aceștia veneau de bună voie și doreau să aibă parte de o moarte, care să le aducă viața cea nepieritoare. Voi aminti de doi, sau trei, ca să arăt prin aceștia țaria celorlalți.

12. Un oarecare Ormizda, bărbat din neamul Ahemenizilor, care a avut ca tată pe un conducător de provincie, a ajuns ca să fie printre cei preastrăluciiți — clasa nobililor — la perși. Aflîndu-se că este creștin, regele l-a chemat și i-a poruncit să se lepede de Dumnezeu, Care-l mintuise. Acesta însă i-a spus că regele n-a poruncit nici ceea ce e drept, nici ceea ce e folositor, «căci cel care este îndrumat ca așa de ușor să disprețuiască pe Dumnezeu tuturilor și să se lepede de El, tot așa de ușor va disprețui chiar și pe rege, fiindcă acesta este om și este hărăzit cu fire muritoare.

13. Iar dacă, o rege, cel care nesocotește autoritatea ta este demn de cea mai mare pedeapsă, atunci cel care se leapădă de Făcătorul a toate este și mai demn de mai multe pedepse».

14. Deși trebuia să admire înțelepciunea celor spuse, împăratul l-a lipsit de avere și de ranguri pe acest viteaz luptător și a poruncit ca, așa gol, folosînd numai o cingătoare, să conducă cămilele armatei.

15. După ce au trecut mai multe zile, privind din camera sa, regele a văzut pe acest distins bărbat, arde de razele soarelui și plin de praf, și-a adus aminte de noblețea sa părintească, l-a chemat și a poruncit ca să-l îmbrace cu o cămașă făcută din in. În felul acesta, scotînd că prin chinurile dinainte și prin îndurarea pe care i-o arăta acum, acesta își va domoli convingerile, regele a zis: «Acum, cel puțin, după ce ai scăpat de cercetarea aceasta, leapădă-te de Fiul tezlarului».

16. Fiînd însă plin de rivna credinței, acesta a sfîșiat cămașa de in și a aruncat-o zicînd: «Dacă pentru aceasta socotești că mă vei depărta de credința cea adevărată, ia-ți darul înapoi, împreună cu fărâdeleaga (păgînătatea)».

98. *Fapte*, 17, 16.

99. *Epistole*, P.G. LXXXIII, col. 1173—1404.

Văzînd acest curaj al lui Ormizda, regele l-a alungat din regatul său.

17. Iar pe Suenes, stăpînul a o mie de slugi, care-i grăia împotriva și care nu suporta să se lepede de Creatorul său, împăratul, întrebîndu-l care este cel mai rău dintre slugile lui, i-a dat acestei slugi conducerea peste ceilalți. Apoi a poruncit ca stăpînul Suenes să slujească acum acestuia. Totodată i-a adus ca să-l slujească și pe stăpîna, soția lui Suenes, socotînd că apărătorul Adevărului (Suenes), își va schimba pentru ea convingerea sa.

18. A fost însă înșelat în nădejdea sa, căci Suenes avea *casa zidită pe stîncă*¹⁰⁰.

Prinzînd apoi pe un diacon, Veniamin, regele l-a băgat în temniță. După doi ani a sosit un sol al romanilor, care venise să discute cu totul alte chestiuni. Cînd însă acesta a aflat de întemnițarea lui Veniamin, a cerut regelui ca să-l elibereze.

19. Atunci regele a poruncit ca Veniamin să făgăduiască că el nu va expune învățătura creștină nici unuia dintre magi. Chiar și solul roman a asigurat că Veniamin va îndeplini cele ce i s-au cerut.

Însă Veniamin, ascultînd îndemnrurile solului roman, a zis: «Îmi este cu neputință ca să nu dau și altora din lumina din care eu m-am împărtășit.

20. Căci istoria Sfintei Evanghelii ne arată de cită pedeapsă este vrednic cel ce ascunde talantul»¹⁰¹.

Neîntelegînd atunci nimic din cele spune, regele a poruncit ca Veniamin să fie scos din lanțuri. Acesta însă continua să facă cele ce obișnuise și să atragă pe toți cei ținuți în întunericul necunoștinței, ducîndu-i la lumina cea spirituală.

21. După ce a trecut un an, s-a amintit împăratului cele făcute de acesta și chemîndu-l i-a poruncit să se lepede de Cel căruia i se închină. Însă Veniamin a întrebat pe rege: «cu ce răsplătește el pe cel care a părăsit regatul lui și preferă altul?»

22. După ce regele i-a răspuns că pe unul ca acesta îl răsplătește cu moartea și cu chinurile cele mai cumplite, a spus acest preaintept bărbat: «Ce pedepse nu ar suferi pe drept un om care, părăsind pe Creatorul și Ziditorul, și-ar face Dumnezeu pe unul dintre cei împreună robi și i-ar da acestuia cinstea cuvenită Lui?».

Supărîndu-se din cauza unor astfel de cuvinte, regele a ascuțit douăzeci de trestii — pene de scris — și le-a infipt sub unghiile mînilor și picioarelor lui Veniamin.

23. Și, fiindcă vedea că acesta socotea chinurile ca un joc de copii, a ascuțit o altă trestie și a introdus-o în organul genital, scoțînd-o și înfigînd-o, fără întrerupere, ceea ce îi provoca dureri îngrozitoare.

După această chinuire, nelegiuitul și crudul rege a poruncit să i se introducă prin șezut un toiag gros, care avea noduri în toate părțile.

Astfel și-a dat sufletul curajosul luptător Veniamin.

24. Și alte multe de acest fel s-au cutezat de acest nelegiuit. Nu trebuie însă să ne mirăm că Purtătorul de grijă a toate suportă cruzimile și nelegiuriile acestora, căci și înainte de domnia lui Constantin cel Mare cîți împărați romani au fost care s-au pornit cu turbare contra celor care urmau Adevărul?...

25. Astfel, Dioclețian a dărimat bisericile din toată stăpînirea romanilor, chiar în ziua Patimilor mintuitoare¹⁰². Însă, după nouă ani, aceste biserici au înflorit și au dobîndit mai mult măreție și frumusețe¹⁰³, iar Dioclețian s-a stins, împreună cu nelegiuitul lui.

Domnul a profețit despre aceste prigoane¹⁰⁴ și că Biserica va sta totuși neînvinsă.

26. Însăși întîmplările vieții ne arată că lupta aduce mai mult folos decît pacea. Pacea ne moleșește, ne face îngăduitori și timizi pe cînd războiul ne ascute mințile și ne deprinde ca să socotim că întîmplările de față sînt trecătoare.

Acestea însă le-am expus de multe ori și în alte scrieri ale mele.

40. Despre Teodor, episcopul Mopsuestiei. Catalogul episcopilor care au fost în fruntea celor mai mari orașe.

1. În vremea cînd dumnezeiescul Teodot conducea Biserica Antiohiënilor, Teodor, episcopul Mopsuestiei, dar învățător al întregii Biserici, care a luptat cu curaj contra întregii falange a ereticilor, s-a stins din viață. El s-a împărtășit din învățătura vestitului Diodor din Tars¹⁰⁵ și a fost prieten și colaborator al dumnezeiescului Ioan Gură de Aur, căci împreună s-au adăpat din apa duhovnicească a lui Diodor.

2. Teodor a condus treizeci și șase de ani Biserica Mopsuestiei, luptînd contra ereziilor lui Arie și Eunomiu și nimicînd ceata tîlhărească a lui

102. Persecuția lui Dioclețian, la Eusebiu, Ist. bis., VII, 2, 4.

103. Aluzie la construcțiile din timpul împăratului Constantin cel Mare.

104. Matei, 10, 16 și urm.

105. Diodor din Tars, conducătorul vestit al școlii antiohiene.

100. Aluzie la Matei, 7, 24—25.

101. Matei, 25, 14—30.

Apolinarie. Astfel el a dăruit oilor duhovnicești pașiștea cea mai plăcută.

Fratele acestuia, Polihroniu, păstora foarte bine Biserica Apameilor, folosindu-se de darul cuvîntului și de curățenia vieții.

3. Sfirșind aici Istoria mea, rog pe cei ce o vor citi să răsplătească cu rugăciunile lor osteneala mea.

Intr-adevăr, această istorie cuprinde o perioadă de una sută cincini ani, începînd cu erezia lui Arie și sfirșindu-se cu moartea bărbaților vrednici de laudă, Teodor al Mopsuestiei și Teodot al Antiohiei.

Voi însemna la rînd și pe cei care au fost în fruntea Bisericilor din marile orașe în acest timp¹⁰⁶.

4. Episcopii romanilor : Miltiade, Silvestru, Iuliu, Liberiu, Damasus, Siriciu, Anastasie, Inocențiu, Bonifatie, Zosima și Celestin.

5. Episcopii antiohienilor : Vitalie, Filogoniu, Eustațiu. Aceștia au fost ortodocși. Apoi armenii : Eulalie, Eufroniu, Flacitus, Ștefan, Leonțiu, Eudoxiu. După aceștia ortodocșii : Meletie, Flavian, Porfirie, Alexandru și Teodot. Și s-au unit cu aceștia cei după Eustațiu, adică Paulin și Evagrie.

6. Episcopii alexandrinilor : Ahlla, Alexandru, Atanasie, apoi ereticul Grigore (Arian), apoi iarăși Atanasie, ereticul Gheorghe, apoi iarăși Atanasie. După acesta Petru, discipolul lui Atanasie, apoi Luciu arianul apoi iarăși Petru, Timotei, Teofil, Chiril, nepotul lui Teofil.

7. Episcopii Ierusalimului : Macarie, Maxim, Chiril, Ioan, Pravlie și Iuvenale.

8. Episcopii Constantinopolului : Alexandru, apoi Eusebiu prin transferare de la Nicomidia, eretic arian. După el Pavel Mărturisitorul, Macedonie pnevmatomahul. Alungîndu-l pe acesta a obținut conducerea Bisericii nelegiuitul Eudoxiu. A urmat Demofil din Veria Traciei, eretic, apoi Grigore din Nazianz ; după el Nectarie, Ioan Gură de Aur, Arsachie, Atticus și Sisiniu.

INDICE SCRIPTURISTIC *

Facere, 1, 26 — IV, 10, 2, 6, 2—4 — I, 4, 20, 1, 4, 34, 10, 17 — II, 31, 12, 15, 5 — I, 4, 20.

Iesire 1, 10 — IV, 22, 31, 7, 22 — IV, 26, 9, 7, 27 — III, 20, 8, 12, 30 — IV, 22, 33, 12, 41 — I, 8, 11.

Deuteronom 32, 18 — I, 6, 7.

I Regi (Impărați) 2, 30 — I, 34, 3, 16, 23 — III, 19, 6.

II Regi (Impărați) 9, 2, 13 — I, 33, 2.

IV Regi (Impărați) 18, 17 și urm. V, 37, 8.

Iov 16, 6 — IV, 11, 8, 38, 28 — I, 6, 7.

Psalmi 2, 7 — I, 4, 33, 35, 9 — I, 4, 40, 35, 9 — I, 8, 12, 44, 8 — I, 4, 14, 45, 8 — I, 8, 11, 54, 7 — V, 9, 9.

Psalmi, 67, 1 — III, 19, 4, 80, 10 — IV, 22, 12, 80, 10 — IV, 22, 17, 82, 3—5 — I, 24, 14, 96, 7 — III, 10, 3, 102, 22 — IV, 25, 2, 109, 3 — I, 4, 34, 113, 12 — III, 19, 3, 113, 16 — I, 19, 3, 117, 1—3 și 29 — I, 13, 6, 118, 25 — V, 18, 19, 118, 46 — IV, 35, 1, 135, 1—20 — I, 13, 6, 136, 1—2 — IV, 25, 1.

Proverbe 8, 22—23 — I, 6, 4, 8, 22 — I, 7, 18, 8, 30 — I, 4, 27, 21, 1 — IV, 3, 1, 30, 18 — 19 — I, 4, 30.

Isaia I, 2 — I, 4, 12, 1, 2 — I, 4, 35, 1, 2 — IV, 22, 24, 1, 3 — I, 6, 7.

Isaia 8, 9 — I, 8, 5, 21, 13 — I, 8, 17, 24, 16 — I, 4, 21, 36, 2 și 37, 17 — V, 37, 8, 53, 8 — I, 4, 46, 53, 8 — I, 4, 21, 65, 5 — IV, 10, 5.

Ieremia 2, 12 — IV, 22, 24, 2, 13 — II, 23, 2, 4, 30 — IV, 22, 7.

Iezechil 3, 11 — II, 28, 5.

Daniel 3, 8 și 32 — III, 15, 4.

Osea 8, 7 — II, 23, 3.

Ioii I, 2 — IV, 22, 6, 2, 25 — I, 8, 11.

Înțelepciunea lui Solomon 7, 21 — II, 8, 42.

Înțelepciunea lui Sirah 3, 20 — I, 4, 19.

Matei 3, 17 și 17, 5 — I, 4, 33, 3, 35 — I, 8, 12, 5, 29—30 — I, 2, 13, 5, 29 — II, 31, 13, 7, 6 — V, 32, 3, 9, 11 — IV, 10, 5, 10, 23 — III, 7, 7, 11, 27 — I, 4, 47.

Matei 11, 27 — I, 4, 21, 12, 50 — I, 8, 12, 14, 7—9 — IV, 19, 10, 15, 8 — I, 8, 17, 18, 13 — V, 18, 8, 21, 13 — I, 4, 3, 22, 212 — IV, 8, 2, 23, 15 — V, 10, 5, 24, 2 — III, 20, 1, 25, 14 și 30 — V, 39, 19—20, 27, 24 — IV, 8, 5, 28, 19 — I, 12, 5.

Marcu 2, 16 — IV, 10, 5.

Luca 23, 34 — V, 4, 9.

Ioan I, 1 — I, 4, 16, 1, 3 — II, 8, 42, 1, 18 — II, 8, 43, 3, 31 — I, 8, 14, 5, 1 — I, 4, 45, 5, 23 — I, 4, 40, 6, 51—54 — IV, 11, 2, 10, 30 — I, 4, 37, 10, 30 — I, 8, 13, 10, 30 — II, 8, 45 și 8, 47, 10, 30 — II, 8, 41, 14, 8—9 — I, 4, 39, 14, 10 — I, 8, 41, 14, 10 — II, 8, 44.

Ioan 14, 28 — I, 4, 48, 14, 28 — I, 4, 52, 16, 33 — I, 4, 53, 17, 21 — II, 8, 50, 17, 21—22 — II, 8, 51, 18, 3 — I, 8, 7, 19, 23—24 — I, 4, 5, 20, 17 — IV, 10, 5.

Faptele Apostolilor V, 4, 9, VII, 59 — I, 26 — V, 9, 16, 13, 50 — I, 4, 5, 17, 16—V, 39, 4, 26, 14 — V, 34, 2.

Romani I, 25 — IV, 22, 12, 8, 32 — I, 4, 31, 9, 22 — IV, 22, 4, 12, 1 — V, 9, 15, 12, 11 — V, 21, 6, 14, 10 — V, 9, 18—19.

I Corinteni I, 10 — II, 28, 8, 1, 12 — IV, 9, 2—3, 1, 12 — V, 9, 18, 1, 13 — V, 9, 18, 1, 24 — I, 4, 30, 1, 24 — I, 4, 27, 2, 7 — II, 8, 37, 2, 9 — I, 2, 4, 8 — V, 9, 8, 4, 9 — IV, 22, 20, 5, 3 — II, 8, 36.

¹⁰⁶ Enumeră numai episcopi din perioada de 105 ani pe care o descrie el, adică de la 323—428.

Notă : S-au folosit pentru indicarea celor cinci cărți cifrele latine I, II, III, IV, V, după care urmează numărul capitolului și al subdiviziunii, cu cifre arabe.

- I Corinteni** 8, 6 — I, 8, 8, 10, 4 — I, 4, 30, 10, 25 — III, 15, 3, 11, 7 — I, 8, 10, 12, 6 — I, 8, 10, 13, 8—12 — I, 4, 52.
- II Corinteni** 2, 17 — II, 8, 34, 4, 4 — I, 4, 27, 4, 11 — I, 8, 11, 5, 17 — I, 8, 8, 6, 14—14 — I, 4, 30, 6, 14—15 — II, 8, 35, 11, 28 — V, 31, 3.
- Galateni** 1, 9 — I, 4, 56, 1, 8 — II, 8, 35, 1, 8—9 — V, 10, 4, 1, 16 — I, 4, 25, 6, 17 — I, 7, 2.
- Efesenii** 5, 12 — IV, 22, 4.
- Filipeni** 2, 8 — I, 4, 4, 2, 11 — I, 4, 31.
- Coloseni** 1, 5 — I, 4, 27, 1, 15 — I, 4, 25, 1, 15 — I, 4, 52, 1, 15 — II, 8, 44.
- 1, 16 — V, 11, 10—10, 1, 16—17 — I, 4, 23.
- I Tesaloniceni** 4, 9 — I, 4, 35.
- I Timotei** 5, 11—13 — I, 4, 5, 5, 19 — I, 21, 8.
- I Timotei** 6, 3 și urm. — I, 4, 57.
- II Timotei** 3, 6 — I, 4, 58.
- Tit** 3, 1 — IV, 14, 16.
- Fillmon** 2, 7 — V, 11, 8, 3, 16 — I, 4, 50.
- Evrei** 1, 2 — I, 4, 25, 1, 2 — I, 4, 27, 1, 3 — I, 4, 48, 1, 3 — I, 8, 7, 1, 3 — I, 8, 12, 1, 9 — I, 4, 14.
- I Petru** 5, 8 — IV, 22, 34.
- Araciul, episcop la Veria (Siria) iv. 23, 12; IV, 27, 1; V, 4, 5; 5, 27, 4.
- Acaciu, episcopul Cezareea Palestinei, II, 8, 28; II, 26, 5; II, 26, 9; II, 26, 7; II, 26, 11; II, 27, 20; II, 29, 1, 11, 31, 7.
- Acaciu de la Adrianopol, II, 15, 8.
- Archepimanas, monah prealăudat, IV, 28, 1.
- Adelfios, episcop exilat din Egipt, II, 14, 11.
- Adelfios, căpetenia ereticilor mesaliem, IV, 11, 2; IV, 11, 6.
- Aelia (Ierusalim), mutarea sinodului de la Tir aici, I, 31, 1.
- Afraate, pustnic, păstor al oilor, IV, 25, 5—6; IV, 26, 1—9.
- Africa, Biserica din, IV, 3, 8; toată Africa I, 10, 10; II, 8, 1.
- Africanii, scrisoarea episcopului Alexandru către, I, 8, 6.
- Agamfon, episcop exilat din Egipt, II, 14, 11.
- Agapet, prealăudatul, urmașul lui Marcel al Ancirei, V, 27, 3.
- Agapet, monah, IV, 28, 1.
- Agapion, episcop exilat din Egipt, II, 14, 11.
- Ahaia, provincie în Grecia, II, 8, 1.
- Abav, rege în Israel, II, 14, 11.
- Ahila, episcop la Alexandria, I, 2, 8; I, 4, 3; I, 4, 36; I, 4, 61; V, 40, 6.
- Ahila, eretic arian, I, 4, 3; I, 4, 4; I, 4, 56.
- Attoles, eretic arian, I, 4, 61.
- Alexandria din Egipt, I, 2, 8; I, 2, 11; I, 7, 1; I, 14, 1; II, 1, 1; II, 4, 6; III, 5, 1; II, 8, 20; II, 12, 4. Biserica din I, 9, 11; sobornicească, I, 9, 9; orașul lui Alexandru, I, 23, 7.
- Alexandru, episcopul Alexandriei, I, 2, 10; I, 2, 11; I, 2, 12; I, 3, 3; I, 3, 4; I, 4, 1; I, 5, 1; I, 8, 6; I, 9, 1; I, 9, 1, 1; I, 9, 7; I, 9, 11; I, 14, 3; II, 8, 33; V, 40, 6; dumnezeiescul Alexandru, I, 4, 2; rugăciunea lui, I, 14, 10; fericitul, I, 14, 9; minunatul, I, 26, 1; episcop vestit, I, 26, 3; marele, II, 34, 10.

INDICE ONOMASTIC

- Alexandru, episcopul Antiochiei, V, 35, 1; V, 38, 1; V, 40, 5; divinul, V, 35, 3; înscris în diptice pe Ioan Gură de Aur, V, 36, 1.
- Alexandru, episcopul Constantinopolului (Bizanț), I, 3, 4; I, 4, 1, 4, 6, 63; I, 14, 5—6; I, 19, 1; V, 40, 8.
- Alexandrinii, V, 3, 3; biserica lor, I, 9, 1—2.
- Alter sfânt, păzit, II, 13, 8.
- Amantios, arian, IV, 9, 9.
- Ambrozii, episcopul Milanului, IV, 7, 1—6; V, 9, 1; IV, 30, 3; unețirile contra lui, V, 13, 3—6; propovădător al adevărului, V, 14, 1; muștră cu curaj pe împăratul Teodosie I, V, 18, 1—4; 18, 9—10; V, 18, 11; V, 18, 14; V, 18, 16; V, 18, 18; V, 18, 20—21.
- Amianos, monah, IV, 28, 20.
- Amighetos, participant la sinodul din Ilyric, IV, 8, 6.
- Amfilohie, episcopul Iconiului, V, 16, 1, 7.
- Amfilohie, episcopul Liceoniei, IV, 20, 3; V, 8, 4; luptă contra ereticilor mesaliem, IV, 11, 4.
- Amfion, episcopul Nicomidie, după Eusebiu, I, 20, 11.
- Anoniu, episcop exilat din Egipt, II, 14, 11.
- Amoniu, părinte duhovnicesc al lui Arie, I, 5, 1.
- Anastasiu, episcop al Romei, urmașul lui Siriciu, V, 23, 5; V, 40, 4.
- Anemiu, episcop din Apus, V, 9, 1.
- Antinoe, (Teba) în Egipt, V, 4, 6.
- Antioh, urmașul unchiului său, Eusefiu, la Samosate, IV, 5, 9; exilat în Armenia, IV, 15, 8 și IV, 15, 11.
- Antiohia Sireii, I, 4, 35; I, 21, 3—4; I, 22, 3; II, 8, 56; III, 14—5; III, 15, 9; III, 23, 1; III, 4, 3; III, 5, 1; Biserica adevărat apostolică, V, 9, 16; Conducerea ei, III, 52; preotii și diaconii de aici, V, 23, 11; clericii și monahii, IV, 22, 36; monahii din la Antiohia, IV, 11, 5; Sinodul de la Antiohia, II, 8, 26; II, 31, 1; Tomosul sinodului de aici, V, 9, 13; Ctărea alternativă la Antiohia, II, 24,

9; Antiohia, capitala prefecturii Orient, V, 2, 3; Răscoala de aici, V, 20, 1; Antiohia învâdită de Laodicea, V, 20, 1, 1.

Antiohia Migdonic (Nisibe), I, 7, 4; II, 30, 2.

Antiohici, Biserica lor, IV, 61; Scaunul lor, IV, 23, 6.

Antonie cel Mare, IV, 21, 6—7; vestit, IV, 27, 3.

Apamea, tînut, IV, 28, 1.

Aplon, scrisorile către, I, 14, 2.

Apolinare al Laodiceei, V, 4, 1; V, 10, 2; inovația lui, V, 3, 1—5; V, 3, 7; V, 3, 9; nesocotirea lui, V, 8, 8; crezta lui, V, 9, 12; născocirea lui, V, 9, 19—20; caterisirea lui, V, 10, 5; partida lui, V, 38, 2; ceata lui tîlhărească, V, 40, 2.

Apolo, partizanii lui, IV, 9, 2; 2° V, 9, 18.

Apollo din Dafne, oracol păgîn, III, 10, 1.

Apostolii, II, 19, 2; V, 9, 8; V, 10, 4; inspirăți, I, 4, 21; credința lăsată de ei, IV, 22, 13; autoritatea lor doctrinală, II, 22, 10; propovăduirea lor, V, 13, 3; perechea apostolică Petru și Pavel, III, 28, 2; dogmele apostolice, V, 3, 2.

Apus, imperiul roman de apus, II, 22, 1; II, 28, 2; III, 3, 1; III, 5, 3; episcopii din, V, 23, 11; scrisoarea lor sinodală, V, 8, 10; detestă nedreptățirea lui Ioan Gură de Aur, V, 34, 10; nu primesc comunionea episcopilor din Bosforul Cimerian, din Egipt și Tracia, V, 34, 11.

Aquleea, sinod, IV, 9, 9.

Arabia, II, 8, 1.

Arados, țința de la, IV, 16, 13.

Arcadie, împărat, fiul lui Teodosie I, V, 27, 1.

Ares (Marte), zeul războiului, III, 25, 5.

Arta, preot la Alexandria Egiptului, V, 7, 1; eretic, I, 2, 9—11; I, 3, 4; I, 4, 3; I, 4, 6; I, 4, 36; I, 4, 56; I, 5, 1; I, 5, 6; I, 7, 7; I, 7, 14; I, 8, 3—4; I, 8, 27; II, 19, 3; II, 23, 5; IV, 3—42; IV, 3, 8; erezia lui Arie I, 3, 15; I, 9, 1; I, 9, 5—6; II, 23, 5; II, 24, 3; II, 24, 5; V, 11, 2; V, 40, 2—3; chemat la Constantinopol, I, 14, 3; I, 14, 4—5; jură străim, I, 14, 3; moartea lui rusinoasă și groznică, I, 13, 5; I, 14, 11; erezia arliană, IV, 3, 7; V, 7, 1; semănatele învățurii ariene, V, 13, 1; blasfemia lui Arie, I, 16, 6; I, 26, 1; II, 29, 7; II, 29, 11; IV, 25, 5; V, 2, 3; boala lui

Arie, II, 31, 9; II, 31, 10; nebulina lui, II, 2, 5; V, 9, 19; nelegiuirea lui, I, 22, 2; dogma lui, IV, 22, 15; IV, 22, 17; răstăcirile lui, V, 8, 1; stricăciunea lui arliană, V, 35, 5; învățăturile nelegiuite ale lui Arie, II, 31; Arie și Euzolus condamnați la Niceea, IV, 22, 10, aderenții lui, II, 26, 3; IV, 27, 4; partizanii lui, I, 13, 5; I, 19, 1; II, 8, 33; III, 12, 1; IV, 15, 1; ereticii arieni, I, 4, 8; I, 8, 17; II, 8, 2; V, 9, 11; conducătorii ăscutirii lor, V, 7, 1; V, 9, 1; blasfemia lor, II, 26, 2; erezia lor despre Final, IV, 3, 12; erezia lor dată pe față, IV, 22, 2.

Arie, alt conducător, I, 4, 61—62.

Arinten, conducător de oaste, IV, 33, 3.

Arionantii, partizanii lui Arie, IV, 9, 8, IV, 22, 18.

Aristotel, silogemele lui, IV, 29, 31.

Armenia, III, 21, 4.

Armonios al lui Bardesanes, compozitor de cântări, IV, 29, 2.

Arsachie, episcop al Constantinopolului, înscris în diptice pe Ioan Gură de Aur, V, 34, 12° V, 40, 8.

Arsenie, despre uciderea căruia a fost acuzat Atanasie, II, 8, 19.

Arsenie, episcop meletian din Egipt, I, 30, 1—2; I, 30, 7—8; I, 35.

Artema, eretic, I, 4, 35.

Artemiu, ducele, III, 18, 1.

Ascalon, localitate în Palestina, III, 7, 1.

Asclepios al Gazci, I, 7, 1; I, 29, 7; II, 8, 5; II, 8, 6—7; II, 8, 14; II, 8, 17; II, 8, 28; II, 15, 8.

Aschimidias, arian, IV, 9, 9.

Ashollu, episcop apusean, V, 9, 1.

Asia, provincie, I, 4, 59; I, 10, 10; I, 25, 12; II, 8, 1; II, 26, 4; II, 1, 1; IV, 7, 6; V, 1, 2; V, 23, 10; episcopii din Asia, IV, 8, 1; IV, 9, 1; cele șase submpărțiri ale Asiei, V, 28, 2.

Asiria, I, 7, 4; asrieni, I, 7, 4.

Atanasie Sfîntul, I, 8, 1; I, 8, 6; I, 14, 2; I, 23, 8; I, 26, 3; I, 26, 4; I, 27, 1; II, 2, 4—5; II, 3, 7; II, 5, 3; II, 7, 2; II, 8, 3; II, 8, 32; II, 8, 55; II, 8, 56; II, 10, 3; II, 11, 1; II, 12, 1—3; II, 15, 3; II, 13, 1—3; II, 14, 1; II, 16, 2; II, 16, 9; II, 16, 11; II, 4, 2; III, 4, 6; IV, 27—4; V, 40, 6; bărbat dumnezeesc, II, 15, 6; divin, I, 28, 3; II, 1, 1; II, 4, 2—3; II, 14, 14; fericitul, II, 24, 1; bărbat îndrumat în Sf. Scripturi, I, 26; încrederea lui în Biserica lui Dumnezeu, I, 26, 4;

întru foste desăvîrșit, I, 14, 2; dus-moșii lui, I, 28, 2; luptătorul foarte încercat, III, 9, 1—2; mimatul, I, 29, 7; I, 30, 25; I, 30, 8—10; turnul dreptei credințe, I, 25, 15; fliculor legii adevărate, II, 2, 1; vestit, V, 22, 1; începător din scaun, II, 15, 2; exilat, II, 4, 1—4; întoarcerea la Alexandria, I, 32, 2; reîntoarcerea, II, 3, 8; acuzat, I, 31, 5; II, 8, 22; vine de la Constantinopol, I, 26, 4; fuga lui din Egipt, III, 9, 3; III, 9, 3; apologia lui despre fugă, II, 5, 3; II, 13, 3; întoarcerea lui, IV, 2, 1; IV, 2, 4—5; IV, 3, 1; participă la sinodul de la Sardica, II, 7, 1; II, 8, 6—7; Epistola lui despre sinodul de la Rimini, II, 23, 1—9; sfîrșitul lui, IV, 20, 1—2; IV, 21, 3.

Atanasie, arian din Cilicia, V, 7, 1.

Atanasie al Anazarbului, în prefectura Orient, I, 5, 2; I, 5, 5.

Atena plină de idoli, V, 39, 3.

Atenodoron, episcop exilat din Egipt, II, 14, 11.

Atleii virtuții, monahii de la poalele muntelui de lângă Antiohia, V, 20, 4.

Atticus, episcop la Constantinopol, V, 40, 8.

Audius, eretic, IV, 10, 1—5; audianii, partizanii lui, IV, 10, 1.

August, iubitor de Dumnezeu, IV, 3, 8.

Autoritatea imperială, apel la, IV, 8, 2.

Auxentiu din Milan, arian, II, 19, 7; condamnat, II, 22, 5; II, 23, 5; IV, 6, 5.

Avdas, episcop persan, virtușul, V, 39, 1—4.

Avitus, monah strălucit, IV, 28, 1.

Avraames, monah, IV, 28, 1—3.

B.

Bacchus (Dionysos), adoratorii lui, I, 16, 5.

Barbari, (goții), V, 5, 1.

Beryt, oraș din Fenicia, Biserica din, IV, 22, 10.

Biserica canonică, II, 28, 8; canonul de V, 10, 6; canoanele ei, II, 28, 7; temelia ei, I, 25, 14; conducerea ei, V, 2, 2; credința ei universală, IV, 3, 5; Biserica din toată Elada, IV, 3, 8; Biserica una sobornicească, I, 10, 8; I, 14, 3; I, 29, 1; Biserica sfîntă, I, 16, 1; întreaga, I, 14, 9; trupul ei nesfîșiat, V, 9, 18; sobornicească și apostolică, I, 9, 7; I, 10, 1; strălucirea Bisericii, V, 3, 7; comuniunea bisericăscă, V, 3, 7; II, 28, 6; corabia Bisericii, V, 4, 2; nedreptăți contra

Bisericii, I, 22, 1—10; apărătorii ei, IV, 22, 27; liberată de blasfemii, I, 29, 6; Bisericele de pretutindeni, I, 10, 10.

Biserica din Alexandria, I, 9, 11; I, 23, 8; II, 1, 1; I, 26, 1.

Biserica Antiohiei, I, 4, 62; II, 31, 1; II, 10, 2.

Biserica Constantinopolului, II, 5, 2; V, 8, 2.

Biserica Ierusalimului, II, 27, 2; I, 16, 6.

Biserica Romei, II, 22, 1; II, 22, 6.

Bisericele toate, IV, 3, 6; IV, 3, 8; Ale noastre, II, 20, 3; din provincie amintite, I, 10, 10; dezbinarea lor, V, 9; 7; lovrira lor, V, 9, 7; lipsite de pastori, IV, 13, 4; războiul contra Bisericii lor, II, 15, 2; dezordinile produse în ele, I, 12, 15; restabilirea lor, V, 9, 6; împăcarea lor, V, 6, 3; pacea lor, V, 24, 1.

Ritina, provincie, II, 8, 4.

Blasfemia dogmelor eretice, IV, 10, 4.

Bonifaciu, episcopul Romei, IV, 38, 1; V, 40, 4.

Bosfor, atragerea lui Valens spre Bosfor, IV, 31, 1; lovit se îndreaptă spre Bosfor, IV, 5, 1; Bosforul plin de corăbii, V, 34, 5.

Botez, Sf., IV, 11, 17; IV, 12, 2; în numele Sf. Treimi, nu al Ingerilor, V, 11, 14.

Britania, I, 10, 10; Biserica din, IV, 3, 8.

C.

Calabria, provincie în sudul Italiei, II, 8, 1.

Campania, provincie în sudul Italiei, II, 8, 1.

Capadocia, provincie în Asia Mică, II, 8, 1; I, 4, 5—9; Biserica din Capadocia, IV, 3, 8.

Caria, provincie în Asia Mică, II, 8, 1.

Carofrigia, provincie în Asia Mică, IV, 8, 1; IV, 9, 1.

Carrac, localitate în Mesopotamia, III, 26, 1.

Carterios, episcop la Antardos, din Fenicia, II, 15, 5.

Cărți Sfinte, III, 2, 1.

Cezareea Palestinei, sinodul, I, 28, 2.

Cezariis, prefectul Curtii imperiale, V, 20, 4; V, 20, 9.

Celestin, episcop al Romei, V, 38, 1; V, 40, 4.

Cheronin, participant la sinodul din Ilyric, IV, 8, 6.

Chintanos din Gaza, II, 8, 32, arian.
 Chira (Petrul), IV, 9, 2; V, 8, 18.
 Chirestelin, înutul lor, IV, 28, 1.
 Chiriac, episcop trimis la Roma, V, 9, 9.
 Chirii al Ierusalimului, II, 26, 10; II, 26, 11; III, 14, 10.
 Chiril, episcopul Alexandriei, nepot al lui Teofil, V, 35, 1; V, 40, 6.
 Chirii al Ierusalimului, V, 8, 5; V, 9, 17; V, 40, 7; acuzat de Acaciu al Cezareei, II, 27, 1—2.
 Chiros al Veriei, II, 15, 8.
 Chiril, diacon la Iliopolis, III, 7, 2—3.
 Cileade, insule, II, 8, 1.
 Cilicia, provincie în Asia Mică, I, 10, 10; II, 8, 1; II, 32, 6.
 Ciucienii, poporul, V, 4, 2.
 Cipru, Biserica din, IV, 3, 8.
 Cizic, episcopie II, 9, 10.
 Cirmutorul a toate, IV, 19, 16; IV, 30, 5.
 Cleopatros, arian, IV, 9, 9.
 Climatios, episcop al Paltosului Siriei, II, 15, 8.
 Coluthus, schismatic din Alexandria, I, 4, 3.
 Comana, localitate unde a murit Ioan Gură de Aur, V, 34, 8.
 Constant, fiul lui Constantin cel Mare, I, 32, 1; II, 4, 4—5; II, 6, 4; II, 8, 5—4; II, 12, 4; moartea lui, II, 15, 1; era frate cu Constantiu, II, 16, 21.
 Constantin cel Mare, I, 1, 4; I, 1, 13, 1; I, 9, 3; I, 9, 4; I, 19, 4; I, 10, 1; I, 11, 1; I, 11, 3; I, 24, 11—12; I, 29, 1; II, 1, 1; II, 3, 2; II, 3, 5; III, 3, 5; III, 4, 1; II, 4, 4; III, 12, 1; IV, 1, 6; V, 4, 4; V, 39, 24; birourul august, I, 15, 1; I, 17, 1; II, 2, 3; preaputernic august, I, 17, 1; lăudatul împărat, I, 25, 13; rivna lui, III, 7, 3; legile lui, III, 15, 5; oprește sacrificiile zeilor, V, 21, 1; slăbiciunea lui, I, 33, 1; V, 7, 2; scrisoarea lui către alexandria, I, 27, 1; testamentul lui, I, 32, 1; hotărâul lui, I, 32, 1; sfârșitul lui, I, 34, 1; aducerea scrierilor lui la Constantinopol, I, 34, 1.
 Constantin II, fiul lui Constantin cel Mare, I, 32, 1; II, 1, 1; II, 4, 4; V, 6, 4.
 Constantinopol, sediinta lui Constantin cel Mare, II, 27, 1; scaunul din, I, 21, 1—2; I, 3, 3; I, 14, 2; I, 14, 3; III, 3, 6; V, 6, 3; II, 29, 6; II, 29, 12; epistola sinodală a sinodului de la Constantinopol, II, 28, 1—8; V, 7, 2; V, 8, 1; V, 9, 9; epistola sinodală către apuseni, V, 9, 1; tomusul sinodului de la Constantinopol, V, 19, 13; Atanasie la Constantinopol, I, 26, 4;

atrocitățile de la Constantinopol, IV, 24, 1—4.
 Constanția, soția lui Liciniu, și sora lui Constantin cel Mare, II, 3, 1—2.
 Constantiu, împărat, fiul lui Constantin cel Mare, I, 31, 1; II, 3, 6; II, 4, 5—6; II, 8, 36; II, 10, 30; II, 11, 1; II, 12, 3; II, 15, 1; II, 15, 10; II, 16, 1; II, 16, 3; II, 16, 5; II, 16, 7; II, 16, 19; II, 16, 21; II, 16, 23; II, 16, 25; II, 16, 27; II, 16, 28; II, 19, 5; II, 20, 1; II, 23, 5—6; II, 25, 3; II, 27, 21; II, 28, 9; II, 30, 10; II, 31, 3; II, 32, 1; II, 32, 6; III, 1, 1; III, 3, 8; III, 3, 6—7; III, 4, 2; III, 7, 6; convocă sinodul la Rimini, II, 18, 1; II, 18, 4; II, 27, 1; II, 27, 7; epistola sinodală către Constantiu, II, 19, 1; Constantiu vine la Roma, II, 17, 1; vine și rezidă la Antiohia, II, 30, 1; sfârșitul lui, III, 21, 1.
 Corivanții, preoții zeiței Cybela, I, 16, 5; II, 20, 1.
 Creatorul a toate, III, 23, 2—3; al ingerilor și al oamenilor, III, 8, 41.
 Crestus, episcop al Niceea în locul lui Teogoniu, I, 29, 11.
 Creta, Biserica, din, IV, 3, 8.
 Critias, II, 21, 6.
 Crucea mntuitoare, V, 24, 4; chipul ei, III, 27, 7.
 Cucuz, localitate în Capadocia, alipită la Armenia, II, 5, 2; II, 5, 3.
 Curiștii, III, 22, 1.
 Cuvântul lui Dumnezeu, V, 11, 3—5; cu Sf. Duh, II, 8, 40; înțelepciune și putere, II, 8, 43.
 D.
 Dacia mediteraneană, II, 8, 1; Biserica din, IV, 3, 8.
 Dacii, neamul lor, II, 4, 6.
 Dadastrane, sat unde a murit împăratul Iovian, IV, 5, 1.
 Dadoes, căpetenia ereticilor mesalieni, IV, 11, 2.
 Daine, sărbătorile păgâne de la, III, 16, 4—5.
 Dalmatia, Biserica din, IV, 3, 8.
 Damasus, episcopul Romei, IV, 22, 27; IV, 30, 3; V, 9, 1; V, 19, 20; V, 25, 5; V, 40, 4; participă la sinodul din Ilyric, IV, 8, 6; comuniunea lui, V, 2, 1—2; V, 3, 9—10; V, 3, 12; tomosul lui despre sinodul de la Rimini, II, 22, 1—2; epistola contra lui Apolinarie și Timotei, V, 10, 1—6.
 Daniil, profetul, I, 23, 4.
 Dardania, provincie, II, 8, 1.

David psalmistul, III, 19, 3; III, 19, 6; înșelat de Siba, I, 33, 1—2; plîngerea lui, II, 24, 14.
 Delii, oracolul de la, III, 21, 1.
 Delos, oracolul de la, III, 21, 1.
 Demetrii, episcop arian, II, 35, 5.
 Demetrii din Veria, Traciei, episcop la Constantinopol, V, 40, 8.
 Diavolul cel distrugător, IV, 8, 6.
 Didim alexandrinul, IV, 29, 1—4.
 Dioclejian împăratul, dărlina bisericii, V, 39, 25.
 Diocrezarea, oraș al indeliilor, IV, 22, 33.
 Diodor de la Antiohia, II, 24, 1; II, 24, 7—9; II, 24, 11; II, 27, 8; IV, 25, 1; episcop de Tars, V, 4, 2; V, 8, 4; V, 23, 1.
 Dionisie al Hallel, II, 15, 4.
 Dionysos fost consul, I, 29, 4.
 Dionysos (Bacchus), III, 7, 5; origiile lui, V, 21, 4.
 Discor presbiter, exilat din Egipt, II, 14, 1.
 Dodona, oracolul de la, III, 21, 1.
 Dogmele apostolice, V, 2, 2.
 Donat, consul, II, 15, 9.
 Dracilian, însărcinat cu zidirea bisericii Sf. Mormint, I, 17, 6.
 Draconțiu, episcop exilat din Egipt, II, 14, 11; IV, 23, 1.
 Dușul Sfint, I, 7, 11; II, 6, 1—2; II, 21, 4—5; IV, 3, 10; V, 11, 1; V, 11, 12; este cu adevărat din fiinta dumnezeiască, V, 11, 9; cu adevărat Sfințit Duh, I, 12, 5; harul Lui, IV, 11, 6; prezența Lui, IV, 11, 1; nedespărțit de Tatăl și de Fiul, IV, 9, 3; slăvit în Sfânta Treime, IV, 3, 14; nu e creatură, V, 11, 10.
 Dumnezeu, V, 6, 4; I, 7, 12; I, 8, 7; I, 8, 11; I, 9, 3; I, 9, 8; I, 10, 2; I, 14, 6; I, 20, 10; II, 2, 4; II, 19, 6; Unul, II, 17, 6; Tatăl, I, 12, 4; Cuvântul, II, 8, 25; III, 3, 8; Atputernic, I, 10, 25, 1, 12, 6; II, 20, 3; al tuturor, I, 25, 4; singur Tatăl, II, 21, 3; ajutorul Lui, II, 8, 1; Biserica Lui, II, 8, 29; lumina cunostintei de Dumnezeu, I, 23, 1; buna-cinstire a Lui, V, 9, 6; V, 9, 8; cele ascunse de El apostoliilor, II, 28, 4; Harul Lui, I, 23, 9; preoții Lui, II, 22, 12; grija Lui, III, 12, 3; providența Lui, I, 16, 1; I, 25, 8; I, 15, 1; îndurarea Lui, V, 9, 5; Părințele apărător, I, 21, 6; paza Lui, I, 15, 3; I, 16, 4; I, 29, 8; cel plăcut lui, I, 29, 8; puterea Lui, II, 30, 14; Dumnezeu cel răstăginit, III, 20, 8; primeste rugăciunea I, 24, 3; preasfint, I, 25, 1; slăvit, III, 23, 3; I,

14, 9; îndrumază prin suferință, V, 9, 5; arienii adoră un Dumnezeu recent, IV, 22, 11; Dumnezeu captivel, I, 24, 8; I, 24, 7.
 Dumnezeirea, o putere și o ființă a Treimii, V, 9, 11; nedespărțită, V, 11, 13; Una în adevăr, V, 11, 11.
 Durostorum, localitate în Tracia (azi în Dobrogea bulgară), III, 7, 5.
 E.
 Eblion, eretic, I, 4, 35.
 Edesa, oraș în Siria, refugiu mesalienilor, IV, 11, 3; prigoana de la, IV, 17, 1.
 Edesiu, propovăduitor la etiopieni, I, 23, 4; I, 23, 6.
 Efrata, unul din perechea arhierilor de la Antiohia, II, 9, 5; II, 9, 7—8. Vezi și ltera P — cuvintul perechea.
 Eftrem, sirul, II, 30, 10; IV, 29, 1—4.
 Egipt, I, 9, 1; I, 2, 8; I, 4, 59; I, 9, 6; I, 10, 10; II, 3, 8; II, 8, 1; Biserica lui, V, 3, 8; bisericele din Egipt, I, 6, 9; episcopii din Egipt, II, 8, 20; împărăția Egiptului, I, 23, 4.
 Elanicos, eretic arian, I, 5, 2; episcop arian de Tripole, I, 5, 6.
 Elena împărăteasa, I, 18, 1; I, 18, 9.
 Eleodor, eretic arian, II, 28, 3.
 Eleopont strătoarea Dardanelle, II, 8, 1.
 Elinii (păgini), III, 7, 1.
 Elvehivos, comandant de oaste, V, 20, 4; V, 20, 9.
 Eleusis, episcopul Cizicului, II, 27, 4; II, 27, 20—21; II, 29, 1—2.
 Epiidos, episcop al Laodiceei, V, 27, 2.
 Epiodra, preotul, IV, 9, 2—3; IV, 9, 6.
 Eplidiu, comite privat, III, 12, 2—3.
 Emesa, oraș în Siria, biserica dedicată zeului Dionysos, III, 7, 5.
 Entuziaști (mesalienii), eretici, IV, 11, 1.
 Epictet, episcop, II, 16, 12; II, 16, 17.
 Epir, provincie, II, 8, 1.
 Episcopii din Apus, II, 22, 1; cei 318 de la Niceea, IV, 3, 9; cei de la sinodul din Roma către cei din Ilyric, II, 22, 2; reîntorcerea episcopilor exilați, V, 2, 1; V, 4, 10; episcopii egiptenilor, V, 8, 5; cei din Tebada, IV, 3, 1; cei din Libia, IV, 3, 1; cei din Egipt, IV, 3, 1; cei din Asia și Pont, IV, 30, 1.
 Eraclie, zeu, chipul lui, V, 24, 4; V, 24, 7.
 Erezia, pasiune ucigătoare, V, 8, 1.
 Ereticii, gndesc necorect despre Sf. Treime, V, 11, 12.
 Ermin, (Hermes), episcop exilat din Egipt, II, 4, 11.

Ermon, poet epoc al Ierusalimului, I, 3, 2; Eschil, poet grec, III, 7, 6.

Eștiu al Lidelor, eretic arian, I, 5, 2; I, 5, 5; I, 21, 4; V, 7, 1; V, 9, 19; diacron, II, 24, 8; Exilat în Frigia, II, 27, 12-12; II, 27, 16; II, 28, 1; II, 28, 3; eretic arian, II, 27, 8-11; II, 28, 4; II, 28, 6; II, 29, 10.

Eudoxia, episcop arian, II, 23, 5; II, 26, 4; episcop la Germanicia, II, 25, 1; II, 26, 4; lovește Germanicia cu erezia ariană, V, 24, 3; II, 27, 13-15; II, 27, 20-21; uzurpator al scaunului Antiohiei, II, 31, 1; V, 40, 5; II, 27, 7-9; II, 29, 1; II, 29, 7-10; blasfemiile și nelegiuirile lui II, 27, 4; II, 27, 13; favorizează pe arieni, II, 26, 10; ocupă ilegal scaunul de la Constantinopol, II, 31, 1; V, 40, 8; influențează pe Valens, IV, 13, 1; IV, 37, 1-5.

Eufrat, fluviu, I, 7, 5; curge prin Samosate, IV, 14, 3.

Eufrația, provincie, II, 25, 1.

Eufrațion, episcop al Valancei, în Fenicia, II, 15, 8.

Eufronia, episcop arian al Antiohiei, I, 21, 1; V, 40, 5.

Eulaliu, episcop arian al Antiohiei, I, 22, 1; V, 40, 5.

Eumipit arian, moderat, așezat la Cizic în locul lui Eleusis, II, 27, 21; II, 29, 1-3; II, 29, 6-9; II, 29, 11-12; V, 11, 2; episcop la Samosate, în locul lui Eusebiu, IV, 15, 2-4; nebunia lui Enoemiu, V, 9, 11; V, 40, 2.

Eunomienii,eretici, V, 9, 11.

Eunomiu, episcop la Teodosiopolis, spre Persia, V, 3, 7.

Eusebiu, de Cezareea, Palestina, I, 4, 1; 5, 2; I, 6, 1; I, 8, 1; I, 11, 7; I, 12, 1; I, 13, 1; I, 15, 1; I, 16, 1; I, 21, 4; I, 22, 1; II, 8, 26; V, 7, 1.

Eusebiu al Samosetelor minunatul, II, 31, 4-5; II, 32, 1-3; exilat în Tracia, IV, 13, 3; IV, 15, 11; divinul, IV, 13, 2; Intelecțiunea lui, IV, 14, 1-3; păstorul cel mai bun, IV, 15, 1; martir, IV, 15, 9; reținut din exil, V, 4, 5; V, 4, 1; V, 4, 6-7; V, 4, 9.

Eusebiu, episcop la Colchida, V, 4, 5.

Eusebiu, episcop trimis la Roma, V, 9, 9.

Eusebiu din Italia, II, 15, 4; III, 4, 2; III, 4, 6.

Eusebiu monah, IV, 28, 2.

Eusebiu al Nicomidiei, I, 4, 5; I, 4, 6, 3; I, 5, 1; I, 5, 6; I, 6, 1; I, 8, 1; I, 8, 1; I, 8, 3; I, 8, 7-8; I, 8, 10; I, 14, 7-8; I, 28, 2; I, 32, 2; II, 2, 5; II, 3, 8, II; II, 4; II, 8, 6; II, 8, 24; II, 8, 28; par-

tizanii lui, I, 14, 9; I, 2, 5; I, 2, 10; activitate distrugătoare, I, 20, 5; I, 20, 11; sustinator al tiranului Liciniu, I, 20, 2-3; I, 21, 1-2; apărător al arienilor, I, 19, 2; ajunge episcop la Constantinopol, V, 40, 8.

Eusebiu eunuc, II, 16, 9; II, 16, 15.

Eustațiu al Sevastiei, II, 25, 1; II, 25, 3-4; IV, 9, 5.

Eustațiu al Antiohiei, antirarian, I, 4, 6, 2; I, 7, 10; I, 7, 18; I, 8, 1; marele, I, 8, 6; I, 21, 3; I, 21, 6; I, 21, 8-9; I, 22, 1; I, 25, 15; II, 31, 11; III, 4, 3; III, 4, 5; drept mărturisitor, II, 15, 8; V, 40, 5; II, 27, 13-14; aderentii lui II, 27, 13-14; marce, V, 35, 3.

Eustațiu Arămarul, la Antiohia, I, 22, 3; II, 27, 4-5; II, 27, 13.

Eustațienii, I, 22, 2; III, 4, 5.

Eustobia, o thăbară, II, 24, 2.

Euzoius, eretic arian, I, 4, 61; însoțete pe episcopul Luciu, IV, 22, 10; episcop arian la Antiohia; II, 31, 10; III, 4, 5; V, 3, 1; lovit de împăratul Iulian, III, 12, 3; episcop la Constantinopol și îndrumător al lui Valens, IV, 12, 4.

Eugeniu Tiranul, V, 24, 1; V, 24, 15-16.

Eupatrizii, V, 8, 8.

Eurapa, Apusul Imperiului roman, II, 15, 1; III, 1, 1; IV, 6, 3; V, 24, 1; întregii, I, 25, 12.

Eutropia al Adrianopolului, II, 15, 8.

Evagrie, episcop al Antiohiei, V, 23, 3-4; V, 23, 9; V, 40, 5.

Evloghic, episcop al Edesei, V, 4, 6; V, 8, 5.

Evloghic, preot martir la Edesa, IV, 14, 8; IV, 18, 1-2; exilat în Tracia, IV, 18, 4; episcop la Edesa, IV, 18, 14.

Evangelhia Dumnezeului nostru, IV, 6, 2; sfința, V, 3, 15.

Evangelhile, II, 19, 2.

Evhijii,eretici, rugători sau mesalieni, IV, 11, 1.

Evolchios, diacon exilat de Luciu la Oasis, IV, 15, 8.

F.

Faraon inima lui impietărită, III, 20, 8; IV, 26, 9; porunca lui de ucidere a pruncilor, IV, 22, 31.

Faustos, arian, IV, 9, 9.

Fecioara Sfânta, V, 3, 5.

Fecioarele, stricărea trupurilor lor, IV, 22, 5; fecioarele lui Hristos, IV, 22, 12.

Felix, păstrătorul tezaurelor, III, 12, 2; III, 12, 4; III, 12, 13; III, 13, 4.

Fenicia, II, 3, 8; restaurarea dreptei credințe aici de către Eusebiu al Samosetelor, IV, 13, 4.

Fenisos, minele de la, IV, 22, 26.

Fiara, râul (Tigris) III, 21, 3-4.

Ființa Tatălui, II, 21, 7; și a Fiului, II, 21, 7; și a Sf. Duh, II, 3, 39; una și aceeași, IV, 8, 9.

Filagrios, prefectul Egiptului, II, 15, 9.

Filip apostolul, I, 4, 39; V, 24, 6.

Filip preot, II, 5, 4.

Filippi, femia cu dar pitonicesc de la, IV, 21, 8.

Filogoniu, episcop al Antiohiei, I, 3, 2; I, 4, 6, 2; I, 5, 6; V, 40, 5; arian moderat, I, 5, 2.

Filon, episcop exilat din Egipt, II, 14, 11.

Firea, credința unică despre dumnezeiasca fire, V, 3, 3; V, 3, 8.

Fiuil adevărat (Hristos), I, 12, 9; I, 6, 13; cu Tatăl, II, 9, 40; din Tatăl, I, 12, 9; nu e o parte a Tatălui, I, 12, 9; asemenea Celui ce L-a născut, II, 21, 3; arienii îl socotesc creatură a lui Dumnezeu, IV, 8, 9-9; IV, 22, 18; deoiființă cu Tatăl, IV, 3, 13; IV, 8, 8; ipostaza Lui, II, 8, 39; împărătește în veci, II, 8, 47; nedespărjit de dumnezeirea Tatălui, II, 8, 34; născut din Dumnezeu, II, 21, 3; putere a Tatălui, II, 8, 42; singur Fiu al lui Dumnezeu Tatăl, II, 21, 4; viață și de viață făcător, V, 11, 9; veșnic născut din ființa Tatălui, V, 11, 7; nu sunt doi Fii, V, 11, 3; Fiu și Sfântul Duh nu sînt creaturi, V, 11, 7.

Fiuil Mariei, III, 12, 4; al Teslarului, III, 23, 1-3; V, 39, 5.

Flacius, episcop arian al Antiohiei, I, 22, 1; II, 24, 1; II, 24, 13; V, 40, 5.

Flavian episcop al Antiohiei, II, 24, 1; II, 24, 7-9; II, 24, 11; V, 23, 1-11; V, 27, 2; V, 35, 2; V, 40, 5; II, 27, 8; reduce pe monahii mesalieni, IV, 11, 5-6; IV, 11, 8; activitatea lui în comunitatea de la Antiohia, IV, 25, 1-4; hirotonirea lui, V, 9, 16; chemat la Roma, V, 23, 4-11; foarte înțeles, V, 3, 10-11; V, 3, 13; el și Dioscor, luminații ai adevărului, IV, 27, 1.

Fortuna, zeiță, III, 16, 2.

Fotina de Sirmlu, eretic, V, 9, 19; V, 11, 3.

Frații Domnului, I, 8, 1.

Frigia, secunda provincie, II, 8, 1; IV, 7, 6; IV, 8, 1; IV, 9, 1.

Frumențiu, propovăduitor la Inzi (etiopiani), I, 23, 8; I, 24, 1.

G.

Galna, general roman de origine barbară, arian, V, 32, 1-2; V, 32, 8-9.

Gatu, episcop ortodox din Egipt, exilat, II, 14, 11.

Gatu, eretic arian, II, 19, 7.

Galatia, provincie, II, 7, 1; II, 8, 1.

Galia, prefectură, I, 10, 10; II, 8, 1; Biserica din, IV, 3, 8; sinodul din, IV, 8, 9; frații din, II, 22, 2; II, 22, 4.

Galileieni (crestinii), III, 21, 4-5; copiii lor opriti de la învățură, III, 8, 1.

Galus, fratele împăratului Iulian apostatului, III, 2, 1; III, 3, 1.

Geze, oraș în Palestina, III, 7, 1.

Germanicia, oraș la hotarele dintre Siria și Capadocia, I, 25, 1.

Gheena, fiul ei, V, 10, 5.

Ghelasie, episcop al Cezareei Palestinei, V, 8, 5.

Gheorghie, episcop arian la Alexandria, II, 14, 1; II, 14, 4-6; II, 14, 14; viclean, II, 27, 8; II, 27, 12; II, 28, 1; V, 40, 6.

Gheorghie al Laodiceei, eretic, II, 8, 28; II, 8, 33; II, 31, 7.

Ghețmanos, eretic arian, II, 19, 7.

Goții, popor migrator, IV, 31, 1; o parte arienii, IV, 37, 1-5; V, 30, 1; Biserica lor, V, 39, 1-2.

Grațian împărat, IV, 8, 1; evlavia lui, V, 1, 1; V, 1, 1; V, 4, 10; V, 5, 1; V, 5, 5-6; V, 6, 1; V, 6, 3; sfîrșitul lui, V, 12, 11.

Grecia, III, 3, 2; toată, I, 10, 10.

Grigore al Nazianzului, episcop la Constantinopol, V, 8, 1; V, 8, 3; V, 8, 6; IV, 30, 1; V, 40, 8.

Grigore al Nyssaei, IV, 30, 1; V, 8, 4.

Grigore, episcop arian al Alexandriei, II, 8, 32; II, 12, 4; V, 40, 6.

Grigore arian din Fenicia, V, 7, 1.

Grigore, episcopul Berytlui, I, 5, 5.

H.

Halchideii, pustii lor, IV, 28, 1.

Herma, Păstorul, I, 8, 8.

Herma căpetenie a mesalienilor, IV, 11, 2.

Honoriu, împărat în Apus, V, 25, 1; V, 26, 1.

Hotarul dintre Bithinia și Galatia, IV, 5, 1.

Hristos, Dumnezeu, II, 8, 37; din Dumnezeu, V, 12, 4; Unul născut, I, 26, 3; Un Hristos, II, 17, 6-7; al lui Dumnezeu, III, 28, 2; Fiul lui Dumnezeu, II, 20, 3; V, 10, 4; Domnul, I, 18, 3; I, 12, 6; II, 20, 3; Mîntuitor, II, 20, 3; III, 13, 2; Harul Lui, II,

28, 8; înțelepciunea și învățătura lui dumnezeiască, IV, 22, 3; ordonarea trupului lui V, 9, 19; legile lui, V, 23, 5; al lui Hristos, IV, 9, 2; iubitor de Hristos, I, 7, 10; slugi ale lui, IV, 21, 9; I, 29, 1; următorii lui, III, 10, 2; eresia *adin* cele ce nu sînt, I, 4, 44; neleguțarea aceluia față de Hristos, IV, 22, 20; dușmanii lui, I, 4, 4—5; orator nerușinat contra lui Hristos, IV, 22, 8; lupta contra lui, IV, 22, 1; Hristos și Veliar, I, 4, 30; Hristos a salvat pe Regina persilor, I, 24, 6; căsa; masa lui Hristos, I, 5, 5—6; I, 4, 44; I, 5, 11.

I.

Iacob, episcop și comandant de oaste la Nisibe, II, 30, 2; II, 30, 10; II, 30, 18; III, 30, 4;
 Icomonia, taina ei, V, 3, 3.
 Icomoni Matelui Împărat, I, 8, 5.
 Ierusalim, episcopi la, I, 3, 2; sinodul mutat aici de la Tir, I, 26, 12; Biserica ierusalimitenilor, II, 30, 6.
 Ieraca, prezbiter în Egipt, exilat, II, 14, 11; II, 23, 2.
 Ieron, port la intrarea în Marea Pontului, V, 34, 4.
 Izabela, reșea evreilor, II, 15, 8.
 Ilyric, întregul, V, 23, 10; părțile lui, V, 14, 2; sinodul din, IV, 9, 1; IV, 7, 6; IV, 8, 1.
 Ilyrienii, scrisoarea către ei, II, 22, 1.
 Imperiul, starea lui, II, 20, 3.
 Iisus Hristos, II, 19, 2; II, 19, 6; Unal născut, II, 26, 6; Unal Domn III, 3, 10; Dumnezeu din Dumnezeu, IV, 3, 10; Dumnezeu adevărat, IV, 3, 10; deoștină cu Tatăl, IV, 30, 10; legătura lui cu Tatăl, IV, 3, 11; Unal născut din Tatăl, IV, 3, 10; Fiul lui Dumnezeu, IV, 3, 10; lumină din lumină, IV, 3, 11; Domnul nostru, IV, 3, 3; doctorul sufletelor și al trupurilor, IV, 10, 5; împăratul cel de Sus, IV, 8, 4; născut, nu făcut, IV, 3, 10; Dumnezeu purtător de trup și nu om purtător de Dumnezeu, IV, 8, 10.
 Iliarta din Italia, III, 4, 2.
 Iliopolis, lângă muntele Liban, III, 7, 6—7.
 Inocențiu, episcopul Romei, V, 23, 12; V, 33, 1; V, 40, 4.
 India, (Etiopia), I, 23, 2.
 Inzi (etiopienii), I, 23, 1.
 Ioan Botezătorul, coșciugul lui, III, 7, 2.

Ioan Evanghelistul, I, 4, 19; V, 24, 6.
 Ioan, episcopul Ierusalimului, V, 35, 1; V, 33, 1; V, 40, 7.
 Ioan, episcopul Apamei, V, 4, 22; V, 21, 6.
 Ioan Gură de Aur, episcop la Constantinopol, V, 40, 8; luminător, V, 27, 1; strălucit, V, 27, 3; curajos, V, 28, 1—2; dărîmă templele idolești în Fenicia, V, 29, 1; converteste pe goți, V, 30, 1—2; V, 31, 1—2; atitudinea față de Gaius, V, 32, 2—7; V, 33, 1—3; judecat la sinodul de la Stejar, V, 34, 1—3; judecat din nou, V, 34, 7; exilat în Armenia, V, 34, 7; aducerea rămășițelor lui pămîntesti la Constantinopol, V, 36, 1.
 Ion Cuviosul, fiul Publicii, III, 19, 1.
 Ioan Ascetul, din Egipt, V, 24, 1—3.
 Iordan, riu, I, 32, 1.
 Iosif, dreptul, amintirea lui, I, 23, 4.
 Iovian, împăratul, IV, 1, 1—3; IV, 22, 10; prealăudat, IV, 24, 4; face dărîmări Bisericii, IV, 21, 2; sprește cinstirea idolelor, IV, 21, 2; sfîrșitul lui neașteptat, IV, 5, 1; IV, 6, 1.
 Iovin, episcopul Pereei, IV, 15, 9.
 Isaachie monahul, la Constantinopol, IV, 34, 1—3.
 Isaia, profetul, I, 4, 35; I, 8, 5.
 Isauria, Biserica din, IV, 38.
 Isidgerdes, rege persan, V, 39, 1; V, 39, 6.
 Islyhras, monah folosit contra lui Atanasie, II, 8, 21—22.
 Isidor, episcop al Cirului, V, 8, 5; V, 4, 5.
 Isidor, pustnic în Egipt, IV, 21, 7.
 Ismaeliciții comazi, III, 2, 56; tribul prebălnice, IV, 23, 1.
 Israel, numele lui, II, 24, 14.
 Istru, (Danarca), V, 37, 4.
 Italia, I, 10, 10; II, 8, 1; II, 22, 2; toate bisericile din Italia, IV, 38, 8; V, 46, 10.
 Iudeii, omorotori ai Domnului, IV, 23, 35.
 Iulian, episcop împreună slujitor, II, 20.
 Iulian monahul (Sava), III, 24, 1—2; IV, 27, 1—2.
 Iulian Cezar în Apus, II, 32, 6; împărat, III, 1, 5; III, 9, 4; III, 10, 1—2; III, 12, 1—3; III, 14, 11; III, 15, 1; III, 15, 4; IV, 1, 1; IV, 1, 4; IV, 22, 10; nebum, III, 16, 2; III, 16, 8; tiran, III, 16, 6; neleguț, III, 17, 4; căpetenia neleguțului, III, 9, 1; III, 11, 1; III, 11, 3; uritor de Dumnezeu, III, 20, 1; vine la Dafne, III, 14, 4.

consultă oracolele, III, 21, 1; e ca un porc săbatic, III, 24, 3; orește hrana, IV, 4, 2; sclerlat, III, 28, 2; restabilește paganismul, V, 21, 2; masacrarea lui, III, 24, 4; III, 25, 1—7; III, 26, 3; III, 28, 1.
 Iulian, prefectul Orientului, unchiul lui Iulian împăratul III, 11, 5; III, 12, 2.
 Iuliu, episcopul Romei, II, 8, 6—7; II, 15, 10; II, 4, 2; V, 40, 4.
 Iuliu, diacon, eretic la Alexandria, I, 4, 61.
 Iulian, împăreașea, V, 13, 1.
 Iuvencie, episcop al Ierusalimului, V, 40, 7.
 Iuventiu, martir, III, 15, 9.
 Ivirii atrași la adevăr, I, 24, 1.

I.

Împăratul Dumnezeu, porunca lui, IV, 8, 4; împăratul romanilor, I, 24, 10.
 Împărații, iubitori de Dumnezeu, II, 8, 2.
 Împărația Fiului este fără sfîrșit, II, 8, 4—7; neperitoare, II, 3, 5.
 Împărația Cerurilor, IV, 9, 3; II, 8, 25.
 Împăratul tuturor bunătăților, I, 31, 3.
 Împreună liturghisitor în Domnul, II, 8, 32.
 Inomenirea Domnului, V, 9, 19.
 Învățătorii Legii din lumea romană, II, 22, 5.
 Învățătura Părinților, II, 27, 20.
 Ingerii căzuți, năvala lor, IV, 8, 3.

J.

Jupiter cu fulgere, III, 22, 5.

L.

Lacul Mariei, (Mareotis în Egipt), I, 30, 12.
 Lamponos, participant la sinodul din Ilyric, IV, 8, 6.
 Leoniliu frigan eunuc, arjan pe ascuns, episcop al Antiochiei, II, 10, 2; intrigile lui, II, 24, 1—2; II, 24, 4; II, 24, 7—8; II, 24, 10; II, 21, 13; II, 25, 1; V, 40, 5; III, 27, 8.
 Leoniliu al Antriei, Galatiei, V, 27, 4; V, 51, 2.
 Letolios, episcop în Melitene, aree mînăștirile invadate de mesalieni, IV, 11, 3.
 Libanici, pedagogul, III, 23, 1.
 Liberiu, episcopul Romei, II, 22, 1; II, 16, 2; II, 16, 4; II, 16, 8; II, 16, 10; II, 16, 13—14; II, 17, 3; II, 17, 7; II, 16, 20; II, 16, 22; II,

16, 21; II, 16, 26—29.
 Libia, I, 4, 59; V, 2, 2; V, 40, 4; I, 9, 2; I, 10, 10; I, 25, 12; II, 8, 1; biserică din Libia, IV, 3, 8; părțile Libiei, V, 1, 2.
 Licia, provincie, I, 4, 5—9; Biserica din, IV, 3, 8.
 Liciniu, Cezar tiran, I, 2, 1; I, 7, 5.
 Licia (Diopolis), I, 5, 6.
 Licia, II, 8, 1.
 Locurile Sfînte, I, 21, 4.
 Lot, I, 31, 2.
 Lucian, episcop al Samosateilor, I, 4, 36.
 Lucifer, episcop din Sardinia, II, 15, 4; III, 4, 2; III, 4, 6; III, 5, 1—3.
 Luciferienii, sectanți în Sardinia, III, 5, 4.
 Luciu, episcop arian al Alexandriei, I, 4, 61; instalat de Euzoios, IV, 21, 3; IV, 21, 14; IV, 22, 1; IV, 23, 1—3; faptele lui de lup, IV, 22, 9; păzitor al necredinței, IV, 22, 13; IV, 22, 15; V, 40, 6.
 Luciu, arian, episcop al Samosateilor, IV, 15, 4—8.
 Lucrări dumnezeiești, cu numiri de membri omenești, IV, 10, 3.

M.

Macarie, episcop al Ierusalimului, I, 2, 3; I, 5, 6; II, 26, 6; V, 40, 7; se ruga cu episcopul Alexandru al Constantinopolului, I, 14, 6; scrisoarea împăratului Constantin către el, I, 16, 6; atinge un mort de crucile găsite pe Golgota, II, 18, 4.
 Macarie, preotul lui Atanasie, II, 8, 20, 21.
 Macario din Palestina, III, 8, 30.
 Macarie pustnic în Egipt, IV, 21, 7.
 Macarie prezbiter, I, 14, 3.
 Macarie, eretic arian, I, 5, 2.
 Macedonia, II, 5, 1; Biserica din, IV, 3, 8.
 Maceдонie, dumnezeiescul schimnic, V, 20, 5—8.
 Macedonie, eretic, II, 6, 1; V, 9, 19; V, 11, 2; episcop la Constantinopol, V, 40, 8.
 Magnentiu, Cezar, II, 16, 21; III, 3, 1; III, 3, 7.
 Magnus, conducătorul caravanelor, IV, 22, 10; IV, 22, 13; IV, 22, 16; IV, 22, 22; IV, 22, 23; IV, 22, 34.
 Malhos, monah, IV, 28, 3.
 Manes, eretic dualist, IV, 10, 3.
 Marcell al Antriei, II, 7, 1; II, 8, 3; II, 8, 6; II, 8, 7; II, 8, 14; II, 8, 24; II, 8, 32; II, 15, 8.

Marcel eretic, V, 9, 19.
 Marcel al Apameei, cel întru toate bun, V, 21, 5—7; dumnezeiescul, V, 27, 13.
 Marcellin, episcopul Romci, I, 31, 1.
 Marcian, monah strălucit, IV, 28, 1.
 Marcu, episcop exilat din Egipt, IV, 14, 11.
 Marcu al Aretuzelor, III, 7, 6; III, 7, 9—10.
 Murlan, monah la Antiohia, V, 28, 2.
 Mareotis în Egipt, ancheta în legătură cu episcopii partizani arieni, I, 30, 11; ancheta la Mareotis, II, 16, 11; Hserica din Mareotis, II, 8, 20; II, 8, 23.
 Maria Sfânta Născătoare de Dumnezeu, I, 4, 54; Sfânta Fecioară, II, 21, 4; II, 8, 25; II, 8, 48; trupul lui Hristos din Sfânta Maria, V, 11, 3.
 Maris, adversar al lui Atanasie, II, 16, 11; partizanii lui, II, 8, 6.
 Maris, episcop al Dolhiesei, V, 4, 7.
 Maris, episcopul Calcedonului, arian, V, 7, 1.
 Marto, zeul războiului, III, 21, 2.
 Masă Sf., III, 12, 3; darurile lui Teodosie I, V, 18, 24.
 Maxentiu Cezar, I, 2, 1.
 Maxentiu tiranul, I, 15, 1; V, 12, 1; V, 14, 1; V, 15, 1.
 Maxim, episcop al Ierusalimului, II, 26, 6; V, 40, 7.
 Maxim, cel în abecii, III, 28, 2.
 Maxim Cincul, V, 8, 3; V, 8, 8.
 Maximos de la Seleucia, lângă muntele Taurus, V, 27, 3.
 Maximin, martir, III, 15, 9.
 Mefiboset, ogorul lui, I, 33, 2.
 Meletie din Licopolis (Egipt), I, 9, 1; I, 9, 6—7; I, 9, 10; I, 26, 4; I, 30, 1; aiață Egiptul, I, 26, 4; schisma lui, II, 8, 23.
 Meletie, episcopul Antiohiei, V, 40, 5; II, 31, 2—3; II, 31, 5—6; II, 31, 7—9; III, 14, 6; III, 14, 8; III, 14, 10; divinizat, exilat în Armenia, II, 31, 12; III, 4, 2; IV, 13, 2—3; Minunatul, III, 4, 3; III, 4, 5; Exavia lui, V, 3, 1; V, 4, 2—4; divinizat, V, 3, 16; V, 6, 1; V, 7, 2—3; V, 8, 2; marele, V, 27, 2.
 Mesalianii, eretici, IV, 11, 1.
 Migdonios, ru la hotarele dintre persi și romani, II, 30, 4; II, 30, 6.
 Milan, (Mediator) Biserica din, IV, 6, 5; sinodul de la, II, 15, 1—2.
 Miltiade, episcopul Romci, V, 40, 4; I, 3, 1.
 Min, eretic, I, 4, 61.
 Minofantos, clesul, arian, I, 7, 14; II, 8, 6; II, 8, 28; II, 8, 33; V, 7, 1.

Minos, episcop exilat din Egipt, I, 14, 1.
 Misia, provincie, II, 8, 1.
 Misopogon, (împăratul lui) III, 28, 3.
 Misterele sfinte, III, 3, 7.
 Minuirea creștinilor, prin credință și botezul în Sf. Treime, V, 11, 5.
 Minutorul, I, 10, 4; Providenta Lui, I, 16, 1; martirii Lui, IV, 1, 3.
 Modest, prefect, IV, 19, 1—2; IV, 19, 6.
 Moesia, Biserica din, IV, 3, 8.
 Moise monahul, IV, 23, 1—5; IV, 28, 3; monahii de la Antiohia, IV, 28, 2.
 Mormintul Domnului, I, 16, 5.

N.

Nabucodonosor, II, 16, 15.
 Narcis al Cezareei Palestinei, arian, II, 8, 33.
 Narcis al Neroniadei, I, 7, 14; II, 8, 28; V, 7, 1.
 Necinstea păcatului, V, 3, 4.
 Neofar, episcop al Constantinopolului, V, 8, 8; V, 40, 8; venerabil și drept credincios, V, 9, 15; sfirșitul lui, V, 27, 1.
 Neocezarea Pontului, IV, 22, 36.
 Neroniada, oraș în Cilicia, I, 7, 14; Nicaea, sinod (325), I, 7, 1—2; I, 26, 1; I, 9, 2—3; I, 12, 1; I, 20, 5; I, 26, 1; II, 4, 4; II, 7, 1; II, 15, 9; II, 16, 22; II, 19, 3; II, 21, 7; II, 22, 6; II, 23, 11; II, 23, 4—5; II, 23, 7—9; III, 4, 4; IV, 2, 3; IV, 2, 5; IV, 5, 5; IV, 3, 7—8; V, 9, 10; V, 11, 1; credința formulată la Nicaea, V, 10, 3.
 Nicaea Traciei, sinod, II, 21, 1; II, 21, 3; II, 29, 1.
 Nicaea Bithiniei, al doilea sinod ce trebuia să se țină aici, II, 26, 1; II, 26, 3.
 Nicomidia Bithiniei, I, 5, 1; I, 19, 2—3; I, 32, 1.
 Nil, Fluviu, III, 9, 3.
 Nilsson, episcop exilat din Egipt, II, 14, 11.
 Nisibe (Antiohia Migdoniei), I, 7, 4; II, 30, 2.

O.

Oasis, în desertul Egiptului, II, 14, 9.
 Occident, sau Apus, (Europa), II, 15, 1; întoarcerea lui Constantin din, II, 10, 3.
 Ochii care vede toate (Dumnezeu), III, 7, 3.
 Olimp, episcop în Tracia, II, 15, 9.
 Onafros, conducătorul cetei re contra episcopilor Efrați și Vincentiu, la Antiohia I, 9, 7—8.

Optimus, episcop în Pisidia, IV, 30, 3; V, 8, 4.
 Oracole din imperiul roman, III, 10, 1.
 Orașul imperial (Constantinopol), V, 37, 4.
 Orient, prefectura, I, 6, 9; bisericile din, IV, 3, 8; episcopii din, hironesc pe Flavian, V, 9, 16; prefectul Orientului vine la Apameea, V, 21, 7; dusmânia romanilor și egiptenilor contra cetei din Orient, V, 23, 2.
 Orindulul tuturor, II, 8, 42.
 Ormizda, nobil persan, V, 39, 12; V, 39, 16.
 Oront, fluviu în Siria, IV, 26, 1—2.
 Osius, episcop al Cordobei, II, 8, 8; II, 15, 9; marele și venerabilul, II, 15, 5.

P.

Pacatiana, provincie, IV, 8, 1; IV, 9, 1.
 Pafnutie egipteanul, I, 7, 6.
 Paladie, guvernatorul Egiptului, IV, 22, 1.
 Paladiu, prefectul orașului Alexandria, IV, 22, 6.
 Paladiu, monah în Antiohia, IV, 28, 2.
 Palea, sector al Antiohiei, I, 3, 1; biserică din, III, 4, 3.
 Palestina, II, 3, 8; II, 8, 1; III, 4, 10; restaurarea ortodoxiei în Palestina, IV, 13, 4.
 Pamfilia, provincie, I, 4, 59; II, 8, 1; plină de crezia mesaliană, IV, 11, 8; Biserica din, IV, 3, 8.
 Panzola, II, 8, 1; IV, 6, 3; V, 4, 10.
 Paștele, sărbătoare, I, 10, 11; L, 10, 9; I, 10, 12; sărbătoare minuitoare, I, 13, 2. De două ori în același an, I, 10, 6; săptămâna Paștilor, II, 14, 4.
 Patimi, preaslăvite, I, 10, 7; pentru minuire, I, 18, 2; V, 39, 25; sfintele, I, 17, 1.
 Patrofil, episcop al Schitopoliei, I, 7, 14; I, 21, 4; arian, V, 7, 1.
 Paulin, episcopul Antiohiei, III, 5, 1; V, 3, 11; V, 3, 9—10; V, 3, 13; V, 3, 16; V, 3, 1; V, 23, 1—3; V, 23, 9; V, 35, 3; V, 49, 5.
 Paulin, episcopul Tirului, I, 5, 2; I, 5, 5; I, 6, 1.
 Paulin al Mitropolilor Galilor, II, 15, 4.
 Paulin, fenician, episcop arian, V, 7, 1.
 Pavel Apostolul, I, 4, 5—6; I, 8, 7; I, 21, 7; IV, 9, 2; V, 9, 11; V, 10, 4; fericitul, IV, 22, 20; vinat de Domnul, I, 24, 7.
 Pavel Mărturisitorul, episcop la Constantinopol, II, 5, 1—3, II, 5, 4; V, 40, 8.

Pavel, episcopul Neocezarei, I, 7, 5.
 Pavel de Samosata, episcop eretic al Antiohiei, alungat, I, 4, 35; V, 9, 19.
 Pavel, monah strălucit, IV, 28, 1.
 Pămint străin, (persan), IV, 2, 3.
 Părinții Sf., credința formulată de ei la Nicaea, 325, IV, 22, 13; IV, 3, 5; IV, 3, 7; IV, 9, 7; I, 14, 1—2; I, 13, 1; II, 22, 8; V, 9, 14; preoți ai lui Dumnezeu, II, 22, 3.
 Pelagie, episcop al Laodiceei, V, 8, 5; marele, V, 27, 3.
 Pentapole, provincie, I, 4, 59; I, 9, 2.
 Perechea de aherieți de la Antiohia, II, 8, 57.
 Persia, dreapta credință din, I, 24, 13; prigoanele din, V, 39, 1; război contra Bisericii, în, V, 39, 1.
 Persic, golful, III, 21, 4.
 Persites, III, 21, 6.
 Persoane divine, trei, V, 11, 11.
 Persii, popor, III, 21, 1.
 Petru Apostolul, slava și fericea lui, V, 10, 2, 3.
 Petru, fratele lui Vasile cel Mare, IV, 30, 2; episcop al Sevastiei, V, 8, 4.
 Petru martir, episcop al Alexandriei, I, 2, 8; I, 9, 1; urmaș lui Atanasie, I, 10, 5; IV, 20, 1—2; V, 8, 3; V, 22, 1; V, 40, 6; fericit, istorisirea lui, IV, 22, 1—37; epistola lui, IV, 21, 3—14; alungarea lui din scaun, IV, 21, 1—2.
 Petru Egipteanul, monah strălucit, IV, 28, 3.
 Petru Galatul, IV, 28, 3.
 Piatul la judecata lui Iisus, IV, 8, 5.
 Pircionul, altarul focului la persi, V, 39, 1—2.
 Pisidia, provincie din Asia Mică, II, 8, 1.
 Pitagora, filosof grec, III, 21, 6.
 Pitunda, loc de exil al lui Ioan Gură de Aur, V, 34, 8.
 Placilia, împărăteasa, V, 19, 1—6; dărmarea statuii ei, V, 20, 1.
 Platon, filosof grec, vorbirea elegantă, IV, 29, 3.
 Pliniu, episcop exilat din Egipt, II, 14, 11.
 Polihroniu episcop al Apameei, V, 40, 2.
 Polihroniu, arian, IV, 9, 9.
 Pneumatohii, V, 9, 11.
 Poalele muntelui de lângă Antiohia, IV, 24, 4.
 Pont, dieceza, I, 10, 10; II, 8, 1; II, 26, 4; Biserica din, IV, 38; V, 23, 10.
 Porfirie, episcop al Antiohiei, V, 40, 5.
 Pravlic, episcop al Ierusalimului, V, 40, 7; V, 38, 1.

- Preotul arian, duhovnic al Constanței, sora lui Constantin cel Mare, I, 3, 1—7.
- Priscian, episcop, trimis la Roma, V, 9, 9.
- Prisnagul purtătorul de grijă, V, 39, 24.
- Proconisus, minele de la, IV, 22, 26.
- Profeti, II, 19, 2.
- Pronia, IV, 1, 4.
- Providenta, I, 10, 9.
- Propontida, (Marea de Marmara) intrarea în, V, 34, 6.
- Protegen, episcop la Carrae, V, 4—6; IV, 18, 8—42; IV, 18, 4.
- Protogen, preot martir la Edesa, IV, 18, 1; exilat la Antioe, în Egipt, IV, 14, 6; IV, 18, 1.
- Psinosirîn, episcop exilat din Egipt, II, 14, 1.
- Putearea divină, I, 10, 1.
- Publica, clovească, III, 19, 1—2; III, 9, 4; III, 9, 6.
- Punlios, monah strălucit, IV, 28, 1.
- Pythios, (Apollo), oracol, din Dafne, III, 10, 1; III, 21, 3.
- R.**
- Rapsacos, V, 37, 8.
- Răsărit, imperiul de, V, 7, 1.
- Răsedinta imperială, din Antiohia, III, 27, 1; aşezarea aici a unei părți din Sf. Cruce, I, 18, 6.
- Rimini, sinodul de la, II, 18, 1; II, 19, 1; II, 20, 1; II, 22, 1; II, 22, 8—9; II, 23, 1; II, 23, 4—5; II, 23, 7—8; epistola sinodului de la, II, 19, 1—13.
- Rodepe, muntii, II, 8, 1.
- Roitlas, conducătorul goților nomazi, V, 37, 4.
- Roma, I, 8, 15; II, 4, 2; IV, 8, 9; V, 8, 10; V, 9, 1; V, 9, 8; V, 10, 6.
- Roman, monahul, IV, 28, 3.
- Romenii, I, 9, 12; orașul lor, I, 10, 10; imperiul lor, V, 1, 1; hotarele lor, III, 21, 1; stăpânirea lor, I, 14, 12; tiranii lor, II, 4, 5.
- Romanos, rivinor de mucenicie, III, 17, 7.
- Rufin, magister officiorum, V, 18, 6; V, 18, 7; V, 18, 12.
- S.**
- Sabelle, eretic, I, 4, 46; II, 31, 9; V, 9, 19; crezita lui, V, 11, 2; amestecă ipostazele, V, 9, 11.
- Salianus, general, II, 8, 54.
- Salustius, prefect, III, 11, 1.
- Sapor, regele persilor, III, 30, 1; III, 30, 8.
- Sapor, comandant de oști bizantine, V, 2, 3; V, 3, 9.
- Sardica, sinodul de la, II, 4, 6; II, 5, 2; II, 7, 1; II, 8, 1; II, 8, 7; marele sinod de la, II, 8, 30; II, 15, 19; II, 16, 11.
- Serdinia, insulă, II, 8, 1; Biserica din, IV, 3, 8.
- Sarmates, eretic, I, 4, 61.
- Sava, căpetenie la mesalienilor, IV, 11, 2.
- Scaunul de judecată al Domnului, V, 9, 18.
- Scriptura Sfântă, II, 6, 1; IV, 10, 2; Sf. Scripturi, II, 19, 13; II, 21, 7; IV, 3, 3.
- Sebastian, comandant de oaste, II, 13, 2—3.
- Secundus, arian, episcop al Ptolemaidet, I, 7, 14—15; I, 8, 18; I, 9, 6.
- Selucia, sinodul de la, II, 26, 9; II, 26, 4; II, 27, 1—2.
- Senahorim, V, 37, 8.
- Serapim, idol egiptean, IV, 22, 13; statuia lui, V, 22, 4—6; templul lui, V, 22, 3.
- Seras, arian, II, 28, 3.
- Sevastia din Palestina, III, 7, 13.
- Sever, monah, IV, 28, 13.
- Siatiu, desăvârșindu-se în credință, IV, 3, 4.
- Silvan, episcopul Tarsului, II, 26, 7—9; II, 27, 4; II, 27, 19—20.
- Silvan, dușman al împăratului Constantin cel Mare, II, 16, 21.
- Silvestru, episcopul Romei, I, 3, 1; II, 15, 10; V, 40, 4.
- Simeon, căpetenie la mesalienilor, IV, 11, 12.
- Simeon, monah, IV, 28, 1—2.
- Siria, I, 4, 37; I, 4, 60; II, 32, 6; restaurarea ortodoxiei în, IV, 13, 4.
- Siriciu, episcopul Romei, V, 40, 4; V, 23, 5.
- Siriieni, I, 7, 4.
- Sisiniu, episcop la Constantinopol, V, 40, 8.
- Singele Testamentului lui Dumnezeu, IV, 8, 5.
- Slujitorii lui Dumnezeu, II, 8, 2.
- Socrate filosoful, III, 21, 6.
- Soistul (Libanul), III, 23, 3.
- Sofocle, poet grec, III, 7, 6.
- Soldatul cu vedenie, V, 24, 7.
- Solomon, regele evreilor, I, 4, 30.

- Spania, I, 10, 10; II, 8, 1; Biserica din, V, 3, 8.
- Stăpânul a toate îndurător, I, 25, 10; IV, 22, 37; conduce Bisericia, II, 8, 7.
- Sufletul, cel cu o mie de slugi, martir, V, 30, 17.
- Suferințele drept credincioșilor, V, 9, 1.
- Sufletul rațional și liber, V, 9, 3.
- Ștefan fericitul arhidiacon, V, 3, 4.
- Ștefan, episcop vrednic de laudă, V, 4, 3; doctor iscusit, V, 4, 3.
- Ștefan arian, episcop la Antiohia, II, 8, 6; II, 8, 28; II, 8, 33; II, 8, 55; II, 9, 1; II, 9, 8; II, 10, 1—2; II, 24, 1; II, 24, 13; II, 28, 3; V, 40, 5.
- T.**
- Tatăl dumnezeirii Lui, II, 8, 34; Dumnezeu, Tatăl adevărat, I, 12, 4—5; Dumnezeu patorcator, II, 8, 46; cu Fiul, II, 8, 40; a născut pe Adu, I, 12, 13; deosefinită cu, I, 12, 9; dea-dreapta Lui, II, 21, 5.
- Tebaida, pustul Egiptului, I, 4, 59; I, 9, 1; I, 30, 2; aștită de Meletic, I, 26, 4; II, 8, 1; tinutul, III, 9, 3.
- Tebaizii, zădul lor, III, 4, 2.
- Telemahos, ascet martir, V, 26, 2.
- Telemahos, arian, IV, 9, 8.
- Templul dumnezeiesc, V, 8, 19; templele păgâne distruse, V, 21, 7—15; de Teodosie, V, 37, 3; V, 21, 1.
- Teodor de la Eracleoa Traciei, II, 8, 28; II, 8, 33.
- Teodor, episcop la Ierapole, V, 4, 5.
- Teodor, Mărturisitorul, III, 11, 1—3.
- Teodor, al Mopsuestiei, V, 27, 3; prieten și colaborator al lui Ioan Gură de Aur, V, 40, 1—3.
- Teodor Perintul, arian, I, 28, 2; II, 3, 8; II, 8, 6; V, 7, 1; trimis în anchetă la Mareotis II, 16, 11.
- Teodosie împăratul, expediția lui, V, 5, 1; V, 5, 4—5; V, 6, 1; V, 6, 3; V, 7, 2; V, 9, 15; V, 15, 1—5; pocăntia lui, V, 18, 1—25; 2; credincios, V, 21, 1; desfrânzăz orăile bahice, V, 21, 5; vedenia lui, V, 24, 4—5; V, 24, 8—9; biruința lui, V, 24, 1; restabilește pacea Bisericilor, V, 24, 1; sffrșitul lui, V, 24, 1—2.
- Teodosie cel Tânăr, păstrează neatinsă cinstirea lui Dumnezeu, V, 36, 1—5; aduce rămășițele Sf. Ioan Gură de Aur, V, 36, 1—2; credința surorilor lui, V, 36, 4.
- Teodosiopolis, cetate spre persi, V, 37, 6.
- Teodot, episcop al Antiohiei, V, 38, 1—2; V, 40, 3; V, 40, 5.
- Teodot, episcop al Laodiceei, arian, ciliician, I, 5, 2; I, 5, 1; I, 21, 4; V, 7, 1.
- Teodul, din Tracia, II, 8, 13; II, 15, 9.
- Teofil, episcop al Alexandriei, V, 22, 1—6; nimicoste templele păgâne, II, 22, 12; V, 40, 6.
- Teofil, arian, la sinodul de la Constantinopol, II, 28, 3.
- Teogonia, episcop arian al Niceei, I, 7, 14; I, 19, 4; I, 23, 11; I, 28, 2; II, 22, 5; II, 3, 8; II, 8, 6; II, 8, 14—15; II, 16, 11; V, 7, 1.
- Teonas, episcopul Marmaricii, I, 7, 14—15; I, 8, 18; I, 9, 6; Biserica lui, IV, 22, 2.
- Terentiu, comitele, IV, 32, 1.
- Tesalia, provincie, I, 8, 1.
- Tesalonica, în Macedonia, V, 11, 1; Masacrul de la, V, 17, 1.
- Tesaurul imperial, III, 12, 1.
- Timotei, preot demn de laudă, I, 30, 3.
- Timotei, episcop al Alexandriei, I, 8, 3; V, 40, 16.
- Timotei, ucenicul lui Apolinarie, V, 9, 20, 10, 2.
- Tir, oraș în Fenicia, I, 23, 7; sinodul de la, I, 28; 1; I, 29, 7; I, 30, 2; mutarea sinodului, I, 30, 12; I, 31, 1; II, 16, 9.
- Toma apostolul, V, 37, 8.
- Tracia, provincie, I, 8, 1; II, 17, 1; II, 23, 7; IV, 12, 1; V, 23, 10; Eusebiu al Samosetei exilat în, IV, 14, 16; împărțirea administrativă a Traciei, V, 28, 2; arienii din, V, 7, 1; barbarii din, IV, 4, 9—10; V, 5, 2.
- Traian monahul proacredincios, IV, 28, 2.
- Traian, conducător de oaste, curajul lui, IV, 33, 1—2.
- Trei persoane și trei ipostaze, IV, 8, 9.
- Trimeia cea deosefinită, IV, 9, 1; IV, 9, 3; IV, 9, 6—9; proclamată la sinodul din Iliric, IV, 8, 1—2; ipostazele sau însușirile Treimii, V, 9, 11; V, 3, 10.
- Tribunul primește pe soldatul cu vedenia, V, 24, 7.
- Trier, oraș în Galia, I, 1, 1; loc de exil, al lui Atanasie, I, 31, 5.
- Trupul Domnului, I, 18, 40.
- Tyrannus, episcop al Antiohiei, I, 3, 1.
- U.**
- Uciderea Domnului, I, 10, 5.
- Ulfila, episcop arian al goților, IV, 27, 3—5; nu numește pe Fiul creatură, V, 31, 4.

Ursaciu, de Singidunum, II, 8, 6; II, 8, 28; adversar al lui Atanasie, II, 16, 1; II, 19, 4; II, 19, 10; II, 23, 5, eretic, II, 8, 38.

V.

Valens, episcop de Mursa, II, 8, 6; II, 8, 28; II, 8, 33; II, 8, 38; II, 16, 11; II, 23, 5; II, 19, 4; II, 19, 10.

Valens, asociat la domnie, IV, 6, 1; IV, 7, 7; IV, 8, 1; are puterea peste provinciile Asia și Egipt, IV, 6, 3; perversitatea lui, V, 7, 2; eretic, IV, 12, 1; IV, 12, 4; IV, 13, 1; împărat, IV, 19, 1; IV, 19, 4; IV, 19, 15; IV, 22, 13; IV, 23, 2; exilează pe ortodocși, IV, 18, 5; dă libertate păgînilor, iudeilor și ereticilor la Antiohia, IV, 24, 2; IV, 24, 3—4; scrie lui Valentinian I, IV, 31, 1; legătura cu Terențiu comitele, IV, 32, 1—2; expediția contra goților, IV, 36, 1—2; face pace cu goții, IV, 37, 1—2; IV, 37, 5; moartea lui, IV, 3, 6—2.

Valentin eretic, I, 4, 46.

Valentinian I, împărat, III, 16, 1; III, 16, 3; IV, 6, 1—2; IV, 6, 3; IV, 7, 7; IV, 8, 1; pleacă în Apus, IV, 6, 4; V, 6, 4; răspunde lui Valens, IV, 31, 1; respectă hotărîrile lui Constantin cel Mare și ale fiilor săi, V, 21, 3.

Valentinian II (cel Tânăr), V, 1, 1; V, 13, 1; V, 14, 1—2; fuga lui, V, 15, 3; sfîrșitul lui, V, 24, 1; V, 24, 16.

Valerian, episcop din Apus, V, 9, 1.

Vararancs, conducătorul persilor, V, 37, 7.

Varse, Sf., episcop al Edesci, propovăduitor în Frigia, Egipt și Tebaida, IV,

16, 1; exilat la Oxirinhos, (Egipt), IV, 16, 1; episcop la Carrae, V, 4, 6.

Vasele sfinte, III, 12, 1.

Vasile Sf., cel Mare, II, 19, 1—16, IV, 30, 1; V, 8, 4.

Vasile al Ancirei, II, 8, 32; II, 25, 1; II, 25, 3—4; II, 26, 9; II, 27, 4—5; II, 29, 1.

Vasile, episcop din Apus, V, 9, 1.

Vavila Sf., martir, III, 10, 2.

Veliar, demon, I, 4, 30.

Venefia, frații din, II, 24, 4.

Veniamin, V, 39, 18—22.

Veria, oraș în Siria, III, 22, 1—2.

Veselic, arhitectul bisericii Sfîntului Mormînt, I, 24, 10.

Vetranio, episcop de Tomis, curajul lui, IV, 35, 1.

Victor, conducător de oaste, IV, 33, 3.

Vincențiu, unul din perechea arhierilor de la Antiohia, II, 9, 5; II, 7, 8.

Vincențiu, preot roman, delegat la sinodul de la Niceea, II, 22, 9.

Vitalie, episcopul Antiohiei, V, 40, 5; I, 3, 1; I, 4, 1.

Vrentisios, participant la sinodul din Iliric, IV, 8, 6.

Vriton, episcop apusean, V, 9, 1.

Z.

Zaharia, singele lui, IV, 8, 5.

Zenon, monah, IV, 28, 3.

Zevgma, localitate pe Eufrat, IV, 14, 3—5.

Zevgmatis, monah ortodox, vrednic de laudă, IV, 28, 2.

Zevgmatenii, ținutul lor, IV, 28, 1.

Zosima, episcopul Romei, IV, 28, 1; 40, 4.

C U P R I N S

Cuvînt înainte	5
Introducere	7

CARTEA I

Scopul acestei istorii	19
De unde a început erezia arienilor	20
Catalogul episcopilor scaunelor principale	22
Scrisoarea episcopului Alexandru al Alexandriei către episcopul Alexandru al Constantinopolului	22
Scrisoarea lui Arie către episcopul Eusebiu al Nicomidiei	35
Scrisoarea lui Eusebiu, episcopul Nicomidiei, către Paulin, episcopul Tirului	37
Cele petrecute la marele Sinod de la Niceea, (325)	39
Combaterea arienilor cu dovezi din scrierile lui Eustațiu și Atanasie	41
Cel contra lui Meletie egiteanul de la care au rămas pînă astăzi schismaticii meletieni; Epistola sinodală despre aceasta	45
Scrisoarea împăratului Constantin (cel Mare) către episcopii, care au lipsit de la Sinodul de la Niceea, despre cele hotărîte aici	48
Despre darurile de hrană oferite Bisericii și despre altă faptă bună a împăratului Constantin (cel Mare)	50
Scrisoarea episcopului Eusebiu al Cezareei Palestinei, despre credința formulată la Sinodul de la Niceea (325), pe care a trimis-o de aici, cînd s-a ținut acest mare sinod	52
Combaterea blasfemiilor de acum ale arienilor (cu dovezi) din scrierile lui Eusebiu, episcopul Cezareei	55
Despre sfîrșitul lui Arie, din scrisoarea lui Atanasie	56
Scrisoarea împăratului Constantin despre zidirea de biserici	59
Scrisoarea aceluiași pentru codificarea Sf. Scripturi	59
Epistola aceluiași către Macarie, episcopul Ierusalimului despre construirea dumnezeieștii Biserici (a Sf. mormânt)	61
Despre Elena, mama împăratului Constantin cel Mare și despre rivna ei pentru zidirea dumnezeiescului Templu	62
Despre mutarea ilegală a lui Eusebiu al Nicomidiei	63
Scrisoarea împăratului Constantin cel Mare către nicomidieni, contra lui Eusebiu și Teogoniu	64
Despre clevetirea vicleană făcută de către Eusebiu al Nicomidiei și de partizanii lui, contra lui Eustațiu, episcopul Antiohiei	66
Despre episcopii eretici, care s-au instalat la Antiohia după plecarea Sfîntului Eustațiu	67
Despre credința Inzilor	68
Despre îndrumarea Ivirilor spre dreapta credință	69
Scrisoarea împăratului Constantin (cel Mare) către Sapor, regele persilor	71

Despre planurile ascunse puse la cale contra divinului Atanasie	73
O parte din scrisoarea lui Constantin către Alexandrini	74
Alt complot urzit contra lui Atanasie	74
Epistola împăratului Constantin către Sinodul din Tir	75
Despre sinodul ținut la Tir	76
Despre cele întâmplate la sărbătoarea sfințirii la Ierusalim și despre exilul Sf. Atanasie	77
Despre Testamentul fericitului împărat Constantin	79
Apărarea împăratului	79
Despre sfârșitul acestui împărat	79

CARTEA A II-A

Despre reînțoarcerea lui Atanasie	80
Scrisoarea lui Constantin (II) fiul lui Constantin cel Mare, către Alexandrini	80
Cum s-a îndepărtat de dreapta credință împăratul Constanțiu	81
Despre al doilea exil al fericitului Atanasie și despre instalarea și totodată sfârșitul episcopului Grigore	82
Despre Pavel, care a ajuns episcop al Constantinopolului	83
Despre Macedonie și despre erezia născocită de el	84
Despre sinodul ținut în Sardica	84
Scrisoarea sinodală trimisă de către episcopii adunați aici (la Sardica) către episcopii din toată lumea	85
Cele în legătură cu episcopii Efrata și Vincentiu și despre uneltirile contra lor, la Antiohia	94
Despre caterisirea lui Ștefan	96
Epistola lui Constanțiu către Atanasie	96
Despre a doua întoarcere a Sf. Atanasie	97
Despre al treilea exil al Sf. Atanasie și despre fuga lui	98
Despre Gheorghe și despre relele cutezate de el la Alexandria	100
Despre sinodul ținut la Milan	102
Dialogul lui Constanțiu împăratul, cu Liberiu papa Romei	105
Despre exilul și reînțoarcerea lui Liberiu	106
Despre sinodul de la Rimini	107
Epistola sinodală către împăratul Constanțiu a episcopilor adunați la sinodul de la Rimini	110
Altă scrisoare a sinodului către împăratul Constanțiu	110
Despre sinodul de la Niceea din Tracia și expunerea de credință formulată acolo	112
Tomosul sinodal al papei Damasus al Romei și al episcopilor din apus despre sinodul de la Rimini	114
Epistola lui Atanasie, episcopul Alexandriei despre același sinod (de la Rimini)	115
Despre intrigile lui Leontie, episcopul Antiohiei și despre atitudinea demnă a lui Flavian și Diodor	117
Despre inovația lui Eudoxiu al Germaniciei și despre lupta înverșunată a lui Vasile al Ancirei și Eustațiu al Sevastiei contra lui	118
Despre sinodul ținut iarăși la Niceea ; despre sinodul de la Seleucia	120
Despre cele ce s-au întâmplat la Constantinopol episcopilor celor drept-credincioși	120

Copie după cele scrise de către întreg sinodul către Gheorghe contra lui Ețiu diaconul din cauza blasfemiei lui nelegiuite	123
Ce motiv a despărțit pe eunomiene de arieni	124
Despre asediul orașului Nisibe și despre activitatea apostolică a episcopului Iacob	126
Despre sinodul ținut la Antiohia și despre cele întâmplate acolo, în legătură cu Meletie	128
Despre Eusebiu, episcopul Samosatelor	130

CARTEA A III-A

Despre domnia lui Iulian (apostatul)	132
Cum în copilărie Iulian a fost hrănit cu dreapta credință și apoi a căzut în necredință (păgânism)	132
Cum ascunzînd la început necredința, Iulian și-a dat-o apoi pe față	132
Despre reînțoarcerea episcopilor	134
Despre hirotonisirea lui Paulin	135
Deși nu folosea iubirea, ci arăta ura pe față, Iulian nu nimicea pe cei credincioși	135
Multe și felurite rele au cutezat elinii contra creștinilor, avînd îngăduința lui Iulian	136
Unele legiuiri ale lui Iulian, date contra creștinilor	138
Despre al patrulea exil al Sf. Atanasie și despre fuga lui	138
Cele cu privire la Apollo din Dafne și la Sf. Vavila	139
Despre Teodor Mărturisitorul	139
Despre confiscarea podoabelor sfinte și despre oprirea aprovizionărilor	140
Cele cu privire la pedepsirea lui Iulian unchiul împăratului	141
Despre fiul preotului păgîn	141
Despre Iuventiu și Maximin, sfinți martiri	143
Despre Valentinian, care a domnit după aceea (după Iulian)	144
Despre alți mărturisitori ai credinței	145
Despre ducele Artemiu	146
Despre Publia diaconița și despre curajul ei în legătură cu Dumnezeu	146
Cele întâmplate iudeilor și despre încercarea de rezidire a templului, precum și despre pedepsele dumnezeiești date lor	147
Despre expediția militară contra persilor	149
Despre îndrăzneala celui de rang înalt din Veria	149
Despre prezicerea pedagogului (profesorului)	150
Despre prezicerea Sf. Iulian monahul	151
Despre masacrarea împăratului Iulian în Persia	151
Despre practicile magice descoperite la Carrae, după moartea lui Iulian	152
Despre capetele găsite în reședința imperială de la Antiohia	153
Despre jocurile publice care au avut loc la Antiohia, în urma morții împăratului Iulian apostatul	153

CARTEA A IV-A

Despre domnia și evlavia lui Iovian	154
Despre întoarcerea Sf. Atanasie	155
Epistola sinodală către Iovian împăratul, despre credință	155

Despre darurile de hrană date din nou Bisericii de către împăratul Iovian	158
Despre sfârșitul împăratului Iovian	158
Despre domnia lui Valentinian I și cum l-a făcut pe fratele său, Valens, asociat la domnie	158
Despre hirotonia lui Ambrozie ca episcop al Milanului	159
Scrisoarea împăratului Valentinian și a lui Valens despre (cuvîntul) deoființă (ομοουσιότης) către dioceza Asiei	161
Scrisoarea sinodală a sinodului din Ilyric, despre credință	163
Despre erezia audienilor	165
Despre erezia mesalienilor	166
În ce fel a căzut Valens în erezie	168
Cum a exilat Valens pe episcopii care străluceau prin virtute	168
Despre episcopul Eusebiu al Samosatelor	169
Despre rîvna episcopului Eusebiu al Samosatelor și despre Antioh presbiterul și Evodchios diaconul	170
Despre Sf. Varse și despre exilul episcopului Edesei și al celor împreună cu el	172
Despre prigoana pornită în Edesa	172
Despre preoții edeseni, Evloghie și Protogen	173
Despre Sf. Vasile, episcopul Cezareei și despre cele făcute contra lui de către împăratul Valens și prefectul Modest	175
Despre sfârșitul marelui Atanasie și despre hirotonia lui Petru	178
Despre Luciu arianul	178
Istorisirea fericitului Petru, episcopul Alexandriei, despre cele ce s-au întîmplat aici în timpul lui Luciu arianul	180
Despre hirotonia lui Moise monahul	188
Despre atrocitățile de la Constantinopol	189
Cum Flavian și Diodor adunau la Antiohia comunitatea ortodoxă	190
Cele cu privire la Afraate monahul	191
Cele despre Iulian monahul	192
Alți monahi care au strălucit în această vreme	193
Despre Didim Alexandrinul și despre Efrem Sirul	194
Unii episcopi, care se distingeau în acea vreme în provinciile Asia și Pont	194
Despre cele scrise în legătură cu războiul de către Valens, marelui Valentinian și despre cele răspunse de acesta cu tărie de credință	195
Despre dreapta credință a lui Terentius, comitele	195
Despre curajul în vorbire al lui Traian, conducătorul de oaste	196
Despre Isachie, cel care era monah la Constantinopol	196
Despre curajul în vorbire al episcopului Betranion din Scitia Mică	197
Despre expediția împăratului Valens contra goților și cum el a luat răsplată necredinței lui	197
De unde au primit goții erezia ariană	197

CARTEA A V-A

Despre evlavia împăratului Grațian	199
Despre reîntoarcerea episcopilor exilați	199
Despre spiritul de vrajă al lui Paulin; despre inovația lui Apolinarie al Laodiceei și despre viața ascetică și evlavia lui Meletie	200
Despre Eusebiu, episcopul Samosatelor	202

Despre expediția lui Teodosie	204
Despre domnia lui Teodosie și despre visele pe care el le-a avut	205
Care au fost conducătorii mai însemnați ai fracțiunii ariene	206
Despre sinodul adunat la Constantinopol (an 381)	206
Epistola sinodală din partea sinodului de la Constantinopol către episcopii din Apus	208
Epistola sinodală a lui Damasus, episcopul Romei, scrisă contra lui Apolinarie și Timotei	213
Mărturisirea credinței sobornicești pe care a trimis-o papa Damasus către episcopul Paulin pe cînd era la Tesalonic, în Macedonia	214
Despre sfârșitul lui Grațian și despre Maxim Tiranul	217
Despre Iustina, soția lui Valentinian I și despre uneltirile contra lui Ambrozie	217
Despre cele arătate de către Maxim Tiranul lui Valentinian cel Tânăr	218
Despre cele scrise de împăratul Teodosie în legătură cu aceste întîmplări	219
Despre Amfilohie, episcopul Iconiului	219
Despre masacrele de la Tesalonic	220
Despre curajul episcopului Ambrozie și despre dreapta credință a împăratului	221
Despre Placilla împărăteasa	224
Despre răscoala care a avut loc la Antiohia	225
Despre templele idolești dărîmate peste tot și despre Marcel, episcopul Apameei și templele idolești distruse de el	227
Despre Teofil, episcopul Alexandriei și despre cele ce s-au făcut acolo pentru alungarea idollilor	229
Despre Flavian, episcopul Antiohiei și despre disputa avută cu cei din Apus din cauza lui Paulin	230
Despre tirania lui Eugeniu și despre biruința prin credință a împăratului Teodosie	232
Despre sfârșitul împăratului Teodosie	235
Despre împăratul Honoriu și despre monahul Telemahos	235
Despre credința cea dreaptă a împăratului Arcadie și despre hirotonia lui Ioan Gură de Aur	235
Despre curajul în legătură cu Dumnezeu al episcopului Ioan Gură de Aur	236
Despre templele idolești distruse de Ioan Gură de Aur, în Fenicia	236
Despre Biserica goților	237
Despre grija purtată de Ioan Gură de Aur pentru sciți (goți) și despre lupta lui contra marcioniților	237
Despre cererea lui Gaina și despre răspunsul episcopului Ioan Gură de Aur	238
Despre solia Sf. Ioan Gură de Aur la Gaina	239
Despre cele ce s-au întîmplat în legătură cu Sf. Ioan Gură de Aur	239
Despre Alexandru, episcopul Antiohiei	242
Despre aducerea rămășițelor pămînteșit ale lui Ioan Gură de Aur	242
Despre credința împăratului Teodosie cel Tânăr și a surorilor sale	243
Despre Teodot, episcopul Antiohiei	245
Despre prigoana din Persia și despre martirii de acolo	245
Despre Teodor, episcopul Mopsuestiei. Catalogul episcopilor care au fost în fruntea celor mai mari orașe	249
Indici	251
Cuprins	267